

Seres István

Thököly Imre és Törökország

István Seres

Imre Thököly ve Türkiye

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006

Magyar Könyvtári Társaság • Macar-Türk Dostluk Derneği

Thököly Imre és Törökország

Imre Thököly ve Türkiye

SERES ISTVÁN

Thököly Imre és Törökország

ISTVÁN SERES

İmre Thököly ve Türkiye

AKADÉMIAI KIADÓ
MAGYAR-TÖRÖK BARÁTI TÁRSASÁG
MACAR-TÜRK DOSTLUK DERNEĞİ
BUDAPEST, 2006

Török nyelvre fordította: Yılmaz Gülen
A fordítást az eredetivel egybevetette: Tasnádi Edit

E kétnyelvű könyv megjelenetésének
és törökországi forgalomba hozatalának támogatói:

a Magyar Tudományos Akadémia
a Török Köztársaság Külügyminisztériuma
és

Horváth László, a Török Köztársaság szigetvári tiszteletbeli konzulja

Türkçe'si: Yılmaz Gülen
Çeviriyi aslıyla karşılaştıran: Edit Tasnádi

Bu kitabın iki dilde yayımlanmasını
ve Türkiye'de dağıtımını destekleyenler:

Macar Bilimler Akademisi
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı
ve
Türkiye Cumhuriyeti'nin Szigetvár Onursal Konsolosu László Horváth

© Magyar–Török Baráti Társaság, 2006
Török fordítás © Yılmaz Gülen, 2006

© Macar–Türk Dostluk Derneği, 2006
1062 Budapest, Bajza u. 54.

Türkçe Çevirisi © Yılmaz Gülen, 2006

ISBN 963 05 8409 3

„Édes Fiam Uram! *Nec in pace, nec in bello, ne legyek*
kegyelmedtől és az én nemzetemtől elfelejtve.”

(Thököly Rákóczinak, Nikomédia,

1704. augusztus 29.)

“*Muhabbetli mahdumum efendim! Barişta olsun, savařta olsun, ne ina-*
yetli efendim unutsun beni, ne de milletim.”

(Thököly'den Rákóczi'ye, Nikomedeia (İzmit),

29 Ağustos 1704)

Ez a kétnyelvű kiadás Gróf Thököly Imre, Felső-Magyarország
fejedelme hamvai szülőföldön történő újratemetésének
100. évfordulójára való emlékezés jegyében született.

İki dilde yayımlanan bu kitap, Yukarı Macaristan Kralı Kont
İmre Thököly'nin kemiklerinin anayurdunda yeniden toprağa
verilmesinin 100. yıldönümü anısına hazırlanmıştır.

Tartalom

Bevezető	10
Ajánlás	16
A Thököly család felemelkedése, Thököly Imre gyermekora	30
A bujdosók között	40
A bujdosók élén	52
A felső-magyarországi fejedelemség	62
Thököly Imre fogsága	76
Az Oszmán Birodalom területén	82
Az erdélyi fejedelemség 1690	90
A bujdosó fejedelem és katonasága	98
Török katonák és hivatalnokok Thököly szolgálatában	134
„Bujdosók a bujdosásban” – Thököly és kíséretének Ízmitbe telepítése	140
Thököly Imre és az Isztambul környéki gyógyfürdők	152
Thököly Imre és Zrínyi Ilona rodostói látogatása	160
A Virágok mezején	168
A fejedelemasszony halála	178
A fejedelmi udvar Ízmitben	182
A fejedelem halála	192
A Thököly-emigráció kutatása, 1862–1906 Az első magyar látogatók Ízmitben	202

İçindekiler

Giriş	11
Takdim	17
Orta Çağ Macaristan'ı hakkında birkaç söz	23
Thököly ailesinin yükselişi ve İmre Thököly'nin çocukluğu	31
Mülteciler arasında	41
Mültecilerin başında	53
Yukarı Macaristan "Krallığı"	63
İmre Thököly'nin esirliği	77
Osmanlı İmparatorluğu topraklarında	83
Erdel Beyliği 1690	91
Mülteci Thököly ve askerleri	99
Türk askerleri ve memurları Thököly'nin hizmetinde	135
"Bujdosó'ların ilticası" – Thököly ile eşliğindekilerin İzmit'e yerleştirilmeleri	141
İmre Thököly ve İstanbul yöresindeki ılıcalar	153
İmre Thököly ile İlona Zrínyi'nin Tekirdağ (Rodostó) ziyareti	161
Çiçekli Çayır'da	169
İlona Zrínyi'nin ölümü	179
İzmit'te Bey'in maiyeti	183
Thököly'nin ölümü	193

Szádeczky-Kardoss Lajos izmiti utazásai 1903-ban	218
A hamvak feltárása és hazahozatala	226
Emlékezés Thököly Imrére, halálának	
300. évfordulója alkalmából 2005-ben	248
Thököly Imre főbb életrajzi adatai	258
A fejedelmi udvar tagjai 1705-ben	262
Thököly Imrének és Közép-Magyarország népének	
kiállított szultáni szerződéslevel	278

Thököly ilticasıyla ilgili arařtırmalar, 1862–1906	
İzmit'te ilk Macar ziyaretçiler	203
Lajos Szádeczky-Kardoss'un 1903 yılında İzmit	
yolculukları	219
Kemiklerin mezarlardan çıkartılması ve yurda	
götürülmesi	227
İmre Thököly'nin ölümünün 300. yıldönümü	
dolayısıyla 2005'te düzenlenen anma törenleri	249
İmre Thököly'nin başlıca özyaşam verileri	259
1705'te Thököly'nin maiyetindeki şahıslar	263
İmre Thököly ve Orta Macaristan halkına verilen	
ahidname-i hümayun	279

Bevezető

A Magyar–Török Baráti Társaság mindig is egyik fő feladatának tekintette, hogy ápolja azoknak a történelemformáló magyaroknak az emlékét, akik életük során, az események váratlan alakulása folytán hosszabb-rövidebb ideig az Oszmán Birodalom területén nyertek menedéket. Ezen tevékenységünk különféle formákat öltött. Végeztünk többek között tényfeltáró munkát, midőn elkészítettük Isztambulban nyugvó szabadsághőseink sírjainak dokumentációját. Többször kerestük fel azokat az emlékhelyeket, amelyek az érintett személyekkel kapcsolatosak, így jártunk Rodostóban és Kütahyában. Emléktáblát helyeztünk el Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos egykori lakóházánál és szobrán. Előadásokban méltattuk nagyjaink történeti szerepét, vizsgáltuk küzdelmük eredményeit és sikertelenségeik okait, felidéztek török földön töltött napjaikat, bemutattuk a hozzájuk kötődő kultusz jelentőségét nemzeti önazonosságunk szempontjából. Igyekeztünk gazdagítani az érintett múzeumok gyűjteményének anyagát. Javaslatunkra nevezték el Ankarában a Magyar Nagykövetség melletti utat Kossuth Lajosról. A Török Füzetek című időszaki kiadványunkban számos írást tettünk közzé ebben a kérdéskörben, s rendre beszámoltunk szóban forgó ténykedésünkről.

Az utóbbi esztendőök évfordulók sorát hozták. Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc, illetve Kossuth Lajos 1850–1851 közötti kütahyai tartózkodásának

Giriş

Macar-Türk Dostluk Derneği, olayların beklenmedik değişimi nedeniyle hayatları boyunca kısa ya da uzun süre Osmanlı İmparatorluğu topraklarında sığınma olanağı bulan ve tarihi biçimlendiren Macarların hatırasını yaşatmayı her zaman başta gelen ödevlerinden saymıştır. Bu yöndeki faaliyetlerimiz çeşitli biçimlerde olmuştur. İstanbul'da toprağa verilmiş olan özgürlük kahramanlarımızın mezarlarının dokümantasyonunu hazırladık. Adı geçen şahıslarla bağlantılı anı yerlerini birçok kere ziyaret ettik, bu arada Tekirdağ ve Kütahya'ya gittik. Ferenc Rákóczi ile Lajos Kossuth'un bir zamanlar oturdukları evlere ve heykellerine hatıra tabelaları koyduk. Konferanslarda büyüklerimizin tarihî rolünü değerlendirdik, savaşmalarının başarılarını ve başarısızlıklarının nedenlerini inceledik, Türk topraklarında geçirdikleri günleri andık, millî kimliğimiz bakımından kişilikleri etrafında oluşan kültün önemini belirttik. Onlarla ilgili müzelerin koleksiyonlarını zenginleştirmeye çalıştık. Önerimiz üzerine Ankara'da Macaristan Büyükelçiliği'nin yanındaki caddeye Lajos Kossuth adı verildi. 'Török Füzetek' (Türk Defterleri) adlı dergimizde bu konuyla bağlantılı pek çok yazı yayımladık ve çalışmalarımız hakkında okuyucularımızı düzenli olarak bilgilendirdik.

Son seneler bir dizi yıldönümüne sahne oldu. Burada 1848/1849 Devrimi ve Özgürlük Savaşı'nın, ayrıca Lajos Kossuth'un 1850-1851 arasında Kütahya'da kalmasının

150., a Rákóczi-szabadságharc 1703-as kitörésének 300. évfordulójára gondolok, melyek különleges ösztönzőerőt adtak, hogy ismételten és minél maradandóbban tiszteljünk nagyjaink előtt. Ebben az összefüggésben adtunk ki első lépésben egy török nyelvű Kossuth-életrajzot, melynek szerzője, Hermann Róbert a kor egyik legjobb ismerője. Nagy örömeinkre és megtiszteltetésünkre szolgált, hogy a kötetet a Nagy Török Nemzetgyűlésben mutathattuk be, Bülent Arınc parlamenti elnök meghívására.

Ezt követte egy másik könyv, amelyben Rákóczi Ferencre és kíséretére vonatkozó tanulmányokat gyűjtöttünk csokorba, s amelyet a rodostói Magyar Baráti Társasággal együttműködve jelentettünk meg. E magyar és török nyelvű kiadvány nem titkolt célja, hogy a Rákóczi-házban megforduló honfitársaink és minden török látogató színvonalas tájékoztatóhoz juthasson hozzá.

A harmadik kerek évforduló Thököly Imre 1705-ben bekövetkezett nikomédiai halálára irányította figyelmünket. Vele és itthon újabban vitatott politikai szereplésével eddig kevesebbet foglalkoztunk, de a tavaly szeptemberi törökországi megemlékezés, hangsúlyozottan Kocaeli tartomány vezetőinek rendkívül barátságos megnyilatkozásai nyomán elhatároztuk, hogy az ő életéről is készítünk egy kétnyelvű kötetet. Arra törekedtünk, hogy részletesen és tárgyyszerűen áttekintsük a IV. Mehmed szultán által Közép-Magyarország királyának nyilvánított fejedelem sorsát, különösképpen annak az Oszmán Birodalomhoz, illetve Törökországhoz fűződő elemeit, ugyanakkor nem tesszük patikamérlegre cselekedeteit, nem vállalkozunk az erkölcsi bíró szerepére. Szeretném hangsúlyozni, hogy a nagy ívű tanulmány szerzője, Seres István hosszabb ideje foglalkozik Thököly Imrével, ennek eredményeként számos

150., Rákóczi Özgürlük Savaşının ise 1703 yılında başlamasının 300. yıldönümlerini hatırlatmak istiyorum. Bu savaşlar, büyüklerimizin hatırasını tekrar tekrar saygıyla anmamız için bizlere özellikle özendirici bir güç kazandırdı. Bunlarla bağlantılı olarak ilk adımda, o dönemi çok iyi bilen uzman Róbert Hermann'ın hazırladığı Türkçe bir Kossuth biyografisi yayımladık. Bu kitabı, Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi'nde, Parlamento Başkanı Bülent Arınç'ın davetiyle tanıtma olanağına kavuşmamız bizler için büyük bir sevinç ve onur kaynağı oldu.

Bunu ikinci bir kitap izledi. Bu yapıtta II. Ferenc Rákóczi ve eşliğindekilerle bağlantılı incelemeleri derledik ve kitabı Tekirdağ Macar Dostluk Derneği ile işbirliği sonucunda yayımladık. İki dilde, Macarca ve Türkçe olarak yayımlanan bu yapıtın açık amacı, Rákóczi Evi'ni ziyaret eden vatandaşlarımıza ve bütün Türk ziyaretçilere yüksek düzeyde bilgi sunmaktır. Üçüncü yıldönümü, dikkatlerimizi İmre Thököly'nin 1705'te İzmit'te hayatının son bulmasına yönlendirdi. Onunla ilgili olarak ve yurttan tartışmalara yol açan politik rolüyle şimdiye kadar pek meşgul olmamıştık. Fakat, geçen yıl Eylül ayında Türkiye'deki anma törenleri, özellikle de Kocaeli ili yöneticilerinin nazik jestleri üzerine, Thököly'nin hayatı hakkında da iki dilde bir kitap hazırlamayı kararlaştırdık. Sultan IV. Mehmed tarafından Orta Macaristan Kralı ilan edilen Thököly'nin yaşamını, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye ile bağlantılı unsurlarını somut ve ayrıntılı olarak gözden geçirmeye gayret ettik, fakat aynı zamanda girişimlerini teraziyle tartmamayı, bunlardan ahlak dersi çıkarmamayı yeğledik. Burada, bu kapsamlı incelemenin yazarı İstván Seres'in uzun süredir İmre Thököly'le meşgul olduğunu ve bundan ötürü

eddig ismeretlen levéltári forrást építhetett be munkájába. Ezek segítségével sok részkérdésről kapunk a korábbiaknál jelentősen árnyaltabb képet. Nyugodtan állíthatjuk, hogy egy majdani monográfia első változatát tartja kezében az olvasó.

Annak is örülünk, hogy Papp Sándor jóvoltából első ízben bocsáthatjuk közre a Thökölynek és Közép-Magyarország népének 1682. augusztus 5–15. között kiállított szultáni szerződéslevél eredetiből fordított szövegét, amely 14 pontban szabályozza a két államalakulat viszonyát. Hegyi Klára elsősorban török barátaink számára foglalta össze dióhéjban a magyar történelem megelőző századainak jellegzetességeit. A volt isztambuli főkonzul, majd ankarai nagykövet Vásáry István ajánlása sokatmondó számunkra, hisz szakemberként és diplomataként is mindig a két nép közeledésének híveként tevékenykedett.

Végül le kell szögezni: mint oly sok más, amit társaságunk az elmúlt időkben megvalósított, a jelen könyv sem készült volna el alelnökünk, F. Tóth Tibor kezdeményezése, fáradhatatlan ügyszeretete, kifogyhatatlan türelme és szervezőkészsége nélkül.

Dávid Géza

elnök

Magyar–Török Baráti Társaság

şimdiye kadar bilinmeyen birçok arşiv kaynağını incelemesinde kullandığını dile getirmek istiyorum. Bunların yardımıyla birçok ayrıntı sorunu, öncekilere kıyasla çok daha incelikle irdelenmiş olarak görülebiliyor. Bu yapıyla okuyucunun elinde, ilerdeki monografinin bir ilk varyantının bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Aynı zamanda, Padişahın Thököly'ye ve Orta Macaristan halkına 5–15 Ağustos 1682 tarihlerinde verdiği ve Sándor Papp sayesinde ilk defa Türkçe aslından Macarca'ya çevrilmiş olan 'ahidname-i hümayun'u kamuya yayınlatabilmekten de sevinç duyuyoruz. Klára Hegyi, önceki yüzyıllarda Macar tarihinin özelliklerini her şeyden önce Türk dostlarımız için özetledi. İstanbul eski Başkonsolosu ve daha sonraki Ankara Büyükelçisi İstván Vásáry'nin takdimi ise, mesleğinin uzmanı ve diplomat olarak da her zaman iki halkın yakınlaşmasından yana çalışmalarda bulunduğundan bizler için çok anlamlıdır.

Son olarak şunu da belirtmek isterim: Derneğimizin geçmişte gerçekleştirdiği birçok olgu gibi bu kitap da, başkan yardımcımız Tibor F. Tóth'un girişimi, yorulmak bilmez sebatı, sonsuz sabrı ve örgütleme yeteneği olmaksızın hazırlanamazdı.

Géza Dávid

Başkan

Macar–Türk Dostluk Derneği

Ajánlás

A magyar és a török népet ezer szál kötötte egymáshoz a történelem során és köti össze ma is. Bár jelenleg mindkét nemzet világi köztársaságban él, múltjuk egy-egy nagy világvallás teremtette ezeréves kultúrához kapcsolódik: a magyarságé a kereszténységhez, a törökségé az iszlámhoz. De e nagy világvallások felvétele előtt mind a magyarok, mind a törökök elődei sokban hasonló utat jártak be. A finnugor nyelvet beszélő magyar törzsek a Középső-Urál vidékéről, több évszázados vándorlás során jutottak el a 9. század végén mai Kárpát-medencei hazájukba, míg a mai törökök ősei, az oguz törzsek, köztük a legerősebb, a szeldzsukoké, a 11. században kezdték Anatóliát fokozatosan birtokukba venni. A magyarság a 9. század előtti vándorlásai során éppúgy, mint európai megtelepedése után számtalan török ajkú néppel és törzssel került kapcsolatba, így a bolgárokkal, kazárokkal, besenyőkkel, oguzokkal és kunokkal, hogy csak a legfontosabbakat említsük. De ezek természetesen még nem a mai magyarság és törökség közvetlen őseinek kötődései voltak.

A mai török és magyar nép a 14. század végétől, az oszmánlik balkáni terjeszkedése következtében, elsősorban mint ellenfél találkozott egymással. A 16–17. században a történelmi Magyarország középső része az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt állott, egészen 1686-ig, mikor is az egykori magyar fővárost, Budát, majd az egész török hódoltság alatti Magyarországot a nemzetközi ke-

Takdim

Macar ve Türk halklarını tarih boyunca binlerce bağ birbirine bağladığı gibi bugün de bu bağlar korunmuştur. Gerçi bugün her iki millet cumhuriyet düzeninde yaşıyor, fakat geçmişleri iki büyük dünya dininin yarattığı bin yıllık kültürlerle, Macarların geçmişi Hristiyanlık'la, Türklerin geçmişi de İslâm'la bağlantılı. Bununla beraber, daha bu iki büyük dini kabul etmeden önce Macarların da Türklerin de cetleri birçok yönden birbirine benzer yollardan geçtiler. Fin-Ugor dilini konuşan Macar kabileleri Orta Ural bölgesinden başlayıp yüzlerce yıl süren göçten sonra 9. yüzyıl sonunda Karpat havzasında şimdiki yurtlarına vardılar; bugünkü Türklerin cetleri Oğuz kabileleri, aralarından da en güçlüsü olan Selçuklar ise 11. yüzyılda Anadolu'ya adım adım sahip olmaya başladılar. Macarlar, 9. yüzyıldan önceki göçleri sırasında olduğu gibi Avrupa'ya yerleştikten sonra da Türk ağzından birçok halkla ve kabileyle, örneğin en önemlilerinden diyebileceğimiz Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, Oğuzlar ve Kumanlarla temaslar kurdular. Fakat bu ilişkiler elbette bugünkü Macarların ve Türklerin doğrudan cetlerinin ilişkileri değildi.

Bugünkü Türk ve Macar halkları, Osmanlıların Balkanlar'da yayılması sonucunda 14. yüzyılın sonundan itibaren birbiriyle önce hasım olarak karşılaştılar. 16.-17. yüzyılda tarihî Macaristan'ın orta bölümü 1686'ya kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kaldı. O zaman, uluslararası Hristiyan koalisyonu kuvvetleri eski Macar

resztény koalíció felszabadította. De a török uralom alóli „felszabadulás” nem az önálló Magyar Királyság visszaállítását hozta el, hanem a Habsburg-ház uralmát a magyarság felett. Még ki sem tette lábát a török a magyar területekről, máris elkezdődött az a küzdelem a nemzeti függetlenségért a Habsburgok ellen, amely majdnem két-száz évig tartott. Ez a küzdelem, melyben a magyar nemzet legjobbjai vettek részt, két nagy szabadságharcban csúcsosodott ki, az első a II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezette harc (1703–1711) volt, a második a Kossuth Lajos nevével fémjelzett 1848/1849-es forradalom és szabadságharc. Mindkét küzdelem elbukott, és a bukott szabadságharcok vezetői az egykori ellenfélnél, az Oszmán Birodalomban találtak menedéket. Rákóczi Ferenc Rodostóban (Tekirdağ) élt és halt meg (1735), Kossuth Lajos pedig Kütahyában töltött mintegy két esztendőt (1850–1851).

Rákóczi és Kossuth személye elevenen él Törökországban, mind Rodostóban, mind Kütahyában emlékház és múzeum őrzi emléküket. Mindkét történelmi hely a magyar és török nép egyre inkább barátsággá nemesedő történeti kapcsolatainak élő szimbóluma. Nem véletlen, hogy az 1990-ben új, demokratikus útra lépő Magyarország e két helyen nyitotta meg első tiszteletbeli konzulátusait a Török Köztársaság területén, 1991-ben Tekirdağban, 1993-ban pedig Kütahyában. Az első megnyitásán a Magyar Köztársaság isztambuli főkonzulaként, a másodikán ankarai nagykövetségként volt szerencsém aktívan közreműködni.

Régóta tudtuk, hogy egy harmadik magyar történeti személyiség életútja is a törökökhöz kapcsolódik. Ez a személy gróf Thököly Imre fejedelem (1657–1705), a Habsburg-ellenes mozgalmak vezető egyénisége volt, aki

başkenti Budin'i (Macarca: Buda) ve sonra da Türk hâkimiyetindeki bütün Macaristan'ı kurtardı. Fakat Türk hâkimiyetinden "kurtuluş", aynı zamanda Macar Krallığı'nın yeniden kurulması sonucunu değil, fakat Macarlar üzerinde Habsburg Hanedanının hâkimiyetini getirdi. Türkler Macaristan topraklarından ancak çıkmışken, Habsburglara karşı milli bağımsızlık uğrunda hemen özgürlük savaşı başladı ve bu savaşım yaklaşık iki yüz yıl sürdü. Macar milletinin en seçkin evlatlarının katıldığı bu savaşım iki büyük özgürlük savaşında zirveye ulaştı. Birincisi, Prens II. Ferenc Rákóczi'nin önderliğindeki savaş (1703–1711); ikincisi Lajos Kossuth'un adıyla ün kazanan 1848/1849 Devrimi ve Özgürlük Savaşı. Her iki savaş da yenilgiye uğradı ve başarısızlıkla sonuçlanan özgürlük savaşlarının önderleri bir zamanki hasımlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nda sığınma olanağına kavuştular. II. Ferenc Rákóczi Tekirdağ'da yaşadı ve orada hayata gözlerini yumdu (1735), Lajos Kossuth ise iki yılını Kütahya'da geçirdi (1850–1851).

Rákóczi'nin ve Kossuth'un hatırası Türkiye'de canlılığını koruyor ve hem Tekirdağ'daki, hem Kütahya'daki müzeler onların hatıralarını yaşatıyor. Her iki anı yeri, Macar ve Türk halklarının giderek dostlukla asilleşen tarihsel ilişkilerinin canlı birer simgesidir. 1990'da yeni, demokratik yola giren Macaristan'ın Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk fahri konsolosluğunu bu iki yerde, 1991'de Tekirdağ'da, 1993'te de Kütahya'da açması bir rastlantı değildir. Birincisinde Macaristan Cumhuriyeti'nin İstanbul Başkonsolosu olarak, ikincisinde de Ankara Büyükelçisi olarak bu açılışların gerçekleşmesine etkinlikle katılmış olmaktan onur duyuyorum.

Bir üçüncü tarihî Macar şahsiyetinin yaşam yolunun da Türklerle bağlantılı olduğunu gene çoktandır biliyorduk. Bu şahıs, Habsburg aleyhtarı hareketin önder kişisi Kont

a Rákóczi-szabadságharc előtt talált menedéket az Oszmán Birodalomban. Ízmitben élt, kisebb létszámú emigráns magyar kolónia élén egészen 1705-ben bekövetkezett haláláig. Ízmitben is temették el, míg 1906-ban hamvait szülőföldjére hazaszállították. Azóta emlékét semmi sem őrizte Ízmit városában. Halálának 300. évfordulója kínálta a kedvező lehetőséget, hogy a magyar és török állami és társadalmi szervezetek emlékét felélesszék. 2005. szeptember 13-án Thököly egykori sírja helyén magyarok és törökök példás összefogással közösen emlékművet állítottak. Kocaeli tartomány kormányzóságának és Ízmit város polgármesteri hivatala nagylelkű támogatása nélkül nem jöhetett volna létre ez az emlékhely, ezért a kormányzóságnak és személy szerint Erdal Ata úrnak, Kocaeli tartomány kormányzójának és İbrahim Karasmanoğlu úrnak, Ízmit város polgármesterének legmélyebb hálánkkal tartozunk. De nemcsak emlékkövet, hanem szellemi emléket is szerettünk volna állítani Thököly Imrének Törökországban. Ezt a munkát vállalta magára Seres István fiatal magyar turkológus, aki Thököly életútjáról, különösen annak törökországi szakaszáról kiváló könyvet írt. Ezt a művet tarthatja kézben, magyar és török nyelven az olvasó.

Ily módon Tekirdağ és Kütahya után most már Ízmit is a magyar történeti zarándoklatok színhelye lehet: hirdesse a Thököly-emlékmű és a Thököly-kötet egyaránt a török és a magyar nép egyre mélyülő és erősödő barátságát.

Prof. Dr. Vásáry István
a Magyar Köztársaság
volt isztambuli főkonzula és ankarai nagykövete

İmre Thököly idi ve daha Rákóczi Özgürlük Savaşı'ndan önce Osmanlı İmparatorluğu'na sığınma olanağı bulmuştu. Az sayıdaki Macar mültecileri kolonisinin başında 1705'ten ölümüne kadar İzmit'te yaşadı ve orada da toprağa verildi. Kemikleri 1906'da yurdu Macaristan'a götürüldü. O günden beri de İzmit'te hatırasını yaşatacak bir şey kalmamıştı. Ölümünün 300. yıldönümü Macar ve Türk devlet organları ve toplumsal kuruluşları için Thököly'nin hatırasını canlandırmak yolunda iyi bir fırsat oldu. 13 Eylül 2005'te Thököly'nin eski mezarının bulunduğu yerde Macarlar ve Türkler örnek sayılacak elbirliği sonucunda beraberce bir anıt diktiler. Kocaeli Valiliğinin ve İzmit Belediyesinin yüce gönüllü desteği olmadan bu anıt gerçekleştirilemezdi. Bu nedenle, Valiliğe ve şahsen Kocaeli Valisi Erdal Ata Beye ve İzmit Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu Beye minnetimizi ifade etmek istiyorum. Bununla beraber, İmre Thököly için Türkiye'de yalnız bir anıt taşı değil, ayrıca bir düşünsel anıt da dikmek istedik. Bu görevi ise, yetenekli genç Macar Türkoloğu İstván Seres üstlendi ve Thököly'nin yaşam yolu, özellikle de bunun Türkiye dönemi hakkında seçkin bir kitap yazdı. Okuyucular şimdi Macarca ve Türkçe olarak bu kitaba kavuşmuş oluyorlar.

Böylece, Tekirdağ ve Kütahya'dan sonra şimdi İzmit de Macar tarihinin ziyaret yerlerinden biri olabilecek. Thököly anıtının ve Thököly kitabının aynı şekilde Türk ve Macar halklarının giderek derinleşen ve güçlenen dostluğunu dünyaya duyurmasını diliyoruz.

Prof. Dr. İstván Vásáry
Macaristan Cumhuriyeti
İstanbul eski Başkonsolosu ve
Ankara eski Büyükelçisi

S O N E T T O .

Tù che sù'l volto mio quì fermi il ciglio,
 Sappi, che io sono vn Traditor tradito,
 Che sprezzator d'vn Popolo inferito,
 Volai doue più certo era il periglio.

Più volte il fuol fei diuentar vermiglio,
 S'vn c'elinto cadea, l'altro ferito,
 Mà dalle trame del Pafsà schernito,
 Preda restai dell'Ottomano artiglio.

Più non impugna la mia destra brando,
 E senza speme di pietade alcuna,
 Nell'altrui Tirannia viuo penando .

Doue mi conducesti empia fortuna ?
 Priuo di libertà, senza Commando,
 Qual disperato Can latro alla Luna .

In Roma, Per Dom. Aut. Erc. 1685. Cen. tit. de' Sup.

Orta Çağ Macaristan'ı hakkında birkaç söz

TÜRK OKURLAR İÇİN ÖNDEYİŞ

Macar kabileleri, Avrupa'nın doğu sınırında uzanan Ural Dağları boylarından batıya doğru yola çıktılar, uzun süren göçten ve birçok uğraktan sonra 895 yılında yolculuklarının son durağına, Karpat havzasına ulaştılar. Fin-Ugor dil öbeğine dahil olan Macarlar göçleri sırasında birçok Türk soyuyla sürekli olarak bir arada yaşadılar ve bu olgu kabile yapılarını, ekonomilerini ve savaş tarzlarını etkiledikten başka, bugüne dek yaşayan eski Türkçe alıntı sözcükleriyle Macar dilini zenginleştirdi.

Macarların yeni ve son yurdu, yüksek dağlarla çevrili, suları bol nehirlerle örülü bu havza oldu. Burası yerleşmeye pek uygundu. Karpat Dağları doğal bir sınır oluşturduğu gibi, savunma da sağlıyordu. Havzanın yaygın ovaları ve tepelik bölgeleri, hem hububat üretimine ve bağcılığa, hem hayvancılığa aynı şekilde elverişliydi. Dağların maden cevherleri ve kaya tuzu yatakları; büyük alanlara yayılan ormanların ve bataklıkların av hayvanları; nehirlerin de balıkları pek zengindi. Bu harika konaklama yerinin tek, fakat büyük güçlükler doğuran kusuru, Batı ile Doğu, Kuzey ile Güney arasında uzanan yollar üstünde, başka bir deyişle "halkların karayolu" üzerinde bulunması ve bu yüzden çoğu kez Batı ile Doğunun iktidar ve iktisat çıkarları ile kültürel etkileri arasında sıkışıp kalmasıydı.

Göçmen Macarların 10.-11. yüzyıl dönümünde buraya yerleşmeleri ve devlet kurmaları – kuşkusuz birbirle-

rini hiçbir biçimde etkilememiş olmalarına rağmen – Osmanlı devletinin kuruluşuyla birçok benzerlik gösteriyor. Tıpkı, devletin Kurucularının – burada Géza Bey ve Kral İstván'ın, orada da Ertuğrul ve Osman Gazi'nin – kişiliğinin ve eserlerinin de birbirlerini andırdığı gibi. Roma Hristiyanlığı'na bağlanan Macaristan kısa zamanda aynı dinden olan Avrupa devletleri arasında yer aldı. Orta Çağ boyunca varlığını ve kuvvetlenmesini sarsan tek tehlikeli olay, Batu Han'ın Moğol-Tatar ordusunun 1241 yılındaki seferi oldu ve bu sefer bütün ülkede hem feci insan kaybına hem de ağır maddî zarara yol açtı.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Macar Krallığı topraklarının yüzölçümü (282 870 km²), bugünkü Macaristan'ın yüzölçümünün (93 030 km²) rahatça üç katını buluyordu. Bu kocaman ülke 14.–15. yüzyılda askerî bakımdan Orta Avrupa'nın en güçlü devletiydi ve her şeyden önce Balkan yarımadasında egemenlik sağlamaya çalışıyordu. Balkan yarımadasında kuzeye doğru ilerleyen Osmanlılar Macaristan'a tehlikeli bir şekilde yaklaştıkları zaman buradaki varlığı özellikle önem kazandı. Yıldırım Bayezid Roma-Germen İmparatoru ve Macar kralı Zsigmond'un (Zigismund) Avrupa haçlı ordusunu Tuna kıyısındaki Niğbolu'da (bugün Bulgaristan'da: Nikopol) bozguna uğrattıktan sonra Macaristan Osmanlılara karşı savunmaya geçti ve bu amaçla Száva ve Aşağı Tuna hattına dayanan güçlü bir kaleler zinciri kurdurdu. János Hunyadi ile oğlu kral Mátyás Hunyadi 1440–1460'lı yıllarda savunma taktiği yerine birçok kere saldırı seferlerine kalkıştı, fakat pek başarılı olamadı.

16. yüzyıl başlarında yoksullaşan ve zayıf düşen Macaristan'ın güney savunma hattı, 1520'li yıllarda Osmanlıların Belgrad'ı ele geçirmelerinin (29 Ağustos 1521)

ardından çöküntüye uğradı. Tam 5 yıl sonra 29 Ağustos 1526'da Kanunî Sultan Süleyman Mohács (Mohaç) çayı-
rında Macar ordusuna muazzam bir darbe indirdi ve mey-
dan muharebesinde kral da hayatını kaybetti. Onun yerine
Macar soyluları iki kral seçtiler. Bir millî kralın seferber
etme gücüne sahip olacağını umanlar János Szapolyai'yi
tahta oturtular. Avrupa'nın askerî yardımına umut bağ-
layanlar ise Avusturya arşidükü Ferdinand Habsburg'u
kral yaptılar. Bu iki kral on beş yıl boyunca birbiriyle
savaştı. Kral Ferdinand, Germen İmparatoru olan kar-
deşi Şarlken'in (V. Karl) desteğine güvendi; kral János
ise "metbû sadakati" ile bağlandığı Kanunî Süleyman'ın
yardımına güven besledi. İki kralın mücadelesi 1541'e ka-
dar sürdü ve o zaman – gene 29 Ağustos'ta – Sultan Sü-
leyman ülkenin başkenti Buda'yı, o zamanki Türk adıyla
Budin'i ele geçirdi. Bunu izleyen on beş yıl boyunca Sul-
tan Süleyman'ın ve Ferdinand Habsburg'un orduları bir-
biriyle savaştı. Kanunî Süleyman Szigetvár'da (Zigetvar)
hayata gözlerini yumduğu 1566 yılına kadar Macaristan'ın
orta bölümünü ele geçirdi. Artık iki değil de üç hüküm-
darın paylaştığı ülke, batılı ve doğulu büyük devletlerin
çıkarları arasında hiçbir zaman böylesine umutsuzca çırp-
pınır durumda kalmamıştı.

Ülkenin Türk bölgesi 16. yüzyılda üç, bir sonraki yüz-
yılda ise artık altı vilayete ayrılmıştı. (1541: Budin, 1552:
Timişvar, 1596: Eğri, 1600: Kanija, 1660: Varad, 1663:
Uyvar vilayetleri). Bu bölgenin batısında ve kuzeyinde,
dar bir orak şeklindeki topraklar üzerinde Macar Kral-
lığı yer alıyor. Bu devlet teşkilatınının Habsburg haneda-
nından seçilen kralları ve en önemli hükümet organ-
ları Viyana'da; parlamentosu ise Pozsony'da (bugünkü
Slovakya'nın başkenti Bratislava'da) bulunuyordu. 1541'de

Budin ele geçirilince Kanunî Süleyman kral János'un oğlunu Macaristan'ın doğu eyaleti Erdel'e gönderdi. Ülkenin bu bölgesinden böylece, Sultanın egemenliği ve gözetimi altında olan ve ona vergi ödemekle yükümlü bulunan Erdel Beyliği oluştu. Beylik iç yaşamında özerkti – Beylerini serbestçe kendisi seçiyordu, kendi devlet kurumlarına ve ordusuna sahipti – fakat dışpolitikasını İstanbul'un çıkarlarına ters düşürmemeyi üstlenmişti.

16.–17. yüzyıla biz, Macaristan'ın Türk devri diyoruz. Bu devrin en karakteristik olayı savaşlar ve askerî çatışmalardı. Savaşlar yüz binlerce kişilik ordular arasında geçiyor; ülkenin üç bölgesindeki kalelerde hizmet gören ve bir de her tarafta başıboş dolaşan askerler aralarında çıkan çatışmalarda hem birbirlerini, hem de kentlerin, köylerin halkını sürekli öldürüyorlardı. Savaşların amacı, kim başlatırsa başlatsın, her zaman aynıydı: Ülkeyi nihayet yeniden birleştirebilmek için düşmanı geri püskürtmek. Osmanlı İmparatorluğu ile Macar Krallığı arasında uzun süren birçok kanlı savaş geçti (1541–1566, 1593–1606, 1663–1664, 1683–1699). Ülkenin iki bölgesi, Krallık ile Erdel Beyliği de durmadan birbiriyle savaştı. Aralarında en yoğun savaşlar 17. yüzyılın ilk yarısında, dört büyük Erdel Bey'inin, yani İstván Bocskai (1604–1606), Gábor Bethlen (1613–1629), I. György Rákóczi (1630–1648) ve II. György Rákóczi'nin (1648–1660) Beyliği zamanında geçti. Erdel'in Macar Beylerinin Habsburg krallarına karşı başlattıkları ve İstanbul'un hem onayıyla hem de desteğiyle sürdürdükleri seferleri biz özgürlük hareketleri olarak belirliyoruz (Erdel ancak iki kez, 1551 ve 1595'te Osmanlılara karşı cephe aldı ve müttefiki Habsburglarla beraber ona karşı savaştı). Esas olarak egemenlik politikasından kaynaklanan anlaşmazlığın dışında daha üç ciddi zıtlık

ülkenin üç bölgesi arasındaki ilişkileri olduğu gibi, bazı bölgelerin iç yaşamını da güçleştiriyordu. Örneğin, kısmen Protestan olan Macar soyluları ve kentleri ile Katolik Habsburg kralları arasında zıtlıklar gerginliğe yol açmış, krallık bölgesinin halkı, Protestanların takibe uğraması yüzünden, istilaya gelen Erdel ordularını çoğu kez kurtarıcı olarak karşılamıştı.

17. yüzyılda Habsburg karşıtı son hareketi, bu kitabın konusu olan İmre Thököly yönetti. Thököly savaşını Erdel'den değil de, Krallığın Erdel ile sınır olan, Yukarı Macaristan dediğimiz kuzeydoğu kesiminden başlattı. Thököly, devletini burada kurdu ve bu devlet teşekkülünü IV. Sultan Mehmed "Orta Macar" adıyla tanıyarak destekledi. Thököly komutan olarak başarılar sağladı ve daha sonra Padişah onu Erdel Bey'i de yaptı, fakat başlattığı hareket gene de dağılıp yok oldu. Zira Sadrazam Kara Mustafa'nın 1683 Viyana seferinin başarısızlığından sonra, Avrupa güçlerini birleştirerek karşı saldırıyı başlattı. 1683'te Uyvar ve Estergon, 1686'da Budin Hristiyan orduların eline geçti ve birleşik ordular daha aynı yıl Dráva ve Aşağı Tuna'ya kadar ilerlediler. Bu başarıları, Osmanlı müttefiki olan kısa ömürlü Orta Macar devletini de yok etti. Thököly bir trajik kahraman oldu. Macaristan nihayet Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmuşken, Thököly iktidarını sürdürmekte direnerek, hatta Osmanlı ordusunun başına geçmeyi de düşünerek eski yerine geri dönmek arzusundan vazgeçmedi.

Kesin yıkımdan sonra Thököly 1699'da eşi İlona Zrínyi ve yandaşlarıyla beraber İstanbul'a sığındı ve sonra da İzmit'e göçtü. 1703'te yeni bir hareketin, üvey oğlu II. Ferenc Rákóczi'nin özgürlük savaşının Macaristan'ı ateşlediği günleri de gördü. Fakat bunun ona artık bir faydası

olmadı. Thököly 13 Eylül 1705'te İzmit'te hayata gözle-
rini yumdu. Başlattığı savaşın çöküşünden sonra II. Fe-
renc Rákóczi'ye de Osmanlı İmparatorluğu kucak açtı ve o
da Tekirdağ'da kalarak yaşamını orada yitirdi. İmre Thö-
köly ile II. Ferenc Rákóczi'nin kemikleri 1906'da yurtla-
rına, Macaristan'a getirildi.

Klára Hegyi

Tarihçi, Macar Bilimler Akademisi
Tarih Bilimleri Enstitüsü
bilimsel danışmanı

A Thököly család felemelkedése, Thököly Imre gyermekkorá

A Magyarországon és Erdélyben egyaránt jelentős birtokok felett rendelkező és grófi rangot viselő Thököly Imre családja korántsem tartozott a régi magyar nemesi családok közé. A család felemelkedése ugyanis Imre dédapja, Thököly Sebestyén idején kezdődött el, aki eredetileg Nagyszombat városában ló- és marhakereskedelemmel foglalkozott, és az 1560-as évek végén már jelentős magánvagyonra volt. Leginkább borral és szarvasmarhával kereskedett, és gyakran hitelezett az anyagi nehézségekkel küzdő kincstárnak is. A császári udvarnak tett szolgálataiért 1572-ben Miksa király megnemesítette, majd 1598-ban Győr ostrománál szerzett érdemeiért Rudolf királytól bárói rangot kapott. Thököly Sebestyén volt az, aki a későbbi fejedelem ősei közül 1579-ben megszerezte a készmárki várat (ma Kežmarok, Szlovákiában) és a hozzá tartozó uradalmat, amiről aztán nemesi előnevét is vette a család. Ugyanakkor a savniki uradalmat is megvásárolta, ami jelentősen megnövelte vagyonát és tekintélyét. 1580-ban feleségül vette Dóczy Zsuzsannát, amivel több főúri családdal is rokonságba került. Bár társadalmi felemelkedését a házassága mellett a Habsburgoknak köszönhette, 1604 után a császár ellen hadakozó Bocskai István pártjához csatlakozott, és egyike volt a fejedelem béketárgyalási megbízottainak.

A család nevét az 1581-ben született István vitte tovább. Kiváló neveltetésben részesült, tizennégy éves koráig Kés-

Thököly ailesinin yükselişi ve İmre Thököly'nin çocukluğu

Macaristan'da ve Erdel'de aynı şekilde pek çok mülkü olan ve kont unvanını taşıyan İmre Thököly*ailesinin hiç de eski soylu Macar ailelerinden olmadığı pek çoklarının aklından bile geçmez. Aslında ailenin yükselişi İmre'nin Nagyszombat kentinde at ve sığır celepliği yapan babasının dedesi Sebestyén Thököly zamanında başladı ve 1560'lı yılların sonunda artık önemli ölçüde özel mülk sahibi oldu. En fazla şarap ticareti ve celeplikle meşgul oluyordu ve sık sık maddî güçlüklerle karşılaşan krallık hazinesine de borç veriyordu. İmparatorluk sarayına yaptığı hizmetlerden dolayı 1572'de kral Miksa kendisine Soylu unvanı verdi, sonra da 1598'de Győr kenti kuşatmasındaki erdemine karşılık kral Rudolf tarafından Baron unvanına kavuşturuldu. Daha sonraki Bey'in ataları arasında, 1579'da Késmárk (bugün: Kežmarok, Slovakya) kalesiyle ona bağlı olan büyük toprakları ele geçiren Sebestyén Thököly oldu ve Thököly ailesi sonra "Késmárki" soyluluk adını da bundan kaynaklanarak aldı. Thököly aynı zamanda Savnik'teki büyük çiftliği de satın alarak malvarlığını ve saygınlığını bir kat daha artırdı. 1580'de Zsuzsanna Dóczy ile evlenen Sebestyén Thököly böylece birçok aristokrat aile ile akraba oldu. Gerçi toplumsal yükselişini evliliğinin yanı sıra Habsburglara borçluydu,

* Macarca'da Türkçe'deki (ı I) harfi yok, Macarca'daki (I) harfi Türkçe'deki (İ) harfi gibi okunur. Biz sadece nispeten tanınmış birkaç şahsın adını yazarken (İmre, Ilona, István vb) okunduğu gibi (I) harfini kullandık.

márkon, Lőcsén és Sárospatakon taníttatták, majd nyolc éven át nyugaton tanult, illetve utazgatott. Eközben két évet a briegi középiskolában, mintegy három és fél évet a heidelbergi egyetemen töltött. Feltehetően jogot tanult, de nagy jártasságot szerzett a klasszikus görög nyelvben is. Külhoni tartózkodásának utolsó három évét utazgatással töltötte, Németországon kívül bejárta Svájcot és Itáliát, de megfordult több angol, francia és németalföldi városban is. Huszonkét éves korában, 1603-ban Mátyás főherceg udvarába került, és több évig ott is maradt.

Akárcsak Thököly Sebestyén, fia, István is jó házasságokat kötött. Előbb Hoffmann György kamarai tanácsos lányát vette nőül, majd annak halála után Thurzó György nádor leányát, Katalint vezette oltár elé. Ezáltal a család további előkelő rokonságra tett szert, miközben birtokait is tovább gyarapíthatta, az ifjú asszony hozományaképpen ugyanis Árva vára – a hozzá tartozó uradalommal együtt – Thököly István birtokába került, aki a politikai életben a protestáns és alkotmányos ellenzék táborához tartozott. Már apja oldalán részt vett a bécsi béke előkészítésében, később Bethlen Gábor hívei között találjuk. I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel pedig még ennél is bizalmasabb viszonyban volt.

Két fiú maradt utána, az első feleségétől való Zsigmond és az öt évvel fiatalabb, 1623-ban született István. Zsigmond az 1655. évi országgyűlésen a lehetséges nádorjelöltek között szerepelt, a család tekintélyét azonban kétségtelenül István gyarapította jobban. Itt érdemes megjegyezni, hogy az idősebb Thököly István, aki kálvinista szellemben nőtt fel, a két fiút már lutheránusokká neveltette. István 1651-ben tovább emelte a család régi fényét. Feleségül vette rátóti Gyulaffy Máriát, iktári Bethlen Ist-

bununla beraber 1604'ten sonra İmparatora karşı başkaldıran İstván Bocskai'nin yanında yer aldı ve barış görüşmelerine onun görevlilerinden biri olarak katıldı.

Ailenin adını 1581'de dünyaya gelen İstván devam ettirdi. Seçkin bir eğitim gördü, on bir yaşına kadar Kés-márk, Lócse ve Sárospatak'da öğrenimini sürdürdü, sonra da sekiz yıl boyunca batıda çeşitli yerleri dolaştı ve arada iki yıl Brieg lisesinde, üç buçuk yıl kadar da Heidelberg yüksek okulunda öğrenime devam etti. Büyük bir ihtimalle hukuk öğrenimi gördü, fakat klasik Yunanca'da da pratiğini zenginleştirdi. Yurt dışında kaldığı son üç yılı yolculukla geçirdi, Almanya'dan başka İsviçre'yi ve İtalya'yı dolaştı, ayrıca İngiltere'de, Fransa'da ve Felemenk ülkesinde birçok kenti gezdi. 1603'te yirmi iki yaşındayken arşidük Mátyás'ın (Matthias) erkânına katıldı ve uzun yıllar orada kaldı.

Sebestyén Thököly gibi oğlu İstván'ın da başarılı evlilikleri oldu. Önce Odalar müşaviri György Hoffmann'ın kızıyla; onun ölümünden sonra da naip György Thurzó'nun kızı Katalin'le evlendi. Böylece Thököly ailesi bir yandan gene soylu akrabalar kazandı, öte yandan topraklarını da bir kat daha artırdı. Zira genç gelinin drahoması olarak Árva kalesi ona ait çiftliklerle beraber İstván Thököly'nin malvarlığına katıldı. İstván Thököly politik hayatta Protestanlar ve anayasal muhalefet tarafındaydı. Daha önceleri babasıyla birlikte Viyana barışı hazırlıklarına katılmıştı. Daha sonra onu Gábor Bethlen'in yandaşları arasında gördük. Erdel Beyi I. György Rákóczi ile ilişkisi ise daha da içli dışlı oldu.

Ölümünden sonra iki oğlu – biri ilk eşinden olan Zsigmond, diğeri ise ondan beş yıl daha küçük olan ve 1623'te dünyaya gelen İstván – arasında Zsigmond, 1655 Millet

ván unokáját, Gyulaffy Sámuel dobokai főispán, majd kővári kapitány leányát. Apjához és nagyapjához hasonlóan ő is jó helyről házasodott, felesége révén Erdély legelőkelőbb családjaival került rokonságba, és a Bethlen-örökség révén Erdélyben is tekintélyes gazdasági és politikai hatalomhoz jutott. Miközben kiterjedt észak-magyarországi birtokai mellé tekintélyes erdélyi uradalmakra is szertett, a rendi tisztségek terén is komoly előrehaladást mutathatott fel, 1654-ben III. Ferdinánd királytól feleségével együtt grófi rangot kapott, amit törvényes leszármazottaira is kiterjesztettek.

Thököly Imre 1657. szeptember 25-én, hajnalban született Késmárkon, ő volt a család ötödik gyermeke. Mivel két bátyja korán meghalt, Imre egyedüli fiúgyermekként nevelkedett fel két nővérével és húgával. Az anyai szeretetet viszont nem érezhette sokáig: kétéves korában elvesztette alig huszonkét éves édesanyját. 1665. március 20-án Apafi Mihály erdélyi fejedelem kinevezte Máramaros vármegye főispánjának, nemsokára pedig már Árva vármegye örökös főispánja lett. Tanulmányait 1668 januárjában kezdte az újonnan alapított eperjesi lutheránus kollégiumban, azonban nem sokáig folytathatta ezeket, mivel 1670 második felében apja hazahívatta Árva várába.

A vagyoni gyarapodás és az arisztokrácia soraiban való újabb emelkedés a politikai közéletben is éreztette hatását. Thököly István figyelme fokozatosan az alkotmányos ellenzék felé fordult, ami egyenesen oda vezetett, hogy 1664 után részt vett gróf Wesselényi Ferenc nádor szervezkedésében, amelyet nagyobb pénzüsszegekkel támogatott. Wesselényi és társai, Zrínyi Péter horvát bán, Nádasdy Ferenc országbíró, gróf Frangepán Ferenc, majd a később hozzájuk csatlakozó I. Rákóczi Ferenc választott

Meclisi toplantısında güçlü naip adaylarından biri olarak gündemde yer aldı. Fakat ailenin saygınlığını kuşkusuz daha çok İstván yükseltti. Burada şunu da hatırlatmak yerinde olur: Baba İstván Thököly kendisi Kalvinist terbiye gördüğü halde, iki oğlunu Lüteryen (Lüterci) olarak yetiştirdi. Genç İstván, kralın Doboka ili yöneticisi ve daha sonra Kővár kalesi komutanı Sámuel Gyulaffy'nin kızı, aynı zamanda İktár'lı İstván Bethlen'in torunu Rátót'lu Mária Gyulaffy ile 1651'de evlenerek ailenin şanını daha da yükseltti. O da babası ve dedesi gibi ünlü ailelerden kız alıp, eşi sayesinde Erdel'in en asil aileleriyle akraba oldu ve Bethlen'in mirası sayesinde Erdel'de de önemli ekonomik ve politik iktidara erişti. Arada, bir yandan kuzey Macaristan'daki topraklarına Erdel'de de hatırı sayılır bü-yüklükte topraklar ekledi, öte yandan zümrelere mahsus unvanlar alanında da başarılı oldu. Nitekim 1654'te kral III. Ferdinand, İstván'a ve eşine „kont” unvanı verdi ve bu unvana ahfadı da dahil edildi.

İmre Thököly ailenin beşinci çocuğu olarak 25 Eylül 1657 günü sabaha karşı dünyaya geldi. İki erkek kardeşi küçük yaşta öldüğünden kız kardeşi ve iki ablasıyla beraber tek erkek çocuk olarak büyüdü. Ana sevgisine pek do-yamadı, zira daha iki yaşındayken, henüz yirmi iki yaşında olan annesini kaybetti. Babası 20 Mart 1665'te Erdel Beyi Mihály Apafi tarafından Máramaros valisi tayin edildi ve bir süre sonra da Árva ilinin ebedi valisi oldu. İmre Thököly Eperjes'te yeni kurulan Lüteryen kolejinde 1668 yılı Ocak ayında öğrenime başladı, fakat babası 1670 yılının ikinci yarısında Árva iline dönmesini istediğinden, öğrenimini daha fazla sürdüremedi.

İstván Thököly'nin malvarlığının artması ve aristokratlar arasında daha da yükselmesi politik yaşamda da etki-

erdélyi fejedelem nevével fémjelzett szervezkedés célja Magyarországnak a Habsburg Birodalomtól való felszabadítása volt, amit elsősorban francia segítséggel kívántak megvalósítani, a részt vevő főurak figyelme azonban fokozatosan az Oszmán Birodalom felé irányult. Az 1670-ben kirobbant felső-magyarországi felkelés azonban nem hozta meg a várt eredményt, Zrínyi, Frangepán és Nádasdy vérpadra kerültek, I. Rákóczi Ferenc pedig csak súlyos váltságdíj kifizetése ellenében menekülhetett meg az ítélet elől (Wesselényi Ferenc még 1667-ben elhunyt természetes halállal). Bár mindeddig egyetlen ismert forrás sem támasztja alá, hogy Thököly István is aláírta volna a politikai szövetséglevelet, a szervezkedéshez való közeli kapcsolát jelzi, hogy ő közvetített a magyarországi főurak és az ugyancsak elégedetlenkedő erdélyiek között, sőt, fegyveres ellenállás esetén a résztvevők neki is vezető szerepet szántak. A lelepleződés idején az alig 47 éves Thököly István már egyre rosszabb egészségi állapotban volt. 1670 elején Árva várába költözött, és november 19-én már a végrendeletét írta, amikor megérkezett a császári felszólítás, hogy német helyőrséget kell befogadnia váraiba. Felháborodottan próbált tiltakozni a jogait mélységesen sértő rendelet ellen, és mentegetőző levelet írt a királynak, valamint befolyásos barátainak is. Ennek ellenére november 28-án császári csapatok érkeztek a vár alá. December 3-án halt meg, hét nappal később pedig már német katonaság parancsolt Árva várában, és csakhamar Thököly összes magyarországi birtokát lefoglalták a kincstár számára. Egyetlen fiát, a 13 éves Imrét még novemberben, a császári csapatok megjelenése előtt átküldte a Liptó vármegyei Likava várába, amelyet korábban költséget nem kímélve helyrehozott és megerősített. A fiatal gróft

sini hissettirdi. Dikkati giderek anayasal muhalefete yöneldi. Bunun sonucunda da 1664'ten sonra naip Ferenc Wesselényi'nin örgütlediği girişime katıldı ve bu girişimi büyük paralarla destekledi. Wesselényi ile dostları Hırvat ban'ı Péter Zrínyi, başyargıç Ferenc Nádasdy, kont Ferenc Frangepán ve sonraları onlara katılan, Erdel Beyi seçilmiş olan I. Ferenc Rákóczi adlarıyla anılan bu örgütlenmenin amacı Macaristan'ı Habsburg İmparatorluğu'nun egemenliğinden kurtarmaktı ve bunu her şeyden önce Fransız yardımıyla gerçekleştirmeyi düşünüyorlardı. Fakat, komplocu aristokratların dikkatleri gittikçe Osmanlı İmparatorluğu'na yöneliyordu. Gel gelelim 1670'te patlak veren Yukarı Macaristan ayaklanması beklenen sonucu vermedi. Zrínyi, Frangepán ve Nádasdy idam sehpasına gönderildi; I. Ferenc Rákóczi ise ancak büyük miktarda fidye ödeyerek idamdan kurtulabildi. (Ferenc Wesselényi daha 1667'de eceliyle ölmüştü.) Gerçi İstván Thököly'nin bu girişime ait politik ittifak mektubunu imzalamış olduğunu şimdiye kadar bilinen kaynaklardan hiçbiri kanıtlamıyor. Bununla beraber, Macaristan'daki yüksek aristokratlar ve aynı şekilde memnunsuzluklarını duyuran Erdelliler arasında arabuluculuk yapmış olması, hatta örgütleyicilerin silahlı direnişe geçilmesi halinde kendisine de yönetici rol vermeyi öngörmeleri, girişimle yakın bağlantısı olduğuna işaret ediyor. Bu komplo meydana çıkarıldığında ancak 47 yaşında olan Thököly'nin sağlık durumu oldukça bozulmuştu. 1670 başlarında Árva kalesine taşındı ve orada artık vasiyetnamesini yazarken 19 Kasım'da Kalede Alman garnizonunu kabul etmesi için İmparator'dan talimat geldi. Haklarını çok fazla çiğneyen bu kararı öfkeyle protesto etmeye kalkıştı, krala ve itibarlı dostlarına mazeretini ifade eden mektuplar gön-

a Thököly család bizalmas hívei vették körül, akik azonban még Likaván is féltették, ezért december 4-én, vagyis alig egy nappal apja halála után, két hű emberének a kíséretében, még a vár ostroma előtt útnak indították Erdély felé. Az ifjú Thököly Imre álruhában bujkálva, december 13-án megérkezett az erdélyi fejedelemséghez tartozó Huszt várába.

Mindez 1670-ben történt, és alig egy hónap gyökeresen megváltoztatta egy fényűző körülmények között nevelkedő, hódolók hadától körülrajongott gyermek életét. Később feljegyezték róla, hogy a gyermekkori sérelmek mély nyomot hagytak benne, és „engesztelhetetlen gyűlöletet érzett az ausztriai ház iránt”. Valóban, a nagykorúságot elérve Thököly Imre útja egyenesen vezetett a Habsburgokkal szembeszálló bujdosók táborába, hogy élete hátralevő részének alig 28 esztendejét a bécsi udvar elleni landatlan harcnak szentelje.

derdi. Buna rağmen İmparatorluk birlikleri 28 Kasım da artık kalenin eteklerine vardılar. İstván Thököly 3 Aralıkta hayata gözlerini yumdu. Yedi gün sonra da Árva kalesinde artık İmparatorluk askerleri hükmetmeye başladı ve kısa süre sonra da Thököly'nin Macaristan'daki bütün mülklerine hazine adına el koydular. İstván Thököly 13 yaşındaki tek oğlu İmre'yi, daha İmparatorluk birlikleri gelmeden önce Kasım ayında, Liptó ilinde bulunan ve vaktiyle bütün masrafları göze alarak onartıp takviye ettirdiği Likava kalesine göndermişti. Genç kontun çevresini oluşturan Thököly ailesinin sadık yandaşları Likava'yı da tehlikeli buldular ve kalenin kuşatılmasından önce 4 Aralıkta, İstván'ın ölümünden ancak bir gün sonra, babasının iki güvenilir dostu İmre'yi Erdel'e götürmek üzere onunla beraber yola koyuldular. Thököly 13 Aralıkta, tebdil gezer halde, Erdel Beyliği'ne ait olan Huszt kalesine vardı.

Bütün bunlar 1670 senesinde oldu ve ardından şatafatlı koşullar altında yetiştirilen, çevresi hayranlarıyla dolu çocuğun hayatı sadece bir ay içinde kökünden değişti. Daha sonraları onunla ilgili kayıtlarda, çocukluk çağında yaşadığı haksızlıkların içinde ne derin izler bıraktığına ve "Avusturya hanedanına karşı amansız nefret" duyduğuna işaret ediliyordu. Nitekim, erginlik yaşına geldiğinde İmre Thököly'nin yolu, Habsburg hanedanına karşı çıkarak ayaklanan 'Bujdosó'lar (isyancı mülteciler) tarafına yöneldi ve böylece ömrünün geri kalan sadece 28 yılını zalim iktidara karşı direngen savaşa adanmış oldu.

A bujdosók között

Az összeesküvő főurak elfogatása előtt, még 1670 tavaszán Felső-Magyarországon, a Rákóczi-birtokokon kitört fegyveres felkelés hamar összeomlott, az összeesküvéssel és a fegyveres felkeléssel gyanúsított nemesek ellen I. Lipót német-római császár és magyar király elfogatóparancsot adott ki. A kiküldött királyi biztosok százsámra tartóztatták le a gyanúsítottakat, s ezzel egy időben megkezdődött a felső-magyarországi, illetve a Dunától keletre levő vármegyék nemességének tömeges menekülése Erdélybe. A menekülők az Erdélyi Fejedelemség határán, a Partiumban húzták meg magukat, és az elkövetkező években innen folytatták a királyi Magyarország elleni betöréseiket. Számukat jócskán megnövelték az 1671-ben szélnek eresztett, a török elleni harcokban megedződött végvári katonaság tömegei is. Az Erdély területére menekült magyarok tehát elbujdosnak hazájukból, s éppen ezért bujdosóknak nevezték magukat, és Thököly Imre hatalomra kerüléséig a magyar történetírás is a bujdosók mozgalmaként tartja nyilván fegyveres harcukat.

Az Erdély és Magyarország határán táborozó bujdosók előbb, 1674 nyarán báró Wesselényi Pált, Wesselényi Ferenc nádor unokaöccsét választották fővezérükké a Bihar vármegyei Csatáron, alig egy év múlva azonban Erdélyben tartózkodó társaik Teleki Mihály kővári kapitányt tették meg legfőbb vezetőjüknek. Wesselényi és Teleki rivalizálása viszont a bujdosók táborának megosztásához veze-

Mülteciler arasında

Daha 1670 baharında, komplocu aristokratların yakalanmasından önce, Yukarı Macaristan'da Rákóczi mülklerinde patlak veren isyan kısa sürede iflâs etti ve kral I. Leopold, suikasta ve silahlı isyana katıldıklarından şüphe duyulan soyluların tutuklanması için emir verdi. Kral görevlileri şüphe duyulan yüzlerce kişiyi tutukladı ve bununla aynı zamanda Yukarı Macaristan'daki ve Tuna'nın doğusundaki illerin soyluları da yığınla Erdel'e sığınmaya başladılar. Bu mülteciler Erdel Beyliği sınırındaki Partium'da toplandılar ve sonraki yıllarda Krallık Macaristanı'na karşı baskınlarını buradan sürdürdüler. Bunların sayısını, 1671'de yığın halinde dağıtılan ve Türklere karşı savaşlarda metanet kazanmış serhat kalelerinin askerleri bir hayli arttırdı. Erdel bölgesine kaçan Macarlar böylece başka bir yere iltica etmiş oldular ve tam da bu yüzden kendilerini mülteci olarak adlandırdılar. İmre Thököly iktidara gelinceye kadar Macar tarihi bunların silahlı savaşlarını "Bujdosó" hareketi, yani "isyancı mülteciler" hareketi olarak kaydetmiştir.

Erdel ile Macaristan sınırında kamp kurmuş olan mülteciler önce 1674 yazında naip Ferenc Wesselényi'nin yeğeni baron Pál Wesselényi'yi Bihar sancağındaki Csátár'da lider seçtiler. Fakat aradan ancak bir yıl geçmişti ki, Erdel'de bulunan mülteci arkadaşları, Kővár komutanı Mihály Teleki'yi kendilerine önder yaptılar. Wesselényi ile Teleki arasındaki rekabet, sonunda mültecilerin bölünmesine yol açtı. 25 Eylül 1676'da Gyulafehérvár'da toplanan Erdel

tett. Az 1676. szeptember 25-én, Gyulafehérváron összegyűlt erdélyi politikusok úgy döntöttek, hogy önkéntes katonasággal támogatják a bujdosók küzdelmét. Miután október 7-én a bujdosók hűségét esküdtek Teleki Mihály erdélyi kancellárnak, Apafi Mihály fejedelem azok fővezérévé nevezte ki, a korábbi fővezért, Wesselényi Pált pedig felszólította, hogy mondjon le, aki azonban nem tett eleget a fejedelem utasításának. A Habsburg-ellenes harc terén határozottan előrelépést hoztak a XIV. Lajos francia király, az erdélyi fejedelem, valamint a bujdosók között 1677. április 12-én, Fogarason lezárult tárgyalások. A francia király ui. még január elején utasította lengyelországi követét, Bethune márkít az Erdélyi Fejedelemséggel kötendő szövetségi szerződésre, amelybe a bujdosók megbízottait is bevonták. A tárgyalások eredményeként május 27-én Varsóban alá is írták a szerződést, amelynek értelmében XIV. Lajos évi 100 000 tallérral támogatja a Habsburg-ellenes felkelést, a franciák és a bujdosók pedig egyaránt 15 000 katonát fognak fegyverben tartani. A hadjárat megindítását 1677 tavaszára tűzték ki. Bár a Porta megtiltotta az erdélyieknek, hogy francia támogatás nélkül hadat indítsanak I. Lipót ellen, a bujdosókat a támogatásáról biztatta. A Porta utasítása alapján az erdélyi fejedelmi tanács a bujdosók támogatása ellen döntött, de a portai engedély megszerzéséig engedélyezte, hogy a fiatal Thököly Imre a bujdosók élére álljon, és magánszemélyként erdélyieket toborozhat a tervezett hadjárat megsegítésére. A nagykorúságot elérve Thököly Imre egyre türelmetlenebbül várta, hogy csatlakozhasson a Habsburgok elleni fegyveres küzdelemhez. Thököly az általa toborzott erdélyi önkéntes haderővel 1677. november 27-én a Bihar vármegyei Derecskénél csatlakozott a Wesselényi Pál ve-

politikacıları, mültecilerin mücadelesini gönüllü askerlerle desteklemeyi kararlaştırdılar. 7 Ekimde mülteciler Erdel şansölyesi Mihály Teleki'ye sadakat andı içince, Mihály Apafi, Teleki'yi onlara lider tayin etti ve Pál Wesselényi'den istifa etmesini istedi. Fakat Apafi'nin emrine Wesselényi uymadı. Fransa kralı XIV. Louis ile Erdel Beyi ve mülteciler arasında Fogaras'ta yapılan ve 12 Nisan 1677'de sona eren görüşmeler Habsburglara karşı savaş bakımından kesinlikle ileriye doğru atılmış bir adım oldu. Zira Fransa kralı daha Ocak ayının başlarında Polonya'daki elçisi marki Bethune'e Erdel Beyliği ile ittifak sözleşmesi bağlanması amacıyla görüşmelere başlanması için talimat vermiş ve sözleşme görüşmelerine mültecilerin temsilcilerini de katmışlardı. Görüşmeler sonucunda 27 Mayıs'ta Varşova'da sözleşme imzalandı. Buna göre, Habsburglara karşı ayaklanmayı XIV. Louis yılda 100 000 Talerle destekleyecek, ayrıca Fransızlar ve mülteciler aynı şekilde 15 000'er askeri silah altında bulunduracaklardı. Seferin 1677 baharında başlatılmasını kararlaştırdılar. Babıâli bir yandan Erdellilerin Fransızlardan destek almadan I. Leopold'a karşı savaşa kalkışmalarını yasaklıyor, öte yandan mültecilere destek vererek onları cesaretlendiriyordu. Babıâli'nin talimatı üzerine Erdel Beyliği Konseyi, mültecilerin desteklenmemesi kararını aldı; fakat Babıâli'nin izni alınincaya kadar, genç İmre Thököly'nin mültecilerin başına geçmesine ve tasarlanan sefere yardım etmek üzere şahsî olarak Erdelliler arsında asker toplamasına izin verdi. Erginlik çağına erişen İmre Thököly Hasbsburglara karşı silahlı mücadeleye katılmak için gittikçe sabırsızlanıyordu. Topladığı Erdelli gönüllülerden oluşan silahlı kuvvetleriyle Thököly 27 Kasım 1677'de Bihar ilindeki Derecske'de Pál Wesselényi'nin önderliğindeki mültecilere katıldı. Bu arada

zette bujdosókhoz, akik a segítségükre érkező mintegy 2000 fős francia katonasággal karöltve már október 10-én győzelmet arattak a császáriakon Nyalábvárnál, majd Nagybánya városának meghódoltatása után Debrecen vidékére vonultak téli szállásra.

Időközben Béldy Pál vezetésével az erdélyi tanácsurak egy csoportja ellenzéki szervezkedésbe kezdett az erdélyi katonaságnak a szövetségesekhez csatlakozása ellen, ami a padisah engedélye nélkül történt, és még 1677 novemberében követet menesztettek Isztambulba. A Porta lépése előre látható volt, a szultán Teleki Mihály letételére szólította fel Apafi Mihály fejedelmet. Béldy és társai hamarosan elhagyták a fejedelemség területét, Apafi pedig kérte Thököly Imrét, hogy a bujdosók csapatait vonja ki Erdélyből. Időközben viszont a francia király megbízottja Kővárban aláírta Telekivel a szövetséges hadak fővezérségéről szóló szerződést. Apafi 1678. április 1-jén Bethlen Farkas kancellárt küldte a szultáni udvarba, az erdélyi hadak generálisának frissen kinevezett Telekit pedig a királyság elleni hadjárat megindítására szólította fel. Az erdélyi katonaság május 11-én a Közép-Szolnok vármegyei Daróc és Tasnád között egyesült a Thököly vezetett magyarországi felkelőkkel, akiket ekkor már kurucoknak neveztek, és akikhez hamarosan lengyel segélyhad is csatlakozott. A francia pénzen toborzott idegen csapatok – franciák, lengyelek és tatárok – érkezésével jelentősen megszaporodott számú szövetséges haderő az elkövetkező három hónap folyamán elfoglalta Boldogkő, Torna, Szalánc, Putnok, Szendrő és Murány várát, valamint néhány kisebb erősséget. Augusztus elején Thököly a bányavárosok ellen indult, és október végéig Kőrmöcbányán kívül valamennyit meghódoltatta. Az 1678-ban megindított hadjá-

mülteciler, yardımlarına koşan yaklaşık 2000 Fransız askeriyile omuz omuza savaşarak daha 10 Ekimde Nyalábvár'da Avusturya İmparatorluk kuvvetleri karşısında zafer kazandılar ve Nagybánya kentinin teslim olmasından sonra kışın konaklamak amacıyla Debrecen bölgesine çekildiler.

Arada Erdel konsey üyelerinin Pál Bélydy önderliğindeki bir grubu, Babiáli'nin izni olmadan, Erdel askerlerinin müttefiklere bağlanmasına karşı muhalefet yaparak örgütlenmeye başladı ve daha 1677 Kasım ayında İstanbul'a elçi gönderdi. Babiáli'nin ne adım atacağı önceden belliydi. Nitekim Babiáli, Mihály Apafi'den, Mihály Teleki'yi şansöyelikten uzaklaştırmasını istedi. Bélydy ile arkadaşları az sonra Erdel topraklarından ayrıldılar, Apafi ise İmre Thököly'den mülteci birliklerini Erdel topraklarından çıkarmasını istedi. Halbuki bu arada Fransa kralının temsilcisi Kővár'da, müttefik kuvvetlerin başkumandanlığı ile ilgili anlaşmayı Teleki ile imzalamıştı. Apafi 1 Nisan 1678'de şansölye Farkas Bethlen'i Padişah sarayına gönderdi; Erdel silahlı kuvvetleri generalliğine yeni atanmış olan Teleki'ye ise Macar Krallığı'na karşı seferi başlatması için talimat verdi. Erdel askerleri 11 Mayıs'ta Orta Szolnok ilindeki Daróc ve Tasnád kentleri arasında Thököly'nin emri altında bulunan ve o zaman artık "Kuruc" denilen (Osmanlıların daha çok "Kurus" dedikleri) Macaristan isyancılarıyla birleşti ve kısa süre sonra Polonya yardım kuvvetleri de onlara katıldı. Fransız yardım parasıyla toplanan yabancı askerlerin – Fransızların, Lehlerin ve Tatarların – gelmesiyle büyük ölçüde artan müttefik kuvvetleri bunu izleyen üç ay içinde Boldogkő, Torna, Szalánc, Putnok, Szendrő ve Murány kalelerini ve daha birkaç küçükçe kaleyi ele geçirdi. Ağustos başında Thököly maden şehirlerine karşı seferleri başlattı ve Ekim ayı sonuna kadar, Kör-

ratban csillogtatta meg először nem mindennapi hadvezéri és hadszervezési tehetségét. Időközben Teleki Mihály a császári csapatok közeledésére félbehagyta Eperjes ostromát, és visszavonult Erdélybe, viszont Thököly sem tudta sokáig megtartani legújabb hódításait. Miután november 1-jén Barsszentkeresztnél vereséget szenvedett, kénytelen volt feladni a bányavárosokat.

Benczédi László történész, Thököly korának egyik legkiválóbb ismerője a fiatal főúr egyéni adottságain, rátermettségén kívül leginkább két oknak tulajdonította, hogy fel tudta maga mellett sorakoztatni az udvarral elégedetlen magyar katonákat, az ún. „vitézlő rendet”. Az egyik ok, hogy elkobzott magyarországi birtokain kívül, a „másik magyar hazában”, Erdélyben is tekintélyes birtoktesztek ura volt. Így a bujdosók nagy részével ellentétben meg tudta őrizni gazdasági függetlenségét az erdélyi politikai elittel szemben. A másik körülmény, ami Benczédi szerint megalapozta Thököly gyors ívű felemelkedését, hogy már a felkelők közé történt kimenetelekor a kuruc katonaság legképzettebb részével, a bécsi udvar által 1672-ben szélnek eresztett ónodi és szendrei végváriakkal került kapcsolatba, aminek következtében a felkelő hadak további kötelékei is csakhamar Thököly mellett zárkóztak fel. Ez a kapcsolat a későbbiekben is szoros maradt, és a Habsburg-ellenes küzdelem során végig kimutatható, hogy a hivatásos katonáskodó réteg, s elsősorban a törökök elleni harcokban megedződött végváriak gyakran a végsőkig kitartottak választott vezetőjük mellett. A katonák ragaszkodására számos példát is fel tudnánk hozni, különösen 1690 után, amikor Thököly az Al-Duna vidékén rendezkedett be.

A fővezérséghez vezető út azonban korántsem volt olyan

möcbányaya dışında bütün bu şehirleri istila etti. Thököly, hiç de sıradan denemeyecek komutanlık kabiliyetini ve savaş sevk ve idaresindeki yeteneğini ilk kez 1678’de girilen seferde gösterdi. Bu arada Mihály Teleki Avusturya İmparatorluk kuvvetlerinin yaklaşması üzerine Eperjes kuşatmasına son verdirdi ve Erdel’e geri çekildi. Öte yandan Thököly de ele geçirdiği son yerlerde daha fazla tutunamadı. 1 Kasım’da Barsszentkereszt’te yenilgiye uğrayınca maden kentlerinden vazgeçmek zorunda kaldı.

Thököly dönemini en iyi tanıyan uzmanlardan László Benczédi, İmparatorluk sarayından memnun olmayan “soylu unvanlı zümreyi”, yani Macar askerlerini genç aristokratın kendi saflarında toplamayı başarmasını kişisel yeteneğinden, becerisinden öteye, daha ziyade iki nedene bağlıyordu. Bunlardan biri, Macaristan’da el konulan mülkünün dışında “diğer Macar yurdu” Erdel’de de önemli mülklerin sahibi olmasıydı. Bundan ötürü, mültecilerin büyük bölümünün aksine, Erdel’deki politik elit karşısında ekonomik bağımsızlığını koruyabildi. İkinci koşul, Benczédi’ye göre Thököly’nin hızlı yükselişinin dayanağı ise şuydu: Daha isyancılara katılırken, Kuruc askerlerinin en iyi eğitilmiş kesimiyle, Viyana sarayının 1672’de salıverdiği Ónod ve Szendrő serhat askerleriyle bağlantı kurmuş ve bunun sonucunda isyan eden kuvvetlerin başka birlikleri de kısa sürede Thököly’nin saflarında yer almışlardı. Bu bağlantının ne kadar güçlü olduğu daha sonra, Habsburglara karşı savaşlarda meslekten subay tabakasının ve başta da Türklere karşı savaşta pekişen serhat askerlerinin çoğu kere sonuna kadar seçtikleri yöneticilerine sadık kalmalarında da görüldü. Askerlerin bu ayak diremelerine, özellikle Thököly’nin Aşağı Tuna bölgesine yerleşmesinden, yani 1690’dan sonra bir sıra örnek de verebiliriz.

egyenes, mint gondolnánk. Thököly a bujdosók közé éppen hogy megérkezett, máris két vetélytárssal találta szemben magát. Egyikük a nagy hatalmú erdélyi tanácsúr, Teleki Mihály kővári főkapitány, a másik pedig az 1667-ben elhunyt Wesselényi Ferenc nádor fia, Pál, akik addig ténylegesen is a bujdosók legfőbb vezetői voltak. Ugyanakkor a kezdetekben még a Magas Porta sem látta át jól a helyzetet, sőt Thököly első lépéseit is gyanakvóan szemléltek. Az 1678. évi hadjáratot, amelyet a bujdosók francia segélypénzen zsoldba fogadott francia, lengyel és tatár katonaság támogatásával indítottak, olyan veszélyes pártütésnek gondolták, ami az egész bujdosó mozgalmat veszélybe sodorhatja. Erre jellemző példa, hogy Thököly Váradra küldött követét, akinek a hadjárat megindításának az okait kellett volna ismertetnie, egyszerűen lekasabolták. Ugyanakkor mintegy kétszáz kuruc katona családját is elhurcolták túszként, hogy biztosítsák Thököly hűségét a Porta iránt. Egy korabeli forrás szerint a török főemberek fejében még az is megfordult, hogy a kurucok élére más vezetőt állítanak, mivel most „gyermek a generálisuk”. A Thököly Imre híveiként felsorakozott ónodi és szendrői végváriak mellett a bujdosók hadseregének másik nagy katonai szárnyát az ún. „mezei” hadak tették ki. Ezek egy része eredetileg ugyancsak a végvári harcok veteránjai közül került ki, ennek ellenére már az 1670-es években elsősorban a hódoltság területéről, leginkább a váradi vilájetből töltötték fel a létszámukat. Elszegényedett nemesek, az erdélyi fejedelmek által letelepített és kiváltságolt bihari hajdúk utódai ugyanúgy megtalálhatók voltak közöttük, mint a lakóhelyükről elbujdosott jobbágyok. Ez a katonaság már 1674 körül a Váradhoz közeli bihari hajdúvárosokban elszállásolt, s nemegyszer a vi-

Önderliğe vardırarak yol zannettiğimiz kadar engebesiz değildi. Thököly ancak isyancı mülteciler arasına katılmıştı ki, karşısına güçlü iktidara sahip iki rakip çıktı. Biri geniş yetki sahibi Erdelli müsteşar, Kővár komutanı Mihály Teleki; diğeri ise 1667’de ölen naip Ferenc Wesselényi’nin oğlu Pál idi ve ikisi de o zamana kadar isyancı mültecilerin gerçekten en önde gelen önderleriydi. Öte yandan başlangıçta Babiâli de durumu iyice göremedi, hatta Thököly’nin ilk adımlarını kuşkuyla izledi. İsyancı mültecilerin Fransız yardım parasıyla topladıkları Fransız, Leh ve Tatar askerinin desteğiyle 1678’de başlattıkları seferin, tüm isyancı mülteci hareketini tehlikeye sokabilecek küçük çapta bir baş kaldırma olduğunu sandılar. Bu seferin neden başlatıldığını anlatmak amacıyla Thököly’nin Várad’a (bugün: Oradea, Romanya) gönderdiği elçiyi öldürmeleri bu yaklaşımın tipik bir örneğidir. Öte yandan Thököly’nin Babiâli’ye sadakatini garanti etmek amacıyla 200 kadar Kuruc askerinin ailelerini rehin aldılar. O dönemin bir kaynağına göre Türk ileri gelenleri, liderleri olan “general, daha çocuktur” diyerek Kuruc’ların başına başka bir yönetici atamayı bile akıllarından geçirmişti. İmre Thököly’nin saflarında yer alan Ónod ve Szendrő serhat kaleleri mensuplarının yanı sıra mülteci kuvvetlerinin diğeri büyük askerî kanadını “kır” birlikleri dedikleri, kaleler dışında dolaşıp duran gruplar oluşturuyordu. Bunların bir kısmı aslında gene Türklere karşı savaşmış serhat kaleleri muhariplerindendi. Bununla beraber bu askerler 1670’li yıllarda artık her şeyden önce Osmanlı hâkimiyetindeki bölgelerden, daha çok da Várad ilinden toplanıyordu. Bunların arasında yoksullaşmış soylular, Erdel Beyleri tarafından kendilerine yerleşim olanağı sağlanmış ve öncelikler tanınmış Bihar Hajdúları, yani eski soylu

déket igazgató török hatóságokkal is összetűzésbe került. Sokáig Wesselényi Pál fővezértségét támogatták Thököly ellenében, 1680-ra viszont már ők is az ambiciózus fiatal gróf töretlen párhíveivé váltak. Jellemző, hogy alig három évvel később Thököly éppen ezeket a katonákat részesítette kiváltságokban: az ónodi és a szendrei végváriak lovasságának Szerencs városát, a Hatházy Gergely lovaszredében szerveződött „mezei” katonaságnak pedig a Szabolcs vármegyei Nagyfalut adományozta.

1679 elején a XIV. Lajos francia király és I. Lipót között létrejött nijmegeni béke ismét választás elé állította a bujdosókat, illetve Erdélyt. A békeszerződés 33. pontja ugyanis kimondta, hogy a szerződés feltételei a franciák szövetségesére, Apafi Mihály erdélyi fejedelemre is érvényesek. Apafinak a béketárgyalásokra küldött követsége február 12-én érkezett meg Bécsbe, március végén pedig a Porta is engedélyt adott a fejedelemnek, hogy békeközvetítésbe kezdjen a bujdosók és I. Lipót között. Apafi megbékéltetési kísérletei azonban a császári udvar elutasítása miatt július 30-án megszakadtak. Időközben Apafi Thököly Imrét nevezte ki a nagybeteg Teleki Mihály helyetteseként a bujdosók élére, azok egy része azonban a fejedelmi döntés ellenére július 28-án Wesselényi Pált választotta vezérének a Bihar vármegyei Margitán. Bár Thököly csapatai november 3-án az Abaúj vármegyei Újfalunál jelentős győzelmet arattak a császári katonaság felett, az Erdélyben élő bujdosók december 2-án arra kötelezték magukat, hogy Apafi Mihály tárgyalásaira bízzák ügyük rendezését.

muhafızlarının ahfadı olduđu gibi, oturdukları yerlerden kaçmış serfler de vardı. Bu askerler daha 1674 yıllarında Várad yakınındaki Bihar kentlerine yerleştirilmiş olan ve çođu kez taşranın idarî işlerini yürüten Türk makamlarıyla da çatışmışlardı. Uzun süre Thököly'ye karşı Pál Wesselényi'nin başkumandanlığını desteklediler, fakat 1680'de artık onlar da ihtiraslı genç kontun şaşmaz yandaşları oldular. Thököly'nin ancak 3 yıl sonra tam da bu askerlere ayrıcalıklar tanıması, Ónod ve Szendrő serhat kaleleri süvarilerine Szerencs kentini, Gergely Hatházy'nin süvari alayında örgütlenen "kır" askerlerine ise Szabolcs ilindeki Nagyfalú kasabasını hibe etmesi dikkate değer.

1679 yılı başında Fransa kralı XIV. Louis ile Avusturya İmparatoru I. Leopold arasında bağlanan Nijmegen barış anlaşması mültecileri ve Erdel'i gene seçim yapma zorunda bıraktı. Çünkü barış anlaşmasınının 33. maddesine göre anlaşma şartları Fransızların müttefikleri, yani böylece Erdel Beyi Mihály Apafi için de geçerliydi. Apafi'nin görüşmeler için gönderdiği elçi 12 Şubatta Viyana'ya vardı; Martın sonunda ise Babıâli de mültecilerle I. Leopold arasında barış amacıyla arabuluculuk yapmaya başlaması için Bey'e izin verdi. Ne var ki Apafi'nin barıştıırma denemeleri Viyana İmparatorluk sarayının reddi yüzünden yarıda kesildi. Apafi bu arada İmre Thököly'yi ağır hasta olan Mihály Teleki'nin yardımcısı olarak mültecilerin başına yönetici tayin etti. Fakat mültecilerin bir kısmı, Apafi'nin kararına rağmen 28 Temmuzda Bihar ilindeki Margita kentinde Pál Wesselényi'yi kendilerine lider seçtiler. Thököly'nin birliklerinin 3 Kasımda Abaúj ilinde Újfalú'da Viyana İmparatorluk askerlerine karşı önemli bir zafer kazanmasına rağmen, Erdel'de yaşayan mülteciler 2 Aralıkta, sorunlarının düzenlenmesini Mihály Apafi'nin görüşmelerine bırakmayı kabul ettiler.

A bujdosók élén

Bár Apafi korábbi döntése is kétségtelenül fontos volt, Thököly Imre előmenetelében az 1680. január 8-i nevezetes szoboszlói (ma Hajdúszoboszló) gyűlés határozata volt a döntő, amely a Porta Thökölyhez való hozzáállását is gyökeresen megváltoztatta. Ezen a napon ugyanis a bujdosók 133 képviselője – köztük Thököly riválisa, Wesselényi Pál! – egyöntetűen a fiatal grófot választotta a Habsburgok ellen küzdő felkelők fővezérévé.

A szoboszlói választás valójában „legitimálta” Thököly vezető szerepét a bujdosók körében. Alig másfél hónap-pal később, 1680. február 26-án a nagyvezír megbízottja, Abdurrahman aga személyes találkozóra szólította fel a bujdosók új fővezérét, amivel tulajdonképpen a Porta is elismerte a fiatal arisztokratának a kuruc mozgalmon belüli elsőbbségét.

Az 1680. év további történései során Thököly csapatai végigportyázták a Vág folyó völgyét, betörték Morvaországba, majd augusztus 15-én elfoglalták Késmárk városát. Lőcse ostromával viszont néhány napi eredménytelen próbálkozás után fel kellett hagyniuk. November 15-én Jolsván Thököly megbízottjai fegyverszünetet kötöttek I. Lipót küldöttével, majd a bujdosók Szatmár, Bereg és Ugocsa vármegyékbe vonultak téli szállásra.

1681. május 30-án Ibrahim budai pasa értesítette Thököly Imrét, hogy hajlandó fegyverrel is segíteni a bujdosók küzdelmeit. A kedvező hír hatására felmond-

Mültecilerin başında

Gerçi Apafi'nin önceki kararı da kuşkusuz önemliydi. Fakat 8 Ocak 1680'de yapılan ünlü Szoboszló (bugün: Hajdúszoboszló) toplantısı İmre Thököly'nin kariyerinde kesin rol oynadı ve bu olay Babiâli'nin Thököly'ye karşı davranışını kısa sürede temelinden değiştirdi. Zira o gün mültecilerin 133 temsilcisi – aralarında Thököly'nin rakibi Pál Wesselényi! de – oybirliğiyle genç kontu Habsburglara karşı savaşıyan isyancıların başkomutanı seçti.

Szoboszló seçimi aslında mülteciler arasında Thököly'nin önder rolünü “meşrulaştırdı”. Bir buçuk ay kadar sonra, 26 Şubat 1680'de Sadrazamın görevlisi Abdurrahman Ağa mültecilerin yeni başkomutanını şahsen buluşmak üzere davet etti ve aslında böylece Babiâli de genç aristokratın Kuruc hareketindeki önceliğini kabul etmiş oldu.

1680 yılının diğer olayları sırasında Thököly'nin birlikleri Vág nehri vadisi boyunca baskınlar yaptılar, Macaristan topraklarına girdiler ve 15 Ağustosta Késmárk kentini ele geçirdiler. Lőcse'yi kuşatmayı ise birkaç gün başarısızlıkla denedikten sonra bundan vazgeçmek zorunda kaldılar. 15 Kasımda Jolsva'da Thököly'nin temsilcileri I. Leopold'un elçileriyle ateşkes anlaşması bağladı, sonra da mülteciler kışlamak üzere Szatmár, Bereg ve Ugocsa illerine çekildiler.

30 Mayıs 1681'de Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa, mültecilerin savaşını silahla da desteklemeye hazır olduğunu İmre Thököly'ye bildirdi. Bu elverişli haber üze-

ta az 1680. november 15-i fegyverszünetet. Ugyancsak a harc további folytatására ösztönözte, hogy az erdélyi rendek június 10-i gyulafehérvári országgyűlése is a hadjárat mellett döntött. Ezért hajlandó volt elismerni Apafi Mihály vezetését is a tervezett hadjáratban. Az augusztus folyamán megindított Habsburg-ellenes hadjáratban Apafi mintegy 8000 fős erdélyi haddal vett részt, amelyhez a váradi pasa is csatlakozott 7000 emberével. Szeptember 8-án Pocsajnál egyesültek Thököly kurucaival. A 20–25 000 főt kitevő egyesült sereg előbb a császárhű Böszörmény városát, majd Kálló várát foglalta el, ezután azonban elváltak egymástól. A török segélyhadak Várad vidékére, Apafi Szamosújvárra vonult vissza, Thököly hadai pedig az 1681. november 13-i szoboszlói fegyverszünetet követően Ung, Bereg, Ugocsa és Szabolcs vármegyék területére vonultak téli szállásra.

Az év kiemelkedő eseménye volt, hogy április 28-án I. Lipót császár országgyűlést hívott össze Sopronba, és május 8-án az Ung vármegyei Kaposon megtartott tanácskozásukról a kurucok is elküldték levelüket, amelyben figyelmeztették az országgyűlést, hogy az ő érdekeikkel összeegyeztethető döntéseket hozzanak. A Sopronban ülésező országgyűlés június 13-án Esterházy Pál gróftot választotta az ország nádorává, aki négy nappal később a bujdosók megbízottjait is meghívta a városba, de azok a protestánsok sérelmei miatt elutasították azt. Miután a protestáns rendek tiltakoztak a december 28-án felolvasott törvénytervezetek ellen, két nappal később már maga I. Lipót király is szentesítette a törvényeket, amelyek között immár ott volt a szabad vallásgyakorlatot biztosító 1608. évi törvény megerősítése is.

rine Thököly 15 Kasım 1680'de ateşkes anlaşmasını bozdu. Öte yandan Erdel zümrelerinin 10 Haziranda Gyulafehérvár'da yaptıkları meclis toplantısının da seferlere başlanmasından yana karar alması Thököly'yi savaşa devam etmeye özendirdi. Bunun için Thököly, tasarlanan seferde Mihály Apafi'nin yöneticiliğini kabul etmeye de yanaşmıştı. Ağustosta Habsburglara karşı başlatılan seferde Mihály Apafi 8000 kişilik Erdel kuvvetleriyle yer aldı ve buna Várad paşası da 7000 kişilik birlikleriyle katıldı. 8 Eylülde ise Pocsaj'da Thököly'nin mültecileriyle birleştiler. 20–25 000 kişilik birleşik ordu önce İmparatora sadık Böszörmény kentini, ardından Kálló kalesini ele geçirdi, fakat birleşmiş olan kuvvetler bundan sonra gene birbirlerinden ayrıldı. Türklerin yardımcı birlikleri Várad bölgesine, Apafi ise Szamosújvár'a çekildi; Thököly'nin birlikleri de 13 Kasım 1681 Szoboszló ateşkes anlaşmasının ardından kışlamak üzere Ung, Bereg, Ugocsa ve Szabolcs illerinde kamp kurdular.

I. Leopold'un 28 Nisanda Sopron kentinde Millet Meclisini toplantıya çağırması yılın seçkin olayı sayıldı. Kurucular 8 Mayıs'ta Ung ilindeki Kapos'ta düzenledikleri danışma toplantısından Sopron'a bir mektup gönderdiler ve Meclisi mültecilerin çıkarlarıyla bağdaşacak kararlar alması yolunda uyardılar. Sopron'da toplanan Millet Meclisi 13 Haziranda kont Pál Eszterházy'yi Ülkenin Naibi seçti. Naip dört gün sonra mültecilerin temsilcilerini Sopron'a davet etti, fakat onlar Protestanların uğradığı mağduriyet yüzünden daveti kabul etmediler. Protestan zümreler 28 Aralıkta okunan yasa tasarılarını protesto edince, iki gün sonra bizzat kral I. Leopold yasaları onayladı ve bunlar arasında dinî ibadet serbestliğini garanti eden 1608 yılı yasası da onaylandı.

1682. január 9-én a bujdosók követei Isztambulban személyes audiencián kérték a nagyvezírtől, hogy a Porta nevezze ki Thökölyt Magyarország fejedelmévé, s cserébe ígéretet tettek, hogy a kurucok két éven belül az egész Magyar Királyságot meghódoltatják. Az új hadjárat fővezérévé a szultán Ibrahim budai pasát nevezte ki, aki-nél április 28-án maga Thököly Imre is tisztelgő látogatást tett. Ugyanakkor az erdélyi rendek a magyarországi hadjáratban való részvétel ellen szálltak síkra, a szultáni felszólítás hatására azonban ők is nekiálltak az előkészületekhez. A hadba vonulást azonban megelőzte egy olyan esemény, amely nemcsak Thököly Imre életében hozott változást, hanem az egész kuruc mozgalomában, de egyben az ország jövőjét is nagyban befolyásolta. 1682. június 15-én ugyanis Munkácson Thököly házasságra lépett Zrínyi Ilonával, I. Rákóczi Ferenc özvegyével.

Zrínyi Ilona a Wesselényi-szervezkedésben való részvételért 1671-ben vérpadra hurcolt Zrínyi Péter horvát bánnak, a szigetvári hősként ismert Zrínyi Miklós dédunokájának volt a lánya. Első férje I. Rákóczi Ferenc volt, akit még hétéves korában választottak meg Erdély fejedelmévé, habár az erdélyi trónt sosem vehette birtokába. A frigyből három gyermek született: a korán elhunyt György, Julianna és a legkisebb, a későbbi vezérlő fejedelem: Ferenc. Thököly és Zrínyi Ilona első találkozásának az időpontját nem ismerjük, de Thököly egyik 1679-ben írt levele alapján valószínűsíthető, hogy a házasság gondolata már az év elején felvetődhetett közöttük. 1678 novemberében ugyanis Zrínyi Ilona öccsét, a katonai kísérettel nővére látogatására Munkácsra tartó Zrínyi János császári katonatisztet foglyul ejtették a kurucok. Erdélybe vitték, ahol Apafi Mihály fejedelem udvarába került, s

9 Ocak 1682'de mültecilerin elçileri İstanbul'da Sadrazamı şahsen ziyaret ederek, Babiâli'nin Thököly'yi Macaristan Bey'i ilan etmesini rica ettiler ve buna karşılık mültecilerin iki yıl içinde bütün Macar Krallığı'nın Türk hâkimiyeti altına girmesini sağlayacaklarını vadettiler. Padişah, Budin Beylerbeyi İbrahim Paşayı başlatılacak yeni seferin başkomutanı tayin etti. İmre Thököly de 28 Nisanda kendisine bir nezaket ziyaretinde bulundu. Öte yandan Erdel zümreleri Macaristan'a açılacak savaşa katılmaya karşı çıktılarsa da, Padişahın çağrısı üzerine onlar da sefer hazırlıklarını başlattılar. Fakat seferin başlatılmasından önce, yalnız İmre Thököly'nin hayatında değil bütün Kuruc hareketinde de değişiklik yaratan ve aynı zamanda ülkenin geleceğini de büyük ölçüde etkileyen bir olay geçti. Thököly 15 Haziran 1682'de Munkács'ta, I. Ferenc Rákóczi'nin dul eşi İlona Zrínyi ile evlendi.

İlona Zrínyi, Zigetvar kahramanı olarak tanınmış Miklós Zrínyi'nin torununun çocuğu olan ve Wesselényi komplosuna katıldığı için 1671'de idam edilen Hırvat Ban'ı Péter Zrínyi'nin kızıydı. İlk kocası, daha 7 yaşındayken Erdel Beyi seçilen fakat Erdel tahtına hiçbir zaman oturamayan I. Ferenc Rákóczi'ydi. Bu evlilikten üç çocuk dünyaya gelmişti. Bunlar, pek erken ölen György, ayrıca Julianna ve daha sonra Bey olan Ferenc'ti. Thököly ile İlona Zrínyi'nin ilk defa ne zaman buluştuklarını bilmiyoruz. Fakat Thököly'nin 1679 başlarında yazdığı bir mektuba bakarsak, evlenme düşüncesinin aralarında yılın başlarında söz konusu olduğu muhtemel görünüyor. Zira İlona Zrínyi'nin 1678 Kasımında asker refakatinde Munkács'taki (bugün: Ukrayna'da) kız kardeşini ziyarete giden erkek kardeşini, İmparatorluk subayı János Zrínyi'yi Kuruc'lar esir alıyorlar ve Erdel'e götürüyorlar.

egy alkalommal éppen Thököly Imrével ment Brassóba, ahol is „vígan laktak”. Zrínyi János 1679 nyarán szabadult, és nem sokkal később már Bécsben kellett számot adnia a Haditanács előtt a „hosszúra nyúlt erdélyi szabadságáról”. Vannak feltételezések, amelyek szerint Thököly már ekkor megkérte volna Zrínyi Ilona kezét. Anynyi biztos, hogy Thököly korábban is kapcsolatba lépett Zrínyi Jánossal, és ő állt a fiatal főúr erdélyi tartózkodásának a háttérében is. Egy 1678. december 12-i levelében ugyanis Thököly leírta, hogy már korábban is többször próbálkozott azzal, hogy Zrínyit maguk mellé állítsa, de az nem állt kötélnek. Amikor hírért vette az elfogatásának, még Gács vára alól rögtön felszólította a Zrínyit foglyul ejtő katonákat, hogy vigyék hozzá. A kemény hangú utasításnak meg is lett a foganatja, mivel éppen a levél keltekor érkeztek meg a fogollyal, akit egyébként sarcon akartak elbocsátani. Thököly levele korábban elkerülte a kutatók figyelmét, ennek ismeretében viszont már egyértelműnek tűnik, hogy Zrínyi János nem véletlenül került az erdélyi fejedelem udvarába, valamint az is, hogy Thökölynek már ekkor is érdeke fűződött annak lojalitásához. Mindenesetre annyit tudunk, hogy Thököly első alkalommal 1680. február 19-én tett látogatást Zrínyi Ilona makovicai udvarában, de ebéd után már vissza is lovagolt táborába. 1681–1682 fordulóján a szentmiklósi kastélyban zajlott le a Thököly és a fejedelemasszony közötti házassági megállapodás, a menyegzőt pedig június 15-én ülték meg Munkácson, bár az eseményekről leginkább csak Gyöngyösi István *Zrínyi Ilona és Thököly Imre házassága* című hosszú, két strófa híján ötszáz versszakos éneke tudósít. II. Rákóczi Ferenc később a bujdosásban így emlékezett vissza az eseményekre: „Nemzeti szokás

János orada Mihály Apafi'nin maiyetine alınıyor ve bir defasında tam da İmre Thököly ile Brassó'ya giderek orada hep beraber "eğleniyorlar". János Zrínyi 1679 yazında tutsaklıktan kurtulunca, az sonra Viyana'da harp şurası önünde "uzun süren Erdel tatili" hakkında hesap vermek zorunda kalıyor. Bazı tahminlere göre Thököly daha o zaman İlona'ya evlenme teklifinde bulunmuş olabilir. Şu kadarı kesin ki, Thököly daha önce de János Zrínyi ile temasa geçmişti ve genç aristokratın Erdel'de kalmasında da onun payı olsa gerek. Nitekim 12 Aralık 1678 tarihli mektubunda Thököly, János Zrínyi'yi kendi tarafına çekmeyi birçok kere denediğini, fakat onu ikna edemediğini yazıyordu. Daha Gács kalesi eteklerindeyken János'un tutuklandığı haberini alan Thököly, askerlerden derhal genç aristokrati yanına getirmelerini istedi. Bu sert talebin etkisi de oldu, tam mektup gönderilirken askerler fidye karşılığında serbest bırakmayı düşündükleri János'la birlikte Thököly'nin yanına geldiler. Thököly'nin bu mektubu daha önce araştırmacıların gözünden kaçmıştı. Halbuki bu mektup dikkate alınınca, János Zrínyi'nin Erdel maiyeti arasına tesadüfen katılmadığı, ayrıca Thököly'nin daha o zaman da János'un sadakatinde çıkar gördüğü açıklık kazanmışa benziyor. Her vaziyette şu kadarını biliyoruz ki, Thököly ilk defa 19 Şubat 1680'de İlona Zrínyi'nin Makovica malikânesini ziyaret etmiş, fakat öğle yemeğinden sonra atına binerek gene kampına dönmüştü. Thököly ile İlona Zrínyi'nin evlilik sözleşmesi 1681-1682 yıl dönümünde Szentmiklós sarayında bağlandı, düğün ise 15 Haziranda Munkács'ta yapıldı. Bu olay daha ziyade İstván Gyöngyösi'nin *İlona Zrínyi ve İmre Thököly'nin düğünü* adını verdiği, iki kıta eksik beş yüz kıtalık destanında anlatılıyor. Sonraları II. Ferenc Rákóczi mülteci

szerint, ünnepies szertartással és nagy eszem-iszommal, pazar fénnel tartották meg.” Már a kortársak előtt sem volt titok, hogy a frigy politikai házasság volt, bár azt sem tagadhatjuk, hogy a fiatal, alig 25 éves kuruc vezér és a nála 14 évvel idősebb, tehát 39 éves özvegy között őszinte szerelem szövődött, és egymás iránti ragaszkodásuknak számos példáját ismerjük. A történészek elsősorban arra szoktak hivatkozni, hogy Thököly hatalmi befolyását jócskán megnövelte a házasság. A hatalmas kiterjedésű Rákóczi-birtokok jelentős gazdasági támaszt nyújtottak a további fegyveres küzdelemhez, nem is beszélve a Rákóczi-ház szolgálatában álló magánföldesúri katonaságról és a családhoz lojális nemességről. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról a tényről sem, hogy a házasság Zrínyi Ilona és nem utolsósorban a Rákóczi árvák – Julianna és Ferenc – érdekeinek is nagyban kedvezett. A fejedelemasszony ekkor már lépéseket tett a bécsi udvarnál, hogy fiának kijárja a Római Szent Birodalom hercege címet, és a hatalma tetőfokán tündöklő Thököly mellett felsorakozott kuruc hadsereg oltalmában az országrésznyi kiterjedésű Rákóczi-birtokokat nagyobb biztonságban tudta. A korabeli közvélemény mindenesetre pozitívan állt hozzá a házassághoz, Magyarországon és Erdélyben egyaránt. Végezetül a frigy nem volt ellenére a bécsi udvarnak sem, mivel úgy vélekedtek, hogy a jelentős gazdasági hatalommal rendelkező, előkelő özvegyasszonnyal megkötött házasság talán kielégíti a nagyra törő és ambiciózus gróf „hataloméhségét”.

iken bu olayı, “Düğün millî geleneğe göre törenle, büyük ziyafetle, şaşaaıyla yapıldı” sözleriyle anımsıyor. Bu evliliğin politik bir evlilik olduğu daha o zamanın çağdaşları için de sır değildi. Fakat ancak 25 yaşındaki Kuruc lideri ile kendisinden 14 yaş daha büyük, yani 39 yaşındaki dul arasında samimi bir aşk olduğunu da inkâr edemeyiz; birbirlerine ne kadar bağlı olduklarını gösteren birçok örnek de biliyoruz. Tarihçiler en başta Thököly’nin iktidara yönelik etkisini bu evliliğin oldukça arttırdığını öne sürüyorlar. Ailenin hizmetindeki özel toprak beyi askerleri ve Rákóczi’ye sadık soyluların desteği bir yana, muazzam Rákóczi mülkleri daha sonraki silahlı mücadele için önemli ekonomik dayanak sağlamıştı. Öte yandan bu evliliğin, İlona Zrínyi’nin ve ayrıca Rákóczi yetimlerinin – Julianna ve Ferenc’in – çıkarlarına büyük ölçüde yararlı düştüğünü de unutmamalıyız. İlona Zrínyi daha o zaman oğluna Kutsal Roma İmparatorluğu dükü unvanı verilmesi amacıyla Viyana sarayı nezdinde girişimde bulunmuştu. Ayrıca, memleket büyüklüğündeki Rákóczi mülklerinin, iktidarının zirvesindeki Thököly’nin yanında yer alan Kuruc ordusunun himayesinde daha güvenceli olduğunu görmüştü. Dönemin kamuoyu her vaziyette hem Macaristan’da hem de Erdel’de bu evliliği olumlu karşıladı. Kaldı ki bu evliliğe Viyana sarayı da karşı değildi, zira önemli ekonomik iktidara sahip olan asil dul hanımla yaptığı evlilik belki de ihtiraslı kontun “hâkimiyete susamışlığını” dindirebilir, diye düşünüyordlardı.

A felső-magyarországi fejedelemség

Nem sokkal a házasságkötés után Thököly máris hadba hívta a felső-magyarországi vármegyék nemességét, 1682. augusztus 5-én pedig Apafi Mihály is elindult Szamosújvárról, hogy az erdélyi hadsereggel csatlakozzon a kurucokhoz és Ibrahim budai pasa seregéhez. Thököly előbb augusztus 14-én Kassát hódoltatta meg, majd kétheti ostrom után szeptember 10-én a báró Koháry István parancsnoksága alatt álló Fülek vára is megadta magát. Bár Fülek és a környező kisebb várak őrségéből sokan hűséget esküdtek a kuruc vezérnek, maga Koháry hajthatatlan maradt, ezért három éven keresztül raboskodott a Thököly kezén levő kuruc várakban. Fülek várát a győztesek felrobbantották, a közeli Ajánckő, Gács, Divény, Kékkő, Putnok stb. erősségekbe pedig kuruc őrség került. A füleki táborozás legfőbb eseménye volt, hogy Apafi Mihály erdélyi fejedelem jelenlétében – 1682. szeptember 16-án – Ibrahim budai pasa Közép-Magyarország királyának kiáltotta ki Thökölyt, és átadta a IV. Mehmed szultán által neki küldött szerződéslevelet, az ahdnámét, valamint az uralkodói jelvényeket, a kardot, a botot, a köntöst és a koronát. Thököly viszont, Bocskai Istvánhoz és Bethlen Gáborhoz hasonlóan, nem fogadta el a királyi címet, csupán a Felső-Magyarország fejedelme megnevezésre tartott igényt. A szultáni ahdnáme egyébként évi 40 000 tallér adót várt el az újonnan kinevezett uralkodótól.

A szultáni ahdnáme, vagy ahogyan a korabeli magyar

Yukarı Macaristan “Kralığı”

Bu evlilikten kısa süre sonra Thököly Yukarı Macaristan illerinin soylularını sefere çağırdı ve 5 Ağustos 1682’de ise artık Mihály Apafi de Erdel ordusuyla Kuruc’lara ve Budin Beylerbeyi İbrahim Paşanın ordusuna katılmak üzere Szamosújvár’dan yola koyuldu. Thököly önce 14 Ağustosta Kassa (bugün: Košice, Slovakya) kentini ele geçirdi, sonra da iki hafta süren kuşatmanın ardından 10 Eylülde – baron İstván Koháry’nin komutası altındaki – Fülele kalesi de teslim oldu. Fülele ve çevresindeki küçükçe kalelerin nöbetçilerinden birçoğu Kuruc liderine sadakat andı içtiler. Fakat Koháry kararından dönmedi, bu yüzden Thököly’nin ele geçirdiği Kuruc kalelerinde üç yıl boyunca esir kaldı. Fülele kalesini ele geçirenler surları havaya uçurdular; Ajánckő, Gács, Divény, Kékkő, Putnok vb. kalelere ise Kuruc nöbetçileri yerleştirildi. Fülele’te kurulan kampta geçen en önemli olay, Erdel Beyi Mihály Apafi’nin de hazır bulunduğu törende Budin Beylerbeyi İbrahim Paşanın 16 Eylül 1682’de Thököly’yi “Orta Macar Kralı” ilan etmesi ve IV. Sultan Mehmed’in gönderdiği ahidname ile hükümdarlık amblemleri olan kılıç, asa, kaftan ve tacı kendisine teslim etmesi oldu. Fakat Thököly, aynen İstván Bocskai ve Gábor Bethlen gibi davranarak, “Kral” unvanını kabul etmedi, sadece “Yukarı Macaristan Beyi” unvanını talep etti. Kaldı ki, Padişahın ahidname’sinde yeni atanan Bey’den yılda 40000 Teller vergi ödemesi bekleniyordu.

nyelvben nevezték: athnáme kérdése évszázados vitára tekinthet vissza a magyar történetírásban. Papp Sándor turkológus az elmúlt évek során végzett budapesti, bécsi és isztambuli kutatásai során megnyugtatóan tisztázta, hogy Thököly Imre 1682-ben két fontos dokumentum birtokába jutott. Ezek egyike a szultán kinevező levele volt (berát), amely feljogosította arra, hogy a szultán nevében uralkodjon új állama felett, a másik oklevél pedig a 14 pontból álló szerződéslevél (ahdnáme) az újonnan kialakított állam, azaz Közép-Magyarország (Orta Madzsar) rendjei számára. A szakirodalom sokáig a Thökölynek adott kinevező levelet tartotta a szultáni ahdnáménak, amelyet viszont a berát tervezeteként azonosítottak. Ugyancsak Papp Sándor hívta fel a figyelmet arra a meglehetősen tényre, hogy az egri beglerbég, Ali pasa már 1682. április 27-én, tehát közel fél évvel az új uralkodó kinevezése előtt „Orta Magiarnak választot Kirallja”-nak nevezte Thökölyt, hozzá írott levelében. A fenti címzés egyértelműen bizonyítja, hogy a szultán már ekkor eldöntötte Thököly kinevezését, amiről a magyarországi török hatóságok is értesültek.

Szeptember végén újra Thököly kezébe kerültek a bányavárosok, így mód nyílt arra, hogy Körmöcbányán saját pénzt veressen. Kassa elfoglalásával a Szepesi Kamara is kuruc fennhatóság alá került, ami tovább növelte Thököly államának gazdasági hátterét. A közelgő tél azonban Thökölyt ismét a bányavárosok feladására kényszerítette, az I. Lipóttal megkötött új fegyverszünet értelmében viszont a bécsi udvar évi 3000 forintot ígért neki. Ugyanakkor Thököly fennhatósága alatt maradt egész Felső-Magyarország és a Dunától keletre fekvő megyék, egészen a Garam folyóig. Thököly 1683. január 11-re összehívta a

Padişah ahidnamesi, ya da o dönemde Macarların de-
yişiyile ahtname sorunu, yazılı Macar tarihinde yüzyıllık
tartışmalara konu oldu. Türkolog Sándor Papp'ın son yıl-
larda Budapeşte, Viyana ve İstanbul'da yaptığı araştırmalar,
İmre Thököly'nin eline 1682'de iki önemli belgenin
geçtiğini güvenilir bir şekilde açıklığa kavuşturdu. Bun-
lardan biri Padişahın tayin mektubu, yani Padişaha mah-
sus berât-ı hümayûn fermanı idi ve bu ferman ilgili şahsa
Padişah adına yeni devlette hükmetme yetkisi veriyordu.
İkinci belge ise, yeni kurulan Orta Macar devleti zümre-
leri için çıkartılmış olan ve 14 maddeden ibaret bir söz-
leşme mektubu, yani ahidname-i hümayun fermanı idi.
Literatürde Thököly'ye verilen tayin mektubu uzun süre
Sultan ahidnamesi sayıldı, fakat sonra bunun berât tas-
lağı olduğu kanıtlandı. Sándor Papp aynı zamanda şu şa-
şırtıcı olguya da dikkatleri çekti: Eğri Beylerbeyi Ali Paşa
daha 27 Nisan 1682'de, yani Kral ilânından hemen de altı
ay önce Thököly'ye yazdığı mektupta ona "Orta Macar'ın
seçilmiş Kralı" olarak hitap etmişti. Bu nitelendirme, Padi-
şahın daha o zaman Thököly'yi Kral ilân etmeyi karara-
laştırdığını ve bundan Macaristan'daki Türk makamlar-
ının da haberdar olduğunu kanıtlıyor.

Eylül sonunda maden kentleri yeniden Thököly'nin
eline geçti ve böylece Körmöcbánya'da kendi sikkelerini
bastırma olanağı doğdu. Kassa'nın istilasıyla Szepes Odası
da Kuruc yönetimi altına girdi ve böylece Thököly'nin dev-
let teşekkülünün ekonomik dayanağı daha da güçlendi.
Fakat kış yaklaşınca Thököly tekrar maden kentlerini terk
etmek zorunda kaldı, ama öte yandan I. Leopold ile bağ-
lanan yeni ateşkes anlaşması gereğince Viyana sarayı yılda
Thököly'ye 3 000 Forint gelir vaadinde bulundu. Aynı za-
manda bütün Yukarı Macaristan ve Garam nehrine ka-

fennhatósága alá tartozó vármegyék és városok követeit, és 18 vármegye, valamint 9 város összesen 54 000 forint adót szavazott meg. A fejedelemmé történő kinevezéséről szóló szultáni ahdnámét azonban sem ekkor, sem pedig a május elején megtartott tállyai gyűlésen nem volt hajlandó felmutatni, és visszautasította a háborús terhek elleni tiltakozást.

IV. Mehmed szultán már 1683 januárjának első napjaiban fermánt küldött az erdélyi fejedelemnek, hogy csatlakozzon az általa személyesen vezetendő, I. Lipót elleni új hadjáratához. A február 11-én megtartott erdélyi országgyűlésen most is ódzkodtak a hadba lépéstől, április 26-án viszont megszavazták a szükségleteire előirányozott összeget. A szultán Kara Musztafa pasát nevezte ki Belgrádban az új hadjárat szerdárává, bár ő maga nem ment el a városból. Thököly június 7-én Eszéken találkozott a nagyvezírrrel, és megegyeztek, hogy Kassáról megindulva a Duna bal partján fogja követni a török fősereget. Az 1682 novemberében megkötött fegyverszünet felmondása után a fejedelem vissza is tért a felvidéki városba. Időközben a krími tatár kán csapatai is behatoltak Erdély, majd Magyarország területére. Június-július folyamán a török hadsereg bevette Veszprémet, Tatát, Pápát és Pannonhalmát, a Lotharingiai Károly herceg vezette 30 000-es császári sereg pedig harc nélkül feladta a Rába vonalát, és visszavonult Bécs felé. Az út tehát Magyarország feladásával nyitva állt a Bécs ellen vonuló törökök és szövetségeseik előtt, s ezen már az sem segített, hogy az Udvari Haditanács utasítására július elején átadták a bányavárosokat Thökölynek. Bécs csupán a császárhű magyar főurak és várkatonaság lojalitására, valamint új szövetségésére, Sobieski János lengyel királyra számíthatott.

dar Tuna'nın doğusundaki iller Thököly'nin hâkimiyeti altında kaldı. 11 Ocak 1683'te Thököly, emri altındaki illerin ve kentlerin elçileriyle bir toplantı yaptı ve 18 il ile 9 kent toplam 54 000 Forint vergi vermeyi karara bağladı. Bununla beraber Bey tayin edilmesiyle ilgili Padişah ahidnamesi'ni bu toplantıda da, Mayıs başında yapılan Tállya toplantısında da göstermeye yanaşmadı ve savaşların doğurduğu yüklerle karşı protestoları da reddetti.

1683 yılı Ocak ayının ilk günlerinde Sultan IV. Mehmed, I. Leopold'a karşı kendisinin bizzat yönettiği sefere katılması için Erdel Beyi'ne bir ferman çıkardı. Gerçi o zaman 11 Şubat'ta toplanan Erdel Meclisinde savaşa katılmaya yanaşmadılar; fakat 26 Nisanda sefer ihtiyaçlarının karşılanması için öngörülen tutarı gene de onayladılar. Padişah, Belgrad'da (Merzifonlu) Kara Mustafa Paşa'yı yeni seferin serdarı tayin etti, fakat kendisi kentten ayrılmadı. Thököly 7 Haziranda Eszék'te (bugün: Osijek) Sadrazamla buluştu ve Kassa'dan hareket ederek Tuna'nın sol kıyısında Osmanlı ordusunu izlemesinde anlaştilar. 1682 yılı Kasım ayında bağlanan ateşkesin feshedilmesinden sonra Thököly artık Felvidék (eski Yukarı Macaristan) kenti Kassa'ya doğru yola koyuldu. Arada Kırım Tatar Hanı'nın birlikleri de Erdel'e ve sonra da Macaristan topraklarına girdiler. Haziran ve Temmuz aylarında Osmanlı ordusu Veszprém'i, Tata'yı, Pápa'yı ve Pannonhalma'yı aldı; Lorenli Dük Karl'ın yönetimindeki 30 000 kişilik İmparatorluk ordusu ise savaşa girmeden Rába hattından ayrılarak Viyana'ya doğru geri çekildi. Böylece Macaristan'dan vazgeçilmesi sonucunda, Viyana'ya doğru ilerleyen Türkler ve müttefikleri önünde yollar açılmış oldu. Bu olguyu, Viyana Sarayının Harp Şûrasının talimatı üzerine Temmuz başında maden kent-

Kara Musztafa pasa július 14-én kezdte meg a császárváros ostromát. A török csapatok Alsó-Ausztriát pusztították, augusztus 22-én pedig Apafi Mihály erdélyi fejedelem is megérkezett a nagyvezír táborába. Mi történt közben Thökölyvel és a kuruc katonasággal?

Az eszéki megbeszélésnek megfelelően július folyamán a kurucok valóban megindultak Bécs felé, Thököly viszont a saját hatalmi pozíciójának megerősítésére igyekezett felhasználni Bécs ostromát. Július 18-án meghódoltatta Nagyszombat városát, 25-én Pozsony, egy nappal később pedig a pozsonyi vár is a hatalmába került. A nyugat-dunántúli vármegyék és várak jelentős része az ottani főurakkal együtt Thököly fejedelem hűségére tért, maga a magyar királyokat koronázó székváros azonban nem sokáig maradhatott Thököly kezén, mivel Lotharingiai Károly katonasága már 29-én visszafoglalta. Augusztus 19-én megérkezett Thököly cseklészi táborába a tatár kán fia, mintegy 8000 lovasával. 26-án azonban az egyesült kuruc-tatár had jelentős vereséget szenvedett a Bécs felmentésére siető lengyel csapatoktól. Másnap a nagyvezír ismételen felszólította Thökölyt, hogy azonnal induljon Bécs alá, de a fejedelem most sem tett eleget a parancsnak. Addigra már Kara Musztafa seregének legalább az egynegyedét elvesztette a harcokban, Bécs felmentésére pedig jelentős létszámú lengyel, bajor, szász és császári csapatok gyűltek össze. Szeptember 12-én kora hajnalban Sobieski János lengyel király, Lotharingiai Károly, valamint a bajor és szász választófejedelmek vezetése alatt álló, mintegy 70 000 fős egyesült keresztény sereg megfutamította a Bécsset ostromló törököket. Kara Musztafa súlyos veszteségeket szenvedett, október 12-én pedig a lengyel király vezette csapatok az Esztergommal szemben levő Párkány-

lerinin Thököly'ye teslim edilmesi de değıştirmede. Viyana artık sadece İmparatora sadık Macar aristokratları ile kalelerin askerlerinin sadakatine ve bir de yeni müttefiki Polonya Kralı Jan Sobieski'ye güvenebiliyordu.

Kara Mustafa Paşa 14 Temmuzda Viyana kuşatmasına başladı. Osmanlı kuvvetleri Aşağı Avusturya'yı yerle bir ettiler. 22 Ağustosta ise artık Erdel Beyi Mihály Apafi de birlikleriyle beraber Sadrazamın karargâhına vardı. Peki bu arada Thököly ile Kuruc askerleri ne oldu?

Eszék görüşmelerine uygun olarak Kuruc'lar Temmuz ayında gerçekten Viyana'ya doğru harekete geçtiler, Thököly ise kendi iktidarını kuvvetlendirmek amacıyla Viyana kuşatmasından yararlanmaya çalıştı. 18 Temmuzda Nagyszombat kentini, 25'inde Pozsony (şimdi Slovakya'da: Bratislava) kentini istila etti, bir gün sonra da Pozsony kalesi eline geçti. Batı Tuna ötesinin illeri ve kalelerinin önemli kısmı oradaki aristokratlarla beraber Thököly'ye sadakatlerini açıkladılar. Fakat Pozsony uzun süre Thököly'nin elinde kalamadı, zira Lorenli Karl'ın askerleri daha ayın 29'unda kenti geri aldılar. 19 Ağustosta Tatar Hanı'nın oğlu yaklaşık 8 000 süvariyle Thököly'nin Cseklész karargâhına vardı, fakat ayın 26'sında birleşik Kuruc-Tatar ordusu Viyana'yı kurtarmak için yardıma koşan Polonya birlikleri karşısında ağır yenilgiye uğradı. Ertesi gün Sadrazam Thököly'den derhal Viyana'nın aşağısına doğru harekete geçmesi için çağrısını tekrarladıysa da Thököly gene bu emre boyun eğmedi. Bu arada Kara Mustafa Paşa savaşlarda ordusunun en azından dörtte birini kaybetti. Üstelik Viyana'yı kurtarmak için önemli sayıda Leh, Bavyera, Saksonya ve İmparatorluk birlikleri cephede toplandılar. 12 Eylülde sabaha karşı Polonya Kralı Jan Sobieski, Lorenli Karl, ayrıca Bavyera ve Sak-

nál mértek súlyos vereséget Kara Mehmed budai pasa seregére. Október 27-én a szövetségesek alig egyheti ostrom után Esztergom várát is bevették. A nagyvezír Belgrádba, majd Edirnébe vonult vissza, hogy ott adjon számot a Bécs alatt elszenvedett kudarcért. Apafi Mihály erdélyi fejedelem katonasága még a Pest vármegyei Bialról elvált a török főseregtől, s csakhamar a tatár, havasalföldi és moldvai segélycsapatok is hazaindultak. Maga Thököly a törökök bécsi vereségének hírére Korponára húzódott vissza, majd a váradi pasával együtt átkelt a Tiszán, hogy Debrecen környékén rendezkedjen be téli szállásra. Kara Musztafa nagyvezírt december 25-én IV. Mehmed szultán kivégeztette.

A bécsi győzelem hatására I. Lipót császár 1684. január 12-én bűnbocsánatot hirdetett mindazoknak, akik hajlandók Thököly pártjáról visszatérni az ő hűségére. A február 1-jén Lotharingiai Károly elnökletével Pozsonyba küldött bizottság előtt – a hónap végéig – összesen 17 vármegye, 12 város és 14 főúr tette le a hűségesküt. Thököly nem sokáig pihentette hadait, február elején a krími tatár lovas-sággal karöltve előbb eredménytelenül támadták Szatmár várát, nem sokkal később viszont bevették Kállót, Késmárkot és a Sáros vármegyei Kisszebent. Március végén viszont a császári csapatoknak kedvezett a hadiszerencse, a kurucok és a velük együtt harcoló tatárok kiszorultak Sáros vármegye területéről.

XI. Ince pápa felhívást intézett a keresztény uralkodókhoz, amelyben a törökellenes Szent Szövetséghez való csatlakozásra hívta fel őket. Elsőként Sobieski János lengyel király írta alá Krakkóban a szövetség okmányát, amihez csakhamar I. Lipót és Giustiniani velencei dózse is csatlakozott. I. Lipót Apafi Mihályt is felszólította, az Oszmán

sonya Devlet Prensi Elektörlerinin yönetimindeki 70 000 kişilik birleşik Hristiyan ordusu Viyana'yı kuşatan Türkleri bozguna uğrattı. Kara Mustafa Paşa ağır yenilgiye uğradı, 12 Ekimde ise Polonya Kralının önderliğindeki birlikler Tuna kıyısında Estergon'un karşı tarafındaki Párkány'da Budin Paşası Kara Mehmed'i ağır yenilgiye uğrattı. Müttefikler bir hafta bile sürmeyen kuşatmadan sonra 27 Ekimde Estergon kalesini de aldılar. Sadrazam önce Belgrad'a, oradan da Viyana yakınında uğradığı bozgunun hesabını vermek üzere Edirne'ye döndü. Erdel Beyi Mihály Apafi'nin askerleri daha Peşte (Macarca: Pest) ilindeki Bial'dayken Türk ordusundan ayrıldı ve az sonra Tatar, Eflâklı ve Boğdanlı yardım birlikleri de memleketlerine döndüler. Thököly, Türklerin Viyana yenilgisi haberi üzerine Korpona'ya çekildi ve sonra da Várad paşasıyla birlikte Tisza nehrini geçerek kışlamak üzere Debrecen civarında kamp kurdu. Sadrazam Kara Mustafa Paşaya gelince, Sultan IV. Mehmed'in emriyle 25 Aralıkta idam edildi.

Viyana zaferinin etkisiyle İmparator I. Leopold 12 Ocak 1684'te, Thököly taraftarlığından vazgeçip kendisine sadık kalacak herkes için af ilân etti. Lorenli Karl'ın başkanlığında 1 Şubatta Pozsony'a gönderilen heyetin önünde – ayın sonuna kadar – toplam 17 il, 12 kent ve 14 aristokrat İmparatora sadakat andında bulundu. Thököly, birliklerini pek dinlendiremedi, Şubat başında Kırım Tatar süvarileriyle birlikte Szatmár kalesine yaptıkları başarısız baskından az sonra Kalló, Késmárk ve Sáros ilindeki Kisszeben'i ele geçirdiler. Fakat Mart ayının sonunda İmparatorluk birlikleri şanslı çıktı, Kuruc'lar ve onlarla omuz omuza savaşan Tatarlar Sáros ilinden çekilmek zorunda kaldılar.

Birodalom árnyékában élő erdélyi fejedelemnek azonban esélye sem lehetett rá, hogy szembeszálljon a szultánnal. Thököly viszont hiába fordult pártfogásért XIV. Lajos francia királyhoz, valamint a szász és a brandenburgi választófejedelmekhez, bár leveleiben a Bécs részéről fenyegető veszélyre is figyelmeztette őket. A pápához írott levelében ugyanakkor arra hivatkozott, hogy I. Lipót elhanyagolja a török elleni védekezést.

Az év második felében a Lotharingiai Károly vezette szövetséges csapatok számos győzelmet arattak a törökök felett, elfoglalták Visegrád és Pest várát, majd Vácot, és négy alkalommal vereséget mértek a budai pasa katonaságára. Július közepén körülzárták és megkezdték Buda ostromát, majd pedig bevették a Dráva–Száva közötti Verőce várát. A szövetségesek sorozatos katonai sikereivel szemben Thököly előbb eredménytelenül ostromolta Besztercebánya városát, majd az Eperjesnél elszenvedett veresége után Regéc várába húzódott vissza. Október 19-én Szerencsen kelt kiáltványában az árulókat tette felelősé az utóbbi időkben elszenvedett kudarcaiért. Az 1685. március 20-án Tokajban kiadott nyílt kiáltványában pedig óva intette híveit az elpártolástól.

Ezzel egy időben úgy tűnt, hogy Erdély is igyekszik megvonni támogatását Thökölytől. A fejedelemség ingadozását előre lehetett sejteni abból, hogy Apafi még december végén tudatta a Portával, hogy a rendkívül rossz termés miatt nem tud élelmet szállítani a hosszú ostrom miatt szűkölködő Budára. 1685. február 5-én I. Lipót ismételen felszólította Apafit a Szent Szövetséghez való csatlakozásra. Április 14-én pedig aláírták a titkos szerződést, amely értelmében a fejedelem kötelezte magát, hogy évjáradék és szükség esetén menedékjog fejében mun-

Papa XI. Innocentius Türklere karşı Kutsal İttifak kurmaları için Hristiyan hükümdarlara çağrıda bulundu. İttifak belgesini Krakow'da önce Polonya kralı Jan Sobieski imzaladı ve ona hemen I. Leopold ile Venedik dogesi (dükü) Giustiniani de katıldı. I. Leopold ayrıca Mihály Apafi'yi de ittifaka katılmaya davet etti, fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun gölgesinde yaşayan Erdel Beyi'nin Padişaha karşı cephe alma şansı bile yoktu. Thököly'ye gelince, himayelerini sağlamak için Fransa kralı XIV. Louis'ye, ayrıca Saksonya ve Brandenburg Devlet Prensi Elektörlerine başvurması, hatta gönderdiği mektupta Viyana tarafından gelen tehdid tehlikesine de dikkatlerini çekmesi bir sonuç vermedi. Fakat öte yandan Papa'ya yazdığı mektupta ise, Türklere karşı savunmayı I. Leopold'un ihmal ettiğinden söz ediyordu.

Aynı yılın ikinci yarısında Lorenli Karl'in yönetimindeki ittifak kuvvetleri Türkler karşısında birçok zafer kazandı, Visegrád ve Peşte kalelerini ele geçirdiler, Vác'ı kurtardılar ve Buda Paşasının askerlerini dört kere yenilgiye uğrattılar. Temmuzun ortalarında Budin'i kuşattılar ve sonra Dráva ile Száva arasındaki Veróce kalesini de aldılar. İttifak kuvvetlerinin ardı ardına askerî başarılar sağlamalarına karşılık Thököly önce Besztercebánya kentini kuşatmakta başarılı olamadı, ardından Eperjes'te uğradığı yenilgiden sonra Regéc kalesine çekildi. 19 Ekimde Szerencs'te çıkardığı bildiride, son zamanlarda uğradığı çöküntülerden hainleri sorumlu gösterdi. 20 Mart 1685'te Tokaj'da açıkladığı bildiride ise yandaşlarını, döneklik yapmamaları için uyardı.

Bütün bunlar olurken, Erdel'in davranışı da Thököly'den desteğini çekeceği benziyordu. Apafi'nin daha Aralık ayı sonunda Babıâli'ye haber göndererek ha-

kálódni fog Erdély Habsburg-kézre adásán, I. Lipót pedig ígéretet tett Erdély belső önállóságának elismerésére. Az 1685. február 22-i erdélyi országgyűlés hűtlenségi pert indított Thököly és annak párthíve, Barcsay Mihály egykori erdélyi főgenerális ellen, és elrendelte erdélyi birtokaik elkobzását.

A szövetségesek a nyár folyamán bevették a török kézen levő Érsekújvár várát, és kéthavi ostrom után a Thököly hűségén levő Eperjes is megnyitotta kapuit. Eperjes bevételét hamarosan Tokaj, Kálló, Kisvárd, Szerencs és a Felső-Tisza-vidék több kisebb várának feladása követte.

satın olağanüstü kötü olması yüzünden, uzun süren kuşatma nedeniyle sıkıntı çeken Budin'e yiyecek gönderemeyeceğini bildirmesi karşısında Beyliğin tereddüdü önceden tahmin edilebiliyordu. 5 Şubat 1685'te I. Leopold tekrar Apafi'yi Kutsal İttifaka katılmaya davet etti. 14 Nisanda imzalanan gizli anlaşmada Erdel Beyi, yıllık irat ve gerektiğinde iltica hakkı tanınmasına karşılık Erdel'in Habsburgların eline geçmesi için çalışacağını üstlendi, I. Leopold ise Erdel'in iç özerkliğini tanıyacağını vadetti. 22 Şubat 1685'te toplanan Erdel Meclisi Thököly ile onun yandaşı eski Erdel generali Mihály Barcsay'ye karşı dava açtı ve Erdel'deki mülklerine el konması kararını aldı.

İttifak kuvvetleri yazın Türklerin elindeki Érsekújvár kalesini aldı ve iki ay süren kuşatmadan sonra da Thököly'ye sadık Eperjes de kapılarını düşmana açmak zorunda kaldı. Eperjes'in ele geçirilmesinin ardından kısa sürede Tokaj, Kálló, Kisvárd, Szerencs ve Yukarı Tisza bölgesindeki bir sıra küçük kale de teslim oldu.

Thököly Imre fogsága

Thököly és a függetlenségi harc későbbi sorsát gyakorlatilag már a törökök 1683. szeptemberi bécsi vereségét követő magyarországi hadjárat megpecsételte. A vármegyei nemesség és a városok polgársága egyaránt szenvedett a kuruc katonaság visszaéléseitől, az ország katolikus vallású lakossága pedig a protestánsok túlkapásai miatt sorakozott fel Thököly ellen. A törökök veresége utáni Habsburg-hadjárat megindulásával sorozatosan hagyták el katonái, és a császáriakhoz csatlakoztak. Thököly fokozatosan az ország északkeleti részébe szorult vissza.

Rüsztem Cselebi 1685. július 24-én a „Szent Gellért hegy alól” levélben kereste fel Thökölyt, és nyomatékosan felszólította, hogy katonaságával maradéktalanul csatlakozzon a Buda alatt gyülekező török sereghez. Csakhamar Sejtán Ibrahim pasa is írt Thökölynek, amelyben ő is a kuruc hadsereg csatlakozását sürgette. Thököly augusztus végén kapta kézhez a levelet, amelyre 29-én válaszolt, és mentegetőzött a késedelem miatt, mindenesetre ígéretet tett, hogy mihamarább megindul. Ezen a levélen nincs rajta Thököly aláírása, s mivel nem küldték el, a fejedelem udvari kancelláriájának az iratai között maradt fenn.

A fejedelem azonban még ezután sem indult el a török táborba, és valójában egy egész hónapnak kellett eltelnie ahhoz, hogy kimozduljon Munkács falai közül. Szeptember végén már Kállón tartózkodott, de a császári haderő közeledtére 29-én innen is továbbvonult. Társzekereit, lo-

İmre Thököly'nin esirliği

Thököly'nin ve bağımsızlık savaşının geleceğini, pratik olarak Türklerin 1683 Eylülünde Viyana yenilgilerini izleyen Macaristan seferi tayin etmişti. İl soyluları da, kentsoylular da Kuruc askerlerinin suistimallerinden aynı şekilde acı çekmişti. Ülkenin Katolik ahalisi ise Protestanların aşırılıkları yüzünden Thököly'ye karşı çıkmıştı. Türklerin yenilgisinden sonra, Habsburgların Macaristan seferine girişmeleriyle birlikte askerleri Thököly'yi arka arkaya terk etmeye ve İmparatorluk birlikleri tarafına geçmeye başladılar. Thököly gitikçe ülkenin kuzeydoğu bölgesine geri çekilmek zorunda kaldı.

24 Temmuz 1685'te Rüstem Çelebi "Szent Gellért tepesi eteklerinden" gönderdiği mektupta Thököly'yi bütün askerleriyle beraber derhal Budin altında toplanan Türk ordusuna katılmaya davet etti. Az sonra Şeytan İbrahim Paşa da Thököly'ye mektup yazarak o da Kuruc ordusunun bir an önce Türklere katılması çağrısında bulundu. Mektup Ağustosun sonuna doğru Thököly'nin eline geçti ve ayın 29'unda verdiği cevapta geciktiğinden dolayı mazaretini bildirerek her vaziyette bir an önce yola çıkacağını vadetti. Ne var ki mektup Thököly'nin imzasını taşııyordu ve gönderilmediği için de Bey'in kalem müdürlüğünün belgeleri arasında kaldı.

Thököly bundan sonra da Türklere katılmadı ve Munkács'ta kaldığı dört duvar arasından çıkmak için bütün bir ayın geçmesi gerekli oldu. Eylül sonunda artık Nagykaló'daydı, fakat İmparatorluk kuvvetlerinin yak-

vait és udvari szolgálói jelentős részét hátrahagyva, néhány bizalmas híve és mintegy ezer embere kíséretében aznap Berettyóújfaluba érkezett. Thököly abban reménykedett, hogy a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan a váradi pasa most is befogadja a kuruc katonaságot a vilájet területén fekvő hódoltsági falvakba. Október 6-án már Komádiban volt, ahonnan Apafi Mihály fejedelemnek is írt. Az erdélyi fejedelem válasza késett, a váradi pasa azonban annál előzékenyebben invitálta magához Thökölyt. Ekkor következett be azon esemény, amely ténylegesen véget vetett felső-magyarországi fejedelemségének és az egész általa vezetett függetlenségi harcnak. Sejtán Ibrahim budai szerdár ugyanis nyíltan hibáztatta a nyári hadjárat kudarcaiért, amiért többszöri kérés ellenére sem csatlakozott Buda alatti táborához. Ugyancsak őt tette felelősé a dunántúli török végházak 1683. évi elvesztéséért is. Úgy vélte, hogy ha török kézen levő magyarországi várakat nem adhat is át a császári udvarnak a Porta nevében, Thököly kiszolgáltatásával talán megvásárolhatja az óhajtott békét. Ezért még szeptember végén utasította Ahmed váradi pasát, hogy kerítse kézre, s ugyanakkor az erdélyi fejedelmet is felszólította, hogy fogassa el, ha netalántán Lengyelország felé menekülne.

Thököly időközben előbb Szalontára, majd a Váradhoz közeli Püspökibe vonult át kíséretével. 1685. október 15-én, engedve Ahmed pasa ebédre szóló invitálásának, valóban átment Váradra, ahonnan azonban már nem távozhatott szabadon. Az ünnepélyes ebédet követően a pasa elfogatta, és „hajadon fővel” a janicsárjaival átkísértette a várba, ahol még az este folyamán vasra verték. Thökölyt már akkor is köszvény gyötörte és „bádgyadozott”, az őt kísérő janicsárok még meg is döfködték a fegyvereikkal a

laşması üzerine, yük arabalarını, atlarını ve maiyet hizmetkârlarının önemli kısmını geride bırakarak, birkaç sadık yanlısı ve bin kadar adamıyla ayın 29'unda yola çıktı ve aynı gün Berettyóújfalu'ya vardı. Thököly, daha önceki yıllarda olduğu gibi şimdi de Várad paşasının Kuruc askerlerini il topraklarında bulunan ve Türklerin elinde olan köylere kabul edeceğini umuyordu. 6 Ekimde artık Komádi'deydi ve oradan Mihály Apafi'ye de mektup gönderdi. Erdel Beyi'nin cevabı gecikti, fakat Várad paşası tarafından daha da nezaketle karşılandı. Thököly'nin Yukarı Macaristan Beyliği'ni de, yönettiği bağımsızlık savaşını da gerçekten sona erdiren olay işte o zaman geçti. Zira, Budin Serdarı Şeytan İbrahim Paşa, yaz seferinin iflasında açıkça Thököly'yi, birçok kere istendiği halde Budin altındaki ordulara katılmadığı için kusurlu buldu. Ayrıca, 1683 yılında Tuna ötesinde serhattaki kayıplarından da onu sorumlu gösterdi. Türklerin elinde bulunan Macaristan kalelerini Babıâli adına Viyana Sarayına teslim edemezdi ama, Thököly'yi teslim ederek belki arzu edilen barışı satın alabilir, diye düşünüyordu. Bu nedenle, daha Eylül sonunda Várad Beyi Ahmed Paşaya Thököly'yi ele geçirmesi için emir verdi ve aynı zamanda Erdel Beyi'nden de Polonya'ya kaçmak istediği takdirde onu yakalatmasını istedi.

Bu arada Thököly, eşliğindekilerle beraber önce Szalonta'ya, sonra da Várad yakınındaki Püspöki'ye geçti. 15 Ekim 1685'te Ahmed Paşanın yemek davetine uyarak gerçekten Várad'a gitti, fakat oradan artık geri dönemedi. Merasimli öğle yemeğinden sonra Paşa Thököly'yi yeniçerilerine yakalattırdı, üzerinde ne şapka ne ceket, doğru kaleye göndertti ve daha o akşam zincire vurdurdu. Thököly gut hastalığı yüzünden zaten acı çekiyordu ve bu yüzden güçsüzdü de. Fakat onu götüren yeniçeriler hızlı yürü-

vár hídján, hogy gyorsabban haladjon. A fejedelmet még az éjjel átszállították a közeli Borosjenő várába, ahonnan aztán útnak indították Belgrád felé. Ahmed pasa rögtön átküldte embereit Püspökibe, ahol megkerestette Thököly ingóságait, amelyeket behordatott Váradra. A kuruc katonaságot Petróczy Istvánra, Thököly unokatestvérére bízta, akit szabadon engedett, a váradi műtevell (itt: kormányzó) azonban nem volt hajlandó megtérni őket a környéken, s ezért parancsot adott a magyarok kiverésére. Thököly (maradék) fejedelemsége szinte pillanatok alatt összeomlott, és az addig mellette hűen kitartó hívei szinte az utolsó szálíg átálltak a császáriakhoz. Fajgel Péter kassai parancsnok, a fejedelem elfogatásának hírére alig kétheti ostrom után feladta a várost gróf Aeneas Caprara császári generálisnak. Október 31-én a császáriak bevették Sárospatak várát, november 5-én Szádvár és Regéc nyitotta meg kapuit Caprara előtt. Az év végére a Zrínyi Ilona által védett Munkács kivételével az összes kuruc kézen levő erősség őrsege megadta magát. Az ekkor mintegy 17 000 fő körüli létszámú kuruc katonák vezérük elfogását követően rögtön átmentek a Habsburgokhoz. Az I. Lipótnak hűséget esküdő kuruc vezetők között olyan nagy tekintélyű főtisztek voltak, mint Fajgel Péter kassai, Galambos Ferenc ungvári és Vay Ádám kisvárdai parancsnok, Petneházy Dániel lovas és Tunyogy Sámuel gyalog ezredes, az Ónodot irányító legendás végvári vitéz, Szűcs János lovasezredes, vagy éppen Bakos Mihály, az „ezüstörű vitéz”. Itt még megjegyezzük, hogy a következő évben Buda várának visszavívásánál hősiesen küzdő magyar lovas és gyalogos katonák jelentős része is Thököly egykori hívei közül került ki.

sün diye kale köprüsünde onu tüfekleriyle itekliyorlardı. Thököly'yi daha geceleyin yakındaki Borosjenő kalesine götürdüler ve oradan da Belgrad'a doğru yola çıkardılar. Ahmed Paşa adamlarını derhal Püspöki'ye gönderdi ve Thököly'nin eşyalarını toplatıp Várad'a naklettirdi. Kuruc askerlerini de Thököly'nin serbest bıraktığı yeğeni İstván Petröczy'ye emanet etti. Fakat Várad mütevellisi civarda bulunan bu askerleri hoş karşılamadı ve Macarların oradan kovulması için emir verdi. Thököly'nin geri kalan Beyliği bir an içinde yok oluverdi ve o zamana kadar ondan ayrılmayan sadık yandaşları adeta son ferdine kadar İmparatorluk birlikleri tarafına geçtiler. Kassa komutanı Péter Fajgel, Bey'in yakalanması haberi üzerine iki hafta kadar süren kuşatmadan sonra İmparatorluk generali kont Aeneas Caprara'ya şehri teslim etti. 31 Ekimde İmparator askerleri Sárospatak kalesini ele geçirdiler, Kasımın 5'inde de Szádvár ve Regéc kaleleri Caprara'ya kapılarını açtı. Yılın sonunda İlona Zrínyi'nin savunduğu Munkács dışında, Kuruc'ların elindeki bütün kalelerin nöbetçileri teslim olmuştu. O sıralarda, önderlerinin yakalanmasından sonra hemen Habsburglar tarafına geçen Kuruc askerlerinin sayısı 17 000 kişi olarak belirtiliyordu. I. Leopold'a sadakat andı içen Kuruc önderleri arasında büyük itibar sahibi Kassa komutanı Péter Fajgel, Ungvár ve Kisvárdada komutanları Ferenc Galambos ile Ádám Vay, süvari albayı Dániel Petneházy, piyade albayı Sámuel Tunyogy, Ónod'un efsanevi kahramanı süvari albayı János Szűcs, ya da "gümüş burunlu kahraman" Mihály Bakos gibi yüksek rütbeli subaylar bulunuyordu. Öte yandan şunu da hatırlatalım, bir sonraki yıl Budin kalesinin geri alınması için kahramanca savaşan Macar süvari ve piyadelerinin önemli kısmı vaktiyle Thököly'nin sadık yandaşlarıydı.

Az Oszmán Birodalom területén

A Porta hamar felismerte a hibát, Sejtán Ibrahim megkapta a selyemzsinórt, 1686. január 2-án pedig Ahmed pasa szerdár Belgrádban szabadon engedte a fejedelmet. Ez azonban már „a veszett fejsze nyele” volt, Thökölynek soha többé nem sikerült visszaszereznie korábbi pozícióját. Szabadon engedését követően Thököly rögtön Erdélybe indult, hogy az ottani, Hunyad vármegyei birtokain igyekezzen rendezni a szétzilálódott kuruc katonaságot. Nem sokkal később Szeged felé tartott, azonban április 24-én gróf Claude-Florimond Mercy császári altábornagy csapatai megfutamtították az ott táborozó krími tatárokkal együtt. Szegedi kudarca után ismét Hunyad vármegyébe, vajdahunyadi várába húzódott vissza, június 2-án azonban az erdélyi csapatok kiűzték a fejedelemség területéről. Az elkövetkező másfél-két év folyamán Thökölynek nem is sikerült visszanyernie korábbi hatalmát. Alig néhány ezer főből álló katonasága élén többnyire Várad környékén táborozott, de a szövetségesek fenyegetése miatt időről-időre vissza kellett vonulnia Temesvár és Belgrád térségébe. 1687 februárjában hiába próbálkozott az ostromlott Munkács felmentésével, a császári katonaságtól fenyegetett váradi pasa nem volt képes segítséget adni neki. Thököly fennmaradt leveleiből, Dobay Zsigmond kuruc nemes 1686-ban Munkácson vezetett naplójából, valamint a munkácsi udvartartás irataiból kitűnik, hogy Thököly folyamatos összeköttetést tartott fenn feleségé-

Osmanlı İmparatorluğu topraklarında

Babiâli hatasını çabuk fark etti ve Şeytan İbrahim Paşa'ya "ipek urgan" gönderildi; 2 Ocak 1686'da ise serdar Ahmed Paşa Belgrad'da Thököly'yi serbest bıraktı. Fakat hepsi beyhudeydi, Thököly bir daha eski pozisyonuna kavuşamadı. Serbest bırakıldıktan sonra, Hunyad ilindeki mülklerinde darmadağın olmuş Kuruc askerlerini düzene sokmaya çalışmak üzere hemen Erdel'e hareket etti. Az sonra Szeged'e doğru yoldayken, 24 Nisanda İmparatorluk ordusu tümgeneralisi kont Claude-Florimond Mercy'nin birlikleri orada kamp kurmuş Kırım Tatarlarıyla birlikte Thököly'yi kaçırmaya mecbur ettiler. Szeged'deki bozgunun ardından tekrar Hunyad ilindeki Vajdahunyad kalesine çekildiyse de 2 Haziranda Erdel birlikleri onu Beylik topraklarından kovdular. Thököly daha bir buçuk iki yılını eski iktidarına kavuşmadan geçirdi. Birkaç bin askeriyle çoğunluk Várad çevresinde kamp kurdu, fakat müttefiklerin tehditleri yüzünden zaman zaman Temesvár ve Belgrad yöresine geri çekilmeye mecbur kaldı. 1687 yılı Şubatında kuşatılmış olan Munkács'ı kurtarmayı denedi, fakat İmparatorluk askerlerinin tehdit ettiği Várad paşası ona yardım edemedi. Thököly'nin kalan mektuplarından, ayrıca soylu Kuruc Zsigmond Dobay'nin 1686'da Munkács'ta Güncesine düştüğü notlardan ve Munkács Beylik kayıtlarından görüldüğü gibi Thököly eşiyile sürekli irtibat halindeydi. Kıyafet değiştirmiş haberciler her gün gidip geliyorlardı. "Munkács Kahramanı"

vel. Szinte naponként jöttek-mentek az álrúhás küldöncök. Felesége, a „munkácsi heroina”, rendre beszámolt az ostromlók felett aratott kisebb-nagyobb győzelmekről, Thököly azonban csak pusztá ígéretekkel próbálta további kitartásra ösztönözni hitvesét. Sőt, maga Zrínyi Ilona volt az, aki az ostromlott várból több ízben is katonai segítséget küldött férjének. A fejedelemszöny hősiesége előtt az egész kontinens tisztelgett, Buda visszavívása idején a francia sajtó „századunk legbátrabb asszonyának” nevezte, egy leydeni francia újság pedig a következőt írta: „hősnő, aki egész Európa csodálatát kivívta”.

A Szent Szövetség fokozatos térdnyerésével egy időben a törökök egyre több magyarországi várat kényszerültek feladni. Az egész Európából összegyűlt önkéntesekkel jelentősen megszaporodott szövetséges hadsereg másfél havi ostrom után felszabadította Magyarország korábbi fővárosát, miközben a nagyvezírnek a vár felmentésére érkező csapataira is vereséget mértek. Buda 1686. szeptember 2-ai bevételét követően felszabadítják Simontornya, Szeged, Pécs, Siklós és Kaposvár várát. 1687. augusztus 12-én a Szent Szövetség hadai ismét nagy győzelmet aratnak Szülejmán pasa nagyvezír csapatain a Baranya vármegyei Nagyharsánynál. Thököly ekkor a csekély számú kuruc katonasággal a péterváradi híd őrzésével volt megbízva, a nagyvezír ellen kitört katonalázadás elől azonban kénytelen volt Szalánkeménbe menekülni. Miközben Eszék és Valpó török őrsége is kapitulált a szövetségesek előtt, Thököly még októberben is hiába tett kísérletet arra, hogy Munkács felmentésére menjen. 1688. január 14-én Zrínyi Ilona is kénytelen volt elfogadni a bécsi udvar feltételeit, és feladta a két éven át kitartó hősieséggel védett Munkács várát. A fejedelemszönyt Bécsbe internálták,

karısı, kuşatmacılara karşı küçüklü büyüklü başarıları hakkında Thököly'ye düzenli olarak bilgi veriyordu. Ne var ki, Thököly karısını daha fazla dayanmaya teşvik etmek için ancak vaatlerde bulunabiliyordu. Hatta İlon Zrínyi kuşatılmış kaleden kocasına yardım etmek için birçok kere asker göndermişti. Bu hanımın kahramanlığına o zaman bütün Avrupa hayran kalmış, Budin kalesi geri alındığında Fransız basını İlon Zrínyi'yi "yüzyılımızın en cesur kadını" olarak nitelemiş, bir Leyden gazetesi ise ondan "bütün Avrupa'nın hayranlığını kazanan kahraman kadın" diye söz etmişti.

Kutsal İttifak kuvvetleri yayıldıkça Türkler de Macaristan'daki kalelerden giderek daha çoğunu terk etmek zorunda kaldılar. Bütün Avrupa'dan toplanan gönüllülerle önemli ölçüde büyüyen İttifak ordusu bir buçuk ay süren kuşatmadan sonra, kaleyi elde tutmak için Sadrazamın yardımına gelen birlikleri de yenilgiye uğratarak Macaristan'ın önceki başkentini kurtardı, 2 Eylül 1686'da Budin'i aldı. Sonra da Simontornya, Szeged, Pécs, Siklós ve Kaposvár kalelerini ele geçirdi. 12 Ağustos 1687'de Baranya ilinin Nagyharsány kentinde Sadrazam Sarı Süleyman Paşa kuvvetlerine karşı Kutsal İttifak birlikleri tekrar büyük bir zafer kazandı. Thököly'ye o zaman Pétervárad köprüsünü az sayıdaki Kuruc askerleriyle koruma görevi verilmişti. Fakat askerlerin Sadrazama karşı ayaklanması yüzünden Szalánkemén'e kaçmak zorunda kaldı. Bu arada Eszék ve Valpó'daki Türk nöbetçiler de ittifak kuvvetlerine teslim oldular, Thököly ise Ekim ayında gene Munkács'ı kurtarmaya boşuna kalkıştı. 14 Ocak 1688'de İlon Zrínyi de Viyana Sarayının şartlarını kabul etmek zorunda kaldı ve iki yıl süreyle kahramanca savunduğu Munkács kalesini teslim etti. İlon

gyermekei pedig a király gyámsága alá kerültek. Munkács védői közkegyelemben részesültek, zömük átállt a császári katonaságba, s mindannyian kötelezték magukat arra, hogy nem csatlakoznak Thököly katonaságához. A közkegyelem ugyanakkor nem terjedt ki a Várad térségében táborozó fejedelemeire és maradék párthíveire. Február közepén Heissler Donát generális a Várad szomszédságában levő Mezőtelegnél vereséget mért Thökölyre, és emberei a mintegy 1500 kurucból 600-at (főleg gyalogosokat) levágtak. Mivel a váradi pasa nem volt hajlandó a kurucokat befogadni a várába, a fejedelem kénytelen volt Belgrádba menekülni.

1689 nyarán ismét úgy tűnt, hogy Thökölynek sikerül visszatérnie Magyarországra. Seregének száma folyamatosan emelkedett, a nyár folyamán legalább 5000 magyar katona és számos török csapategység állt a parancsnoksága alatt. A Porta évek óta először bízott rá olyan önálló akciót, amelyben ismét megcsillogtathatta hadvezéri talentumát. Július 8-án a mellé rendelt Hüsejnboszniai pasával, a dunai hajóhadat irányító Ali pasa flottájával megerősítve bevette a zömmel délszláv katonaság által védett Fethülszlám várát, majd július 15-én meghódította Orsovát, és így megnyitotta az utat Temesvár felé. A várva várt visszatérésre azonban nem került sor, mivel a Bádeni Lajos őrgróf vezette szövetséges hadsereg augusztus 30-án vereséget mért a Magyarország felé vonuló törökökre, szeptember 24-én pedig bevette Nis városát, amelyet október 19-én Vidin elfoglalása követett. Thökölynek a nyári hadjáratához még egy nagyszerű fegyverténye fűződik. Augusztus 23-án az Újpalánkán levő császári főhadnagy tizennégy sajkával, valamint hajdúkkal és rác lovassággal kísérletet tett Orsova visszafoglalására. Útközben értesül-

Zrínyi Viyana'da enterne edildi, çocukları ise Kralın vesaleti altına alındı. Munkács'ı savunan askerler için genel af çıkarıldı. Bunların çoğu İmparatorluk birlikleri tarafına geçti ve Thököly'nin askerlerine katılmamayı üstlendiler. Fakat bu affa, Várad bölgesinde kamp kurmuş olan Thököly ile geriye kalan yandaşları alınmamıştı. Şubat ortalarında general Donát Heissler, Várad yakınındaki Mezötelegd'de Thököly'yi yenilgiye uğrattı ve 1500 kadar Kuruc'tan çoğu piyade olan 600'ünü kılıçtan geçirdiler. Várad paşası Kuruc'ları kaleye almaya yanaşmayınca Thököly Belgrad'a kaçmak zorunda kaldı.

1689 yazında Thököly Macaristan'a geri dönmeyi başarabilecek gibi görünüyordu. Askerlerinin sayısı giderek artmış ve yaz süresince en azından 5000 Macar askeri ile pek çok Türk birliği emri altına girmişti. Babîali yıllardan beri ilk kez, komutanlık yeteneğini tek başına gösterebilecek bir eylemi gerçekleştirmeyi ona bırakmıştı. Temmuzun 8'inde yanına gönderilen Bosnalı Hüseyin Paşa'nın ve Tuna donanması komutanı Ali Paşa'nın filosunun desteğiyle, çoğunluk Güney Slavları askerlerinin savunduğu Feth-i İslâm kalesini almayı başardı; ardından da 15 Temmuzda Orşova'yı ele geçirerek Temesvár'a doğru yolları açmış oldu. Ne var ki dört gözle beklenen dönüşü gerçekleşmedi. Zira, Baden Markgrafı Wilhelm Louis'nin önderliğindeki ittifak ordusu 30 Ağustosta Macaristan'a doğru ilerleyen Türkleri yenilgiye uğrattı, 24 Eylülde Niş kentini ve ardından 19 Ekimde de Vidin'i ele geçirdi. Thököly'nin yaz seferi sırasında ilginç bir çatışması da oldu. 23 Ağustosta Újpalánka'da bulunan İmparatorluk kuvvetlerinin üsteğmeni, kürekli 11 nehir teknesiyle, Hajdúlarla (soylu muhafızları) ve Rác (Macaristan'da yaşayan Sırp) süvarileriyle Orşova'yı geri almaya kalkıştı. Yolda iken, gene-

tek arról, hogy a Heissler generális által odarendelt Herbeville vezérőrnagy már eltávozott a vár alól, a Duna sodrása azonban meggátolta a sajkák visszafordítását. A gyalogság kénytelen volt partra szállni, hogy a lovasokhoz csatlakozzanak, itt azonban Thököly magyar és török lovaságával, a vízen kétségbeesetten manőverező sajkák pedig Ali pasa flottillájával találták szemben magukat. A szárazföldi és vízi ütközet során a császáriak vereséget szenvedtek, összesen harminc zászlójuk és tíz szép sajkájuk került Thököly kezébe.

ral Heissler'in oraya gelmesi için emir verdiđi tuđgeneral Herbeville'in artık kalenin yakınından uzaklaştıđı haberini aldılar. Fakat Tuna'nın akıntısı teknelerin geri dönmelerini engelleyince piyadeler süvarilere katılmak için karaya çıkmak zorunda kaldılar. İşte o zaman karşılarında Thököly'nin Macar ve Türk süvarilerini; nehirde çaresizlik içinde manevra yapmaya çalışan tekneler ise Ali Paşanın donanmasını buldular. Karada ve nehirde geçen bu çarpışmada İmparatorluk kuvvetleri yenilgiye uğradı, toplam otuz bayrak ile güzel teknelerinden on tanesi Thököly'nin eline geçti.

Az erdélyi fejedelemség 1690

1690. április 15-én Fogarason elhunyt Apafi Mihály erdélyi fejedelem. Az öt nappal később ugyanott összegyűlt erdélyi rendek az alig 14 éves ifjú Apafi Mihályt szándékoztak fejedelemmé választani, s ennek értelmében I. Lipótot is kérték annak elismerésére. II. Szülejmán szultán viszont június 8-án Thököly Imrét tette meg Erdély urának, és a fejedelemség elfoglalására Cserkesz Ahmed szilisztrei pasát, valamint Gázi Giráj kán csapatait rendelte mellé a havasalföldi vajda katonaságával a fejedelemség elfoglalására. A támadás hírére Teleki Mihály kancellár, erdélyi főgenerális, Thököly egykori harcostársa nemesi felkelést hirdetett meg a betörés meggátolására, és Heissler Donát tábornok császári csapataival együtt mintegy 4000 fős katonaság élén próbált ellenállni a támadóknak. Mivel a hírek szerint Thököly csapatai a Bodzai-szoroson akarták megkísérelni a betörést, az egyesült erdélyi és császári csapatok is itt sorakoztak fel. Erről viszont Thököly is tudomást szerzett, és Heissler távollétét kihasználva, augusztus 15-én kora reggel 2000 előreküldött gyalogossal hirtelen lerohanták a Töröcsvári-szorosot őrző sáncot, az ott levő 60 fős őrséget pedig felkoncolták. A veszedelem hírére Heissler rögtön visszafordult katonaságával. Bár az ösvényeket még idejekorán bevágatta, jól tudta, hogy az apró és szívós lovakon ülő tatárok még a legmagasabb hegyeken is képesek átkelni. Thökölynek valóban sikerült átvezetnie csapatait a meredek hegyeken, és augusztus 21-én

Erdel Beyliđi 1690

Erdel (Transilvanya) Beyi Mihály Apafi 15 Nisan 1690'da Fogaras'ta hayata gözlerini yumdu. Beş gün sonra aynı kentte toplanan Erdel zümreleri temsilcileri 14 yaşındaki ođlu Mihály Apafi Jr.'yi "Bey" seçmek istediler ve bu amaçla I. Leopold'dan da onu tanıması ricasında bulundular. Buna karşılık Sultan II. Süleyman 8 Haziranda İmre Thököly'yi Erdel Beyi ilân etti ve Silistre paşası Çerkes Ahmed ile Gazi Giray Han'ın birliklerini onun yanına göndererek Eflâk voyvodasının askerleriyle beraber Erdel Beyliđi'ni ele geçirmekle görevlendirdi. Saldırı haberi üzerine Thököly'nin eski savaş arkadaşı Erdel generali şansölye Mihály Teleki, saldırıyı engellemek amacıyla soyluların isyanını ilân etti ve general Donát Heissler'in yönetimindeki İmparatorluk birlikleriyle beraber yaklaşık 4 000 kişilik kuvvetin başına geçerek saldırıya karşı koymaya çalıştı. Fakat Thököly'nin birliklerinin Bodza boğazından sınırı aşmayı deneyecekleri yolunda haberler gelince, birleşik Erdel ve İmparatorluk kuvvetleri de burada cephe aldılar. Ne var ki Thököly bunu öğrenince, Heissler'in orada bulunmamasından yararlanarak 15 Ağustos günü sabaha karşı cepheye sürdüğü 2 000 piyadeyle ansızın Törösvár boğazını koruyan tabyaya baskın yaptı ve oradaki 60 nöbetçinin hepsini kılıçtan geçirtti. Bu olayın haberini alan Heissler derhal askerleriyle geri döndü. Yolları, patikaları zamanında kestiler ama, Tatarların küçük ve direngen atlarıyla hatta en yüksek dađları bile aşabileceklerini de çok

Zernyestnél döntő vereséget mértek Heissler és Teleki hadára. Maga Teleki is holtan maradt a csatatéren, az 1688 februárjában Thökölyt legyőző Heissler Donát generális pedig Doria ezredessel, valamint öt további tiszttel együtt Thököly fogságába esett.

Az 1690. szeptember 15-én Keresztényszigetre összehívott erdélyi országgyűlés 22-én egyöntetűen Thökölyt választotta meg fejedelemmé. Azonban nem sokáig élvezhette a hatalmát, mert a zernyesti betörés hírére Bádeni Lajos már szeptember 19-én megindult Karánsebesről, és a Vaskapu-szoroson át benyomult Erdélybe. A császáriak ezután október 25-én Brassó közelében csaptak le Thökölyre, aki kénytelen volt előlük a Bodza-szoroson Havasalföldre menekülni. Az elkövetkező néhány hónapban az elűzött fejedelem ismételt kísérletet tett arra, hogy visszatérjen Erdélybe, a határt és a szorosokat őrző császári katonaság azonban minden próbálkozását megghiúsította. Közben a kuruc katonák és a velük együtt Havasalföldre távozott jelentős számú erdélyi nemes a havasalföldi lakosságon élösködött. Fosztogatósaikat hamarosan a vajda is megelégtelte, és csapatai 1691 februárjában kiűzték a magyarokat a fejedelemség területéről. A török hadvezetés azonban továbbra is számolt Thökölyvel, és jelentős szerepet szánt neki a következő nyári hadjáratban. Átmenetileg az Al-Dunánál táborozó Thökölyre és katonáira bízták az orsovai sziget őrzését, időközben pedig Várad táján is jelentékeny kuruc erő gyűlt össze. Ezek többségét az a 300 kuruc lovas alkotta, akiket még maga Thököly küldött át korábban Erdélyből. Ehhez a kis csapathoz időközben szép számmal csatlakoztak a bujdosó kurocok, a császár szolgálatából önként vagy kényszer hatására átpártolt magyar katonák. 1691 áprilisában Thököly

iyi biliyordu. Thököly, birliklerini sarp dağlardan aşırılmayı gerçekten başardı ve 21 Ağustosta Zernyest'te Heissler ile Teleki'nin kuvvetlerini ağır yenilgiye uğrattı. Teleki savaş alanında hayatını kaybetti, 1688 Şubatında Thököly'yi yenmiş olan general Donát Heissler ise albay Doria ve daha beş subayı ile Thököly tarafından esir edildi.

15 Eylül 1690'da Kereszténysziget'te toplantıya çağrılan Erdel Meclisi ayın 22'sinde Thököly'yi oybirliğiyle "Bey" seçti. Fakat yeni Bey iktidarını pek sürdüremedi. Zernyest baskını haberi üzerine Baden Markgrafı Wilhelm Louis daha 19 Eylülde Karánsebes'teki karargâhından yola koyuldu ve Demirkapı boğazından geçerek Erdel'e girdi. İmparatorluk kuvvetleri bunun ardından 25 Ekimde Brassó yakınında Thököly'ye baskın yapınca, o da Bodza boğazı üzerinden Eflâk'a kaçmak zorunda kaldı. Kovulmuşluğun acısını çeken Thököly bunu izleyen birkaç ay içinde Erdel'e dönmeyi defalarca denedi, fakat sınırı ve boğazları gözetan İmparatorluk askerleri her seferinde bunu engellediler. Bu arada Kuruc askerleri ve onlarla beraber Eflâk'a geçmiş olan önemli sayıda soylu, bölge halkının sırtından geçinmeyi adet edinmişti. Giriştikleri yağmalar Voyvodanın da canına tak etti ve 1691 yılı Şubatında silahlı birliklerine emir vererek Macarları Beylik topraklarından attırdı. Öte yandan Türk orduları yönetimi Thököly'yi gene de hesaba katmaya devam ediyor ve gelecek yaz seferinde ona önemli ödevler vermeyi tasarlıyordu. Geçici olarak Aşağı Tuna kıyısında kamp kurmuş olan Thököly ve askerleri Orsova adasını korumakla görevlendirildi. Bu arada Várad civarında da önemli sayıda Kuruc askeri toplanmıştı. Daha önce Thököly'nin Erdel'den göndermiş olduğu 300 Kuruc piyadesi bu kuvvetlerin temelini oluşturuyordu. Zamanla bu küçük birliğe önemli sayıda

Petrőczy István generálist küldte közéjük. Az új magyarországi támadás részeként Thököly július 7-én Vidinből megindult Erdély felé. Orsován és Mehádián keresztül július 22-én érkezett Karánsebes vidékére. Három nappal később Lugos őrsége önként meghódolt neki, augusztus 2-án pedig csatlakozott a Belgrádnál táborozó Köprülü Musztafa nagyvezírhez. Köprülü Musztafa augusztus 19-én Szalánkeménél Bádeni Lajostól elszenvedett katasztrofális veresége – amelyben mintegy 20 000 katona esett el, köztük maga a nagyvezír is – pontot tett a hadjáratra. A csatában Thököly is jelen volt katonáival, és bár kétségtelenül összecsaptak a császáriakkal, csekély számuknál fogva nem befolyásolhatták a végeredményt. Október végén még betört Gyula vidékére, de a „Gyula és Jenő között való pusztákon, ligeteken” való néhány napi portyázás után kénytelen volt visszatérni pozsareváci szállására. A következő négy év során Thököly változó létszámú katonaságával az Al-Duna melléki palánkokban rendezkedett be, s bár csapatai élén ő is kivette részét a harcokból, sőt időnként kisebb győzelmeket is aratott, többé sem Erdély, sem Magyarország területére nem tudott bejutni. Az 1692. évi hadjárat ugyan nem hozott előrelépést Thökölynek a Felső-Magyarországra történő visszajöveteléről dédelgetett terveiben, magánéletében viszont jelentős változás állt be. Az 1690. augusztus 21-i zernyesti diadal után ugyanis az elfogott Doria ezredes útján felajánlotta a két elfogott császári főtiszt szabadon bocsátását Zrínyi Ilona ellenében. I. Lipót erre még szeptember 24-én ígéretet tett, az alkudozásokat azonban jócskán lelassította, hogy a nagyvezír, Köprülü Musztafa az előke-lő foglyok török kézbe szolgáltatását követelte Thökölytől. Végre, 1692 elején a fejedelemasszony elhagyhatta az

isyancı mülteci Kuruc, ayrıca İmparatorluk kuvvetlerindeki hizmetlerinden vazgeçip gönüllü olarak ya da zorunluk yüzünden Macarlar tarafına geçen askerler de katıldı. 1691 Nisanında Thököly onları yönetmek üzere general İstvn Petroczy'yi gönderdi. Yeni Macaristan seferinin bir ařaması olarak Thököly 7 Temmuzda Vidin'den Erdel'e dođru yola ıktı. Orsova ve Mehadia üzerinden ilerleyerek 22 Temmuzda Karnsebes yöresine vardı.  gün sonra Lugos nöbetçileri gönüllü olarak teslim oldular, 2 Ađustosunda ise Thököly Belgrad'da karargh kurmuř olan Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Pařa'ya katıldı. 19 Ađustosunda Szalnkemen'de Köprülü Fazıl Mustafa Pařanın Baden Markgrafı Wilhelm Louis tarafından bozguna uđratılması – ki bu çarpıřmada sadrazamla beraber 20 000 asker hayatını kaybetti – bu seferi de sona erdirdi. Bu savařa askerleriyle beraber Thököly de katıldı ve her ne kadar İmparatorluk kuvvetleriyle arpıřtılsa da, az sayıda olmaları nedeniyle sonucu deđiřtiremediler. Thököly daha Ekimin sonunda Gyula bölgesine de girdi, fakat “Gyula ile Jen arasındaki çayırlarda bayırlarda” birkaç gün süren yađmalamadan sonra Pasarofça'daki ikametine dönmek zorunda kaldı. Bunu izleyen dört yıl içinde Thököly, sayıları deđiřen askerleriyle Ařađı Tuna boyundaki palankalarda kamp kurdu ve birliklerinin bařında kendisi de savařa katılmasına ve hatta zaman zaman küçük zaferler kazanmasına rađmen, bir daha ne Macaristan, ne de Erdel topraklarına geri dönebildi. 1692 yılı seferi, Yukarı Macaristan'a dönmek için kurduđu hayalleri destekeleyemedi, fakat özel hayatında önemli deđiřikliklere yol açtı. 21 Ađustos 1690'da Zernyest zaferinden sonra esir edilen albay Doria aracılıđıyla, İlona Zrny'nin serbest bırakılmasına karřılık tutsak edilen iki İmparatorluk suba-

őrizetére kijelölt bécsi kolostort, és május 14-én megérkezett Thököly pozsareváci táborába, ahol „nagy pompával s nagy örömmel” fogadták.

Wahre Abbildung des Ungarischen Grafen und Kriegshelden
Imre Thököly 31

Thököly Imre
Imre Thököly

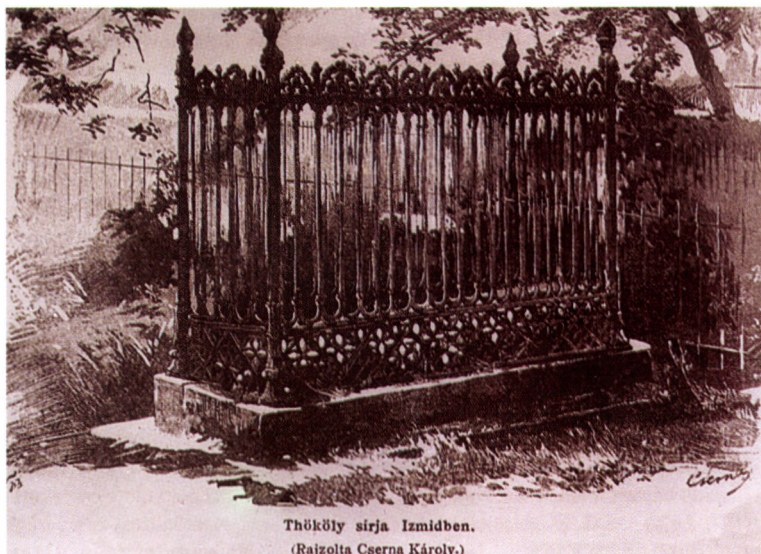
A Thököly-család nemesi oklevele
Thököly ailesinin soyluluk belgesi

Thököly Imre menekülése (Székely Bertalan, olaj, 1873)
Thököly'nin ilticasi (Bertalan Székely, yağlıboya, 1873)

Thököly Imre és felesége, Zrínyi Ilona
Imre Thököly ile eşi Ilona Zrínyi

Thököly sírja Izmidben.
(Rajzolta Cserna Károly.)

Thököly izmiti sírja az exhumálás előtt
Thököly'nin İzmit'teki mezarı, açılmadan önce

Thököly szarkofágja a késmárki újratemetéskor
Thököly'nin Késmárk'ta yeriden toprağa verilirken konduđu lâhit

A feltárt izmiti Thököly-sír
İzmit'te Thököly'nin açılan mezarı

Az exhumálást követően a sír helyén felállított Thököly-oszlop
(a fellelt címeres részt helyezték el az új emlékművön)

Kemiklerin çıkarılmasından sonra mezara yerleştirilen Thököly sütunu
(Yeni anıta orada bulunan aile arması parçası eklenmiştir)

A Keleti pályaudvar előtt várakozó gyászmenet
Doğu garı önünde cenaze alayı beklerken

A Keleti pályaudvarnál várakozó képviselőházi küldöttség, középen Thaly Kálmán
Doğu garında bekleyen Millet Meclisi heyeti ve ortalarında Kálmán Thaly

İzmit 1890-ben
1890'da İzmit

Késmárk főtere 1906-ban
1906'da Késmárk ana meydanı

Szerkesztette: Nagy Béla

A hajdani izmiti sír helyén felállított Thököly-emplémű felavatás előtt, balra: Zimborás Gabriella isztambuli főkonzul, jobbra: İlyas Şeker alpolgármester és Yusuf Odabaş kormányzóhelyettes

İzmit'te eski mezarın bulunduğu yerde kurulan Thököly anıtı açılmadan önce. Solda, İstanbul Macar Başkonsolosu Gabriella Zimborás, sağda: belediye başkanı yardımcısı İlyas Şeker, vali yardımcısı Yusuf Odabaş

Az új Thököly-emplémű felavatás után, balról jobbra: Horváth László, Széll János, Zimborás Gabriella, Katona Csaba, F. Tóth Tibor, Tasnádi Edit és Tóth Ferenc

Yeni Thököly anıtı açılıştan sonra. Soldan sağa: László Horváth, János Széll, Gabriella Zimborás, Csaba Katona, Tibor F. Tóth, Edit Tasnádi ve Ferenc Tóth

yını serbest bırakmayı önerdi. I. Leopold daha 24 Eylülde verdiği cevapta vaatte bulunduysa da görüşmeler, Sadrazam Köprülü Mustafa Paşa Thököly'den önde gelen bu esirleri Türklere teslim etmesini istediğinden oldukça yavaşladı. Nihayet 1692 yılı başında İlona Zrínyi Viyana'da gözaltında tutulduğu manastırdan ayrılarak 14 Mayıs'ta Thököly'nin Pasarofça karargâhına vardı ve orada "haşmetle ve sevinçle" karşılandı.

A bujdosó fejedelem és katonasága

Thököly Imre törökországi bujdosásáról a korabeli diplomáciai iratok és kémjelentések, valamint Thököly naplói, leveleskönyvei tanúskodnak a leghívebben. S jóllehet az utóbbiak számos emigráns tiszt nevét őrizték meg, sem a katonaság számáról, sem annak tisztikaráról nem rendelkezünk pontos adatokkal. Zömük már a szabadságharcban is Thököly keze alatt szolgált, néhány magasabb rangú tiszt pedig Zrínyi Ilona mellett volt Munkács védelménél.

Az alábbiakban igyekszünk bemutatni az emigráns katonaság helyzetét Thököly 1689. évi nyári hadjáratától a karlócai békéig. Előbb az 1689–1695 közötti időszakot tárgyaljuk, mivel Thököly 1695-ig személyesen az Al-Duna vidékén állomásozó csapatai között tartózkodott. 1695-ben a Porta, nem utolsósorban a kuruc katonaság 1694. évi tömeges dezertálásának hatására, elszakította a fejedelmet katonaságától, és Isztambulba rendelte. Innen csak 1696 nyarán távozhatott el, amikor a nyári hadjárat megindítása előtt, tizenkét híve kíséretében rövid időre Belgrádba érkezett. Csakhamar azonban újra visszatért Isztambulba, és ott maradt egészen 1697 nyaráig, amikor is a hegyaljai felkelés kitörésének hírére a Porta a készülő hadjárat során ismét számolni kezdett az addig mellőzött „kuruc király” személyével. Thököly ekkor térhetett vissza utoljára csapatai közé, mivel a háború későbbi menetére nézve döntő hatású zentai ütközet után újra Isztambulba rendelték.

Mülteci Thököly ve askerleri

İmre Thököly'nin Türkiye'deki mülteci hayatını, zamanın diplomasi ve istihbarat raporları ile Thököly'nin Günceleri ve Mektuplaşma Defterleri en sadık şekilde tanıtıyor. Günceler ve Mektuplaşma Defterlerinde pek çok mülteci subayın adı geçtiği halde, ne askerlerin sayısı, ne de kurmayları hakkında elimizde doğru ve tam veri var. Bunların çoğu daha özgürlük savaşında Thököly'nin emri altında hizmet görmüştü, birkaç yüksek rütbeli subay ise Munkács savunmasında İlona Zrínyi'nin yanında bulunmuştu.

Şimdi, 1689 yaz seferinden Karlofça barışına kadar süren dönemde, Thököly'nin mülteci askerlerinin durumunu tanıtmaya çalışacağız. Thököly 1695'e kadar Aşağı Tuna bölgesinde konuşlanmış olan birlikleriyle beraber bulunduğundan, önce 1689-1695 arası dönemi gözden geçirelim. 1695'te Babıâli, Kuruc askerlerinin 1694'te yığınla firar etmelerinin de etkisiyle, Thököly'yi askerlerinden ayırtarak İstanbul'a gelmesi emirini verdi. Buradan ancak 1696 yazında ayrılabilirdi ve on iki yandaşıyla birlikte kısa bir süre için Belgrad'a gitti. Ne var ki az sonra gene İstanbul'a döndü ve 1697 yazına kadar, yani Hegyalja ayaklanmasının patlak verdiği haberi üzerine Babıâli o zamana kadar dikkat dışı bıraktığı "Kurus Kralını" hazırlanan seferde gene hesaba katıncaya dek orada kaldı. Thököly son defa o zaman birlikleriyle beraber olabildi, zira savaşın gidişine kesin etkisi olan Zenta muharebesin-

Az 1697. év azonban nem csak a magyarországi és erdélyi visszatérés régóta dédelgetett tervét hiúsította meg. Bár a szultáni hadseregnek és persze Thököly maroknyi katonaságának az oszmánokra végzetes zentai vereség után minden lehetősége megszűnt a továbbvonulásra, az emigráns katonaság hosszú évek óta először ismét megszorodott, és számában már-már kezdte megközelíteni az 1694. évi nyári állapotokat. A hegyaljai felkelést követően az elmenekült kurucoknak több hullámban is sikerült átvágniuk magukat Törökországba. A legtöbben még rögtön Tokaj és Sárospatak visszafoglalása után a Tiszántúlon vágták át magukat Temesvár felé, egy másik, néhány száz főből álló csapat pedig 1697 őszén vonult át Máramaros vármegyén keresztül Moldvába. Az új kurucokat Belgrád és Temesvár környékén telepítették le, a Petrőczy István generális és Szappanos Mihály főkapitány keze alatt levő hadak közé. Bár Thököly a későbbiekben hiába próbált visszatérni híveihez, az újra megszorodott kurucság ismét kezdett olyan politikai tényezővé válni, amellyel az elkövetkező években mind a török Porta, mind pedig a császári hadvezetés számolni kényszerült.

Thököly emigráns katonasága 1689–1691 között volt a legnépesebb, ennek ellenére a kuruc vezér 1689. évi naplótöredékében a nyári hadjárat során mindössze hét rang szerint említett kuruc tisztelet nevez meg. A katonaság számáról mindössze Thökölynek egy későbbi utalása tudósít, amely szerint ekkor 4000 embere volt, de egy későbbi visszaemlékezése arról szól, hogy 24 zászlónyi török katona is állt a szolgálatában, ami a minimális esetben is 1200–1500 főt jelentett.

Úgy tűnik, hogy a Thököly mellett tartózkodó magyar katonaság jelentős részét azok a csapatok tették ki, melye-

den sonra tekrar İstanbul'a dönmesi emri verildi. Fakat 1697 yılı, yalnızca Macaristan'a ve Erdel'e geri dönüşle ilgili olarak kurduğu hayalleri suya düşürmekle kalmadı. Hem Padişahın ordusu ve hem de kuşkusuz Thököly'nin bir avuç askeri, Osmanlılar için 1697'deki feci Zenta yenilgisinden sonra sefere çıkma olanağını tümüyle kaybetmiş olmakla beraber, mülteci askerlerin sayısı uzun yıllardan beri ilk kez yeniden arttı ve hemen de 1694 yazındaki düzeye yakınlaşmaya başladı. Hegyalja ayaklanmasının ardından kaçan Kuruc'lar hatta pek çok hamleyle Türkiye'ye ulaşmayı başardılar. Çoğunluğu daha Tokaj ve Sárospatak'ın geri alınmasının hemen ardından Tisza ötesinden Temesvár'a doğru kendilerine yol buldular, birkaç yüz kişiden oluşan diğer bir birlik ise 1697 sonbaharında Máramaros ili üzerinden Boğdan'a geçti. Yeni gelmiş olan Kuruc'ları Belgrad ve Temesvár civarında, general İstván Petröczy ve bölgesel başkomutan Mihály Szappanos'un kumandasındaki birlikler arasında konuşlandırdılar. Thököly daha sonraları boşuna yandaşlarının yanına dönmeye çalıştı. Fakat bu arada yeniden çoğalan Kuruc'lar gelecek yıllarda gerek Osmanlı Sarayının, gerekse Habsburg İmparatorluk kurmayının hesaba katmak zorunda kalacağı politik bir etken olmaya başladı.

Thököly'nin mülteci askerleri 1689–1691 arasında en büyük sayıdaydı, buna rağmen "Kurus Kralı"nın 1689 yılına ait eksik Güncesinde yaz seferi sırasında rütbelerine göre sadece yedi Kuruc subayının adı belirtiliyor. Askerlerin sayısına ait veriye ancak Thököly'nin daha sonraki bir göndermesinde rastlıyoruz, ki buna göre o zaman 4000 askeri var. Fakat sonradan bir anısına değinirken, daha 24 tabur Türk askerinin de onun hizmetinde olduğunu öğreniyoruz ki, bu da en azından 1200–1500 asker demektir.

ket még Zrínyi Ilona küldött férje segítségére az ostromlott Munkács várából. 1687 júniusában például 1600 gyalogos és lovas indult el innen Thökölyhez. A Munkácsról érkezett katonai segítségről maga Thököly is megemlékezett a nagyvezír helyetteséhez írott 1696. február 29-i beadványában: „...a mikor én a Dunán által jöttem, és Munkács s Eger vára obsidiója tájban, az mikor az feleségem Szuliman Passa V[ezér] parancsolatyára, Munkács várából hadaimot ki küldötte Török Országra...”

Thököly rövid erdélyi fejedelemsége után az előbb Erdélyből Havasalföldre kiszorult, majd onnan a vajda csapatai által elűzött kuruc katonaság 1691–1692-ben a Belgrád és Orsova közötti török várakban, palánkokban rendezkedett be. Maga Thököly ekkor még népes udvartartásával, valamint központi alakulataival a Borbély István gyalogos kapitány parancsnoksága alatt álló Pozsarevácon telepedett le. Többnyire itt és a környékbeli falvakban szállásolták el az udvari hadakat is, a Kassai István gyalog kapitány vezette udvari gyalog seregeket, a Csebi Pogány Zsigmond kapitány vezette udvari palotások gyalog, illetve lovas zászlóját, a Keneszlai Bay László parancsnoksága alatt álló lovas karabélyosok seregét, valamint az udvari puskáásokat. Ez utóbbi alakulat parancsnoka előbb Toldalagi János, majd a keresztnév nélkül említett Földvári főhadnagy volt. Ugyancsak itt kapott helyet Thököly franciákból és németekből (az ún. „zöld németek”) álló két serege, valamint az erdélyi németek (szászok) zászlója is.

A kuruc gyalogság nagy része a palánkok, várak őrségébe került. Szinte kizárólag csak magyarok alkották Újpalánka várának őrségét Daróczy András gyalogos főkapitány parancsnoksága alatt. Egy 1691. december 19-i adat szerint a kuruc helyőrség 18 zászlóaljból állott, azaz kö-

Anlaşıldığı kadarıyla Thököly'nin yanında bulunan Macar askerlerinin önemli kısmını İlon Zrínyi'nin eşine yardım etmek üzere kuşatılmış Munkács kalesinden gönderdiği erler oluşturuyordu. Örneğin 1687 Haziranında Thököly'nin yanına gitmek üzere Munkács'tan 1600 piyade ve süvari yola çıkmıştı. Munkács'tan gelen askerî yardımla ilgili olarak Thököly de 29 Şubat 1696'da Sadrazama gönderdiği yazıda şuna işaret ediyordu: "Munkács ve Eger kalelerinin kuşatılması sırasında Tuna üzerinden geldiğim zaman Süleyman Paşanın emri üzerine eşim Munkács kalesinden askerlerimi Türkiye'ye gönderdi..."

Thököly'nin kısa süren Erdel Beyliğinden sonra, önce Erdel'den Eflâk'a geçmeye zorlanan, ardından da voyvoda birlikleri tarafından sürgün edilen Kuruc askerleri 1691 ve 1692'de Belgrad ile Orsova arasındaki Osmanlı kalelerine, palankalarına yerleştiler. Thököly ise o zaman henüz bol sayıdaki maiyetiyle ve Beylik kuvvetiyle birlikte, piyade yüzbaşısı İstvân Borbély'in komutanlığı altında bulunan Pasarofça'ya yerleşti. O zaman Beylik kuvvetlerine, piyade yüzbaşısı İstvân Kassai yönetimindeki Beylik piyade birliklerine, Zsigmond Csebi Pogány komutasındaki Beylik muhafızlarının piyade ve süvari taburlarına, László Keneszlai Bay'nin komutasındaki karabinalı süvari birliğine ve paralı aristokrat muhafızlarına burada ve civar köylerde yer sağladılar. Tüfekçilerin komutanı önce János Toldalagi, sonra da ön adı anılmadan belirtilen üstegmen Földvári'ydi. Thököly'nin Fransızlarla Almanlardan oluşan ("yeşil Almanlar" denilen) iki birliği ile Erdel Almanlarının (Saksonyalıların) taburuna da burada yer gösterildi.

Kuruc piyadelerinin büyük bölümü palankaların, kalelerin nöbetçi karakollarına dağıtıldı. Újpalánka kalesinin muhafız birliğini hemen de tümüyle piyade komu-

rülbelül 900–1100 főt számlált. 1692 októberében Thököly a labanc fogságban levő Almási Márton gyalogos főhadnagy seregét néhány lovassal Újpalánkáról Galambóc várának őrzésére rendelte, létszámuk akkor 64 fő volt. Nagyréti Márton főhadnagy serege a Rámban lévő török őrséget erősítette, egy változó létszámú, 200–800 fős gyalogos őrség pedig éveken át az osztrovai szigeten, Ressonán teljesített szolgálatot.

Bár 1693-ra több Duna menti palánkba is kuruc őrség került, Thökölynek végig nagy gondot okozott a mezei katonaság, elsősorban is a lovasság elhelyezése. 1693. november 22-ei és 24-ei naplójegyzeteiből pontosan tudjuk, hogy a mezei katonasághoz két lovas kapitányság tartozott, Horvát Ferenc és Szappanos Mihály ezereskapitányok parancsnoksága alatt. A szüntelenül akadozó portai ellátmány kiegészítésére, illetve pótlására Thököly gyakran csak saját és Zrínyi Ilona értékeinek elzalogosítása fejében tudott pénzt szerezni. Különösen megszorodtak a hadak gondjai a tél beköszöntekor, mivel az addig szabad ég alatt táborozó kuruc katonaság számára a török helyőrségek egyáltalán nem, vagy csak alig tudtak megfelelő szállásról és tűzifáról gondoskodni. A Belgrád és Temesvár környékén táborozó kuruc katonaság akkor járt jól, ha egyes végbéli török pasák hajlandónak mutatkoztak kisebb kuruc csapatokat ideiglenesen befogadni váraikba, és a saját költségükön kiteleltették őket. A Thökölyvel különösen jó baráti kapcsolatot ápoló albán származású pasa, „Mahmut Bék Oglı” például több ízben is vállalta, hogy kisebb, 100–200 főnyi kuruc lovasságot elszállásol a Száva-parti Bögürdelenbe, azaz Szabács várába. 1692, illetve 1693 decemberében a belgrádi pasa helyezte Bay László 50–60 főből álló udvari karabélyos seregét Pan-

tanı András Daróczy'nin yönetimindeki Macar askerleri oluşturuyordu. 19 Aralık 1691 tarihli bir veriye göre Kuruc muhafız birliği 18 taburdan oluşuyordu, yani mürettebatı 900–1100 kişiydi. 1692 Ekim'inde Thököly, Labanc (Macarların "Labanc" dedikleri, Avusturya İmparatorluğu yandaşı kişiler) esaretinde bulunan üsteğmen Márton Almási'nin birliğini Galambóc kalesinin muhafazası için Újpalánka'dan birkaç süvariyle birlikte gönderdiği zaman mürettebatı 64 kişiydi. Üsteğmen Márton Nagyréti'nin birliği Rám'daki Osmanlı karakolunu takviye etmiş, sayıları değişken 200–800 kişilik piyade muhafızları ise yıllarca Ostrova adasındaki Ressova'da görev yapmıştı.

1693'te Tuna boyundaki birçok palankaya da Kuruc muhafızları gönderildiyse de, kale dışındaki askerlere, başta da süvarilere yer bulmak Thököly için sonuna kadar sorun yarattı. 22 ve 24 Kasım 1693 günlerine ilişkin Güncedeki notlarından, kale dışındaki askerlere Ferenc Horvát ve Mihály Szappanos'un komutasındaki iki süvari bölüğünün dahil olduğunu öğreniyoruz. Sürekli aksayan Babiáli tayınlarını tamamlamak ya da ekşiği gidermek için Thököly çok defa kendisinin ya da İlona Zrínyi'nin değerli eşyalarını rehine koyarak para sağlayabiliyordu. Kışın yaklaşmasıyla beraber birliklerin zorlukları da arttı. Zira o zamana kadar kale dışında açık havada kamp kuran Kuruc askerleri için Osmanlı Karakolları ya pek az konaklayacak yer veya yakacak odun sağlayabiliyor, ya da hiç sağlamıyordu. Belgrad ve Temesvár yöresinde kamp kurmuş olan Kuruc askerlerinin küçükçe birlikleri, ancak bazı serhat kalelerinin Türk paşaları onları kalelerine geçici olarak kabul ettiği ve masraflarını karşılayarak kışı geçirmelerini sağladığı takdirde şanslı çıkmış sayılıyorlardı. Thököly ile iyi dostluk ilişkileri kur-

csovára, 1696 nyarán pedig a dunai hajóhad kapudánja fogadta sajkáira Szabó Gáspár kuruc kapitány gyalog seeregét. Éppen a téli viszontagságok miatt vállalta többször Thököly azt is, hogy néhány száz főnyi lovasságát az ostromlott Gyulára küldje, az ottani török őrség élelmezésére. Abban reménykedett, hogy katonáit a gyulaiak befogadják, és legalább néhány hétig szállást, illetve élelmet juttatnak nekik. Ezeknek az utaknak azonban rendre az lett az eredménye, hogy az élelem átadása után a nehéz helyzetben levő gyulai parancsnok elküldte a kuruc lovasokat. A Temesvárra, majd onnan Thökölyhez visszatérő kuruc katonaság jelentős veszteséggel érkezett meg, melyben ugyan a labanc katonasággal vívott csetepaték is közrejátszottak, a legtöbb katona azonban a zajló jégáradatok és árvizek miatt szakadt el a többiektől, majd, miután a török végvárok környékéről elkergették őket, elegendő élelem hiányában bekéredztek a császári várakba – Szolnokra, Szegedre stb. –, és letették a hűségesküt a császárnak.

Thököly emigráns katonaságának számáról ebből az időből mindössze a fejedelem és a Portára küldött kövek naplóiban, illetve Thököly leveleskönyveiben tett szűkszavú bejegyzések tanúskodnak.

Tekirdagli Bekri Musztafa pasa nagyvezírsége idején, tehát 1688. május 1. és 1689. október 25. között Thökölynek 4000 embere volt. Ez az adat valószínűleg az 1689. évi nyári hadjáratra vonatkozik. Köprülüzáde Fázil Musztafa pasa idején, azaz 1689. október 25. és 1691. augusztus 19. között e sereg 5000–5300 főre szaporodott. Feltehetően ez a szám vonatkozik az erdélyi betörés idejére is. Bár rövid ideig tartó erdélyi tartózkodása alatt Thökölyhez jelentős mennyiségben csatlakoztak erdélyi nemesek és katonák,

muş olan Mahmut Bey Ođlu Arnavut Pařa örneđin birçođ kere 100–200 kiřilik küçük Kuruc süvari gruplarını Száva nehri kıyısındaki “Böğürdelen”, yani Szabács kalesine almıřtı. 1692 ve 1693 yılları Aralık aylarında Belgrad pařası, László Bay’nin 50–60 kiřilik karabinalı süvari birliđini Pancsova’ya almıř; 1696 yazında ise Tuna donanması Kaptan Pařası, Kuruc yüzbařısı Gáspár Szabó’nun piyade birliklerini teknelerine kabul etmiřti. Tam da kıř aylarındaki sıkıntılar yüzünden Thököly çođ kere birkaç yüz süvarisini oradaki Türk muhafızlarının iařesini temin etmek amacıyla muhasara altındaki Gyula kalesine göndermeyi üstlenmiřti. Zira askerlerini Gyulalıların kabul edeceđini, hiç olmazsa birkaç hafta onlara kalacak yer göstereceklerini ve iařelerini sađlayacaklarını ummuřtu. Fakat bu yolculuklar, zor durumdaki Gyula komutanının yiyecekleri teslim ettikten sonra Kuruc süvarilerini hep geri göndermesiyle sonuçlandı. Temesvár’a ve oradan da Thököly’ye geri dönen Kuruc askerleri önemli kayıplar vererek oraya varabildiler. Bu kayıplarda gerçi Labanc askerleriyle çarpıřmalarının da payı oldu, fakat askerlerin çođu çözülen buzlar ve tařkınlardan yüzünden öteki askerlerden kopuyor, sonra da Osmanlı serhat kaleleri civarından kovuldukları için yeterince yiyecek bulamadıklarından İmparatorluk kalelerinin – Szolnok, Szeged vb. – kapısını çalıyorlar ve İmparatora sadakat andı içmek zorunda kalıyorlardı.

Bu dönemde Thököly’nin mülteci askerlerinin sayısı hakkında ancak onun ve Babiáli’ye gönderdiđi elçilerin Güncelerindeki, ayrıca Thököly’nin Mektuplařma Defterlerindeki kısa notlar bilgi verebiliyor.

Tekirdađlı Bekri Mustafa Pařanın sadrazamlıđı sırasında, demek ki 1 Mayıs 1688 ile 25 Ekim 1689 arasında Thököly’nin 4000 adamı vardı. Bu sayı muhtemelen 1689

az Erdélyből, illetve a havasalföldi vajda katonasága által Havasalföld területéről történt kiűzésük során csapatai jelentős veszteségeket szenvedhettek. Az Erdélyből történt menekülés idején – ahogyan már említettük – Thököly 300 „válogatott vitézt” hagyott hátra, akik Várad térségében húzták meg magukat. Az 1691 őszen rövid magyarországi tartózkodása után ezek a katonák csatlakoztak Thököly főszeregéhez, de több kuruc csapat nem tudott átkelni a zajló Maroson. Mindezek figyelembevételével logikusnak tűnik, hogy 1691-re ismét 4000 főre csökkent az emigráns katonaság. 1692 elején Thököly 3000 főre tette emberei számát. 1693. október 14-én, a Bozoklu Musztafa pasa nagyvezírnél tett látogatásakor Thököly már csak 2500 katonájáról tudott megemlékezni, az 1694. november 29-i Szürmeli Ali pasa nagyvezírhez írott memorandumában pedig arról panaszkodott, hogy a Porta csak 700 fő részére rendelt ellátmányt.

Az eddig feltárt török források elég szűkszavúan vallanak a kuruc csapatok számáról. Egy 1105-ben (azaz 1693. szeptember 2. és 1694. augusztus 21. között) íródott szultáni parancs a havasalföldi vajdától 423 szarvasmarhát rendelt a Thököly mellett levő 2500 gyalogos katonának. Szerencsére fennmaradt Madách Péter kapitány 1694. május 1-jei saját kezű igazolása, pontosan a fenti utasításban szereplő 423 vágómarha kézhezvételéről a vajda Tódor nevű kapitányától. Thököly naplójában két nap múlva azt írja, hogy emberei érkeztek Vidinből, akik magukkal hozták a „csernecki oláh kapitány” levelét is, a keze alatt levő marhák Vidinbe küldéséről. Madách elismervénye és Thököly naplójegyzetei egyaránt bizonyítják, hogy a szultáni levélben szereplő 2500 gyalogos valójában Thököly egész katonaságára vonatkozik.

yılıının yaz seferine aitti. Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa zamanında, yani 25 Ekim 1689 ile 19 Ağustos 1691 arasında bu sayı 5000–5300'e çıkıyor. Muhtemelen bu sayı da Erdel istilası zamanına ait. Erdel'de kaldığı kısa süre içinde önemli sayıda Erdel soylusu ve askerinin de Thököly'ye katılmış olmalarına rağmen, hem Erdel'den, hem de Eflâk topraklarından voyvoda askerleri tarafından atılmaları sırasında birlikleri önemli kayıplar verdi. Erdel'den kaçıp kurtulmaya çalışırken – yukarıda değindiğimiz gibi – Thököly 300 “seçkin yiğidi” geride bıraktı ve onlar da Várad bölgesinde kendilerine sığınacak yer buldular. Bu askerler kısa süre Macaristan'da kaldıktan sonra 1691 sonbaharında Thököly'nin esas ordusuna katıldılar, fakat birçok Kuruc birliği suları taşan Maros nehrini geçmeyi başaramadı. Bütün bunlar dikkate alındığında, mülteci askerlerin sayısının 1691'de tekrar 4000'e düşmesi mantıklı görünüyor. 1692 başlarında Thököly, emrindkilerin sayısını 3000 kişi olarak veriyor. 14 Ekim 1693'te Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşayı ziyaret ettiğinde ancak 2500 askeri olduğundan söz ediyor, 29 Kasım 1694'te Sadrazam Sürmeli Ali Paşa'ya gönderdiği muhtıradan ise Babıâli'nin ancak 700 kişinin ihtiyacının karşılanması için talimat vermiş olmasından yakınıyor.

Şimdiye kadar ortaya çıkarılan Türk kaynaklarının verileri Kuruc birliklerinin sayısı konusunda pek sınırlı görünüyor. Rumi 1105 yılında (yani 2 Eylül 1693 ile 21 Ağustos 1694 arasında) yazılmış bir Padişah fermanı Eflâk voyvodasından, Thököly'nin yanındaki Macar askerleri (“iki bin beş yüz nefer piyade levendati”) için 423 sığırı göndermesini istiyor. Bu 423 kesimlik sığırı voyvodanın Todor adındaki yüzbaşısından teslim aldığına dair yüzbaşı Péter Madách'ın 1 Mayıs 1694'te kendi eliyle yaz-

Bár az emigráns katonaság száma évről évre csökkent, Thököly mellé folyamatosan érkeztek magyarországi bujdosók, valamint a császári hadseregből átállt katonák, akik között nemcsak magyarok, hanem szerbek, horvátok és bolgárok is akadtak. 1694-ben azonban a katonák és hozzátartozóik tömegesen hagyták el a fejedelmet, az év végére a korábbi 2500 főből mintegy 800 katonája maradt.

Az olvasóban rögtön felvetődik a kérdés, hogy vajon mi okozhatta a kuruc katonák tömeges dezertálását. Ennyire megbízhatatlan hívei lettek volna Thökölynek? Ennek el-
lentmond, hogy a szökést választó katonatisztek és katonák jelentős része már hosszú évek óta állt a fejedelem szolgálatában. Sokuk nevét ott találjuk az 1680-as évek első felében készült összeírásokban, a Munkács védelmében mutatott hősiességükről pedig már korábban szóltunk.

Thököly 1693–1694. évi naplóit, illetve levelezését olvasva azonban rögtön megkapjuk a választ. 1693 őszén ugyanis a krími tatár kán és Arnaut pasa csapatai végigpusztították a Tiszántúlt, és egyes források szerint 20 000 magyar foglyot, zömmel asszonyokat és gyermekeket hajtottak magukkal az Al-Dunához.

Thököly már 1693. október 26-án értesült arról, hogy „az Arnolt passa, Mahmut Bék Ogli, és Galga szultán [kalga szultán: „társuralkodó” fivér] szerencsés próbájok után megtértenek Magyarországról”, csakhamar azonban szembesülnie kellett a szomorú ténnyel is, hogy a Debrecen vidékéről elhurcolt szerencsétlen rabok között sokan a kuruc katonák és tisztek hozzátartozói voltak. Ezért már néhány nap múlva elküldte Sándor Gáspár udvari főkapitányt, hogy a kezéhez adott több száz tallér segítségével igyekezzen minél több foglyot kiszabadítani. November 3-án a nagyvezír kelküdájánál, Iszkerlet portai főtolmács-

dığı makbuz şansımıza elimizde bulunuyor. Thököly ise iki gün sonra Güncesinde, Vidin'den gelen adamlarının "Cserneczli Vlah yüzbaşidan" elindeki sığırları Vidin'e gönderdiği konusunda bir mektup da getirdiklerini yazıyor. Madách'ın makbuzu ve Thököly'nin Güncesindeki kayıt, Padişaha gönderilen mektuptaki 2500 piyade sayısının gerçekten Thököly'nin bütün askerlerine ait olduğunu aynı şekilde kanıtıyor.

Mülteci askerlerin sayısı yıldan yıla azalmakla beraber, sürekli olarak Macaristan'dan gelen isyancı mültecilerden başka, İmparatorluk ordusunda hizmet gören ve aralarında Macarlardan başka Sırpların, Hırvatların ve Bulgarların da bulunduğu askerler de Thököly'ye katılıyorlardı. Fakat 1694'te askerler ve aile üyeleri yığıla Thököly'den ayrıldılar ve yılın sonunda 2500 kişiden geriye ancak 800 kadar askeri kaldı.

Okuyucunun aklına hemen şu soru geliyordu: Kuruc askerlerinin yığıla firar etmelerinin sebebi acaba neydi? Thököly'nin yandaşları bu kadar güvensiz miydi? Böyle bir varsayıma, firar eden subayların ve askerlerin önemli kısmının uzun yıllardan beri Thököly'nin hizmetinde olmaları ters düşüyor. Birçoklarının adlarını 1680'li yılların ilk yarısında hazırlanmış olan listelerde buluyoruz. Munkács'ın savunulmasında gösterdikleri kahramanlıktan ise daha önce söz etmiştik.

Thököly'nin 1693-1694 yıllarına ait Güncelerini ve Mektuplaşma Defterlerini okuyunca bunun cevabı hemen ortaya çıkıyor. Zira 1693 sonbaharında Kırım Tatar Hani'nin ve Arnavut Paşanın birlikleri Tisza Ötesini yerle bir ettiler ve kaynaklara göre çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan 20 000 Macar esirini beraberlerinde Aşağı Tuna bölgesine sürdüler.

nak is előhozta a rabok elengedésének ügyét. A főtolmács azt javasolta Thökölynek, hogy írják össze a kurucok által felismert hozzátartozókat, és talán még a nagyvezír is kiutalna valamennyi pénzt a kiváltásukra. Maga Sándor Gáspár is kiváltott néhány rabot a Thökölytől kapott talérokon, sok kuruc pedig a saját pénzén igyekezett megszabadítani hozzátartozóit.

A foglyok közül sokat sikerült is kiváltaniuk, és már csak mintegy 50–60 asszony és gyerek volt hátra azok közül, akik az Újpalánkán szolgáló kurucokhoz tartoztak. Mivel a katonáknak nem maradt pénzük, hogy kiváltsák őket, a nagyvezírt keresték fel két ízben is írásban beadott folyamodványukkal. Választ azonban egyik alkalommal sem kaptak, amire méltán jegyezték meg a katonák, hogy annyi éven át tartó hadakozás után, ha a nagyvezír „az tatár kedvét megbontani nem akarta volna is”, néhány erszény pénzzel igazán kiválthatta volna a szerencsétlen rabokat. Ezért, ha más módjuk nincsen, akkor „török sanczábul”, vagyis császári katonaként az elfogott törökökért kapott váltságdíjért fogják a hozzátartozóikat kiszabadítani a tatár fogságból. Erre csakhamar sor is került. A Thököly és Zrínyi Ilona erőfeszítésével kiengedett magyar rabok lajstroma egyébként megvolt a Thököly kéziratok hagyatékáról Pápai János isztambuli rezidens által 1708. május 28-án elkészített, majd néhány nappal később hazaküldött 112 tételes kimutatásában is, de eddig még nem került elő a Rákóczi-levéltár ránk maradt részéből.

A töredékére csökkent kuruc katonaságnak a törökök 1694. november 9–18. között Visnicét jelöltek ki téli szállásul. Addigra Thököly mellett már csak alig 500 gyalogos és 300 lovas maradt. 1698. augusztus 12–21. között a szultán Thökölyt feleségével és udvartartásával együtt

Thököly daha 26 Ekim 1693'te, "Mahmut Bey Ođlu Arnavut Pařa ve Galga Sultanın řanslı řabalarından sonra Macaristan'dan geri döndükleri" haberini aldı. Fakat hemen ardından, Debrecen civarında esir edilip götürülen talihsizlerin çođunun Kuruc askerleri ve subaylarının aile üyeleri olduđu acı gerçeđini öğrenmek durumunda kaldı. Bu nedenle birkaç gün sonra Beylik komutanı Gáspár Sándor'u, eline yüzlerce Taller vererek, elden geldiđince esiri kurtarmak üzere yolcu etti. Sándor, 3 Kasım'da Sadrazamın kâhyası nezdinde saray baştercümanı Skarlet'e esirlerin serbest bırakılması konusunu açtı. Baştercüman Thököly'ye, onun bildiđi Kuruc'ların aile üyelerinin listesini yazmasını önerdi ve bunların serbest bırakılması için belki Sadrazamın da bir miktar para verebileceđini sözlerine ekledi. Gáspár Sándor kendisi de Thököly'nin verdiđi parayla birkaç esiri serbest bıraktırdı; Kuruc'lardan birçođu da kendi paralarıyla aile üyelerinin serbest bırakılmasını sađlamaya çalıřtı.

Sonunda esirlerin birçođunun bedel karşılıđında serbest bırakılmasını sađladılar ve geriye ancak Újpalánka'da hizmet gören Kuruc'ların yakını 50–60 kadar kadın ve çocuk kalmıřtı. Fakat askerlerin onlar için bedel ödeyecek paraları kalmadıđından Sadrazama iki kere yazılı olarak dilekçe verdiler. Ne var ki hiçbirine cevap almadılar. Askerler haklı olarak, bunca yıl süren savařlardan sonra Sadrazam "Tatarların gönlünü kırmak istememiř olsa bile", dođrusu birkaç kese akçeyle talihsiz esirlerin serbest bırakılmasını sađlayabilirdi, diye düşünüyörlardı. Bu nedenle, başka çareleri olmadıđından, İmparatorluk askeri olarak yakaladıkları Türklere karşılık alacakları fidye ile yakınlarını Tatar esaretinden kurtarmaya yöneleceklerdi. Çok geçmeden buna da sıra geldi. Thököly ile İlona Zrínyi'nin

Isztambulba rendelte, a fejedelem mellett tartózkodó 500 kuruc katonát néhány kapitánnyal együtt pedig a Havasalföldre küldték. Az oda telepített, pontosabban Bukarestben tartózkodó magyarországi és erdélyi nemesek névsora, a kíséretükben levő személyek számával együtt megtalálható Thököly 1696. évi leveleskönyvében szeptemberi dátummal. Ezek szerint Havasalföldön 60 kísérelővel 15 magyarországi és 30 kísérelővel 8 erdélyi nemes tartózkodott, köztük Thököly több bizalmas embere és aktív vagy visszavonult katonatisztje is. A bujdosó nemesek kényszerű havasalföldi tartózkodásáról Petróczy István generálisnak a feleségéhez, Révay Erzsébethez írott levelei is beszámolnak.

A kuruc katonaságnak csak töredék része maradt Temesváron Szappanos Mihály kapitány parancsnokságával, illetve néhányan a Duna menti palánkokban kaptak helyet, a török zászlók alatt.

Vége a küszöbön álló 1696. nyári hadjárat alkalmat adott arra, hogy legalább két kisebb kuruc csapat katonai szolgálatba állhasson. Thököly 12 embere kíséretében Belgrádba utazott, és ott is maradt egészen a csaták végéig. Szappanos Mihály lovas kapitány addig a temesvári pasa mellett tartózkodott katonáival, Musztafa pasa nagyvezír azonban a nyár közepén engedélyt adott arra, hogy Szappanos és katonasága vele tartson a hadjárat alatt. A nyári táborozás után, szeptember végén Ibrahim pasa, belgrádi szerdár megengedte, hogy Szappanos és 40 lovasa ott maradhat a Duna menti palánkokban szolgáló törökök között, és ők is részesülhetnek a helyőrségek ellátmányából s fizetéséből. Szappanos szeptember 21-én Pozsarevácot kérte téli szállásukul a nagyvezír helyettesétől. 1696. augusztus 12-én kiadott pátensében Thököly, mint „egyik

çabalarıyla kurtarılan Macar esirlerinin listesi, Thököly'nin yazılı vasiyeti hakkında İstanbul'daki diplomatik temsilci János Pápai tarafından 28 Mayıs 1708'de hazırlanarak birkaç gün sonra yurda gönderilen 112 maddelik raporda da yer almıştı. Fakat Rákóczi arşivinin bize kalan bölümünde şimdiye kadar buna rastlanılmadı.

Sayıları kat kat azalan Kuruc askerleri için Türkler, 9–18 Kasım 1694'te kışlayacak kamp yeri olarak Visnice'yi gösterdiler. O zamana kadar Thököly'nin yanında ancak 500 kadar piyade ile 300 kadar süvari kalmıştı. 12–21 Ağustos 1698 arasında Padişah, Thököly'yi eşiyile beraber İstanbul'a çağırttı; onun yanındaki 500 Kuruc askerini ise birkaç yüzbaşıyla Eflâk'a göndertti. Eflâk'a yerleştirilen Macar askerleri hakkında Thököly'nin 1696 yılına ait Mektuplaşma Defterlerindeki kayıtlarda, Bükreş'teki Macaristanlı ve Erdelli soyluların adları ile beraberlerindeki kişilerin sayısı Eylül ayından itibaren yer alıyor. Buna göre Eflâk'ta Macaristan'dan 15 soylu ile eşliğinde 60 kişi; Erdel'den de 8 soylu ile eşliğinde 30 kişi ve aralarında Thököly'nin birçok güvendiği adamı ile aktif ya da görevden ayrılmış subayı da bulunuyor. General İstván Petröczy'nin eşi Erzsébet Révay'ye yazdığı mektuplarda da isyancı soylu mültecilerin zorunlu olarak Eflâk'ta buldukları hakkında bilgiler var.

Kuruc askerlerinin ancak pek az bir kısmı yüzbaşı Mihály Szappanos'un komutası altında Temesvár'da kaldı, birkaçı da Tuna boyundaki palankalarda Osmanlı sancığı altında yer buldu.

Nihayet, 1696 yaz seferinin arifesinde hiç olmazsa iki küçükçe Kuruc birliğinin askerî hizmete başlaması için fırsat doğdu. Thököly 12 adamının eşliğinde Belgrad'a gitti ve sefer sonuna kadar da orada kaldı. Süvari yüzbaşı

gyalog hadainknak ennek előtte is fő tisztit”, Szabó Gáspár kapitányt néhány gyalogosával a török szultán „vizen levő ereje capitany passája mellé küldte”. Az előbb 20, majd 36 főből álló kicsiny hajdúserég augusztus–szeptemberben végig „Akcsi Ogli Mehemet Pasa” keze alatt szolgált a dunai hajóhadban, szeptember végén Thököly azzal a kéréssel fordult a pasához, hogy eddigi hűséges szolgálataikat figyelembe véve, hajlandó lenne-e télen is ott tartani őket. A pasa készen is mutatkozott rá, hogy Szabó csapatát továbbra is alkalmazza, sőt később ígéretet tett, hogy még száz kurucnak fog téli szállást biztosítani. A pasának azonban csakhamar összetűzése támadt a befogadott kurucokkal, ami ahhoz vezetett, hogy valamikor 1696–1697 táján az egész zászlóaljnyi hajdúságot elfogatták, és fekete-tengeri gályákra hurcolták. Thökölynek csak hosszas utánjárására sikerült 26 katonát kiszabadítania az eredetileg elfogott 45-ből. A többiek valószínűleg mind elpusztultak a tengerészeti kikötő börtönében és a gályákon.

A későbbi évekből csupán egyetlen pontos adatunk van az emigráns katonaságról, ez azonban már jóval felülmúlja az 1696. évi becslést. A karlócai békét követően, 1699 nyarán a Porta 1238 kuruc katonát, 712 gyalogost és 526 lovast telepített le a bulgáriai Csiprovac környékén. Ez a szám azonban nem teljes, mivel a még ezután is Havasalföldön maradt bujdosókat nem tartalmazza. Ahhoz azonban, hogy a Thököly-katonaság létszáma alig két év alatt több mint két-, sőt, talán háromszorosára szaporodjon, egy új magyarországi eseménynek kellett bekövetkeznie: a hegyaljai felkelésnek, amely 1697. június 30-án tört ki a sátoraljaújhelyi vásáron. A magukat Thököly kurucainak valló fegyveres felkelők a július 1-jére virradó éjsza-

Mihály Szappanos o zamana kadar askerleriyle Temesvár paşasının yanında bulunuyordu; fakat Sadrazam Mustafa Paşa daha yaz ortalarında Szappanos ile askerlerinin sefer sırasında onunla beraber olmalarına izin verdi. Yaz kampanyadan sonra Eylül sonunda Belgrad serdarı İbrahim Paşa, Szappanos ile 40 süvarisinin Tuna boyundaki Türk palan-kalarında Türk taburları arasında kalmalarına izin verdi ve onların da garnizon muhafızlarının tayinından, aylıklarından yararlanabileceklerini bildirdi. 21 Eylülde Szappanos, Pasarofça'da kışlık kamp kurmalarına izin vermesini sadrazam kâhyasından rica etti. Thököly 12 Ağustos 1696'da çıkardığı kararnameyle "daha önce de bir piyade birliğinin subayı olan" yüzbaşı Gáspár Szabó'yu birkaç piyadesiyle birlikte Osmanlı padişahının "Donanma Kapitan Paşası'nın yanına gönderdi". Önce 20, sonra da 36 kişiden oluşan küçük mülteci birliği Ağustostan Eylül sonuna kadar "Akçı Oğlu Mehmed Paşa'nın" komutası altında Tuna donanmasında hizmet gördü. Eylül sonunda Thököly, Paşa'dan, şimdiye kadar sadakatle hizmet görmelerini dikkate alarak onlardan kışın da yararlanmaya razı olup olmadığını sordu. Paşa, Szabó'nun birliğinden bundan sonra da yararlanmaya meyilli görünüyordu ve hatta sonradan daha yüz Kuruc'a kışın yer göstereceğini vadetti. Fakat Paşa ile kabul ettiği Kuruc'lar arasında az sonra anlaşmazlık çıktı ve sonunda, 1696-1697 sıralarında bütün bir tabur Hajdúyu, yani isyancı mülteciyi yakalayarak Karadeniz'deki kalyonlara götürdüler. Thököly ancak uzun çabalardan sonra aslında esir edilen 45 askerden 26'sını kurtarabildi. Diğerleri muhtemelen Denizcilik Dairesinin liman hapishanesinde ve kalyonlarda öldüler.

Mülteci askerlerin sayısıyla ilgili olarak elimizde daha sonraki yıllardan sadece tek bir sayı var, fakat bu sayı

ka bevették Sárospatak és Tokaj várát. Bár alig három hét alatt jelentős területet sikerült ellenőrzés alá vonniuk, és számuk több ezer főre szaporodott, július 20-án és 23-án Charles Vaudemont altábornagy csapatai visszafoglalták a két várost. A felkelők jelentős részének azonban még a várak feladása előtt sikerült kitörnie, és alig tíz nap múlva Temesváron csatlakozhattak Thököly ott állomásozó katonaságához. Október végén pedig egy újabb bujdosó csapatnak sikerült átvágnia magát a máramarosi hegyeken, majd Erdélyen át Moldvába. Laporta (De la Borde) váradi császári parancsnok már 1697. augusztus 2-án jelentette a felkelők Temesvárra érkezését; Carlo Ruzzini velencei követ pedig 10 csapat érkezéséről számolt be augusztus 10-én. A felkelést követő hetekből több kisebb török elszámolás is a rendelkezésünkre áll Thököly katonaságáról. 1697. augusztus 14-én Szappanos Mihály kuruc kapitánynak 130, Mákos András kuruc kapitánynak pedig 235 embere volt a Duna menti Pancsován. Augusztus 12-én és 15-én a szultáni táborban 12 „Orta Madzsar”-ból érkezett „vendégnek” adták ki az ellátmányát. Minden bizonnyal ugyanez a 12 magyar volt az, akik számára három nappal később újabb kiutalás történt. Ez a bizonylat már magyar kurucokat ír, akik Tokaj várából érkezett „vendégek” voltak. Ugyancsak hegyaljai menekültekből állhatott az a 20 fős csapat is, akiket augusztus 14–15-én említenek. A velük kapcsolatos két irat magyar kurucokról, illetve kuruc beslijákról (várbeli lovas katona) ír. Végezetül még egy, szeptember 3-áról fennmaradt fizetési bizonylatot ismerünk, amelyben egy 19 fős kuruc kontingens szerepel.

Úgy tűnik, hogy a török hadvezetés a nyári hadjárat megindítása előtt Pancsován vonta össze a kuruc erőket,

1696'da tahmin edilen asker sayısını çok fazla aşıyor. Karlofça barış anlaşmasının ardından 1699 yazında Babiâli, Bulgaristan'daki Čiprovcı kenti civarına 712'si piyade ve 526'sı süvari olmak üzere 1238 Kuruc askerini yerleştirdiği biliniyordu. Fakat bu sayı da tam değildi, zira o zaman da Eflâk'ta kalan mültecileri içermiyordu. Her vaziyette, Thököly askerlerinin sayısının sadece iki yıl içinde iki katından fazlaya, hatta belki de üç katına yükselmesi için yeni bir Macaristan olayının çıkması gerekiyordu. Bu ise, 30 Haziran 1697'de Sátoraljaújhely çarşısında Hegyalja ayaklanmasının patlak vermesi oldu. Kendilerini Thököly'nin Kuruc'ları olarak niteleyen silahlı isyancılar 30 Haziranı 1 Temmuzla bağlayan gece Sárospatak ve Tokaj kalelerini ele geçirdiler. Hemen de üç hafta içinde önemli alanları denetimleri altına aldılar ve sayıları binlerce kişiye ulaştı ama, Temmuz'un 20'sinde ve 23'ünde tümgeneral Charles Vaudemont'un birlikleri iki kenti geri aldı. Bununla beraber isyancıların önemli kısmı daha kaleler düşmeden önce muhasarayı yaparak hemen de on gün sonra Temesvár'da Thököly'nin orada konuşlanmış askerlerine katılmayı becerdi. Ekim'in sonunda ise yeniden bir isyancı birliği Máramaros dağlarını aşarak Erdel üzerinden Boğdan'a ulaşmayı başardı. Fakat Várad İmparatorluk komutanı Laporta (De la Borde) daha 2 Ağustos 1697'de Temesvár'a isyancıların geldiğini bildirmişti; Venedik elçisi Carlo Ruzzini ise 10 isyancı grubunun geldiğini 10 Ağustos tarihli raporunda belirtmişti. Ayaklanmayı izleyen haftalarda Thököly'nin askerleri hakkında elimizde bir sıra küçükçe Türk raporu var. 14 Ağustos 1697'de Tuna boyundaki Pancsova'da Kuruc yüzbaşısı Mihály Szappanos'un 130; Kuruc yüzbaşısı András Mákos'un ise 235 adamı vardı. Ağustos'un 12'sinde

akik Thököly kíséretében elindultak Magyarország felé. A százezres létszámú török hadsereg július 17-én vonult ki Szófiából és augusztus 10. körül Belgrádba érkezett. A belgrádi haditanácson a nagyvezír és Hüszejn belgrádi pasa ellenzése ellenére a törökök elhatározták, hogy Erdélyen keresztül utat nyitnak Felső-Magyarország felé, és ott Thököly személyében királyt neveznek ki. A szeptember 11-i zentai csata – ahogyan már említettük – a török hadsereg katasztrofális vereségével végződött. Maga Thököly a Tisza jobb partján rekedve, a halottak között lappangva várta ki az éjszakát, hogy a sötétség leple alatt átúsztathasson a folyón, majd néhány hívével, köztük Petróczy István generálissal Temesvárra sietett a menekülő szultán után.

Augusztus–szeptemberben Abaújban, Kassa környékén új támadásra készülődtek a hegyaljai felkelés leverése után szétszóródott és a hegyekbe húzódott bujdosók – minden bizonnyal Thököly megindulása hírére. Augusztus végére már mintegy 3–400 kuruc szerveződött egybe Kassa környékén, és több ízben is csapást mértek az ellenük felvonult nemesi csapatokra. Mivel tervei megghiúsultak, Thököly üzenetet küldött nekik, hogy vonják össze csapataikat és vágják át magukat Moldva felé. Útközben vilámgyors rajtaütéseket hajtottak végre az útjukba akadó császári hivatalnokok és kamarai raktárak ellen, és október 20–25. táján át is lépték a moldvai határt. A párizsi „Gazette Nouvelles Ordinaires” 1698. január 4-i híre szerint 800–900 elégedetlen érkezett Moldvába, ugyanakkor Chateauneuf isztambuli francia követ már november 23-án jelentette XIV. Lajosnak, hogy előző este nála járt Thököly, aki 1200 (sic!) magyarországi felkelő Moldvába érkezéséről beszélt neki. Ezzel ellentétben a moldvai vaj-

ve 15'inde Padişah karargâhında "Orta Macar"dan gelen "misafirler" için tayın sağlanmıştı. Üç gün sonra yeniden tayın ödenen 12 kişinin aynı 12 Macar olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bu ödeme makbuzunda artık, Tokaj kale-sinden gelen "misafirler", 'Macar Kurusları' olarak kaydediliyordu. 14 ve 15 Ağustosta sözü edilen 20 kişilik grup da herhalde Hegyalja mültecilerinden oluşuyordu. Bunlarla ilgili iki belgede Macar Kuruc'ların ve "beşli" denilen Kuruc'ların sözü ediliyor. Son olarak elimizde 3 Eylül'den kalan bir ödeme makbuzu var, bunda da 19 kişilik bir Kuruc grubunun adı geçiyor.

Anlaşılan, Osmanlı kurmayı yaz seferinden önce Kuruc birliklerini Pancsova'da toplamıştı. Bu birlikler Thököly'nin eşliğinde Macaristan'a doğru harekete geçti. Yüz bin kişilik Osmanlı ordusu 17 Temmuzda Sofya'dan hareket etti ve 10 Ağustos dolayında Belgrad'a vardı. Orada yapılan askerî şûra toplantısında Sadrazam ile Belgrad Beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın itirazlarına rağmen Osmanlı komutanlığı Erdel üzerinden Yukarı Macaristan'a doğru yolu açmayı ve orada Thököly'yi kral ilan etmeyi kararlaştırdı. 11 Eylülde Zenta muharebesi Osmanlı ordusunun ağır yenilgisiyle sonuçlandı. Thököly Tisza nehrinin sağ kıyısında sıkışıp kaldı ve ölümler arasında gizlenerek geceyi bekledi, karanlıkta atıyla yüzerek karşıya geçti, sonra aralarında general Petröczy de olmak üzere birkaç sadık yandaşı ile birlikte, geri çekilmekte olan Padişahın ardından Temesvár'a doğru yola koyuldu.

Hegyalja ayaklanmasının bastırılmasından sonra dağılıp dağlara çekilen isyancı mülteciler, herhalde Thököly'nin yola çıktığı haberi üzerine, Ağustos ve Eylülde Kassa yöresinde Abaúj'da yeni bir saldırıya hazırlanıyorlardı. Ağustos sonunda Kassa yöresinde artık 300-400 Kuruc örgütlen-

da neki írt levele szerint ezek a felkelők még 500-an sem voltak. Szerencsére fennmaradt a szultánnak a havasalföldi vajdához írott parancsa, amelyből pontosan kiderül, hogy 200 gyalogos és 300 lovas kuruc érkezett a fejedelemségbe. A bujdosók nem sokáig maradtak Moldva területén, előbb Havasalföldre vonultak tovább, Ruszcsukba, majd a szultán parancsára Belgrádba vezényelték őket. Az új kurucsgótot a nagyvezér a határvidéken telepítette le, Petrőczy István generális belgrádi és Szappanos Mihály ezereskapitány temesvári csapatai közé. Ebből az időszakból egy török elszámolás is fennmaradt, amely a temesvári őrség lovasságának a Belgrádból történő ellátmányát részletezi. Az irat szerint 1697. december 21-én, illetve 1698. április 28-án 187 kurucnak és 515 helybéli (azaz: török) lovasnak adták ki az ellátmányát.

A kemény tél megviselte a végházakban levő kurucokat, a régieket és az újonnan jötteket egyaránt. Mivel a Portától számukra kiutalt ellátmány nem volt elegendő, fegyvereik és lovaik eladása árán tudták csak fönntartani magukat. Február végén a „vég házakban levő kurucz boerok és egyéb rendek” egy követet küldtek a nagyvezírhez Edirnébe. A „kurucz hadak képében” benyújtott folyamodványukban kérték a nagyvezírt, hogy a török hadakhoz hasonlóan ők is részesüljenek rendszeres és elegendő ellátmányban, különben fel kell oszolniuk. Az év első két hónapjában Thökölyt leginkább a hadak elhelyezése foglalkoztatta, és kitartóan ostromolta a török előkelőket, hogy a Belgrádon, illetve Temesvárott állomásozó kurucz csapatok részére külön lakóhelyet biztosítsanak. Az év elejére a nagyvezír ígéretet is tett rá, hogy a Duna mellett a kurucz hadak rendelkezésére bocsát egy „bizonyos helyet”, ahol meghúzhatják magukat, amíg vissza-

mişti ve onlara karşı baskına geçen soylu birliklerine hatta birçok defa darbe indirmişlerdi. Planları suya düşünce Thököly onlara, birliklerini toplayarak Boğdan'a doğru yol açmaları için haber gönderdi. Yolda rastladıkları İmparatorluk görevlilerine ve krallık hazinesi depolarına birçok kere baskınlar yaptılar ve 20–25 Ekim civarında Boğdan sınırını geçmeyi de başardılar. Pariste çıkan 'Gazette Nouvelles Ordinaires'in 4 Ocak 1698 günü verdiği habere göre Boğdan'a halinden memnun olmayan 800–900 kişi gelmişti. Öte yandan Fransa'nın İstanbul elçisi Chateauneuf 23 Kasım'da XIV. Louis'ye gönderdiği raporda bir önceki gece Thököly'nin kendisini ziyaret ettiğini ve Macaristanlı 1200' isyancının Boğdan'a vardığından bahsettiğini bildiriyordu. Bunun tersine, Boğdan voyvodasının kendisine yazdığı mektuba göre ise bu isyancılar 500 kişi bile değildi. Şansımıza, Padişahın Eflâk voyvodasına gönderdiği ferman kaybolmadı. Bu belgeden, Boğdan beyliğine 200 piyade ve 300 süvari Kuruc'un varmış olduğu açıkça görülüyor. İsyancılar Boğdan'da fazla kalmıyorlar, önce Eflâk'a, Rusçuk'a geçiyorlar, sonra da Padişahın emri üzerine onları Belgrad'a gönderiyorlar. Yeni Kuruc'ları Sadrazam serhat bölgelerinde, general İstván Petröczy'nin Belgrad birlikleri ile Mihály Szappanos'un Temesvár birlikleri arasına konuşlandırıyor. Elimizde bu döneme ait bir hesap da var. Bu hesapta Temesvár muhafız süvarilerine Belgrad'dan gönderilen tayın bedelinin ayrıntıları yer alıyor. Bu belgeye göre 21 Aralık 1697'de ve 28 Nisan 1698'de 187 Kuruc'a ve 515 yerli (yani Türk) süvariye ödeme yapılmış.

Şiddetli kış serhat boyundaki evlerde kalan, hem eski, hem de yeni Kuruc'ları iyice bitkinleştirdi. Babıâli'nin onlar için gönderdiği tayın yetersiz olduğundan, ancak silahlarını ve atlarını satmaları pahasına geçimlerini sağla-

térhetnek Magyarországra. A nagyvezír azt is engedélyezte, hogy a kurucok palánkot építsenek maguknak, és megígérte, hogy az oda kerülő őrségnek zsoldot fog folyósítani. Thököly a Lom torkolatát javasolta a katonaság számára, magának, valamint a magasabb rangú és családos kurucoknak pedig a Vidin és Nikápoly (ma Nikopol, Bulgáriában) közötti termékenyebb területen szeretett volna lakóhelyet szerezni. A nagyvezír viszont ragaszkodott hozzá, hogy a nemesek és a kapitányok Galambóc környékén, a hadak pedig a Morava és a Pek közötti területen telepedjenek le. Thököly kénytelen-kelletlen belement a nagyvezír döntésébe, de kizárólag csak megfelelő privilégiumokkal volt hajlandó elfogadni a törökök által ígért telepet, ahol önálló „colonia” formájában kívánta letelepíteni az embereit. A „magyaroknak ígértetett coloniárúl” kiadandó levél és fermán kapcsán kérte a tatár kán és az újonnan kinevezett ruméliai kádiaszker, Musztafa efendi támogatását is. Március 1-jén Thököly személyesen is írt a nagyvezírnek, hogy orvosolja a hadak panaszait, és bocsássa rendelkezésükre a már korábban megígért lakóhelyet és palánkot.

Az ígéretből azonban semmi sem lett, Thököly kurucjai sem az ipeki, sem a galambóci palánkot nem kapták meg a nagyvezírtől. Az emigráns katonaság nagyobb része még mindig a Belgrád környéki török palánkokban húzta meg magát, Szappanos Mihály kapitány katonasága pedig Temesváron állomásozott. Az emigránsok továbbra is kapcsolatot tartottak a hazaiakkal, s időnként maguk is becsaptak Magyarországra területére. Július folyamán Szappanos lovasai a császári katonasággal csaptak össze. A magyar és német csapatok éppen a Temesvárra élelmet szállító törökökre akartak lecsapni, amikor a temesváriak a várban

yabiliyorlardı. Şubat sonunda “serhat evlerinde bulunan Kuruc ‘boerleri’ (küçük Romen soyluları) ve diğer zümreler” Edirne’ye Sadrazama bir elçi gönderdiler. “Kuruc ordularını adına” sundukları dilekçelerinde Sadrazamdan Türk kuvvetlerinde olduğu gibi onlara da düzenli olarak ve yeterince tayın verilmesini rica ettiler, aksi halde dağılmak zorunda kalacaklarını vurguladılar. Yılın ilk iki ayında Thököly daha çok birliklerin konuşlandırılmasıyla meşgul oldu ve Belgrad’da ve Temesvár’da konuşlanmış Kuruc birlikleri için ayrı bir ikamet yeri sağlamalarını Türk ileri gelenlerinden ısrarla istemeye şaşmadan devam etti. Sadrazam yılın başında Tuna kıyısında Kuruc birlikleri için “belirli bir yer” göstereceğini vadetti ve Macaristan’a dönünceye kadar orada kalabileceklerini belirtti. Sadrazam ayrıca Kuruc’ların kendileri için palanka kurmalarına da izin verdi ve oraya gidecek olan muhafızlara tayın bedeli gönderteceğine söz verdi. Thököly askerleri için Lom nehri ağzını öneriyordu; kendisi ve daha yüksek rütbeliler ile aile sahibi Kuruc’lar için ise Vidin ile Niğbolu arasındaki daha verimli bölgede ikamet yeri sağlamayı arzu ediyordu. Sadrazam, soyluların ve komutanların Galambóc çevresine; birliklerin ise Morava ve Pek arasına düşen bölgeye yerleşmelerinde ısrar ediyordu. Thököly ister istemez Sadrazamın kararını kabul etti, fakat Türklerin vadettiği alanı, orada adamlarını başına buyruk bir “koloni” şeklinde yerleştirmek istediğinden, ancak gerekli ayrıcalıklarla kabul etmeye yanaştı. “Macarlara vadedilen koloni” hakkındaki mektup ve fermanla ilgili olarak Tatar Hanı’nın ve yeni tayin edilmiş olan kazasker Mustafa Efendinin desteğini de rica etti. Thököly 1 Martta Sadrazama yazdığı mektupta birliklerin şikayetlerini gidermesini ve daha önce vadettiği ikamet yeri ile palankayı emrine vermesini rica etti.

tanyázó kurucokkal karöltve lest vetettek nekik. A „nagy véres harcz” során a „törökök s' kurucok” sok császári katonát megöltek, a fiatal Esterházy Antal grófot, az Ebergényi huszárezred őrnagyát pedig öt sebtől vérezve elfogták. A fiatal főurat maguk a kurucok ejtették fogságba, s ennek köszönhetően éppen Szappanos Mihály temesvári házánál lábadozott, amit Esterházy október 1-jén az ezredesének is megírt. Esterházy Antal Thököly Imre unokaöccse volt, s ezért a fejedelem igyekezett mindent elkövetni, hogy rá való tekintettel engedjék el az udvarába, ő pedig kezeskedik érte, hogy nem fog megszökni. Azonban minden igyekezete ellenére sem sikerült kieszközölnie a Porta beleegyezését. Esterházyt szeptember 19-én a Héttoronyba zárták, ahonnan csak 1699. április 13-án szabadult. Ő volt egyébként a hírhedt börtön utolsó magyar rabja, erről saját kezű falfelirata is tanúskodik.

R. Várkonyi Ágnes mutatott rá, hogy a „Sir William Paget konstantinápolyi angol követ és békebiztos hagyatékában megőrzött irategyüttes szerint Thököly és hívei az 1695–1699 közti években bármily nagy nyomorúságra jutottak is, államszervezeti formákat tartottak és testületként nevezték meg magukat: „*Universitas Hungarorum pro Deo et Patria Exulantium*.” A fenti források tanúsága szerint az Isztambulban, az Al-Duna vidékén és másutt élő kuruc csoportok „több változatban, de mindig mint közösség írták alá leveleiket”. Thököly már 1698 elején kísérletet tett arra, hogy a katonái számára adandó hely és palánk a megfelelő privilégiumokkal együtt kerüljön a kurucok birtokába, és ott önálló „colonia”-ként éljenek, amiről hivatalos oklevelet, fermánt is kérvényezett a nagyvezírtől. A bujdosó kuruc hadak 1699. május 24-én Nikápolyban tartott gyűlése eredményeként elkészült, 23

Fakat vadedilen “koloni” lafta kaldı, Sadrazam, Thököly'nin Kuruc'larına ne İpek (Pek), ne de Galambóc palankasını verdi. Mülteci askerlerin büyük kısmı gene Belgrad civarındaki Türk palankalarına başlarını sokmak zorunda kaldılar, yüzbaşı Mihály Szappanos'un askerleri ise Temesvár'da konuşlandı. Mülteciler memleketkilerle ilişkilerini sürdürdüler ve arada bir Macaristan topraklarına baskınlar yaptılar. Macar ve Alman askerleri tam Temesvár'a yiyecek götürün Türklerle baskın yapmağa hazırlanırken Temesvárlılar kaledeki Kuruc'larla el ele vererek onları tuzaga düşürdüler. “Kanlı büyük çarpışma” sırasında “Türkler ve Kuruc'lar” pek çok İmparatorluk askerini öldürdüler; Ebergényi süvari alayının binbaşısı genç kont Antal Esterházy'yi aldığı beş yarayla kanlar içinde yatarken yakaladılar. Kuruc'lar genç aristokratı esir aldığından, bu sayede Mihály Szappanos'un Temesvár'daki evinde Eszterházy iyileşme fırsatı bulmuş ve genç kont bunu 1 Ekimde albayına da yazmıştı. Antal Esterházy, İmre Thököly'nin yeğenydi, bu yüzden Thököly kendisine saygı gösterilerek maiyetine girmesine Babıâli'nin izin vermesi için elinden geleni yaptı, kaçmayacağına dair garanti verebileceğini de ifade etti. Ne var ki bütün çabalarına rağmen Babıâli'nin rızasını elde edemedi. Esterházy'yi 19 Eylülde Yedikule zindanlarına attılar ve oradan ancak 13 Nisan 1699'da kurtuldu. Eszterházy esasen bu ün salmış zindandaki son Macar esiri idi ve duvardaki kendi el yazısı da bunu kanıtlıyor.

Ágnes R. Várkonyi şuna işaret ediyor: “İstanbul'daki İngiliz elçisi ve Barış Komiseri Sir William Paget'in mirası arasında korunmuş olan yazılara göre Thököly ve yandaşları 1695–1699 yıllarında ne kadar ağır sefaletle düştülerse de, devlet kurumları biçimlerini korudular ve kendilerini

pontból álló felterjesztés ugyancsak egy kezdetleges „államszervezet” alapjait kívánta lerakni. A bujdosók jogi, gazdasági és vallási értelemben egyaránt önrendelkezést kértek maguknak a Portától.

Az 1699. január 26-án megkötött és február 16-án megerősített karlócai béke 10. pontjában a török Porta kötelezte magát, hogy az ortalma alá menekült kuruc felkelőket eltelepíti a határvidékről a birodalom belsőbb területeire. Mindössze a Porta jóindulatán múlt, hogy a bujdosóknak végül nem Kis-Ázsiában, hanem Bulgáriában jelölt ki szállást, Nikápolytól délre, alig kilenc óra járásra a Dunától. A bujdosók számára éppen azt a Csiprovac várost jelölték ki néhány környékbeli faluval, amelyet még maguk a kurucok pusztítottak el 1688 szeptemberében, amikor Thököly csapatai a szultán parancsára leverték a bolgárok felszabadító mozgalmát, az ún. „csiprovaci felkelést”. A város és környéke 1699-ben már teljesen lakatlan volt, a felkelés során elkövetett vérengzést, majd a törökök megtorló intézkedéseit követően az életben maradt lakosság egy része Magyarországra menekült, többen közülük pedig Havasalföldön találtak menedéket. A menekült bolgárok egy része Georgi Pejacsevics vezetésével Újvidéken, Eszéken, valamint Szentendrén telepedett le, a császári hadsereghez csatlakozott bolgár katonaság pedig előbb a Maros mentén, Arad környékén, majd a Hunyad vármegyei határvidéken teljesített szolgálatot. Itt érte őket 1703-ban a Rákóczi-szabadságharc, amikor is a Hunyad vármegyei „rác” határőrség bolgár és szerb katonái zömmel csatlakoztak a magyarok függetlenségi harcához.

Thökölyék először tiltakoztak a minden fedett hajlékot nélkülöző, sivár bulgáriai telephely miatt, de attól félve, hogy szétszórják őket a birodalom különböző részein,

'teşekkül' olarak şöyle adlandırdılar: "*Universitas Hungarorum pro Deo et Patria Exulantium*". Yukarıdaki kaynakların kanıtladığı gibi, İstanbul'da, Aşağı Tuna bölgesinde ve diğer yerlerde yaşayan Kuruc grupları "mektuplarını çeşitli şekillerde, fakat her zaman topluluk olarak imzalıyorlardı". Thököly daha 1698 başında, askerleri için gösterilecek yer ve palankanın uygun imtiyazlarla Kuruc'ların mülkiyetine geçmesini ve orada başına buyruk "koloni" olarak yaşamalarını sağlamayı denedi, bununla ilgili olarak Sadrazama ferman göndermesi için de dilekçe verdi. Mülteci Kuruc birliklerinin 24 Mayıs 1699'da Niğbolu'da yaptıkları toplantının sonucu olarak hazırlanan 23 maddelik dilekçe, aynı şekilde ilkel bir devlet örgütünün temellerini atmayı amaçlıyordu. Mülteciler Babiâli'den kendilerine hukukî, iktisadî ve dinî anlamda kendi geleceklerini tayin hakkının tanınmasını istediler.

26 Ocak 1699'da bağlanan ve 16 Şubatta onaylanan Karlofça Barış Anlaşması'nın 10. maddesinde Osmanlı Sarayı, himayesine sığınan Kuruc isyancılarını serhat bölgelerinden İmparatorluğun iç bölgelerine nakletmeyi üstlendi. Sonunda mültecilere Anadolu'da değil de Bulgaristan'da Tuna'dan yayan dokuz saat uzaklıktaki Niğbolu'nun güneyinde yer göstermesi Babiâli'nin sadece iyi niyetine kalmıştı. Kaderin cilvesine bakın, isyancı mülteciler için gösterilen yer tam da Padişahın emri üzerine 1688 Eylülünde Thököly'nin Kuruc birliklerinin "Çiprovcı ayaklanması" denilen Bulgar kurtuluş hareketini bastırdıkları Çiprovcı kasabası ile civarındaki birkaç köydü. 1699'da Kasaba ve yöresinde oturan kalmamıştı; ayaklanma sırasında olan katliam ve sonra da Türklerin misillemesinin ardından hayatta kalanların bir kısmı Macaristan'a kaçtı, aralarından birçoğu ise Eflâk'ta sığınacak yer buldu. Macaristan'a

kénytelenek voltak elfogadni a Porta ajánlatát. A telepítési oklevél – ahogyan már említettük – 1238, Bulgáriába telepítendő bujdosót említ. Thököly leveleiből kiderül, hogy a katonaság az év őszén foglalta el a számukra kijelölt területet. Ha figyelembe vesszük, hogy az emigráció idején kb. 50–60 katona alkotott egy-egy sereget, a tisztkart és a tisztek kíséretében lévő személyeket is beleértve a katonaságnak legalább 8–9 lovas, és 10–11 gyalogos seregből kellett állnia. Thököly még a számára kedvezőtlen békekötést követően is különös figyelmet szentelt annak, hogy csapatait rendezett formában megtartsa. 1699 októberének első napjaiban Pápai Gáspárt küldte a hadak közé, azzal a feladattal, hogy tartson „generalis mustrát” Petrőczy szállásán. A Pápainak adott eligazításában külön kikötötte, hogy minden személyt, a katonaságot és a nemességet egyaránt vegye egyenként számba, tizedenként és seregenként. Külön fel kellett írni a fegyvereseket és a fegyverteleneket, a „katonai lovos rend” azon tagjait is, akik gyalog voltak, vagy akiknek a lova alkalmatlan volt a szolgálatra.

2005 nyarán egy szerencsés véletlennek köszönhetően az isztambuli levéltárban sikerült rátalálnunk a Bulgáriába telepített magyar katonaság teljes névsorára. Az 1699 szeptemberében elkészített arab betűs névsor összesen 19 emigráns csoportot sorol fel. Négy kapitányság alatt összesen 17 század katona volt 1189 fővel.

A további két csoportot már nem katonaságként írták össze. Előbb 93 nemesember következik, majd további 30 személy, akik az összeírás idején még nem érkeztek meg Belgrádból. Összesen 1312 magyar katona és nemes nevét ismerhetjük meg a terjedelmes kimutatásból.

A török forrás jól kiegészíti a Thököly naplóiból és le-

kaçan Bulgarların bir kısmı Georgi Peyaçeviç'in önderliğinde Újvidék'e, Eszék'e ve Szentendre'ye yerleştiler; İmparatorluk ordusuna katılan Bulgar askerleri ise önce Maros kıyısında Arad civarına, sonra da Hunyad ili sınırları boyunca hizmet gördüler. 1703'te Rákóczi Özgürlük Savaşı başladığında da oradaydılar ve o zaman Hunyad ilinin "Rác" sınır karakolundaki Bulgar ve Sırp askerlerinin çoğu Rákóczi Özgürlük Savaşına katıldı.

Thökölyler, Bulgaristan'da kendilerine hiçbir kapalı barınağı olmayan bu çorak yerleşim bölgesinin gösterilmesi yüzünden ilkönce protestoda bulundular; fakat onları İmparatorluğun çeşitli bölgelerine dağıtacaklarından korktukları için Babiáli'nin teklifini kabul etmek zorunda kaldılar. Babiáli'nin çıkardığı yerleşim belgesinde, 526 süvari ve 712 piyade olmak üzere Bulgaristan'a yerleştirilecek toplam 1238 mültecinin adı geçiyordu. Thököly'nin mektuplarından anlaşıldığı gibi, askerler aynı yılın sonbaharında kendilerine gösterilen yerlere yerleştiler. İltica döneminde 50–60 askerin bir 'takım' oluşturduğunu dikkate alırsak, subaylar ve subayların eşliğindeki müstahdem de dahil buraya yerleşen askerlerin 8–9 süvari ve 10–11 piyade takımından ibaret olması gerekiyor. Thököly hatta kendisi için elverişsiz barış anlaşmasından sonra da birliklerini düzenli biçimde korumaya özellikle özen gösteriyordu. 1699 Ekim'inin ilk günlerinde birlikleri arasında "genel teftişte" bulunmak üzere Gáspár Pápai'yi Petróczi'nin yerleştiği yere gönderdi. Pápai'ye verdiği talimatta ayrıca her şahsı, askeri ve soyluyu aynı şekilde, teker teker, manga manga ve takım takım listeye almasını şart koştu. Hem ayrı ayrı silahlıların ve silahsızların, hem de "askeri süvariler zümresi" arasında piyade olanlarının ya da atları hizmete elverişsiz olanlarının listelerini çıkaracaktı.

velezéséből, valamint a bujdosók említett folyamodványaiából nyert információinkat. Sőt, a magyar forrásokban szereplő mintegy 40 magas rangú katonatiszt és előkelő nemesember nevét is megtaláljuk a Bulgáriába telepített magyarok között.

Thököly katonasága egészen a Rákóczi-szabadságharc kitöréséig Bulgáriában, illetve Havasalföldön maradt. Igaz, a Porta már 1701-ben engedélyezte, hogy a nehéz megélhetési körülmények között tengődő bujdosók elhagyhatják Csiprovac környékét, és kereskedhetnek az országban. Többen élhettek is a lehetőséggel, s ezzel magyarázható, hogy a későbbiekben hazatérő kurucok között belgrádi, temesvári, vidini, sőt, boszniai illetőségűekkel is találkozunk. A Rákóczi-szabadságharc kitörésének hírére a bujdosók is készülődni kezdtek, és több hullámban hazatértek Magyarországra és Erdélybe. 1705 tavaszára gyakorlatilag már az összes emigráns katona elhagyta az Oszmán Birodalmat, kivéve a fejedelem udvari embereit, ám Thököly halálát követően ők is elhagyták a „Virágok mezejét”.

2005 yazında yaptığımız inceleme sırasında umulmadık bir rastlantı sayesinde İstanbul Arşivinde Bulgaristan'a yerleştirilen askerlerin isimlerinin tam listesini bulduk. 1699 yılında Arap harfleriyle yazılmış olan isim listesinde toplam 19 mülteci grubu sıralanıyor. Bunlar arasında dört komutanlığın emrinde 1189 kişilik 17 bölük bulunuyor. Daha iki grubun listesi askerden olmayan şahıslar olarak çıkarılmış. Önce 93 soylu şahıs sıralanıyor ve bunları, sayım sırasında henüz Belgrad'dan gelmemiş 30 kişinin adları izliyor. Böylece bu geniş liste sayesinde toplam 1312 Macar askerinin ve soylunun adını öğreniyoruz.

Türk kaynağı, Thököly'nin Günceleri ve Mektuplaşma Defterlerinden, ayrıca mültecilerin başvurularından elde edilen bilgileri iyi bir şekilde tamamlıyor. Hatta Bulgaristan'a yerleştirilen Macarların arasında, Macar kaynaklarında yer alan 40 kadar yüksek rütbeli subayın ve seçkin soylunun adını da buluyoruz.

Thököly'nin askerleri Rákóczi Özgürlük Savaşı başlayınca kadar Bulgaristan'da ve Eflâk'ta kaldılar. Gerçi Babıâli daha 1701'de, geçim zorluğu içinde yaşayan mültecilerin Çiprovci çevresinden ayrılmalarına ve ticaretle uğraşmalarına izin vermişti. Birçoğu bu fırsattan yararlandı da. Bu sayededir ki, daha sonraları memlekete dönen Kurucular arasında Belgradlılara, Temesvárlılara, Vidinlilere, hatta Bosnalılara da rastlanıyordu. Rákóczi Özgürlük Savaşının patlak verdiği haberi üzerine isyancı mülteciler de hazırlığa giriştiler ve parti parti memleketlerine, Macaristan'a ve Erdel'e gittiler. 1705 ilkbaharında artık pratik olarak mülteci askerlerin hepsi memleketlerine dönmüştü; yalnız Bey'in maiyetindekiler bunların dışında kalmıştı. Fakat Thököly'nin ölümünden sonra onlar da "Çiçekli Çayır'a" veda ettiler.

Török katonák és hivatalnokok Thököly szolgálatában

Az 1689. évi nyári hadjárat idején, amely során többek között a saját csapataival foglalta el a Duna menti Orsovát és Fethiszlám (Kladova) várát, önálló török alakulatok is voltak a keze alatt, akik közül a fejedelem naplójában többször is említést tesz „Gömli agá”-ról, a gönüllünek (önkéntes) nevezett lovasok agájáról. A zsoldjában álló török lovasság parancsnokát pedig Ibrahim agának hívták. Egy későbbi visszaemlékezése szerint ekkor csak török „végbeliekből” 24 zászlónyi katonája volt, ami legalább 1200–1500 főt jelentett. (Egy zászló alatt egy századnyi katonát értettek, de Thököly idején gyakran 50–60 főben állapították meg a legénység számát.) Bár a török katonaságot később, elsősorban az anyagi nehézségek miatt el kellett bocsátania, később is előfordult, hogy törököket vett be seregébe. Ilyen alkalom adódott pl., amikor 1693. augusztus 2-án ötven „végbeli” török érkezett Nándorfehérvárról, és kérték a fejedelmet, hogy fogadja őket szolgálatába. Thököly beleegyezett a kérésbe, és az egész sereget Pozsarevácra küldte, ahol a fejedelmi udvar volt elszállásolva. A kicsiny katonaság agájává egy Ahmed nevű egri törököt nevezett ki. Feltehetően ő volt az, akit Thököly naplója 1693. szeptember 1-jén a mellette levő törökök „fő agája”-ként említ. A „végbelieken” egyébként azokat a török katonákat értették, akik korábban a keresztények által visszafoglalt magyarországi várakban szolgáltak, sokan közülük magyarul is jól tudtak, de arra vonatkozó-

Türk askerleri ve memurları Thököly'nin hizmetinde

1689'da yaz seferinde kendi birlikleriyle Orsova ve Feth-i İslâm kalelerini de aldığı sıralarda Thököly'nin emrinde başına buyruk Türk birlikleri de vardı. Thököly Güncesinde bunlar arasında birçok kere 'Gönüllü Ağa'dan (gönüllü dedikleri süvarilerin Ağası) söz ediliyor. Paralı asker olarak Thököly'nin hizmetinde bulunan Türk süvarilerinin komutanı ise "İbrahim Ağa" olarak anılıyor. Daha sonraki bir anısına göre yalnız "serhatlı" Türklerden 24 "sancak" askeri vardı ki, bu en azından 1200–1500 kişi demektir. (O zamanlar bir tabur askere bir "sancak" deniyordu; fakat Thököly zamanında 50–60 asker bir "sancak" sayılıyordu.) Gerçi sonraları en başta maddî güçlükler yüzünden Türk askerlerini hizmetten çıkarmak icap etti, fakat daha sonra da orduya Türk askerlerinin alındığı oldu. Örneğin 2 Ağustos 1693'te Belgrad'dan elli "serhatlı" Türk geldi ve Thököly'den onları hizmete almasını rica ettiler. Thököly bu isteği kabul etti ve bütün takımı Bey maiyetinin konakladığı Pasarofça'ya gönderdi. Ahmet adında Eğri bir Türk bu küçük birliğin ağası tayin edildi. Thököly'nin Güncesinde 1 Eylül 1693'te yanındaki Türklerin "baş ağası" diye andığı kişi herhalde bu ağaydı. "Serhatlı" dedikleri, daha önce Hristiyanların geri aldıkları Macaristan kalelerinde hizmet gören Türk askerleriydi ve bunlardan birçoğu Macarca da iyi biliyordu. Fakat Thököly'nin hizmetine giren Türk subayları ve memurlarının önemli bir kısmının Macaristan'da doğmuş olduklarına dair de elimizde birçok veri var.

an is számos adatunk van, hogy a fejedelem szolgálatába szegődött török katonatisztek és hivatalnokok jelentős része is magyarországi születésű volt.

Külön érdekesség, hogy a fejedelem egyik elit udvari alakulatában, az udvari karabélyosok lovas seregében is szolgáltak törökök. 1691. május 2-án pl. egy Durak nevű török vitte el Thökölynek a nagyvezírhez írott levelét, június 22-én pedig a közöttük szolgáló „Várad Ibrahim” nevű török katonát említi Thököly egyik levele. Ez utóbbi szolgálataival különösen elégedett lehetett a fejedelem, mivel utasította a Várad térségében tartózkodó Petróczy István generálist, hogy gyűjtsön egy sereg török katonát, és Ibrahimot tegye meg az agájuknak. Az udvari karabélyosok Thököly személyes kíséretéhez tartoztak, és gyakran őket bízta meg a fontos levelek, jelentések célba juttatásával is. Azt, hogy ebbe az elit alakulatba török katonák is bekerülhettek, nem csak a nyelv- és terepismeretük tette lehetővé, fontos kitétel volt az illető vitézek rátermettsége is.

Természetesen nem csupán török katonák voltak Thököly környezetében. A Portával, a nagyvezírral való érintkezés és egyáltalán az Oszmán Birodalom mindennapi élete megkívánta, hogy a fejedelem mellett török tolmácsok, íródeákok legyenek. 1691–1693 között Thököly naplójegyzetei és levelei gyakran említik Muharrem agát, 1694. április 5-én pedig egy Kanizsai nevű agájáról emlékezett meg, de ismerjük a fejedelem Halil aga és Musztafa aga nevű embereit is. A Thököly szolgálatában álló török „udvariak” közül elsősorban Haszán agát kell megemlítenünk, aki hosszú éveken keresztül állt Thököly szolgálatában. Ő a fejedelem tolmácsaként már az 1689. évi nyári hadjárat során is gyakran szerepelt, 1694 elején pedig Thököly „portán lakó tolmácsa” volt. Fennmaradt a

Thököly'nin seçkin bir birliğinde, yani karabinalı süvariler takımında Türk askerlerinin hizmet görmesi de ilginç bir olgudur. Örneğin 2 Mayıs 1691'de Thököly'nin Sadrazama yazdığı mektubu Durak adında bir Türk götürmüştü. 22 Haziranda Thököly'nin bir mektubunda karabinalı süvariler arasında hizmet gören "Varad'lı İbrahim" adında bir Türk askerinden söz ediliyor. Bu askerin hizmetinden Thököly herhalde özellikle memnundu ki, Várad bölgesinde bulunan general İstván Petröczy'ye bir takım Türk askeri toplaması ve başlarına ağa olarak İbrahim'i tayin etmesi için talimat vermişti. Beyliğin karabinalı süvarileri Thököly'nin şahsî maiyeti sayılıyordu ve önemli mektupların, raporların adreslerine ulaştırılması görevini Thököly çoğu kez onlara veriyordu. Türk askerlerinin de bu seçkin birliğe girebilmelerine olanak sağlayan sadece yabancı dil bilmeleri ve çevreyi tanımaları değildi, bu görev için önemli şartlardan biri de bu yiğitlerin yetenekli kişiler olmalarıydı.

Elbette Thököly'nin çevresinde görev alanlar yalnız Türk askerleri değildi. Babiâli ile, Sadrazam ile temaslarından ötürü ve genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun günlük yaşamı nedeniyle, Bey'in yanında tercümanların, kâtiplerin bulunması gerekiyordu. 1691-1693 arasında Thököly'nin Güncesindeki notlarda ve mektuplarında sık sık Muharrem Ağa adı geçiyor; 5 Nisan 1694'te Kanijalı adında bir ağadan söz ediyor; hatta Thököly'nin Halil Ağa ve Mustafa Ağa adında adamları olduğunu da biliyoruz. Thököly'nin hizmetindeki Türk "maiyeti" arasında her şeyden önce uzun yıllar Bey'in hizmetinde bulunan Hasan Ağa'yı hatırlatmamız yerinde olur. Daha 1689 yaz seferi sırasında da sık sık Thököly'nin tercümanı olarak onun adı geçmişti; 1694 yılı başında ise Thököly'nin

fejedelem egyik hozzá írott levele, amelyben megköszönte neki addigi hűséges szolgálatait.

Feltétlenül meg kell emlékeznünk Thököly Imre magyar származású török tolmácsairól is. Fennmaradt Thököly udvartartásának 1683. évi kimutatása, amelyben mintegy 360 személyt írtak össze. A fejedelmi udvarban akkor három török tolmács tartózkodott: Bogdanovics Péter, Szentandrásy János, valamint István Deák, aki Szalontai Istvánnal azonos. Bogdanovicsról nem tudunk többet, a másik kettő viszont török földre is követte a fejedelmet.

“Babıâli’de meskûn tercümanı” idi. Elimizde, Bey’in kendisine yazdığı ve o zamana kadar sadakatle verdiği hizmete teşekkür eden bir mektubu da var.

İmre Thököly’nin Macar kökenli Türk tercümanlarını da mutlaka hatırlatmamız gerekir. Thököly’nin 1683 yılındaki maiyetine ait elimizde bulunan belgede 360 kişinin adı geçiyor. Bey’in maiyetinde o zaman üç Türkçe tercümanı bulunuyor: Péter Bogdanovics, János Szent-andrásy ve İstván Szalontai ile aynı şahıs olan Kâtip İstván. Bogdanovics hakkında başka bilgimiz yok; diğer iki tercümanın ise Türk topraklarına Thököly ile beraber geldiği biliniyor.

„Bujdosók a bujdosásban” –
Thököly és kíséretének Ízmitbe telepítése

Előre lehetett sejteni, hogy az Isztambulban tartózkodó német követ igyekezett mindent megmozgatni azért, hogy Thökölyt és csekély kíséretét eltávolítsák Isztambulból. A fejedelemhez ragaszkodó magyar katonaság jelentős része ekkor már a bulgáriai Csiprovac város környékén tengődött, s csak keveseknek adatott meg a lehetőség, hogy a hazájukhoz közelebb eső Temesváron vagy Belgrádban, esetleg Vidinben maradhasson. Thököly titkára, Komáromi János diáriumában* részletesen leírja a német követ 1700. október 11-én történt távozását, amikor is Thököly csekély elégtételt vehetett a személye elleni intrikákért.

Thököly előre tudta, hogy merre fog elvonulni a követség, ezért a városon kívül az országút mellett egy hídnál, ahol az utazók szoktak megállni, egy útszéli csorgó mellett szájabánt, azaz árnyékvető sátrat állított fel egy szép, dús lombú fa alatt. Persze, nem egyedül ment, „fegyveres feles számú szolgákkal” vette körül magát. Amikor a követség odaérkezett, rögtön a követ tudtára adták, hogy a nyitott sátor alatt maga a gyűlölt Thököly ül, mire „az csaknem megette mérgében kezét lábát”. A hídnál megállította a hintóját, és az „okulárt” az orrára tolva némán nézte a gondtalan magyarokat. Közben a kíséret megszomjazott tagjai a kúthoz mentek, hogy annak hús vi-

* Magyarországi s erdélyi bujdosó fejedelem Késmárki Thököly Imre secretáriusának Komáromi Jánosnak törökországi diariumja s experientiája. Közli Nagy Iván. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1861.

“Bujdosó’ların ilticası” – Thököly ile eşliğindeki İzmith’e yerleştirilmeleri

Thököly ile eşliğindeki pek az kişinin İstanbul’dan Anadolu tarafına uzaklaştırılması için o sıralarda İstanbul’da bulunan Alman Elçisinin her yola baş vuracağı önceden tahmin edilebilirdi. Thököly’den ayrılmayan Macar askerlerinin önemli kısmı Bulgaristan’ın Čiprovcı kenti civarında bulunuyordu ve o günlerde artık perişan durumdaydılar. Memleketlerine daha yakın olan Temesvár, Belgrad ya da Vidin’de kalmayı pek azı başarabilmişti. Alman elçisinin 11 Ekim 1700’de İstanbul’dan nasıl ayrıldığını Thököly’nin sekreteri János Komáromi, Diárium’unda* ayrıntılarıyla anlatıyor. O zaman bu davranışıyla Thököly, şahsına karşı yapılan entrikaların bir ölçüde acısını çıkarmış oluyordu.

Thököly elçilik mensuplarının nereden geçeceğini önceden bildiği için, kent dışında ana yol bitişiğindeki köprüünün yanında, yolcuların mola verdikleri kaynağın olduğu yerde, bol yapraklı güzel bir ağacın altında büyük bir “sayvanlı” çadır kurdurdu. Elbette oraya yalnız başına gitmedi, “etrafına gereğinden fazla silahlı hizmetkâr” topladı. Elçilik mensupları oraya vardığında hemen elçiye kendisinin nefret ettiği Thököly’nin açık çadırda oturduğunu bildirdiler. Elçi bunu duyunca “öfkesinden küplere bindi”. Arabasını köprüünün yanında durdurdu,

* Macaristan’ın ve Erdel’in mülteci Bey’i Késmárk’lı İmre Thököly’nin sekreteri János Komáromi’nin Türkiye Güncesi ve deneyimleri. Yayınlayan: Iván Nagy. Yayım: Mór Ráth, Pest, 1861.

zével csillapítsák a szomjukat, a követtel érkező grófok pedig minden igyekezetükkel azon voltak, hogy visszazavarják őket a sátor környékéről. Szólni azonban ők sem mertek. A német követet számos angol, holland és velencei is elkísérte egy darabon, s feltehetően Komáromi is az ő későbbi elbeszéléseik alapján értesült a történet végéről. A következő megállónál ugyanis a német követ odafordult a kíséretében tartózkodó magyar grófokhoz: „Hidjétek el magyar uraim, nem sokára más nótát hallotok.” Komáromi tisztában volt vele, hogy a követ már akkor, 1700 őszén elvégezte a portai „németes miniszterekkel”, hogy a bujdosókat az első adandó alkalommal áttelepítsék a tengeren túlra, Ázsiába, erre vonatkozott tehát a fenti célzás.

1701 szeptemberében Thököly „holmi dolgai melioráltatásáért” Edirnébe távozott, viszont a nagyvezírtől nem kért engedélyt Isztambul elhagyására. Addig semmi okot nem találtak arra, hogy áttelepítsék a tengerentúlra, most azonban rögtön megvádolták, hogy „az békességnek bontogatásáért ment” Edirnébe, de még ha más oka volt is, akkor is előre be kellett volna jelentenie, illetve engedélyt kellett volna kérnie az utazásra. Komáromi szerint az ügy hátterében a nagy hatalmú portai főtolmács, Iszkerlet állt, aki a németek kedvéért azon igyekezett a Portánál, hogy Thökölyt és kíséretét eltávolítsák a városból. A nagyvezír csauszokat rendelt Thököly mellé, és fermánnal visszaküldte Isztambulba, igaz, abba már nem szólt bele, hogy a fejedelem mivel és hogyan utazik vissza. A fermán szerint a fejedelmi udvarnak rögtön hajóra kell szállnia, hogy „Ázsiába, Nicomediába [Nikomédia, ma İzmit] Bythiniaországba” menjenek, „az tengeren által két száz mértöldnyire Konstantinápolyhoz”. Thököly rögtön, még az

'monokl'ünü burnuna yerleştirdikten sonra sessizce kaygısız Macarları seyretmeye daldı. Bu arada eşliğindekiler susadıklarından çeşmeye gittiler ve soğuk suyla susuzluklarını gidermeye çalıştılar. Elçiyle beraber olan kontlar ise onları çadırın çevresinden uzak tutmak için çok çaba harcadılar, fakat kimse ses çıkarmaya da cesaret edemedi. Alman elçisine bir süre pek çok İngiliz, Hollandalı ve Venedikli de eşlik etmişti, Komáromi olayın sonunu herhalde onların sonradan anlattıklarından öğrenmiş olacak. Zira bir sonraki uğrakta Alman elçisi, eşliğindeki Macar kontlarına dönerek şöyle demiş: "Macar beyler, emin olun çok geçmeden başka havadan çalınacak." Elçinin daha o zaman, yani 1770 sonbaharında Babiâli'deki "Almancı vekillerle", mültecilerin ilk fırsatta deniz ötesine, Anadolu'ya yerleştirilmesini kararlaştırdığının, yani yukarıdaki sözleşmeyle de bunu ima ettiğinin Komáromi farkındaydı.

Thököly 1701 Eylül'ünde "bazı işlerini düzeltmek" amacıyla Edirne'ye gitti; halbuki İstanbul'dan ayrılabilmek için Sadrazamdan izin almamıştı. O zamana kadar, Thököly'yi deniz ötesine nakletmek için bir gerekçe bulamamışlarken, şimdi hemen onu "barışı bozmak" amacıyla Edirne'ye gitmekle suçladılar, üstelik başka bir nedenle olsa bile önceden yolculuğu için izin alması gerektiğini öne sürdüler. Komáromi'ye göre bu olayın ardında sarayda büyük yetkisi olan baş tercüman İskerlet'in parmağı vardı ve Almanların gönlü olsun diye Babiâli'de Thököly ile beraberindekilerin İstanbul'dan uzaklaştırılmasını sağlamaya çalışıyordu. Sadrazam Thököly'ye eşlik etmek üzere çavuşları görevlendirdi ve ferman çıkartarak onu İstanbul'a geri gönderdi. Fakat şu da gerçek, Bey'in nasıl ve ne ile geri gideceğine karışmadı. Fermana göre ise Thököly'nin maiyetinin derhal vapura binerek "Asya

indulás előtt levelet küldött a feleségének, amelyben felkészítette a várható nehézségekre.

Komáromi nem kísérte el Thökölyt Edirnébe, mivel Zrínyi Ilonával maradt Isztambulban. A fejedelemasszony rögtön érte küldött, amikor értesült a nagyvezír rendeletéről. A titkár azonnal észrevette, hogy milyen fájdalmasan érinti az újabb megalázás. Zrínyi Ilona könnyes szemmel adta át neki férje levelét, mire Komáromi igyekezett vigasztalást nyújtani neki. Erre leginkább akkor került sor, miután visszatért Galatából, ahol személyesen számolt be a francia követnek a bujdosókat érintő hírekről. Thököly három nappal később érkezett meg Isztambulba, ahol átadta a fermánt a vele jó kapcsolatot ápoló kajmakámnak, aki ugyancsak igyekezett megnyugtatni őket. Újabb három nap telt el a készülődéssel, és szeptember 23-a éjszakáját már a hajókon töltötték a tenger közepén. Az utazás leírásához adjuk át a szót Komárominak:

„Huszonnegyedik septembris Isten hírével megindultunk, (én is ő nagyságjok hajójában ülven), s az Isten olyan szelet adott, hogy délelőtt megindulván, kilencz óra alatt mint az nyíl oly sebesen jöven, érkezünk Nicomediába a császár Skelegehez, s ott megháltunk. [...]

Mint azért feljebb irtam, huszonnegyedik Septembris éjszaka Nicomediába az császár szelegéhez vagy portusához érkezünk, azon hajóbúl ki nem bontakoztunk, hanem másnap az császár parancsolatjábúl rendeltetett szállásokra, mellyek egy széltében az tenger-parton vagynak, kiszállottunk. Melly napnak estvéjén jó magyar vendégiségünk lévén, csudálkoztak az magyar muzsikának zengésén, bő bor-ivásokon, s tánczolásokon, mint az városbéli, mind az ablaknak általa alatt kikötött sok hajókon lévő törökök s keresztények. Ezen vendégségnek végén asztal-

tarafındaki Bitinya ülkesine, Konstantinopolis'ten deniz yoluyla iki yüz mil uzaktaki Nikomedeia'ya (İzmit'e) gitmeleri" gerekiyordu. Thököly daha hareketlerinden önce karısına hemen bir mektup gönderdi ve karşılaşacağı güçlüklerle hazırlıklı olmasını sağlamaya çalıştı.

Komáromi, Edirne'ye giden Thököly'ye eşlik etmedi, İlona Zrínyi'nin bulunduğu yerde kaldı. Bey'in eşi Sadrazamın fermanı haberini alır almaz hemen Komáromi'ye haber gönderdi. Thököly'nin kâtibi, bu yeni hakaretin ne kadar acı yarattığını anında fark etti. İlona Zrínyi eşinin mektubunu yaşlı gözlerle Komáromi'ye uzatınca o da hanımefendisini teselli etmeye çalıştı. Bu teselli daha çok, Galata'da şahsen Fransız elçisine mülteciler hakkındaki haberleri iletip geri döndükten sonra gerekli oldu. Thököly İstanbul'a üç gün daha geç döndü ve orada onunla iyi ilişkileri olan kaymakama Padişahın fermanını gösterdi. Bunun üzerine kaymakam da onları teskin etmeye çalıştı. Üç gün daha hazırlıklarla geçti. 23 Eylül günü ise Thököly ile çevresi artık geceyi "denizin ortasında" geçiriyorlardı. Şimdi, bu yolculuğu anlatması için sözü tekrar Komáromi'ye verelim:

"Tanrı'nın izniyle 24 Eylülde (ben de efendilerimizin vapurunda olmak üzere) hareket ettik ve tanrının ihsanı öyle rüzgâr çıktı ki, sabah hareketimizden sonra dokuz saat içinde ok gibi yol alarak Nicomedeia'ya, Padişah İskelesine vardık ve orada geceledik. [...]

Yukarıda yazdığım gibi 24 Eylül gecesi Padişah İskelesine veya limanına ulaştık ama gemiden çıkmadık, ertesi gün Padişahın emriyle ayrılmış olan, boylu boyunca deniz kıyısında uzanan meskenlerimize nakledildik. O günün akşamı çok misafirimiz vardı. Hem kentliler, hem de iskeleye bağlanmış pek çok gemideki Türkler ve Hristi-

túl felkelvén, mint az hattyú halála előtt rendkívül való kedvét mutatta szegény asszonyunk, a méltóságos Zrínyi Ilona fejedelemasszony, mellyet mért cselekedett? által láttam. Hogy pedig benne inkább confirmáltassam, másnap kérdést tettem ő nagyságátúl. Megvallá, hogy bizony nem cselekedte volna, de hogy mind méltóságos férje, s mind szolgálói, s szolgálói ne gondolhassák az tengeren által való hozattatásunkon való valamely buslakodását, hogy másoknak is elméjeből kiverjem magam példájával, azért cselekedtem.

Megvallom, még ma is fájlalom, melly sokat, melly szívesen hívott szegény ő maga engemet is, hogy véle tánczoljak, sőt nagyon kényszerített, de minthogy rossz voltam, el nem mentem, (noha ugyan a táncz nekem már nem kenyerem, mert egész bujdosásomban sem tánczoltam többször egyszernél, akkor is ő nagyságával, reá kényszerítve mind ketten ő nagyságotúl Lándor-Fejérvárott) addig ő nagysága, különben is meg nem engedett, hanem bévéve kezemet, hogy jobban lévén, duplásan kipótolom, sőt Isten engedvén, az pataki palotában viszem végbe. De már én ezzel adós nem vagyok, mert ő szegény, mint alább meg lesz írva, ide hagyá mind Nicomediát, s mind Patakvárát és most másféle jó kedvvel örvendez a sz. angyalok és megboldogult lelkek társaságában.”

Thököly és Zrínyi Ilona Ízmitbe költöztetéséről két, 1700. november 15–24. között kelt fermán is megemlékezik. Az egyikben az isztambuli kajmakámnak parancsolták meg, hogy megbízható embereket adjon Thököly és felesége, valamint a kíséretük mellé, hogy azokat Ízmitbe szállítsák, illetve egy elfogadható, méltányos és megfelelő helyen letelepítsék őket. Még ugyanaznap parancs ment az izmiti kádinak és Kodzsa Ili megbízott kormányzó he-

yanlar Macar müziğinin namelerini, bol bol şarap içilmesini ve yapılan dansları şaşkınlıkla izlediler. Misafırlığın sonunda muhterem İlona Zrínyi hanım masadan kalktığında, tıpkı kuğu kuşunun elveda derken yaptığı gibi, kendini olağanüstü keyifli gösteriyordu. Neden acaba? İşin içyüzünü fark ettim. Ertesi gün hanımefendiden sorunca itiraf etti: Aslında böyle yapmazdım, dedi, fakat hem muhterem eşim, hem hizmetkârlarım ve yardımcıları deniz ötesine getirilmemizin bizlere dert olduğunu sanmasınlar diye ve kendimi örnek vererek başkalarının kafasından da bunu çıkarmak için böyle davrandım.

İtiraf edeyim ki, zavallı hanımefendimiz kaç kere, hem de severek beni dans etmeye çağırdığı, hatta zorladığı halde, kendimi fena hissettiğimden dansa kalkmadım, (gerçi dans etmek artık bana göre değil, zaten bütün mülteciliğim sırasında ancak tek bir kere, o da hanımefendiyle, çevredeki ileri gelen şahısların zorlamasıyla Belgrad'da dans etmiştim) o zaman hanımefendi beni bırakmadı, ellerimi tuttu, kendimi iyi hissedince bunun iki kat acısını çıkaracağımı, hatta Tanrının izniyle bunu Patak kalesinde başaracağımı ima etti. Ne var ki artık bu borcum da kalmadı, çünkü zavallı hanımefendim, sonra anlatacağım gibi, İzmit'e de, Patak kalesine de veda etti ve şimdi başka yerde, aziz meleklerin yanında, merhumların ruhuyla beraber, başka türlü bir bahtiyarlığı yaşıyor.”

Thököly ile İlona Zrínyi'nin İzmit'e nakledilmesiyle ilgili olarak 15–24 Kasım 1700 arasında çıkartılmış iki فرمان var. Birinde Padişah İstanbul kaymakamına, Thököly ile eşi ve beraberindekileri İzmit'e götürmek üzere yanlarına güvenilir kişiler vermesi için, aynı zamanda onları orada uygun ve makul meskenlere yerleştirmesi amacıyla talimat veriyordu. Aynı gün İzmit kadısına ve görevli Ko-

lyettesének is, amelyben szintén a fejedelmi pár és kísérete Ízmitbe szállításáról és ottani letelepítéséről rendelkeztek, a két előljárót viszont egyértelműen utasították, hogy gondoskodjanak megfelelő szállásról és ellátmányról.

Vajon milyenek találhatták a bujdosók száműzetésük újabb helyszínét, és mivel tölthették az idejüket a még hátralevő négy esztendő során? Nem örömmel jöttek ide, Zrínyi Ilona első reakciójáról Komáromi sorait fentebb már idéztük. Az alábbiakban igyekszünk bemutatni Thököly Imre időtöltését, bár a rendelkezésünkre álló források igen szűkösek, s tulajdonképpen itt is csak a hűséges titkár leírására hagyatkozhatunk. A tudós férfiú többnyire a nevezetességek bemutatására törekedett, és csak elvétve számol be személyes élményeiről. A gyér feljegyzésekből azonban kiderül, hogy különösen az első időszakban kisebb kirándulásokat tettek Ízmit környékén, így pl. még rögtön a megérkezésük után meglátogatták Rimpapaz romos várát, az egykori Heraclia-porticát, ami a környékbeliek szerint rengeteg kincset rejtett, és „rettentő kígyóknak s talán sárkányoknak” volt a lakóhelye. Komáromi áradozva ír Ízmit szépséges szőlőhegyeiről és gyümölcsös-kertjeiről is, amit szinte a Paradicsomhoz hasonlít. Azt is megemlíti, hogy a gabona, szőlő és egyéb gyümölcsfélék, valamint a különböző vadak bősége miatt a törökök Kücsük-Miszirnek, Kis Egyiptomnak nevezik a tartományt. A környék hemzseg a szarvasoktól, dámvadaktól és vad-disznóktól, „seregenként laknak” a fácánok, a „fogolymadárnak sokaságával együtt”!

Egy Montraye nevű francia utazó, aki 1696-ban hagyta el hazáját, majd az isztambuli protestánsok lelkésze lett, még 1700 körül ismerkedett meg Thökölyvel, és 1701 végén személyesen is meglátogatta Ízmitben. A fejedelmet

caeli vali yardımcısına gönderilen fermanla da aynı şekilde Thököly ile eşi ve beraberindekilerin İzmit'e nakli ve orada yerleştirilmelerine ilişkin talimatlar yer alıyor ve her iki amire de, onlara uygun yer göstermeleri ve maaş ayırmaları için açıkça emir veriliyor.

Acaba mülteciler sürüldükleri bu yeni yeri nasıl buldular ve geri kalan dört yıl boyunca burada nasıl vakit geçirdiler? Buraya kuşkusuz pek sevinerek gelmediler. İloná Zrínyi'nin ilk tepkisini Komáromi'nin yukarıda aktardığımız satırları yansıtıyor. Aşağıda, elimizdeki kaynaklar pek kıt olmakla beraber, aslında burada da ancak sadık sekreterin yazdıklarına kaldığımız için, buna dayanarak İmre Thököly'nin vaktini neyle geçirdiğini göstermeye çalışacağız. Bu bilgi kişi, Komáromi, çoğunluk görülmeğe değer yerleri tanıtmaya çalışıyor ve kişisel yaşantılarına pek eender değiniyor. Oldukça seyrek notlarından anlaşıldığı gibi, özellikle ilk zamanlarda İzmit civarında küçük geziler yapıyorlardı. Örneğin daha oraya gelir gelmez Rumpapaz (Rum papaz) kalesi harabelerini, eski Herakleia (Marmara Ereğlisi) limanını dolaşmışlardı. Civar halkına göre burası hazinelerle doluydu ve "korkunç yılanların, belki de ejderhaların" yuvasıydı. Komáromi, İzmit'in güzel bağlarından ve meyve bahçelerinden övgüler yağdırarak söz ediyor ve buraları cennete benzetiyor. Hububat, üzüm ve diğer meyvelerin, ayrıca av hayvanlarının bolluğu nedeniyle Türklerin bu ile "Küçük Mısır" dediklerine de değiniyor. Civarı geyikle, ala geyikle, yaban domuzuyla dolu, sülünler "yığın halinde", "keklikler de pek çok"!

1696'da memleketinden ayrılan ve sonra İstanbul Protestanlarının papazı olan Montraye adında bir Fransız gezegeni 1700 dolaylarında Thököly ile tanışmış ve 1701

ekkor is gyötörte a köszvény, talán jobban, mint valaha. Egész nap karosszékhez volt kötve, viszont kedvelt szórakozásáról, a vadászatról még ekkor sem mondott le. Kísérői mindennap áttették egy kerekre szerelt kényelmes székbe, amit két ló húzott, és a város környékén kocsikázva a vadban különösen gazdag vidéken szalonkára és fácánra vadászott.

Thököly izmiti szállása a továbbiakban is a magyarok rendelkezésére állt, egészen a fejedelem haláláig. „Magyar ház”-nak nevezték, és a fejedelem néhány kísérője az udvar elköltözése után is ott maradt.

sonunda İzmit'te şahsen de Bey'i ziyaret etmişti. Bey o zamanlar gut hastalığı yüzünden her gün daha fazla acı çekiyordu. Bütün gün koltuğuna bağlanmış gibiydi, fakat pek sevdiği eğlencesinden, yani ava çıkmaktan gene de vazgeçmiyordu. Her gün Bey'i iki atın çektiği, tekerlekler üstüne yerleştirilmiş rahat bir koltuğa oturtuyorlardı ve Thököly böylece av hayvanlarının zengin olduğu civarda dolaşarak sülün ve çulluk avlıyordu.

Thököly'nin İzmit'teki evi Bey'in ölümüne kadar her zaman Macarlara açıktı. Buraya "Macar Evi" diyorlardı ve Bey'e eşlik eden birkaç kişi, maiyetin taşınmasından sonra da orada kalmıştı.

Thököly Imre
és az Isztambul környéki gyógyfürdők

Thököly köszvényéről 1687. január 5-én Véber Dániel a következőt írta Szegedről: „Tököly pediglen négy száz tárral Tömösváron vagyon, maga köszvényben fekszik és mégeddig semmi derekas dolgot nem próbált.” Gondoljunk bele, Thököly ekkor még a harmincadik életévét sem töltötte be! Az 1689. évi nyári hadjáratról írott naplójában a fejedelem mindössze egyszer emlékezik meg a jobb lábában érzett fájdalomról, ami augusztus 28-án jelentkezett, de két nap múlva már jobban érezte magát, és 31-én Hüszejn pasát is felkereshette. Az 1691. évi táborozás alkalmával egy Almády István nevű erdélyi nemes jegyezte fel, hogy június 27-én rosszul volt a fejedelem, július 17-én pedig, amikor elindult Belgrád felé, vissza kellett fordulnia, „mivel az köszvény rájött ő nagyságára”. A betegség fokozatosan kerítette hatalmába az ereje teljében levő Thökölyt. 1693–1694-ben írott naplójában már szinte napi pontossággal számolt be fájdalmairól, s a betegség addigra már egyre sűrűbben vett erőt rajta. Gyakran napokig nem tudott felkelni a betegágyból, s még ha időnként jobban volt is, akkor is csak kocsin tudott kimenni hadai közé. A gyógyulás reményében szinte minden eshetőséget megragadott. 1693 elején egy szerb „paraszt orvos” kúrája alatt állt, aki hol összetört keserű gyökeret itatott vele mézzel, hol pedig teve- és lócsontokból és ezek zsírjából készült fürdővel próbálkozott, miközben néhány csontot a fejedelem derekára kötött, amit a fürdő után saját kezé-

İmre Thököly
ve İstanbul yöresindeki ılıcalar

Thököly'nin gut hastalığı hakkında ilk veri kaynağı 5 Ocak 1687 tarihini taşıyor. O zaman Dániel Véber Szeged'den şunları yazıyor: "Thököly'ye gelince, dört yüz Tatarıyla birlikte Temesvár'da bulunuyor. Kendisi gut hastalığı yüzünden yatakta yatıyor ve şimdiye kadar takdir uyandıracak bir şey yapmaya kalkışmadı." Düşünün ki, Thököly o zaman daha otuz yaşını bile doldurmamıştı. Güncesinde, 1689 yazındaki seferine ait kayıtlarda, sağ ayağında duyduğu ağrıdan tek bir kez bahsediyor. Ağrılar 28 Ağustosta başlıyor, fakat Thököly iki gün sonra kendini daha iyi hissediyor ve hatta ayın 31'inde Hüseyin Paşa'yı ziyarete gidiyor. 1691'de kamp kurdukları zaman İstván Almány adındaki Erdelli bir soylu ise Güncesinde, Bey'in 27 Haziranda kötüleştğini, 17 Temmuzda ise Belgrad'a doğru yola çıkmışken "gut hastalığı ağırlaşınca" geri dönmek zorunda kaldığını yazıyordu. Gücü kuvveti yerindeyken hastalık gene de Thököly'yi giderek cenderesine almıştı. Bey, 1693-1694'te yazdığı Güncesinde ağrılarını adeta günü gününe not ediyordu ve hastalık da gün geçtikçe ağırlaşıyordu. Çoğu kez günlerce yatağından kalkamıyor, arada kendini daha iyi hissettiği zaman da askerleri arasına ancak arabayla gidebiliyordu. İyileşme umuduyla hemen de her fırsatı kullanmaya çalışıyordu. 1693 yılı başlarında bir Sırp "köylü doktor" Bey'i tedavi ediyor, bazen ona acıkök dedikleri bitki kökünü ezip balla karıştırarak veriyor, bazen deve ve at kemiklerini ve yağını

vel kellett leoldania. Később egy francia orvos is érkezett Thököly mellé, és igyekezett javítani az állapotán, de az ő gyógymódja sem bizonyult sokkal jobbnak. A különböző gyógyszerek és porok mellett itt is előfordult rákból készült leves, barackvirágból készült „orvosság”, a rác orvos pedig főtt gyökeret kötött a fejedelem fájó lábfejeére. 1694. augusztus 20-án még maga Iszkerlet, a befolyásos portai főtolmács is ellátogatott a nagybeteg fejedelemhez, és javasolta, hogy a nagyvezír görög borbélyát is hívják el, aki Marquis de Ferriol francia követ francia felcserével együtt igyekezett enyhíteni a fájdalmakat.

Az 1694 második felében készült naplóbejegyzések alapján úgy tűnik, hogy a különböző gyógyfüvekkel és gyökerekkel elkészített forró fürdő volt az, ami ideig-óráig enyhíteni tudta fájdalmait. Igaz, már 1689. június 24-én is ellátogatott a mehádiai „hires fürödőnek megtekintésére”, de feltehetően akkor még csak a kíváncsiság vitte oda. Ehhez képest, amikor 1695-ben Isztambulba kellett költöznie, már hivatalos engedélyért folyamodott a nagyvezírhez, hogy a „bruszai [burszai] feredőbe” mehessen. Erre azonban csak a következő év májusában került sor, mivel a szükséges fermán megérkezésekor már a kemény tél akadályozta az utazást. 1696. április 10-én ezért újra kérte a nagyvezírt és a helyettesét, hogy parancsoljanak rá az isztambuli kajmakámra. Május 10-én már a „bruszai hires ferdők”-ből írta a leveleit, de még június közepén is ott tartózkodott. Akkor a kajmakám pasa csuhadárjának írta, hogy engedélyezzenek még neki 15–20 nap maradást. Már napok óta foglalkozik vele ugyan egy orvos, de egy másik fürdőbe kellene mennie néhány napra. Sokan javasolták neki az „Emegyüli [Ínegöl] Kadiságban az Ujlát nevü hires feredőt”, amely mindössze három ko-

kullanarak hazırladığı banyoyla onu iyileştirmeye çalışıyor, arada Bey'in beline birkaç kemik bağlıyor ve sonra bunları kendi eliyle çözüp çıkarmasını istiyordu. Daha sonra Thököly'nin yanına bir Fransız doktoru geldi ve onu iyileştirmeye çalıştı, fakat onun tedavisinin de daha yararlı olmadığı görüldü. Onun da çeşitli ilaçların ve tozların yanı sıra bazen yengeçli bir hamur işi yiyecek hazırladığı, ya da kayısı çiçeğinden "ilaç" yaptığı oluyor, arada Sırp doktor ise Bey'in ağrıyan ayağına pişmiş kök bağlıyordu. Sarayda büyük yetkisi olan baş tercüman İskerlet 20 Ağustos 1694'te ağır hasta Thököly'yi ziyaret etti ve Sadrazamın Rum Berberini de yardım etmesi için çağırmasını önerdi. O da geldi ve Fransız elçisi Marki de Ferriol'un sıhhiyecisiyle beraber Thököly'nin ağrılarını azaltmaya çalıştılar.

1694 yılının ikinci yarısında Güncede kaydedilmiş notlara bakılırsa, çeşitli şifalı bitkiler ve köklerden hazırlanan banyo suyu acıları bir süre için dindiriyordu. Gerçi daha önce 24 Haziran 1689'da "meşhur Mehadiye kaplıcasını" da ziyaret etmişti, fakat o zaman bunu herhalde sadece merakından yapmıştı. Buna mukabil, 1695'te İstanbul'a taşınması gerektiği zaman, "Bursa kaplıcasına" gitmek için Sadrazamdan resmen izin istemişti. Ne var ki bu ziyareti ancak bir sonraki yılın Mayıs ayında yapabildi, çünkü gerekli ferman geldiğinde şiddetli kış bastırmış ve yolculuğunu engellemişti. Bu yüzden 10 Nisan 1696'da Sadrazamdan ve kâhyadan yolculuğu için İstanbul kaymakamına talimat göndermelerini tekrar rica etmişti. Böylece, 10 Mayıs'ta artık "Bursa'nın meşhur kaplıcalarından" mektuplar gönderiyordu, hatta Haziran'ın ortalarında daha orada kalıyordu. O zaman kaymakam paşa Thököly'nin daha 15-20 gün orada kalmasına izin verilmesi için çuhadarına mektup yazmıştı. Günlerden beri

nakra, azaz háromnapi járóföldre van Burszától. Ha már idejött, mindent megpróbál, mivel „egészséginél embernek drágább jószága nincsen” – írta Thököly.

Burszát később is gyakran igyekezett felkeresni, s még az 1697. évi nyári hadjárat idején is itt találták a szultán csauszai, hogy magukkal vigyék a táborba. Az 1700. augusztus 21-i rodostói látogatásról a következő részben írunk, az alábbiakban pedig az Ízmitbe költözést követő gyógyító kúrákról ejtünk néhány szót.

Komáromi János több ízben is ír az errefelé található fürdőkről és gyógyhatású forrásokról, többnyire a környék bemutatásával. Burszával kapcsolatban pl. megjegyzi, hogy „melegviz fördőrül hires”, illetve „sok nevezetes feredők vannak” benne. Beszámol a Nagy Konstantin bizánci császár által Ízmittal átellenben, „Janico [Yeniköy] nevű falu melletti” meleg fürdőről, ahol „arena, s lép-dagadás ellen hasznos kénköves víz” található, s ahol ő maga is megfürdött néhányszor.

Egy novemberi kirándulás alkalmával, amit Thököly kíséretében tettek meg, egy szép csorgóra bukkantak, amely nemcsak jóízű vizéről nevezetes, hanem arról is, hogy ugyancsak hasznos az „arena, dagadásról s egyéb belső nyavalyák ellen”. A csorgó mellett szép nagy fák hűs árnyékában egy hármas filagória is volt, amit még a szultán Ízmitbe száműzött sógora építtetett, és a feleségével együtt kedvelt tartózkodási helyük lett. Komáromi szerint ebből a vízből akár „három-négy ejtelt” (1/8 liter) is megihat az ember, amit ő is kipróbált, mégsem puffad fel, olyan, mint ha semmit sem ivott volna, sőt még a jó étvágyat is meghozza. A néhai kapudán, a Thökölyt is jól ismerő „Merzo Morte pasa” innen vitetett vizet magának és a legénységének, amikor tavasszal tengeri útra indult.

kendisiyle bir doktor meşgul oluyordu. Fakat birkaç günlüğüne başka bir kaplıcaya gitmesi gerekiyordu. Birçokları “İnegöl kadılığındaki meşhur ‘Uylat’ kaplıcasına” gitmesini öneriyordu. Burası Bursa’dan sadece üç konak uzakta, yani üç günlük yoldaydı. Buraya kadar geldikten sonra, Thököly’nin kendi sözleriyle “insan için sağlığından daha kıymetli bir şey olmadığına göre”, her şeyi deneyecekti.

Sonraları da Bursa’ya sık sık gitmeye çalıştı ve daha 1697 yılındaki yaz seferi sırasında Padişahın çavuşları onu karargâha götürmek için geldiklerinde orada bulmuşlardı. Şimdi biraz da İzmit’e taşındıktan sonra gördüğü tedaviden söz edelim.

János Komáromi daha ziyade civarı tanıtırken bu yörede bulunan kaplıcalardan ve şifalı kaynaklardan sık sık bahsediyor. Örneğin Bursa’yla ilgili olarak “sıcak su banyolarıyla ünlü” diyor, yahut “pek çok ünlü hamamı var” diye ekliyor. Bizans İmparatoru I. Büyük Konstantinus’un İzmit’in karşı tarafında “Yeniköy adındaki köyün yanı başında” kurdurduğu kaplıcayı anlatırken bunun “arena” hastalığına ve dalak şişmesine iyi gelen kükürtlü suyu olduğunu yazıyor ve kendisinin de birkaç kere burada banyo yaptığını anlatıyor.

Thököly’nin eşliğinde Kasım ayında yaptıkları bir sonbahar gezisi sırasında güzel bir kaynağa rastlıyorlar. Bu kaynağın suyu yalnız lezzetiyle değil, aynı zamanda “arena’ya, dalak şişkinliğine ve başka iç illetlere karşı da” faydalı olmasıyla ünlü. Kaynağın hemen yanında, yüksek ağaçların serin gölgesinde bir ahşap ev de var. Bunu vaktiyle Sultanın İzmit’e sürgüne gönderdiği eniştesi inşa ettirmiş ve burası karısıyla beraber en sevdikleri yermiş. Komáromi’ye göre insan bu sudan 3–4 “ejtel” (1 ejtel = 1/8 litre) içebiliyor; kendisi de denemiş, sanki hiçbir şey

A fenti kirándulás még nem sokkal az Ízmitbe érkezés után történhetett, de fennmaradt a leírása egy másik útnak is, ami már a Virágok mezejére való költözés utáni években, Zrínyi Ilona halála után zajlott le. 1703. június 26-án Thököly és kísérete hajóval ellátogattak az Ízmitől tíz óra járásra lévő jalovai salétromos meleg fürdőbe. Igaz, Bursza környéke tele volt nevezetes fürdőkkel, de azoknak a vize mind kénköves volt, a jalovaiban viszont, Komáromi szerint, akár faraghatja az ember a kövekről a salétromot, annyi van benne! A víz pedig olyan meleg, hogy forrásánál akár húst is főzhetnének, a „feredőházban” pedig hideg vízzel kell összevegyíteni, különben senki sem tudna benne megmaradni. Amikor Komáromi elment a forrást megnézni, nem tudta, hogy annyira forró a víz, és amikor a lábát beletette, úgy érezte, hogy menten lemarja a húst a csontjáról. A környékbeli görögök hasznos volta miatt „Jézusfürdőjének” nevezték, mivel a víz jót tett a „varas, fakadékos, rühes, fránczos embereknek”. Ha valakinek nincs semmi baja, a víz rögtön „felkeresi benne”, viszont, ha van, azok többsége gyógyulást kap. Komárominak nem nagyon használt, sőt meg is betegedett volna, ha még tovább maradnak. A völgyben ugyanis éjjel megszorult a levegő, bűdös lett a fürdő gőzétől. A titkár ellenérzését némiképpen ellensúlyozta, hogy volt „egy kedves ízű hideg csorgó” a közelben, ahol kedvére hűsíthette magát.

içmemiş gibi karnını şişirmedikten başka, üstelik iştahını da açıyormuş. Thököly'yi de yakından tanıyan merhum deniz kaptanlarından Merzo Morte ilkbaharda denize açılırken kendisi ve tayfaları için buradan su götürürmüş.

Yukarda sözü edilen gezinti herhalde İzmit'e vardıklarından az sonra yapılmış olacak. Ayrıca elimizde başka bir gezinin de kayıtları var. Bu gezi, İlona Zrínyi'nin ölümünden sonra, Çiçekli Çayır'a taşınmalarını izleyen yıllarda düzenlenen bir gezi. Thököly ile beraberindekiler 26 Haziran 1703'te gemiyle İzmit'ten on saatlik yolda bulunan Yalova'nın güherçileli kaplıcasını ziyaret ediyorlar. Gerçi Bursa'nın çevresi ünlü kaplıcalarla dolu, fakat bunların suyu hep kükürtlü. Halbuki Yalova'nın suyunda o kadar çok güherçile var ki, Komáromi'ye göre bunları taşlardan kazımak bile mümkün. Suyu da o kadar sıcak ki, içinde et bile pişirilebilir, bu yüzden hamamda soğuk suyla karıştırıyorlar, yoksa kimse içinde duramaz. Komáromi kaynağı görmeye gittiğinde suyun haşlak olduğunu bilmiyormuş, ayağını suya sokunca etleri kemiğinden ayrılacak sanmış. Civardaki Rumlar, şifalı olması nedeniyle, "çıbanı, apsesi, uyuzu, vebası olanlara" iyi geldiği için buraya "İsa hamamı" adını vermişler. Bir kimsenin hiçbir şikayeti olmasa bile, bu su hemen "içinde hastalık var mı, yok mu, adeta arıyor", eğer varsa, o zaman hastaların çoğunluğunu sağlığına kavuşturuyormuş. Komáromi'ye bu su pek yaramamış, hatta daha fazla kalsa hasta bile olacaktı. Zira vadide geceleyin hava sıkışınca, kaynağın buharından etraf fena kokuyormuş. Kâtibin bu yüzden duyduğu hoşnutsuzluğu, yakında bulunan ve istediği zaman kendini serinletebildiği "tadı güzel bir soğuk su kaynağı" nispeten gideriyormuş.

*Thököly Imre és Zrínyi Ilona
rodostói látogatása*

Rodostó! Bízvást állíthatjuk, hogy aligha akad olyan magyar ember, aki ne ugyanarra gondolna ennek a névnek a hallatán. Természetesen az ottani magyar bujdosókra, elsősorban II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelemre, valamint a *Törökországi levelek* írójára, Mikes Kelemenre gondolunk. Rodostó neve összefonódott a bujdosással, és méltán mondhatjuk, hogy a hazafiság és az önfeláldozás szimbóluma lett a magyarság számára. Ugyanakkor csak a szűkebb történész szakma előtt ismert, hogy magyarok már húsz évvel Rákócziék előtt, az 1700. év augusztus hónapjában is megfordultak Rodostóban, mégpedig a későbbi vezérlő fejedelem édesanyja és mostohaapja. Az utazásról a naplóíró Komáromi János számol be, és tudtunkkal ez az első ismert leírás Rodostó városáról, amelyet valaha magyar ember papírra vetett:

„Die 21. Augusti [Augusztus 21. napja], mentünk a tengeren Tekerdák [Tekirdağ] nevü török városba, melly Konstantinápolyhoz sebes szélllel is kétszáz tengeri mélyföld, az Marmora-tengernek az partján vagyon Trójának ellenében. [...]

Egy hajóban ültem én is ő Nagyságokkal menő utunkban, a szent György templomát (azt mondják: ott fekszik) meghaladván, nagy szelünk kezdett támadni az tenger közepi felől, láttam szegény asszonyunkat, hogy változni kezdett az ábrázatja, előtte ülven még sem tétette, mint minden dolgaiban erős szívű fejedelem-asszony. Végre Te-

*İmre Thököly ile İlona Zrínyi'nin
Tekirdağ (Rodostó) ziyareti*

Rodostó! Bu adı duyunca hemen de kesinlikle, aynı şeyi hatırlamayan Macar pek çıkmaz, diyebiliriz. Hatırlananlar ise, kuşkusuz orada yaşamış olan Macar mültecileri ve her şeyden önce de Prens II. Ferenc Rákóczi ile Türkiye Mektupları'nın yazarı Kelemen Mikes'dir. "Rodostó" (Tekirdağ) adı o zamandan bu yana iltica ile, mültecilerle kaynaştı ve Macarlar arasında haklı olarak yurtseverliğin ve özverinin simgesi oldu. Öte yandan daha Rákóczi'den yirmi yıl önce, 1700 yılı Ağustosunda da Macarların – daha doğrusu sonraki Bey'in annesi ile manevî babasının – Tekirdağ'da bulunduğunu ancak dar bir tarihçi çevresi biliyor. Bu yolculuğu, Günce yazarı János Komáromi kaleme almış. Bildiğimiz kadarıyla, bir Macar'ın Tekirdağ hakkında kağıda döktüğü bu ilk tanınmış tasvir şöyle:

"21 Ağustos günü deniz yoluyla Tekerdák (Tekirdağ) adındaki Türk kentine gittik. Burası Kostantinápoly'dan (İstanbul'dan) kuvvetli rüzgârla da 200 deniz mili uzaklıkta ve Marmara denizinin Truva'ya karşı düşen kıyısında. [...]

Aynı gemide ben de Bey ve hanımefendilerle beraberdim ve Sen Jorj kilisesini (orada olduğunu söylüyorlar) geçtikten sonra denizin ortalarında rüzgâr şiddetlenmeye başladı. Zavallı hanımefendimizin çehresinin nasıl değiştiğini görüyordum. Fakat önde oturan ve her durumda yürekliliğini gösteren bir hanım olarak rahatsızlığını gene de belli ettirmedi. Nihayet Tekirdağ'a vardık, hanıme-

kerdákhoz érkezvén, az mint az kis hajóba kiszállott, és az szárazra ki akart menni, én elébb ugordván ki, az mint az kis hajót az hab hányta, félvén, ki nem jöhet, bégázoltam kevéssé, és az ölembe ereszkedvén, a hajócska orrából tettem le az tengerpartra, mert a szárazra ki nem állhatott az kis hajó az habok miatt.

Nem messze vagyon Tekerdáktól egy völgyben egy igen hasznos sárból álló fürdő, mellyben augustusban sok nyomorúlt betegek mennek, s meggyógyúlnak. Urunk ő nagysága is a végre ment volt belé, hogy fájdalmas lábainak gyógyulást vagy könnyebbséget vehessen.

Ez a Tekerdák derék portus, nem messzi szakad tőle az Mericze vize, melly Drinápolytól [Edirne] foly az tengerbe; alatta a városnak szép tiszta fővényes fenekű az tenger, mellyben az platajczoknak sokaságát fogják; sokat fürdöttem benne. Egyszer éjszaka az holdvilágon feredvén, igen megijesztett vala egy nagy platajcz [lepényhal], hogy reá hágtam (mert a fővénybe bújjik) hogy megmozdult a lábam alatt, hirtelen nem tudtam micsoda?

Ennek az Tekerdáknak véghetetlen sok szép szőlei vannak, kedves finum izű rubintszinű bora terem. Az mondolának felettébb nagy bősége és egyéb sokféle gyümölcse, csak vereshagymát nem láttam olyast, a minémű itt terem. Itt láttam holdakkal teremni az gyapotát vagy pamutot is, mellyet is vetnek, kapálnak s olyan fája vagyon, mint az hariskának [haricska/pohánka/hajdina]. [...]

Tekerdákról én hajón mentem vissza, Urunk és asszonyunk szárazon, az nagy hőségben igen meg is betegedék az útban szegény asszonyunk, alig mehetett be Konstantinápolyba, hová én is harmadnapra vergődtem be, szelem nem lévén, és egy nagy fortunától félvén, meg is hállot-

fendi karaya çıkmak için küçük sandala bindi, ben de dalgaların küçük kayığı ileriye geriye atması yüzünden karaya varamayacağımızdan ve hanımefendinin de kayıktan çıkamayacağından endişelenerek hemen suya girdim ve kayığın burnundan hanımefendiyi kucağıma alarak kıyıya götürdüm.

Tekirdağ'dan pek uzakta olmayan bir vadide bulunan şifalı çamur banyosuna ağustosta pek çok sakat kimse gidiyor ve iyileşiyorlar da. Efendimizin de sonunda ağrıyan ayaklarının şifa bulması veya ağrıların hafiflemesi için banyolara girdi.

Tekirdağ doğru dürüst bir liman; yakınında Edirne'den gelen Meriç nehri denize dökülüyor. Kentin alt tarafında deniz temiz ve ipince kumluk; burada pek çok dilbalığı avlıyorlar; ben bu denizde çok yüzdüm. Bir defasında geceleyin denize girdiğimde büyük bir dilbalığı beni çok korkuttu, çünkü kuma gömülmüştü ve ben de üstüne bastığımda kımıldayınca ansızın ne olduğunu anlayamadım.

Tekirdağ'ın çok çeşitli ve çok güzel üzümleri var, yakut renginde lezzetli şaraplar yapıyorlar. Badem çok var ve çeşitli meyveler de bol; burada yetişen soğanın benzerini görmemiştim. Gene burada hektar hektar pamuk yetiştiriyorlar, ekiyorlar, çapalıyorlar, sapı da "hariska"ya benziyor. [...]

Tekirdağ'dan ben gemiyle geri dönmek üzere yola çıktım, efendimiz ve hanımı ise kara yoluyla döndüler; aşırı sıcaklarda zavallı hanımefendimiz yolda hastalandı ve nerdeyse İstanbul'a ulaşamayacaktı. Ben de oraya zar zor üçüncü gün varabildim, rüzgâr kesildiğinden ve büyük bir fırtına çıkmasından korktuğum için, sözünü ettiğim

tam volt (kiről felől emlékeztem) a szent György klastroma alatt, melly körül az tenger igen veszedelmes. [...]

Vittem Tekerdákrúl magammal a hajón abból a szép rubintszinű jó borbúl tiz átalaggal, és noha az török császár szintén általellenbe volt magát mulatva egy szép mulató palotában az mi szállásunkkal, én még is szép csendesen s mesterséggel az borokat a szállásra be hoztam, szintén az tengerparton lévén, úgy hogy senki észre nem vette.”

Nem elképzelhetetlen ugyanakkor, hogy Thököly már korábban is megfordult Rodostóban. A város török neve legalábbis nem volt ismeretlen előtte: 1696. május 10-én Burszából arról írt Abdullah agának, hogy a napokban az egyik emberét Edirnébe akarja küldeni „Tekerdak” felé. A súlyos köszvényben szenvedő Thököly előszeretettel látogatta az Isztambul környékén található gyógyvizű fürdőket. Erről a naplói és a fennmaradt levelei is gyakran vallanak.

2002 nyarán Erdoğan Erken tiszteletbeli magyar konzul és Mehmet Serez rodostói helytörténész útmutatásai alapján, Ali Kabullal, a rodostói Rákóczi Múzeum vezetőjével, és Münir Setkin középiskolai tanárral bejártuk Rodostó környékét, és ellátogattunk azokba a falvakba, ahol Mikes Kelemen leírása szerint a bujdosó magyarok megfordultak. Ekkor jutottunk el a Rodostó közelében levő Avşar faluba is, ahol a határában Komáromi és Mikes leírása alapján felismertük a völgy alján levő „sárfürdőt”, amelyet maga Thököly Imre is felkeresett 1700. augusztus 21-én. A Çanakçı falu után következő Avşarban mindössze 40 ház van, alig 100 főnyi lakossággal, akik mezőgazdasággal foglalkoznak. A falucska legöregebb lakója, a 75 éves Galip Bektaş jól emlékezett rá, hogy kisgyermek kora óta mindig jöttek-mentek az emberek, és

ve etrafında denizin çok tehlikeli olduğu Sen Jorj manastırı yakınında geceledim. [...]

Tekirdağ'dan beraberimde on fiçı kadar o güzel yakut rengi şaraptan götürdüm. Gerçi Padişah kendisi de bizim kaldığımız yerin karşı tarafında güzel bir köşkte eğleniyordu; ama ben gene de şarapları aynı şekilde deniz kıyısında olan yerimize hiç kimse fark etmeden sessiz sedasız götürmeyi becerdim.”

Thököly'nin daha önce de Tekirdağ'a gitmiş olması mümkün. Her vaziyette kentin Türkçe adı ona yabancı değildi. 10 Mayıs 1696'da Bursa'dan Abdul Ağaya gönderdiği mektupta, adamlarından birini Tekirdağ üzerinden Edirne'ye göndermek istediğini yazıyordu. Ağır gut hastası olan Thököly İstanbul'un yakınlarındaki şifalı kaplıcalara seve seve gidiyordu. Bize kalan Günceleri ve mektupları da çoğu kez bunu kanıtıyor.

2002 yazında Macaristan fahri konsolosu Erdoğan Erken ve Tekirdağlı bölgesel tarihçi Mehmet Serez'in talimatıyla, Tekirdağ'daki Rákóczi Müzesi yöneticisi Ali Kabul ve öğretmen Münir Setkin ile beraber Tekirdağ çevresini gezdik, aynı zamanda Kelemen Mikes'in yazdıklarına göre Macar mültecilerinin de bulunmuş oldukları köyleri ziyaret ettik. O sırada yakındaki Avşar köyüne de uğradık. Orada köyün sınırında vadinin aşağısında Komáromi ile Mikes'in anlattıkları “çamur banyosunu”nun yerini tespit de ettik. 21 Ağustos 1700'de İmre Thököly de oraya gitmişti. Çanakçı köyünden sonra gelen Avşar köyünde sadece 40 ev var, nüfusu da 100 kadar ve sakinleri tarımla uğraşıyorlar. Köyün en yaşlısı 75 yaşındaki Galip Bektaş, çocukluğundan beri buraya ziyaretçilerin gelip gittiğini ve pınarın suyundan içtiklerini hatırlıyor. Anlattığına göre dağlardan çıkan su şifalıydı ve insanların içini

ittak az itteni vízből. A hegyekből eredő víz gyógyhatású volt, és az emberek belsejét megtisztította a betegségektől. Régen egy nagyon szép kút is volt itt, ami kővel volt kirakva, de később kiszáradt. Azt a vizet egyfolytában fogyasztották, akár 5–10 napon át, felmelegítve, de mivel sós volt, mint a tengervíz, a fehér sajtot is beletették. Miután ittak belőle, a víz kitisztította a szervezetet. Néhány nap múlva a rodostói Rákóczi Múzeum egyik kedves látogatója, a rodostói születésű, de Babaeskiben élő 80 éves Şerif Okur is megerősítette a fentieket. Ő is jól emlékezett az Avşar faluban levő gyógyhatású helyre, ahová augusztus 10. után lehetett menni. Elbeszélése szerint a gyógyulni vágyó látogatók gödröt ástak a földbe, ahonnan sós vizet mertek ki, ami elég hideg volt, ezért ivás előtt fel kellett melegíteni. A sós vizet akár 10–12 órán át is lehetett inni, s egyszerre 10–15 litert is lehajtottak, de néhány perc múlva távozott is a szervezetből.

hastalıklardan temizlerdi. Eskiden burada taşlarla kaplı güzel bir çeşme de vardı. Fakat sonra kaynak kurudu. Bu kaynaktan akan suyu ısıtarak 5-10 gün sürekli içerlerdi ve suyu içenlerin bünyesi temizlenirdi; hatta deniz suyu gibi tuzlu olduğundan beyaz peyniri de bu suyla yaptıkları salamura ya yatırılırdı. Bu suyu içenlerin de içi temizlenirdi. Birkaç gün sonra, Rákóczi Müzesi'nin sevimli ziyaretçilerinden Tekirdağ'da doğmuş olan fakat Babaeski'de yaşayan 80 yaşındaki Şerif Okur da yukarıda anlatılanları doğruladı. O da Avşar'da 10 Ağustostan sonra ziyaret edilen şifalı kaynağı çok iyi hatırlıyordu. Anlattığına göre ziyaretçiler çukur kazarlar orada toplanan tuzlu suyu alırlardı. Su çok soğuk olduğundan içmeden önce ısıtırlardı. Bu tuzlu suyu hatta 10-12 saat boyunca da içmek kabildi. Böylece 10-15 litre içtikleri de olurdu, fakat birkaç dakika sonra vücut bütün suları atardı.

A Virágok mezején

Thököly Imrének és Zrínyi Ilonának már évek óta óhaja volt, hogy a Porta engedélyezzen számukra egy majorságot néhány faluval, ahol nem csupán az udvartartás tagjai, hanem a nős és családos kurucok is helyet kapnának. 1696. április 10-én a nagyvezírnek és a helyettesének is írt ebben az ügyben, 27-én pedig a kajmakám pasa segítségét kérte, hogy járjon közbe az érdekében, hogy egy-két falut engedjenek át nekik. Ez utóbbit arra is emlékeztette, hogy a kérés korántsem szokatlan, mivel a görög származású Iszkerlet főtölmácsnak is van „egy néhány jó faluja Isztambul és Edirne között, a szultán személyes rabjaként Belgrádban élő Cornari „mimar basinak” (főépítésznek) pedig ellátmánya és egy arany napidíja mellett öt-hat faluja van a szófiai kádióságban.

Úgy tűnik, hogy végül Ali pasa, a dunai hajóhad parancsnoka, Thököly régi jó barátja sietett a fejedelmi pár segítségére, és felajánlotta nekik a majorságát. Thököly november elején köszönte meg neki a „csiftlik dolgában ígirt jó akarattját”. Két évvel később írt leveléből az is kiderül, hogy az említett majorság Nikápoly (Nikopol) és Oroszcsík (Rusze) között helyezkedett el, alig három óra járásra a törökök és bolgárok által lakott Sistö (Szvistov) városától.

Amikor 1697 őszén Belgrádból Isztambul felé hajóztak, a saját szemükkal is megtekinthették a települést, sőt Thököly az embereit el is küldte a falu határába. Nikápolyt elhagyva október 16-án jártak arra, amikor is Sistönél éj-

Çiçekli Çayır'da

İmre Thököly ile İlona Zrínyi yıllardan beri Sarayın kendilerine birkaç köyü içine alan bir çiftlik vermesini arzu ediyorlardı. Burada yalnız kendi yardımcıları değil, evli ve çocuklu Kuruc'lar da kalabilecekti. Thököly 10 Nisan 1696'da bu konuda Sadrazama ve yardımcısına mektup yazdı ve ayın 27'sinde de Kaymakam paşadan, kendisine hiç olmazsa birkaç köy bırakmaları için destek vermesini istedi. Aynı zamanda ona, bu ricasının hiç de alışılmamış bir şey olmadığını belirterek, Rum asıllı baş tercüman İskerlet'in "İstanbul ile Edirne arasında birkaç köy olduğunu", Pađışahın kulu olarak Belgrad'da yaşayan "mimarbaşı" Cornari'nin ise tayınından ve bir altın gündeliğinden başka Sofya kadılığında beş-altı köye sahip olduğunu hatırlattı.

Öyle görülüyor ki, sonunda İmre Thököly'nin eski dostu, Tuna donanmasının komutanı Ali Paşa Thököly ile eşinin yardımına koştı ve onlara kendi çiftliğini önerdi. Thököly ise Kasım ayı başında gönderdiği mektupta "çiftlik meselesinde gösterdiği hüsnüniyetten dolayı" teşekkürlerini bildirdi. İki yıl sonra yazdığı bir mektuptan anlaşıldığı gibi adı geçen çiftlik Niğbolu ile Rusçuk (şimdi Bulgaristan'da: Ruse) arasında, Türklerle Bulgarların oturduğu Zıştovi (şimdi Bulgaristan'da: Svisto) kentinden yayan ancak üç saat uzakta bulunuyordu.

1697 sonbaharında gemiyle Belgrad'dan İstanbul'a giderlerken bu yerleşim alanını kendi gözleriyle de görmüşler, hatta Thököly adamlarını bir baksınlar diye kö-

szakáztak. A csiftlik egy Belena nevű katolikus bolgár faluban volt, ami az ott élő nyolcvan gazdával együtt a válide szultána tulajdonát képezte. Ali pasa közben meghalt, de 1698 őszén a fia vette át Oroszcsik környéki birtokait, s akkor eszébe jutott Thököly két évvel korábbi kérése. Levelet küldött tehát Isztambulba, és „öt erszény pénzért” felajánlotta a fejedelemnek a kért ingatlant. Kiváltképpen a fejedelemasszony örülhetett meg a kérésnek, és a még megmaradt arany „művecskéjét” sem sajnálta volna áruba bocsátani érte. A sikeres vásárlás esetén pedig a befolyt összegből egy hajót akart bérelni, hogy az összes odaköltöző magyar holmiját elszállíthassák. Zrínyi Ilonának már csak azért is kedves lett a tervbe vett új lakóhely, mivel a környéken az volt az egyetlen színekatolikus falu, és szeretett volna templomot építeni ott a maga „emlékezetire”, ahová a helyi lakosság is járhatna. Mivel a szultán kincstartója ígéretet tett rá, hogy egy falut is kapnak, a majorság megszerzése esetén Zrínyi Ilona hajlandónak mutatkozott a válide szultánát, és rajta keresztül az anyját is személyesen felkeresni Edirnében, hogy engedjék át a magyaroknak a falut is. Belena határa ugyanis vetéssel, szénával és tűzifával egyaránt eltartaná az egész bujdosó kolóniát, a búza, a bor és a sertés pedig nagyon olcsó. A csiftlik tehát az egész udvartartást és az előkelő nemeseket is eltarthatta volna, sőt, Thököly még Madách Péter főkapitányt is arra biztatta, hogy adja el belgrádi házát, és ő is vásároljon földet a bolgár faluban, ahol mint társgazda, Thökölyékkal együtt gazdálkodhatna. Szentandrásy Jánost, a Belgrádban tartózkodó török tolmácsot pedig megbízta, hogy igyekezzen még olcsóbban szert tenni a majorságra, mivel úgy tűnik, hogy a néhai flottaparancsnok fia igazán csak pénzsűkében van. A fejedelmi pár tervéből azonban

yün ekili topraklarına kadar göndermişti. Niğbolu'dan çıktıktan sonra Zıştovi'de gecelediler ve 16 Ekimde çiftliğe vardılar. Çiftlik, Belena adındaki bir Katolik Bulgar köyündeydi ve orada yaşayan seksen çiftçiyle beraber Valide Sultan'ın mülkiyetinde bulunuyordu. Arada Ali Paşa ölünce 1698'de Rusçuk çevresindeki toprakları oğlu devraldı. İşte o zaman Thököly'nin iki yıl önceki teşekkürünü hatırladı. Bunun üzerine İstanbul'a bir mektup gönderdi ve Bey'e arzu ettiği taşınmazı "beş kese akçe" karşılığında vermeyi teklif etti. Bu teklife özellikle Thököly'nin eşi sevinmişti ve bu mülk için elinde kalmış olan altın "mücevherini" satmayı bile göze alacaktı. Alım işi başarılı olduğu takdirde oraya taşınacak bütün Macarların eşyasını taşıtmak için elinde kalan parayla bir gemi kiralamak istiyordu. Civarda sırf Katoliklerin oturduğu tek köy olduğu için de bu yeni ikametgâh İlona Zrínyi'nin hoşuna gidiyordu ve orada "kendi hatırasına" köy ahalisinin gidebileceği bir kilise yaptırmayı da tasarlıyordu. Padişahın "haznedarı" kendilerine bir köy de verileceğini vadedince, İlona Zrínyi çiftliği alması halinde köyü Macarlara bırakmaları için Valide Sultanı bizzat Edirne'de ziyaret etmeye hazırды. Belena'nın toprakları, ekinle, samanla ve yakacak odunla bütün mülteci kolonisinin ihtiyacını karşılayabilirdi; buğday, şarap ve domuz ise çok ucuzdu. Yani çiftlik, Bey'in bütün yardımcılarının ve soyluların da geçimini sağlayabilirdi. Thököly hatta kale komutanı Péter Madách'ı da Belgrad'daki evini satarak Bulgar köyünde toprak almak ve Thököly'lerle ortak çiftçilik yapmak için yüreklendirmeye çalışıyordu. Belgrad'da bulunan Türk tercüman János Szentandrásy'ye ise çiftliği elden geldiğince ucuza elde etmek görevini verdi, çünkü anlaşılan merhum Kaptan Paşanın oğlu para sıkıntısı çeki-

semmi nem vált valóra, az elkövetkező évekből Thököly naplói és leveleskönyvei sem maradtak fenn, amelyekből talán arra is választ kaphatnánk, hogy miért nem sikerült elhagyniuk ekkor Isztambult.

Talán egy kissé a kelleténél is tovább időztünk Thököly és Zrínyi Ilona éveken át tartó próbálkozásánál, de ezzel is érzékeltetni akartuk, hogy annyi év után milyen nagy örömet okozhatott nekik a Virágok mezején elhelyezkedő majorság, ahol utolsó éveiket tölthették!

Komáromi János naplója szerint valamikor 1702 táján a nagyvezír öt erszény pénzt adott Thökölynek, hogy Ízmit közelében egy „mulatságra való alkalmatosság”-ot vásároljon magának, és ugyanakkor hivatalos végzést is küldött a szultáni udvarból, amelyben megállapították Thököly és a kíséretéhez tartozó nemesek havi ellátmányát, amely életük végéig jár nekik.

A fejedelem a pénz egy részéből Bosztandzsi Musztafa agától vásárolt meg egy „Virág czifliket vagy major házat”. A majorság „Nicomediánál beljebb Ázsiában Bythyniában az tenger végén túl két órányi földre az Illés prophéta hegye alatt, a Virágok mezején” helyezkedett el. A fejedelem és felesége mellett ide költöztek át a kicsiny fejedelmi udvar lakói is. A bujdosók egy csapásra megkedvelték új lakóhelyüket, annak „szép virággal beborúlt mezejével, a közel való havasokról bejövő gyönyörűséges pisztrángos patakjaival, szép bő hives palatiai forrásával, sok szép gyümölcsös, árnyékos és minden életre való alkalmatosságával, s azzal az puszta várral, mely egy helyen az Cziflik felett van”. Sőt, a környék Zrínyi Ilonának is „igen kedves lakó helye volt”, elsősorban a közeli forrás kristálytiszta és jóízű vize miatt.

Ahmed Refik történész kutatásai alapján a csiftlik földrajzi helyzetét és korabeli történetét is jól ismerjük. Eszerint

yordu. Ne var ki Thököly ile eşinin tasarılarından hiçbiri gerçekleşmedi. Gerçi elimizde Thököly'nin sonraki yıllara ait Güncelerinden ve Mektuplaşma Defterlerinden hiçbir şey yok. Halbuki neden İstanbul'dan ayrılmadıklarını belki bunlardan öğrenebilirdik.

İmre Thököly ile İlona Zrínyi'nin yıllarca süren bu çabaları üzerinde belki gereğinden fazla durmuş olabiliriz. Fakat böylelikle, bunca yıl sonra Çiçekli Çayır'daki çiftlikte yaşamlarının, son yıllarını orada geçirebilmelerinin onlar için ne büyük bir sevinç kaynağı olduğunu hissettirmek istedik.

János Komáromi'nin Güncesine göre 1702 dolaylarında Sadrazam, İzmit yakınında kendine “hoş vakit geçirmeye uygun” bir yer satın alması için Thököly'ye beş kese akçe vermiş, aynı zamanda Thököly ile eşliğindekilere geçimleri için hayatlarının sonuna kadar aylık ödenmesi konusunda Saraydan çıkan bir fermanı da göndermişti.

Thököly bu paranın bir kısmıyla Bostancı Mustafa Ağa'dan bir “Çiçek çiftliği evi” satın aldı. Çiftlik “Nicomedeia'dan (İzmit) içeride Asya'da Bitinya (Bithynia) bölgesinde denizden öteye iki saat uzakta İlyas Peygamber dağının eteklerinde, Çiçekli Çayırda” bulunuyordu. Buraya Bey ve eşi ile birlikte az sayıdaki saray maiyeti de taşınmıştı. Mülteciler bir anda “güzel çiçeklerle dolu çayırlarıyla, yakındaki karlı dağlardan gelen harika çayların alabalıklarıyla, serin kaynak sularıyla, pek çok meyveleriyle, gölgeleriyle, her yaşama uygun olanaklarıyla ve çiftliğin yukarısında bulunan çıplak kalesiyle” bu yeni ikametgâhlarına ısınıverdiler. Hatta bu çevre, her şeyden önce de yakındaki billur gibi berrak ve lezzetli kaynağı yüzünden İlona Zrínyi'nin de “pek hoşlandığı bir mesken” olmuştu.

később az itt élő magyarokról Kurs çifliginek, azaz „Kuruc tanyának” nevezték el. A majorságot a Kadaz vize, a Lağım patak, a Çökel, a Yuvacık kariyyesi útja, valamint az Alçuli patak határolták. Első gazdája Hatidzse hatun volt, majd Haszeki Musztafa „mutaszarrif” (kormányzó) tulajdonába került. Őt Baltadzsi Musztafa követte, és csak ezután került a „Kurs kirali” birtokába. Baltadzsi Musztafa egyébként minden bizonnyal a Komárominál említett Bosztandzsi Musztafa agával, a majorság korábbi tulajdonosával azonos. Thököly halála után a letett nagyvezír, a Thökölyvel jó barátságot ápoló Haszán pasa lett a majorság birtokosa, majd egy Mehmed nevű török tulajdonában volt.

1703 tavaszán a már említett Montraye nevű francia utazó ismét látogatást tett Thökölynél. A Boszporuszon átkelve Üszküdarból lóháton tette meg az utat İzmitig, és a vidéket a világ legszebb tájának találta. İzmitben kicsit megpihent a „Magyar ház”-ban, majd egy ott élő magyar társaságában folytatta útját a Virágok mezejéig. 1727-ben megjelent útleírásában („Utazás Európa–Ázsiában és Afrikában”) a következőképpen írta le a fejedelem új rezidenciáját: „Úgy találtam, hogy e hely méltó nevére, amit visel s mi annyit jelent: Virágok mezeje. Valóban a körülötte fekvő mezőket a legkülönbözőbb virágok tarka szőnyege borítja. De a fejedelem háza nagyon közepszerű. Olyan, mint a legtöbb közönséges, vidéki ház. Fából épült, gyalulatlan deszkából tákolt tetőzettel és padlóval. A szoba egyik sarkában deszkakerítéssel elkülönítve állt a fejedelem ágya és asztala. A majoron épített többi házikóban lakott a fejedelem környezete.” Montraye négy hónapot töltött el a Virágok mezején. Délutánonként többször is látogatást tett a fejedelemnél, akinek egyetlen szórakozása a kikocsizás és a vadászat volt. Emellett Thököly sok

Tarihçi Ahmet Refik'in arařtırmalarına dayanarak çiftlik'in coğrafi durumunu ve o dönemdeki tarihçesini de çok iyi biliyoruz. Buna göre daha sonraları çiftliğe, burada yaşayan Macarlar nedeniyle Kurus çiftliği adını koymuşlardı. Çiftliği Kadaz suyu, Lağım çayı, Çökel, Yuva-cık karyesi (köyü – terc.) yolu ile Alçılı çayı çevreliyordu. Çiftliğin ilk sahibi Hatice Hatun'du, sonra "mutasarrıf" Haseki Mustafa'nın mülkiyetine geçti; onu Baltacı Mustafa izledi ve ancak ondan sonra "Kurus Kralı" buranın sahibi oldu. Baltacı Mustafa herhalde Komáromi'nin sözünü ettiği Bostancı Mustafa Ağa ile aynı şahıstı. Thököly'nin ölümünden sonra Bey'in yakın dostu eski Sadrazam Hasan Paşa çiftliğin sahibi oldu; sonra da burası Mehmet adında bir Türkün mülkiyetine geçti.

1703 İlbaharında yukarıda adı geçen Fransız gezegeni Montraye tekrar Thököly'yi ziyaret etti. İstanbul Boğazı'nı geçtikten sonra at sırtında İzmit'e vardığında bu bölgeyi dünyanın en güzel yeri buldu. İzmit'te Macar Evi'nde biraz dinlendikten sonra orada yaşayan Macarlarla beraber yoluna devam ederek Çiçekli Çayır'a gitti. 1727'de yayımlanan seyahatnamesinde ("Avrupa-Asya'da ve Afrika'da Yolculuk") Bey'in yeni rezidansını şöyle anlatıyor: "Burayı, taşıdığı isme, yani Çiçekli Çayır adına pek layık buldum. Gerçekten de civarındaki çayırlar çeşit çeşit, rengarenk çiçeklerle örtülü. Fakat Bey'in evi son derece vasat. Tıpkı sıradan taşra evleri gibi. Bina ahşap, damı ve döşemesi rendelenmemiş tahtadan. Odanın bir köşesinde Bey'in yatağı ve masası tahta parmaklıkla ayrılmış. Bey'in maiyeti, çiftlikteki diğer küçük evlerde oturuyor." Montraye Çiçekli Çayır'da dört ay kalıyor. Öğleden sonraları Bey'i birçok kere ziyaret ediyor. Thököly'nin tek eğlencesi civarda arabayla dolaşıp avlanmak. Bey, çiftliğinde çok sülün de bes-

fácánt is tartott az udvarában, melyek olyan szelídek voltak, mint a csirkék. A francia utazó április 2-án vett búcsút a fejedelemtől, és visszatért Isztambulba.

1705 júniusában egyébként egy másik francia, Paul Lucas is eljutott a Virágok mezejére, őt XIV. Lajos francia király küldte Törökországba és Ázsiába művészeti ritkaságok gyűjtése végett. 1712-ben kiadott könyvében („Utazás Görögországban, Kis-Ázsiában, Makedóniában, stb.”) ő is beszámolt a fejedelemtől tett látogatásáról. Leírása szerint Thököly nagy szívélyességgel fogadta egy „szép fákkal beültetett gyönyörű gyümölcsöskertben”, ahol „egy minden oldalról nyitott, tetővel ellátott hintó”-ban feküdt két párnára támaszkodva. Fekete ruha és magyar főveg volt rajta. A látogató érkezésekor áttetette magát egy karosszékbe, és egy órán át mindenféléről beszélgettek.

liyor ve bunlar tavuklar gibi evcil. Fransız gezegeni 2 Nisanda Bey'le vedalaşarak İstanbul'a dönüyor.

1705 Haziranında başka bir Fransız, Paul Lucas da Çiçekli Çayır'a gidiyor. Onu Fransa kralı XIV. Louis nadir sanat eserlerini toplamak amacıyla Türkiye'ye ve Asya'ya gönderiyor. 1712'de yayımlanan kitabında ("Yunanistan'da, Küçük Asya'da, Makedonya'da vb. Yolculuk") o da Bey'i nasıl ziyaret ettiğini anlatıyor. Yazdıklarına göre Bey onu "güzel ağaçlarla dolu harika bir meyve bahçesinde, dört yanı açık, üstü tenteli bir yaylı arabada" iki yastığa yaslanarak uzanmış halde, candan bir yakınlıkla kabul ediyor. Üzerinde siyah elbise, başında Macar başlığı var. Ziyaretçisi gelince bir koltuğa geçiyor ve bir saat boyunca çeşitli konulardan söz ediyorlar.

A fejedelemasszony halála

Zrínyi Ilona izmiti tartózkodásáról mindössze annyi maradt fenn, amit Komáromi leírt, miszerint „igen kedves” lakóhelye volt a Virágok mezeje. Ugyanakkor a fejedelemasszony utolsó napjairól, haláláról és temetéséről is csak az ő sokszor idézett diáriuma tudósít. Leírása szerint Zrínyi Ilonán a betegség – „száraz- és oldalfájás” – 1703 januárjában lett úrrá, és huszonhat napig tartó szenvedést követően február 18-án, déli „tizenkét órakor szép csendesen e világból kimúlt”.

Zrínyi Ilonának még az sem adatott meg, hogy katolikus pap legyen vele a halálos ágyánál, egyedül a hű Komáromi tartózkodott mellette éjjel-nappal. Halála előtt öt vagy hat nappal kissé jobban lett, s akkor a titkár kérte, hogy közölje vele végakarátát. Először a fiáról emlékezett meg, majd „némely becsületes szolgálirul”, s végül meghagyta, hogy hol és milyen ruhában temessék el. Komáromi vállalta, hogy mindezt írásban is rögzíti, és szóval is tudatni fogja II. Rákóczi Ferencsel. Zrínyi Ilona három nap múlva Komáromtól is elbúcsúzott, és végleg lehunyta a szemét.

A fejedelemasszony testét két nap múlva koporsóba tették, és Ízmitbe szállították. Innen március 8-án vitték tovább hajón Isztambul felé, s 10-én meg is érkeztek Galatába. Még aznap este a galatai jezsuiták „kisebbik templomába”, azaz a St. Benoît-templomban (Szent Benedek-templom) ünnepélyesen örök nyugalomra helyezték.

İlona Zrínyi'nin ölümü

İlona Zrínyi'nin İzmit'te kaldığı döneme ilişkin olarak elimizde sadece Komáromi'nin yazdıkları var. Buna göre Çiçekli Çayır “pek sevdiği” bir yermiş. İlona Zrínyi'nin son günleri, ölümü ve toprağa verilmesiyle bağlantılı olarak da gene sadece Komáromi'nin birçok kez değindiğimiz Güncesinden bilgi edinebiliyoruz. Thököly'nin kâtibinin yazdıklarına göre İlona Zrínyi'nin hastalığı – böğründeki ağrılar – 1703 yılı Ocak ayında iyice ağırlaştı ve yirmi altı gün süren ıstıraptan sonra 18 Şubat günü öğleyin saat on ikide “sessiz sedasız dünyaya veda etti”.

Son dakikasında yatağının başında bir Katolik papaz görmesi bile İlona Zrínyi'ye nasip olmadı, bir tek sadakatli dostu Komáromi gece gündüz başucunda bekledi. Ölümünden beş veya altı gün önce biraz iyileşir gibi olmuş ve o zaman Komáromi kendisinden, vasiyetini bildirmesini rica etmişti. Önce oğlu, sonra “bazı dürüst hizmetkârları” için dileklerini bildirdi ve sonunda da nerede ve hangi giysiyle gömüleceğine ilişkin vasiyetini söyledi. Komáromi bütün bunları yazılı olarak tespit edeceğini ve II. Ferenc Rákóczi'ye sözlü olarak da ileteceğini vadetti. İlona Zrínyi üç gün sonra artık Komáromi'yle de veda-laştı ve böylece hayata gözlerini yumdu.

İlona Zrínyi'nin naaşını iki gün sonra tabuta koyarak İzmit'e götürdüler. Sonra oradan 8 Martta gemiyle İstanbul'a doğru yola çıktılar ve ayın 10'unda Galata'ya vardılar. Daha aynı gün tabutu Galata'da Cizvitlerin “kü-

Komáromi fehér márványból két síremléket készített, ezek egyike a családi címert ábrázolta, a másikra pedig a sírfeliratot vésette rá arany betűkkel.

A fejedelemasszony utolsó napjaiban maga Thököly is nagybeteg volt, és Zrínyi Ilona végrendelkezése idején ő sem tudott felkelni az ágyból. Nem ismeretes, hogy a betegsége miatt, vagy éppen a Porta tiltása miatt-e, de még a temetésen sem vett részt, és akárcsak a felesége, ő is mindent Komáromira bízott.

çük kilisesine”, Sen Benoit tarikat evine götürdüler ve orada İlona Zrínyi’yi ebedi istirahatına uğurladılar.

Komáromi beyaz mermerden iki mezar taşı yaptırdı; birine aile arması, diğerine ise altın harflerle bir yazıt kazdırttı.

İlona Zrínyi’nin son günlerinde Thököly de ağır hastaydı ve İlona Zrínyi vasiyetini bildirirken o da yatağından kalkamamıştı. Hastalığı yüzünden mi, yoksa Babıâli yasakladığı için mi, bilinmiyor, fakat cenazesine bile gide-
medi, eşi gibi o da bütün işleri Komáromi’ye bıraktı.

A fejedelmi udvar Ízmitben

Külön kell szólnunk Thököly Imre udvaráról is, annál is inkább, mivel az utolsó években már csak legkitartóbb hívei maradtak a fejedelmi pár mellett, és többségük egykori udvaruk tisztviselői közül került ki. A köztudatban az terjedt el, hogy Thököly mintegy 1500 embere élén telepedett le Ízmitben, és ez a tévhit sajnos egyes lexikonokban is megtalálható. Az alábbiakban ismertetjük a fejedelmi kíséret létszámának változását, és kísérletet teszünk az izmiti magyar kolónia bemutatására is.

Thököly Imre fejedelmi udvara 1682–1683 fordulóján nyerte el a végleges formáját, amikor a Zrínyi Ilonával való házasságkötés után a házaspár Munkács várában az udvaroncokból és a fiatal férj kíséretéből önálló udvartartást hozott létre. A fejedelmi udvar 1683 elején mintegy 360 főből állt, ez a szám azonban nem tartalmazza a katonaság – udvari gyalogok, palotások, puskások seregei, valamint a fejedelem horvát és német dragonyosai – létszámát. Az 1685. október 1-jén készült, név szerinti kimutatásában mintegy 290 névvel találkozunk, ezek jelentős része a fejedelem váradi elfogatása után Munkács várába menekült. Az emigráció éve alatt 1691–1694 között ugyancsak népes udvartartásról tudunk, az ezt követő években azonban a fejedelmi pár alig 60–80 fős kísérettel éldegélt Isztambulban.

1699 végén Havasalföldön 68 szarvasmarhát vásároltak a fejedelmi udvar számára. Fennmaradt Thökölynek a

İzmit'te Bey'in maiyeti

İmre Thököly'nin maiyetinden de ayrıca söz etmemiz gerekir. Zira son yıllarda Bey ile eşinin yanında ancak, çoğunluğu eskiden de Bey maiyetinin görevlilerinden olmak üzere, en sadık taraftarları kalmıştı. Halk arasında Thököly'nin 1500 adamıyla İzmit'e yerleştiği söylentisi yayılmıştı ve bu yanlış bilgiye yazık ki bazı ansiklopedilerde de rastlanıyor. Aşağıda, Bey'in eşliğindekilerin sayısının nasıl değiştiğini göstereceğiz ve İzmit'teki Macar kolonisini tanıtmaya çalışacağız.

İmre Thököly'nin maiyeti, İlona Zrínyi ile evlendikten sonra, eşliğindekilerle ve ayrıca Munkács hizmetkârları ile 1682 sonu ve 1683 başlarında Munkács kalesindeki yeni üyelerle son şeklini aldı. Beylik maiyeti 1683 başında 360 kişiden ibaretti, fakat bunlara saray askerleri – piyade, saray hizmetkârı, silahlı birlikleri ve Bey'in Hırvat ve Alman hafif süvarileri – dahil değildi. 1 Ekim 1685'te çıkarılan maiyet listesinde 290 isme rastlıyoruz, bunların önemli kısmı Thököly'nin Várad'da yakalanmasından sonra Munkács kalesine kaçan kişilerdi. İlticada geçen yıllar sırasında, 1691–1694 arasında, gene maiyetin kalabalık olduğunu biliyoruz. Fakat bunu izleyen yıllarda Thököly ile eşinin İstanbul'da ancak eşliğindeki 60–80 kişiyle beraber hayatını sürdürdüğünü görüyoruz.

1699 yılı sonunda Bey'in çiftliği için Eflâk'ta 68 sığır satın aldılar. Elimizde, Thököly'nin büyükbaş hayvanların dağıtımına ilişkin talimatı var ve bu belgede şu 29 kişi-

lábasszóságok elosztására vonatkozó utasítása, amely összesen 29 személyről tesz említést, ezek: Komáromi János udvari titkár és Szentandrásy János török tolmács, Bay Mihály, Pápay Gáspár és Szöllőssy Zsigmond diplomata, András Deák, Boér János, Fekete János, Fogarassi János, Görög Miklós, Lengyel János, Munkácsi János és Sándor Mihály bizalmas udvari ember. Ugyancsak évek óta a Thököly mellett tartózkodó udvariak közül került ki hét további személy, akik tisztségéről az előzőekénél jóval kevesebbet tudunk: Hajdú Márton, Görög Gyurka, Gránát János, Szász Marci, Szilágyi András, Szoboszlai János, valamint a keresztnév nélkül említett Tordai. A névsorban található Gránát János és Szilágyi András személye azért érdekes, mivel 1696 folyamán a fejedelem őket is a hadak közé küldte. Mindkettőt Szabó Gáspár kapitány kicsiny gyalogos csapatába osztották be, és társaikkal együtt a dunai hajóhad sajkáin teljesítettek szolgálatot. Amikor az egész századot letartóztatták, Gránát és Szilágyi is a Tengerészeti Hivatal galatai börtönébe került, és csak Thököly hosszas közbenjárására szabadultak ki 1698 elején. Gránát egyébként nagy valószínűséggel azonos lehetett azzal a G. J. monogramú „tüzes szájú, másként vitéz” magyarral, aki valamikor 1698 folyamán egy háromlapátos gályán elkísérte a Fekete-tengerre kiránduló Komáromi Jánost. A tenger háborgásától annyira „megfélemltet, hogy hanyat dült a hajóban, s mint az holt, az fejét sem emelte fel, valamíg az [tengeri] háború tartott”. Amennyiben a következtetésünk helyes, nem is csodálkozhatunk az egykori gályarab viselkedésén.

A fejedelem bizalmas emberei, belső szolgálattevői mellett a Pápaynak adott utasítás kitér az udvar kevésbé ismert, de a mindennapi élet számára nélkülözhetetlen al-

nin adı geçiyor: Bey'in Kâtibi János Komáromi ve Türkçe tercümanı János Szentandrásy; ayrıca Thököly'nin diplomatları Mihály Bay, Gáspár Pápay, Zsigmond Szöllössi; bir de Bey'in güvenilir adamları Kâtip András Efendi, János Boér, János Fekete, János Fogarassi, Miklós Görög, János Lengyel, János Munkácsi ve Mihály Sándor. Öte yandan Thököly'nin yardımcıları arasından daha yedi kişinin de adı geçiyordu. Bunlar yıllardan beri Bey ile beraberdiler, fakat görevleri hakkında bildiklerimiz öncekilere kıyasla çok daha az. Bu kişiler Márton Hajdú, Gyurka Görög, János Gránát, Marci Szász, András Szilágyi, János Szoboszlai, bir de ön adı yazılmayan Tordai. Bu listedeki János Gránát ve András Szilágyi, 1696'da Thököly onları da askerleri arasına gönderdiği için ilginçtir. Bu kişileri yüzbaşı Gáspár Szabó'nun küçük piyade bölüğüne verdiler ve Tuna donanmasının teknelerinde hizmet gördüler. Bölüğün tümü tutuklandığı zaman Gránát ve Szilágyi de Denizcilik Dairesinin Galata'daki hapishanesine gönderildi ve ancak Thököly'nin uzun çabalarından sonra 1698 yılı başında serbest bırakıldılar. Gránát büyük bir ihtimalle, G. J. monogramını taşıyan, "ağzı ateşli, kendisi yiğit" denilen Macar'la aynı şahıstı ve 1698 yılında bir vakit Karadeniz'e üç çift kürekli kalyonla dolaşmaya çıkan János Komáromi'ye eşlik etmişti. Denizin dalgalanmasından "o kadar korktu ki, denizin coşması sürdüğü müddetçe yatığı yerden bir daha başını kaldırmadı". Bir zamanki kürek mahkûmunun bu tepkisine şaşmamamız gerekir.

Thököly'nin güvenilir adamları ile iç hizmetkârlarının yanı sıra Pápay'ye verdiği talimat, çiftlikte daha az tanınan, fakat günlük yaşamda vazgeçilemeyecek müstahdemlere de değiniyor. Aralarında ilk olarak Mátyás ustayı, yani aşçıbaşı Mátyás Kupay'yi ve mutfak personeli olarak

kalmazottjaira is. Közülük először Mátyás mestert, azaz Kupay Mátyás konyhamestert említi, mellette a konyhai személyzetet Sütő György és három, név nélkül említett szakács képviselte. Rajtuk kívül Thököly megemlékezett még a mellette tartózkodó zenészekről és mesteremberekről is, Pandúrról, Lovász Lackórol és Tilinkórol. Végezetül a Szilágyi Andrással Bulgáriába küldött „öreg béres”-ről szólt.

Külön érdekesség, hogy az 1697 folyamán török területre menekült hegyaljai felkelők négy vezető alakja is a fejedelem környezetében tartózkodott: a Gömör és Zemplén vármegyében birtokos Giczey Zsigmond, Szkárossy Sámuel tokaji jegyző, Borsy Pál és Zempléni György jó módú hegyaljai szőlőbirtokos nemesek, akik közül Borsy az emigrációban hal meg, Giczey és Zempléni viszont 1700 folyamán hazatér.

Ez összesen 33 személy, de a fejedelmi udvar ennél azért lényegesen nagyobb volt, mivel a lista nem tér ki a Zrínyi Ilona környezetében lévő nőkre, és tudjuk, hogy több bujdosó a feleségével együtt élt Thököly udvarában. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a fejedelmi udvar létszáma évről évre csökkent. Mivel egyre nagyobb gondot okozott a kíséret eltartása, Thököly úgy próbálta megoldani a helyzetet, hogy az arra alkalmas személyeket időről időre kiküldte a határvidéken állomásozó kuruc csapatok közé. Erre már 1696-ban is több példát találunk, a későbbiekben pedig egyre gyakoribbá vált, hogy a fejedelem kísérei a katonák közé beosztva jutottak hozzá a Portától kapott járandóságukhoz. Amikor 1699 nyarán a kuruc csapatoknak Bulgáriában jelöltek ki állandó telephelyet, a fejedelem parancsba adta, hogy a katonaság számát úgy kell véglegesíteni, hogy az már az udvar

da György Sütő ile adı verilmeyen üç aşçıyı anıyor. Bunların dışında Thököly yanında bulunan müzisyenlere ve ustalara, Pandúr, Lackó Lovász ve Tilinkó'ya da değiniyor. Son olarak da András Szilágyi ile Bulgaristan'a gönderdiği "ihtiyar ırgatı" hatırlatıyor.

1697'de Türk topraklarına iltica eden Hegyalja isyancılarının şu dört yöneticisinin de Thököly'nin maiyetinde bulunmuş olması özellikle ilginç: Gömör ve Zemplén illerinde toprak sahibi olan Zsigmond Giczey, Tokaj yazmanı Sámuel Szkárossy, ve Hegyalja'nın varlıklı bağ sahibi soyluları Pál Borsy ile György Zemléni. Bunlardan Borsy mülteci iken ölüyor, Zemléni ile Giczey ise 1700 yılında yurda dönüyorlar.

Bunlar toplam 33 kişi, fakat Bey'in maiyeti, listede Ilona Zrínyi'nin yanında yaşayan hanımlar yer almadığı için, bundan çok daha büyüktü; ayrıca Thököly'nin maiyetinde birçok mültecinin eşleriyle beraber yaşadığını da biliyoruz. Öte yandan, Thököly'nin maiyetindeki kişilerin sayısının yıldan yıla azaldığını da unutmamalıyız. Yanındakilerin geçimi Thököly için gittikçe zorlaştığından, maiyetinden uygun gördüğü bazı kişileri zaman zaman sınır boylarında konuşlanmış olan Kuruc birliklerine göndererek buna çözüm bulmaya çalışıyordu. 1696'da da bunun birçok örneğini görüyoruz. Sonraları ise Thököly'nin eşliğindeki kişilerin askerler arasında görev almaları sonucunda Babıâli'nin ödediği aylığa kavuştuklarına daha sık rastlıyoruz. 1699 yazında Kuruc birlikleri için Bulgaristan'da devamlı yerleşim alanı gösterilince Thököly, askerlerin sayısının çevresinde bulunan ve hizmetlerinden vazgeçilebilecek kişileri de içerecek şekilde saptanması için emir verdi. Bunun sonucunda diğerleri arasında güvenilir adamları András Csáky, János Cson-

nélkülözhető tagjait is tartalmazza. Így került Bulgáriába többek között Csáky András, Csontos János, Lengyel János, Palaticz István és Szilágyi András bejáró is.

Ennél az 1699 végén készült utasításnál teljesebb képet kapunk a fejedelem környezetéről 1705. szeptember 3-i végrendeletéből, amelyben Thököly, Komáromi János intelmeit megfogadva a hozzá legtovább ragaszkodó híveiről is megemlékezett. A végrendelet összesen 45 bujdosó hívét nevezi meg, de a hat évvel korábban felsorolt 29 személyből ekkor már csak 17-en maradtak. Többen meghaltak vagy hazatértek az elmúlt esztendő alatt. Többségükről szinte semmit sem tudunk, zömük a fejedelmi pár körül tevékenykedő szolgák közül került ki. Külön kitér a konyhai személyzet két tagjára, a már ismert Mátyás mesterre és Sütő Gyurkára, akik még Zrínyi Ilonát szolgálták, és a fejedelemasszony meg is hagyta végrendeletében, hogy a fia szabadítsa fel és nemesítse meg őket. Itt találkozunk még az 1699-ben említett három szakács egyikével, István mesterrel is, igaz, a feladatköre említése nélkül. Őt egyébként a Rákóczitól Isztambulba küldött fejedelmi megbízott, Pápai János elszámolása említi 1705. december 2-án. Pápai beszámolója szerint István mester „az idvezült fejedelem, Thököly Imre” szakácsa volt, mivel azonban betegeskedett, nem tarthatott a többiekkel, hanem Isztambulban maradt. A végrendelet néhány olyan bujdosót is megemlít, akik nem Ízmitben éltek. Így, pl. a fejedelem belgrádi házának a gondviselője, Debreceni János, vagy egy Viski nevű idősebb férfi, aki az erdélyi ház „öreg gazdája” volt.

Itt már néhány nőről is szó esik. Thököly bizalmas híveinek, Munkácsi Jánosnak és Szöllőssy Zsigmondnak a felesége, ez utóbbi a messze földön híres szépségű és tö-

tos, János Lengyel, İstván Palaticz ve András Szilágyi de Bulgaristan'a gönderilmiş oldu.

1699 sonunda hazırlanmış bu talimata kıyasla Thököly'nin 3 Eylül 1705 tarihli vasiyetnamesi Bey'in maiyeti hakkında bizler için daha geniş bir görüntü sağlıyor. Thököly, János Komáromi'nin uyarısını kabul ederek, kendisine en uzun zaman sadık kalan yandaşlarını da hatırlamayı unutmuyor. Vasiyetnamesinde 45 sadık mültecinin adı geçiyor, fakat altı yıl önce anılan 29 kişi arasından o zaman artık Thököly'nin yanında ancak 17 kişi bulunuyor. Diğerleri ölmüş ya da zamanla memleketlerine dönmüş olacaklar. Birçoğu hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Çoğunluğu Bey ile eşinin maiyetinde çalışan hizmetkârlar arasındaydı. Thököly mutfak müstahdeminden iki kişiyi, yukarıda andığımız Mátyás usta ile Gyurka Sütö'yü ayrıca hatırlatıyordu. İkisi de İlona Zrínyi'ye hizmet etmişti ve Bey'in eşi, oğlunun onlara özgürlük sağlamasını ve soyluluk payesi verdirmesini vasiyet etmişti. Burada gene, 1699 yılında anılan üç aşçıdan birinin, İstván ustanın mesleği belirtilmeden sadece adıyla karşılaşılıyor. Aslında onun adı, Rákóczi'nin İstanbul'a gönderdiği Bey temsilcisi János Pápai'nin 2 Aralık 1705 tarihli hesap raporunda geçiyor. Rapora göre İstván usta "merhum İmre Thököly'nin" aşçısıydı; fakat hastalandığı için diğerleriyle beraber İzmit'e gidememişti ve İstanbul'da kalıyordu. Vasiyetnamede İzmit'te yaşamamış birkaç mültecinin daha adı geçiyor. Örneğin, Thököly'nin Belgrad'daki evinin bakıcısı János Debreceni, ya da Erdel'deki evin "yaşlı kâhyası", Viski adındaki ihtiyar.

Burada artık birkaç kadının da adına rastlıyoruz. Thököly'nin güvendiği sadık kişilerden János Munkácsi ve Zsigmond Szölössy'nin eşleri. Bu ikinci hanım, güzelliğiyle

rökül is kitűnően beszélő Jakab Kata asszony volt. Nem feledkezett el Thököly a két udvari zenész, az egyébként csak Tilinkónak nevezett Füredi Miklós nejéről, és Hege-
dűs Pista mátkájáról, Újfalusi Ilonáról, valamint Mátyás
mester feleségéről sem. Rajtuk kívül még két leánygyer-
meket nevez meg a végrendelet, a már évekkal azelőtt el-
hunyt Bohus Márton élésmester árvájáról, Bohus Zsófi-
ról („Bohos Sophi”), akit Thököly és Zrínyi Ilona nevelt
fel, valamint Kis Jutka „leányról”.

Tehát az Ízmitben élő udvartartás a fejedelem halála
idején mintegy ötven főt tehetett ki, de erre a későbbiek
során még visszatérünk.

hemen her tarafta ün salmış, mükemmel Türkçe de konuşan bayan Kata Jakab idi. Thököly, maiyetindeki iki müzisyenin, yani kısaca Tilinkó dedikleri Miklós Füredi'nin eşi ile Pista Hegedűs'ün nişanlısı Ilona Újfalusi'yi ve Mátyás ustanın eşini de unutmamıştı. Vasiyetnamede bunlardan başka daha iki kızın adı geçiyor. Biri, yıllarca önce ölmüş olan iâşe sorumlusu Márton Bohus'un yetimi, Thököly ile Ilona Zrínyi'nin büyüttüğü Zsófia Bohus ("Sophi Bohos"); diğeri ise "hanım kız" Jutka Kis idi.

János Komáromi'nin ileriye gören tavsiyesi üzerine Thököly vasiyetnamesinde sadık taraftarlarından hiçbirini unutmamaya gayret etti. Bey'in ölümü sırasında İzmit'te yaşayan maiyeti elli kişi kadardı. Bunlara ileride tekrar değineceğiz.

A fejedelem halála

Amikor Thököly Imre elhunyt, a mindvégig mellette levő hű udvari titkár, Komáromi János még aznap megírta a szomorú eseményt II. Rákóczi Ferencnek, október 9-én pedig részletesen is beszámolt ura haláláról, illetve temetéséről. A legrészletesebb leírást viszont a diáriuma őrizte meg számunkra.

1705 szeptemberének első napjaiban járunk, talán másodikán. Maga Komáromi is nagybeteg volt, vallo-mása alapján éppen a két évvel korábbi meleg fürdő következtében. Súlyos állapotát az is jelzi, hogy a nem kevésbé beteg Thököly személyesen látogatta meg, igaz, hogy őt is hordszéken kellett átvinni. Komáromi ekkor már a halált várta, mint írja: „...én már az halálra elkészültem, Istenemmel s lelkiismeretemmel megbékéltem, [...] várom óránként csendesesen a boldog órát, s ez világtól való megválásomat...” Azonban még így is figyelte a fejedelem állapotára, és tapintatosan felhívta a figyelmét arra, hogy már neki sem lehet hátra sok ideje. Figyelmeztette, hogy mihamarább készítsen végrendeletet, mert ha anélkül hal meg, „...ezen az reménytelen-ségben lévő szolgák egymást össze vágják javai kapdozása alkalmatosságával...”, amit ha a törökök észrevesznek, az Isten sem menti meg a magyarokat attól, hogy gályák-ra küldjék őket, és akkor soha „...hazájokba nem verődhetnek” vissza. Fontosabb értékeit pedig a végrendelettel minél hamarább küldje el lepecsételve a francia követ-

Thököly'nin ölümü

Son dakikasına kadar yanından ayrılmayan sadık kâtibi János Komáromi daha aynı gün bu acılı haberi II. Ferenc Rákóczi'ye mektupla bildirdi, 9 Ekimde ise efendisinin ölümü ve toprağa verilmesi hakkında ayrıntılı olarak bilgi verdi. Bizler için en geniş anlatımı ise Diarium'unda buluyoruz.

1705 Eylülü'nün anlaşılın ikinci günündeyiz. Komáromi kendisi de, itiraf ettiğine göre tam iki yıl önceki sıcak banyo yüzünden ağır hasta. Durumunun ne kadar ağır olduğunu, kendisi de hasta olduğu halde Thököly'nin – tahtirevan ile götürülmüş olsa bile – bizzat onu ziyaret etmesi de gösteriyor. Komáromi o zaman artık ölümü beklediğini şu satırlarla anlatıyor: "...Ben artık ölüme hazırlandım, Tanrıyla ve vicdanımla barıştım,[...] saat başı, sessiz sedasız bu dünyaya veda edeceğim mutlu dakikayı bekliyorum..." Buna rağmen ağır hastayken de Beyi'nin durumunu dikkatle izliyor ve onun da artık fazla vakti kalmadığına usulünce dikkatini çekmeye çalışıyordu. Thököly'yi bir an önce vasiyetnamesini hazırlaması için uyardı, bunu yapmadan öldüğü takdirde "...umutsuzluk içinde olan hizmetkârlarının malları paylaşırken birbirlerini yiyeceklerini", Türkler bunu fark ederse, Macarları kürek cezasına çarptırılmaktan Tanrının bile koruyamayacağını, o zaman bir daha asla "memleketlerine dönmeyeceklerini" anlatmaya çalıştı. Kıymetli şeylerini ise vasiyetnamesiyle birlikte mühürleyerek bir an önce Fran-

hez, s ha valóban meg talál halni, végakarátát a megfelelő módon fogják teljesíteni.

Már maga a tény, hogy a titkár ilyet megengedhetett magának, elárulja, hogy az úr és a szolga között bensőséges viszony lehetett, és az eltelt 15 esztendő alatt Komáromi olyannyira megismerte a fejedelmet, hogy még a halálra készülve is tisztában volt a másik állapotával. Természetesen az olvasóban rögtön felmerül a kérdés, hogy vajon mi is lehetett a fejedelem válasza a titkár őszinte megnyilatkozására. „...ő szegény nagy szemeit reám meresztvén, e dolgot tréfának nem vévén, elvitette tőlem magát vissza az szállására, s mentést bészárkózáván, az testamentomához fogott, másnap elvégezvén s bepecsételvén mind azt, mind féltőbb javait az franczia orátorhoz küldötte.”

Alig tíz nap múlva, szeptember 12-én éjfélután futva érkezett az egyik szolga Komáromi szállására, „...s zörget az ajtón erősen”. Komáromi leírása alapján szinte látjuk is magunk előtt, s az események, mint valami gyorsított film, peregnék: „...kérdem ki vagy, nevét megmondván, mondá: Urunk ő nagysága hivatja kegyelmedet, – mondék, miért nem hagytok békét? látjátok mely nyomorultúl vagyok, hadd nyugodjam...” A szolga elárulja, hogy a fejedelem rosszul van, s közben újabb küldönc érkezik. Komáromi ekkor már egy percig sem habozik, gyorsan nadrágot hűz, és a mentéjét a hálóingére kanyarítva siet egyenesen a fejedelem szállására.

Rögtön észreveszi a nyilvánvaló változást, és tisztában van vele, hogy Thökölynek már csak órái vannak hátra. Ahogyan később papírra vetette az első benyomásait: a fejedelem „ábrázatja igen megváltozott, s az szemei is nem egyenesen járnak...”

sız elçisine göndermesini önerdi ve gözlerini kapadığı zaman vasiyetini gerektiği gibi yerine getireceklerini anlatmaya çalıştı.

Kâtibin bu şekilde davranmaya cesaret göstermesi, efendisiyle hizmetkârı arasında içten bir ilişki olduğunu yansıtır. Geçen 15 yıl içinde Komáromi Thököly'yi o kadar iyi tanımıştı ki, ölüme hazırlanırken dahi onun durumunu açıklıkla görebiliyordu. Kuşkusuz okuyucu, kâtibinin bu içten sözleri karşısında Thököly'nin ne yaptığını merak eder. İşte yanıt: "Talihsiz Bey'im kocaman gözlerini gözlerime dikti, söylediklerimi şaka saymaya kalkışmadı, kendini hemen hizmetkârlarıyla evine götürttü, odasına kapanarak vasiyetnamesini yazmaya koyuldu. Ertesi gün işini bitirince mektubunu mühürledi ve kıymetli şeyleriyle beraber Fransız elçisine gönderdi."

Ancak on gün geçmişti ki, 12 Eylül gece yarısı bir hizmetkâr koşa koşa Komáromi'nin evine geldi ve "...kayıyı şiddetle vurmaya başladı". Komáromi'nin yazdıklarını okurken olaylar gözlerimizin önünde adeta hızlı bir film gibi canlanıyor: "...Kimsin, diyince adını söylüyor ve diyor ki: Muhterem efendimiz zatıalinizi çağırıyor. Neden beni rahat bırakmazlar? Görmüyorlar mı ne kadar kötü durumdayım, rahat bırakın beni, diyorum..." Bunun üzerine hizmetkâr Thököly'nin kötüleştiğini açık açık söylüyor, ama bu arada bir haberci daha geliyor. O zaman Komáromi hiç tereddüt etmeden çabucak pantolonunu ayağına geçirip ceketini de geceliğinin üstüne giyerek hemen Bey'in evine koşuyor.

Komáromi değişikliği hemen fark etmişti ve Thököly'nin geriye ancak saatleri kaldığını de görmüştü. Daha sonra ilk izlenimini kağıda döktüğü zaman yazdığı gibi, Bey'in "çehresi değişmişti ve gözleri de kayıyordu".

Ekkor Thököly elővetetett Komáromival egy három nappal korábban írt, pecséttel lezárt, de címzés nélküli levelet, s arra reszkető kézzel felírta, hogy halála után Komáromi bontsa fel. Majd elővette „az ezüst porzóját, meg porozá”, és szó nélkül a titkár kezébe nyomta. A pótvégrendelete volt az, amelyben valóban a Komáromi által említettek voltak a fejedelem kézírásával.

Komáromi ezután térdre ereszkedett az ágy mellett, és közös imádkozás után pihenni hagyta a fejedelmet, és gyorsan levelet írt a francia követnek. Még be sem fejezhette, amikor észrevették, hogy Thököly már nem lélegzik. Vasárnapra virradóan, hajnali három óra volt akkor. Egy szőnyegre fektették, s miután megmosták a testet, a hétköznap hordott fekete köntöst félretéve, díszesen felöltöztették: „tisztességes fejedelmi fehérruhát, testszin nadrágot, s habos narancsszin tafota pánczélinget, szép széles öreg arany csipke az körülétin”, a fejére pedig „testszin öreg pár nyusztos süveget” tettek. A fejedelem halálával kihalt a Thököly család.

Ahogyan említettük már, Komáromi még aznap beszámolt a halálesetről II. Rákóczi Ferencnek is, amely szerint az Úristen „Nicomédián kívül, az Virágok mezején levő csiflikjéből vagy majorjából, – azon házacskából, melyből boldogemlékezetű Méltóságos Fejedelemasszony Zeréni Ilona kegyelmes Asszonyunkat ő Nagyságát is, – ez árnyékvilágból kiszóllította” a fejedelmet.

Három nap múlva koporsóba helyezték, de a Portára csak a halálát követő ötödik napon adtak hírt, mivel Komáromi biztos akart lenni abban, hogy a francia követ megkapta a két végrendeletet, illetve a fejedelem értékeit. A követ gyorsan és diszkréten intézkedett, s a titkár tudósítását kézhez kapva, rögtön elküldte Ízmitbe saját tit-

O zaman Thököly, üç gün önce yazdığı, mühürlediği, üzerinde adres yazılmamış bir mektubu Komáromi'ye çekmeden çıkarttı, titreyen eliyle üzerine 'ölümünden sonra Komáromi açacak' diye yazdı. Sonra gümüş rıh kutusunu çıkardı, "zarfa rıh serpti" ardından hiçbir şey demeden mektubu kâtibinin eline sıkıştırdı. Bu, sonradan yazmış olduğu ek vasiyetnamesiydi ve gerçekten de Komáromi'nin tavsiye ettiklerini Thököly kendi eliyle kağıda dökmüştü.

Komáromi ardından yatağın yanında yere diz çöktü ve beraberce dua ettikten sonra, dinlensin diye Bey'i yalnız bıraktı ve hemen Fransız elçisine mektup yazmaya koyuldu. Mektubu daha bitirmemişti ki, Thököly'nin artık nefes almadığını fark ettiler. Saat, pazar gecesi sabaha karşı üçtü. Hükümdarı bir halıya yatırdılar, vücudunu yıkadıktan sonra hafta arasında giydiği siyah cüppesini kenara koydular ve "Bey'e layık bir iç çamaşırı, ten rengi bir pantolon, etrafı geniş altın oyalı turuncu renkte tafta bir gömlek" giydirdiler, başına da "ten renginde eski samur kürk başlığını" geçirdiler. Bey'in ölümüyle Thököly ailesi de son buldu.

Komáromi daha aynı gün II. Ferenc Rákóczi'ye de ölüm haberini şu sözlerle bildirdi: Tanrı "İzmit'in dışında, Çiçekli Çayır'daki çiftliğinden – o küçük evden, muhterem rahmetli hanımefendimiz Ilona Zrínyi ile de olduğu gibi – haşmetli efendimizi bu fani dünyadan yanına çağırды."

Üç gün sonra naaşını tabuta koydular, fakat Babıâli'ye ancak ölümünden sonraki beşinci gün haber gönderdiler. Çünkü Komáromi, iki vasiyetname ile Bey'in kıymetli eşyasının Fransız elçisinin eline geçtiğinden emin olmak istiyordu. Elçi gerekenleri göze batmayacak şekilde çabucak yaptı ve kâtibin yazısı eline geçince, "bir huzursuzluk olmaması için" kendi sekreterini bir yeniçeriyle beraber İzmit'e gönderdi.

kárát egy „kapás janicsárral, hogy valami alkalmatlanság ne essék”.

Később látni fogjuk, hogy kétszáz évvel később mennyire fontos lesz Magyarországon Thököly fejedelemnek a temetéséről szóló végakarata. Thököly ugyanis meghagyta Rákóczinak, hogy a testét Erdélybe vagy Magyarországra vigyék, és ott „valamely kulcsos városban egy lutheranum templumban” temettesse el Rákóczi, „epitaphiumot [emlékművet] s zászlót tétetvén temetése felett, emlékezetire”. Erre egyébként Komáromi János még az október 9-i levelében is felhívta – szinte teljesen ugyanezekkel a szavakkal – Rákóczi figyelmét.

A bujdosók a szultán engedélyét kérték, hogy Thökölyt végakaratainak megfelelően temethessék el, de csak annyi választ kaptak, hogy ott kell eltemetniük, ahol meghalt. Ekkor Komáromi a fejedelem jó barátjához, az ugyancsak Ízmitben élő egykori nagyvezírhez, Haszán pasához fordult, hogy engedje meg Thökölyt a városba vinni. A Szent Illés-hegye ugyanis eléggé félreeső helyen van, s félő, hogy a tolvajok kiássák a holttestet, vagy a kutya hordják szét a maradványokat. A pasa bele is egyezett, de azt a feltételt szabta, hogy csak éjszaka szabad átvinni a városra.

Komáromi választása az örményeknek a tengerpart-hoz közeli új temetőjére esett, ahová Thököly gyakran látogatott, „egy nagy sűrű fa alá, egy hideg forrás mellé, hol közel senki nincsen temetve”. A helyet hatvan tallérért megvásárolta a helybéli örményektől, majd szeptember 27-én megásatta a sírt. A koporsót kővel körülrakatta, és vastag cserfadeszkákkal fedte le. Miután a földet visszatemették, övig erő kőrakást emeltek, s arra került rá később a fehér márványból készült síremlék, a felirattal és a fejedelem címerével. Végül, a sír fölé „szép cserepes épü-

Thököly'nin cenazesıyla ilgili vasiyetinin iki yüz yıl sonra Macaristan'da ne kadar önem kazanacağını ileride göreceğiz. Zira Thököly, Rákóczi'ye, cesedini "Erdel'e veya Macaristan'a götürmelerini ve orada Rákóczi'nin "surla çevrili herhangi bir kentte bir Lüteryen kilisesinde gömdürtmesini, başına da bir anıt ile bir bayrak diktirmesini vasiyet etmişti. Kaldı ki János Komáromi daha 9 Ekimde yazdığı mektupta buna – neredeyse aynı sözlerle – Rákóczi'nin dikkatini çekmişti.

Mülteciler, Thököly'nin cesedini vasiyeti gereğince Erdel veya Macaristan'a götürebilmeleri için Padişah'tan izin istediler, fakat saraydan kısaca, 'öldüğü yerde toprağa verilsin' cevabını aldılar. O zaman Komáromi Thököly'i kente götürmesine izin vermesi için Bey'in yakın dostu olan ve İzmir'te yaşayan eski Sadrazam Hasan Paşaya başvurdu. Zira Aziz İlyas dağı oldukça sapa bir yerdeydi ve hırsızların mezarı açmalarından ya da köpeklerin cesedi parçalamalarından korkulurdu. Paşa buna razı oldu, fakat cesedi ancak geceleyin şehirden geçirmelerini şart koştu.

Komáromi, gömülecek yer olarak, denize yakın düşen yeni Ermeni mezarlığında, Thököly'nin sık sık ziyaret ettiği "bol yapraklı bir ağacın altında, soğuk bir kaynağın yanı başında" daha kimsenin gömülmediği yeri seçmişti. Oranın Ermenilerinden mezar yerini altmış Tallere satın aldı, sonra da 27 Eylül günü, "hayattayken sık sık uzandığı bol yapraklı büyük ağacın altında" mezarı kazdırttı. Tabutun etrafına taşlar dizdirdi üstüne de kalın meşe kalslar koydurdu. Tabut toprakla örtülünce, üzerine taşlarla bel kadar yüksekliğinde bir kaide yaptılar ve daha sonra bunun üzerine kitabenin ve Bey'in armasının kazılmış olduğu beyaz mermerden anıt taşı yerleştirildi. Sonunda da mezarın üzerine "kiremitli güzel bir dam" çık-

letet” emeltek. Egy későbbi elszámolás szerint de Ferriol márki francia követ száz tallért költött az „idvezült fejedelem Tököli Imre monumentumára”. A síremlék elkészültével Komáromi János is felkészülhetett, hogy tizenöt évi távollét után viszontlássá hazáját és kisfiát. Naplójából és a II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez írott leveléből egyaránt az derül ki, hogy elégedetten távozott, mivel méltó emléket sikerült állítani a hazájától távol elhunyt „kuruc királynak”.

„Már ezt minden úton járók, valakik jönnek, mennek egész Ázsiában, a szent földre, vagy Kanaán földére, Egyiptomba, Syriába, Babyioniaba, Arabiába, a Sinai hegyre, egyszóval akár hová, Perzsiába és egyéb helyekre, minthogy más úton nem is mehetnének, mind láthatják és mondhatják, az mint méltó is, hosszas bujdosásáért, s édes hazájáért s nemzetségiért való martyromságáért szegénynek:

REQVIESCAT IN PACE. AMEN.”

Mint fentebb említettük, halála előtt a fejedelem követeket küldött a Rákos mezejére összehívott országgyűlésre, amely végül Szécsény városában ült össze. Az országgyűlés nyolcadik cikkelye foglalkozik is a török földön élő fejedelemmel és híveivel. Elrendeli birtokainak a visszaadását, és igazságosnak találja, hogy Rákóczi az ország pénzéből fizesse vissza azokat a kölcsönöket, amelyeket az éveken át tartó magyarországi hadakozása alatt vett fel. Ugyanakkor méltónak minősítették Thökölyt és bujdosó híveit arra, hogy a jövőendő béketárgyalások során őket is belefoglalják a békeszerződésbe.

tılar. Daha sonraki bir rapora göre Fransız elçisi Marki de Ferriol “Merhum İmre Tököli'nin anıtı için” yüz Taler harcamıştı. Anıt mezar tamamlanınca János Komáromi de on beş yıl uzak kaldıktan sonra tekrar memleketini ve oğlunu görmeye hazırlanıyordu. Güncesinden ve II. Ferenc Rákóczi'ye yazdığı mektuptan da anlaşıldığı gibi, vatanından uzakta hayata gözlerini yuman “Kurus Kralı”na layık bir anıt diktikleri için oradan hoşnutlukla ayrılacaktı.

“Bütün yolun yolcuları, bütün Asya'dan gelip geçenler, Arzı Mukaddes ya da Ken'an topraklarına olsun, Mısır'a, Suriye'ye, Babil'e, Arabistan'a, Sina dağına, kısacası nereye olursa olsun İran'a ve diğer yerlere gidenler de başka yoldan geçemeyeceklerinden, hepsi görebilecek ve layık olduğu gibi diyecekler ki, uzun iltica yılları için ve vatanı ve milleti uğrunda şehit olan talihsiz,

REQUIESCAT IN PACE. AMEN.”

(Nur içinde yatsın. Amin. – terc.)

Yukarıda değindiğimiz gibi Thököly ölümünden önce, Rákos çayırında toplantıya çağırılan fakat sonunda Szécsény kentinde toplanan Millet Meclisine elçiler göndermişti. O zaman Meclis gündeminin sekizinci maddesi Türk topraklarında yaşayan Bey ve yandaşlarının durumunu da gözden geçirdi. Sonunda Bey'in topraklarının geri verilmesi kararını aldı ve Macaristan'da yıllarca süren savaşlar sırasında aldığı kredilerin Rákóczi tarafından ülke parasından geri ödenmesinin adalete uygun olacağını karara bağladı. Aynı zamanda Thököly ile mülteci yandaşlarını, gelecek barış görüşmeleri sırasında barış sözleşmesine dahil edilmeye de layık buldu.

*A Thököly-emigráció kutatása,
1862–1906
Az első magyar látogatók Izmitben*

II. Rákóczi Ferencsel és Rodostóval ellentétben Thököly Imre izmiti emigrációjáról, illetve a magyarok után maradt emlékekről a magyar közvélemény már korántsem volt annyira tájékozott. Egészen 1861-ig kellett várni, hogy az első híradás megérkezzen Törökországból Magyarországra. Tulajdonképpen az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc török földre szakadt menekültjei voltak az elsők, akik hírt adtak Thökölynek az izmiti örmény temetőben fekvő síremlékéről. Elsőként egy Donáth Mátyás nevű magyar kereste fel 1861-ben levelével Thaly Kálmánt:

„Izmitben az örmények mintegy kilencz év előtt egy új örmény templomot építtetvén, a temetőben talált sírköveket mind a templom falaiba felhasználták. Akkor gyaníthatólag Thököly sírkövét is kiemelék helyéből: mert az most helytelenül fekvőleg, nagy fák sora alatt van, mindjárt az út mellett, egészen a földbe beereszkedve.”

A veterán szabadságharcos levele ugyanakkor nem csupán Thököly fejedelem síremlékének a hollétéről tudósított. Részletesen beszámolt arról is, hogy merre lehetett a fejedelem és Zrínyi Ilona kíséretének a lakóhelye! Donáth a következőképpen folytatta levelét:

„Továbbá Thököly hívei *Kazuklu–Eszkele* fölött voltak letelepedve egy faluban, melynek csak temetője tudatik, hogy hol volt, – most is *puszta magyar falunak* hívják a törökök e helyet. Egy *Madzsar–oglu* (magyar–fi) nevű öreg

*Thököly ilticasıyla ilgili arařtırmalar,
1862–1906.*

İzmit'te ilk Macar ziyaretçiler

II. Ferenc Rákóczi'yle ve Tekirdağ ile ilgili anıların tersine, İmre Thököly'nin İzmit'te geçirdiği mültecilik yılları ve Macarlardan sonra orada kalan hatıralar hakkında Macar kamuoyunun pek o kadar bilgisi yoktu. Türkiye'den Macaristan'a ilk bilgilerin ulaşması için 1861'e kadar beklemek gerekli oldu. Esasında Thököly'nin İzmit'te Ermeni mezarlığındaki anıt mezarı hakkında ilk haberi verenler 1848–1849 özgürlük savaşının Türkiye'ye göçen mültecileri oldu. İlk olarak Mátyás Donáth adında bir Macar 1861 yılında Kálmán Thaly'ye gönderdiği mektupla şunları yazmıştı:

“İzmit'teki Ermeniler dokuz yıl önce yeni bir Ermeni kilisesi inşa ettikleri sırada orada buldukları mezar taşlarını kilisenin duvarlarını örerken kullanmışlar. Muhtemelen o zaman Thököly'nin mezar taşını da olduğu yerden çıkarmış olacaklar, çünkü şimdi tuhaf bir şekilde, hemen yolun kenarında büyük sıra ağaçların altında toprağa gömülmüş olarak bulunuyor.”

Bu emektar özgürlük savaşçısının mektubu sadece Thököly'nin mezarının nerede olduğu hakkında ipucu vermekle kalmıyordu. Donáth ayrıca, Bey ile İlona Zrínyi'nin ve eşliğindekilerin nerede oturmuş olabilecekleri hakkında da ayrıntılı bilgi veriyor ve mektubuna şöyle devam ediyordu:

“Thököly taraftarları Kazıklı İskele'nin yukarı tarafında bir köye yerleşmiş. Köyün nerede olduğu ancak

ember még él Serajliban az unokák közül. Múlt nyáron, hogy a nogaji tatárok átköltözének török földre, oda is levetődtek s a temető-helyet áskálni kezdték, de mivel keresztekre találtak – abbanhagyták. Továbbá onnan harmadfél óra járásnyira, *Baktsadzsik* nevű örmény faluban a cseszmébe vannak beépítve innen kövek, de felirataikkal befelé; vannak még emberek, kik jól tudják, hogy ezek a *puszta magyar falu* temetőjéből vitettek oda”.

Még ebben az évben Magyarországon körvonalazódni kezdett egy törökországi kutatóút terve, amely a Magyar Tudományos Akadémia három tagját, id. Kubínyi Ferenc országgyűlési képviselőt, Henszlmann Imre régész-műépítész és Ipolyi Arnold történészt, törökszentmiklósi plébánost tömörítette magába. A háromfős társaság legfőbb célja ugyan a Buda török kézre kerülését (1541) követően Isztambulba került „Corvinák”, Mátyás király híres könyvtára maradványainak a felkutatása volt, de mind Magyarországon, mind pedig a Törökországban élő magyarok között elterjedt a hír, hogy valójában II. Rákóczi Ferenc, illetve Thököly Imre emigrációjának a helyszíneit, illetve a bujdosók Isztambulban, İzmitben és Rodostóban található sírjait kívánják felkutatni. A tudós társaság tagjai az akkor már kisebb megszakításokkal ötödik éve Isztambulban tartózkodó Vámbéry Ármint, a későbbi neves turkológust és utazót kívánták megnyerni támogatásukra. Bár Vámbéry meglehetősen szkeptikus volt a tervezett kutatás sikerét illetően, mégis örömmel vállalta, hogy segíti a három akadémikus munkáját. Ennek megfelelően még Magyarországról történt elindulásuk előtt lépéseket tett a Magas Portán, hogy Isztambulban és a rodostói örmény „patriarkai okmánytárban” kutatásokat végezzenek, illetve felkereshessék az izmiti örmény te-

mezarlığından anlaşılıyor ve şimdi de Türkler buraya boş Macar köyü diyorlar. Saraylı kasabasındaki torunlar arasında hâlâ Macar oğlu adında bir ihtiyar yaşıyor. Geçen yaz Nogay Tatarları Türk topraklarına göçtüklerinde burada da kalmışlar. Arada mezarlığın olduğu yeri kazmaya kalkışmışlar, fakat istavrozlar bulunca kazmaktan vazgeçmişler. Gene buradan alınan bazı taşlar, yayan iki buçuk saat uzakta bulunan Bahçecik adındaki Ermeni köyünde çeşme duvarına yerleştirilmiş, fakat yazıları içe dönük kalmış. Hâlâ hayatta olan bazı kimseler, bu taşların boş Macar köyü mezarlığından alındığını çok iyi bildiklerini söylüyorlar.”

Daha aynı yıl Macaristan’da, Türkiye’ye bir araştırma yolculuğu yapılması konusunda tasarılar olgunlaşmaya başlıyor. Bu yolculuğa Macar Bilimler Akademisi’nin üç üyesi, milletvekili ihtiyar Ferenc Kubínyi, arkeolog-mimar İmre Henszlmann ve Törökszentmiklós kasabası rahibi tarihçi Arnold Ipolyi alınıyor. Bu üç kişilik ekibin birincil ödevi gerçi Budin’in Türklerin eline geçmesinden (1541) sonra kral Mátyás’ın İstanbul’a götürülen ünlü kitaplığı Corvina’ları araştırmak idi; fakat, bu ekibin aslında II. Ferenc Rákóczi ile İmre Thököly’nin mülteci olarak yaşadıkları yerleri ve mültecilerin İstanbul, İzmit ve Tekirdağ’daki mezarlarını araştırmak istedikleri yolundaki söylentiler hem Macaristan’da, hem de Türkiye’de yaşayan Macarlar arasında yayılıverdi. Bu bilim adamları, o zaman artık kesintili de olsa beşinci yıldır İstanbul’da bulunan ünlü gezgin ve daha sonra Türkolog Ármin Vámbéry’nin desteğini kazanmak istiyorlardı. Her ne kadar Vámbéry tasarlanan bu araştırmanın başarısı konusunda kuşkulu idiyse de, üç akademi üyesinin çalışmalarına yardım etmeyi memnunlukla üstlendi. Buna uygun olarak daha ekibin

metőt is. Vámbéry Ármint azonban ekkor már a nevének világhírnevet szerző közép-ázsiai út megszervezése foglalkoztatta, mivel tervei szerint még áprilisban, a nyári forróság előtt szeretett volna elindulni. A magyar akadémikusok kérésére egy ideig hajlandó volt elhalasztani az indulást, mivel azonban Kubínyiék utazása is egyre jobban eltolódott, Vámbéry 1862. május 15-én elhagyta a török fővárost, amivel kezdetét vette kalandos perzsiai, illetve közép-ázsiai utazása. Nem sokkal távozását követően a magyarok megérkeztek Isztambulba, ahol sikerült is rátalálniuk Mátyás király Corvináinak egyik-másikára, sőt Rodostóba is eljutottak. A tervezett izmiti zárándoklat viszont elmaradt, és rodostói látogatásukról is csak néhány későbbi visszaemlékezés, adoma tájékoztat bennünket. A Henszlmann Imre által útközben készített 27 rajz között kettő ugyan Thököly izmiti síremlékét ábrázolja, de ezeket korábbiak alapján készítette, amelyekhez minden bizonnyal valamelyik Isztambulban élő magyartól jutott hozzá.

Kubínyiék utazását követően közel húsz évet kellett várni, hogy a magyar tudóstársadalom, és általában a magyar közvélemény végre konkrét értesüléseket szerezhessen a bujdosó fejedelem nyughelyéről. 1881 nyarán egy fiatal, de már addig is jelentős érdemeket szerzett történész, Thallóczy Lajos (1854–1916) elhatározta, hogy Törökországba utazik, és többek között felkeresi a bujdosók emlékeit is. Atyai jó barátja, Thaly Kálmán, aki már két évtizede szorgalmazta a kutatást, a következőképpen reagált fiatal kollégája tervére:

„Mi szép dolog, hogy te Isztambulba, Nicomaediába s Rodostóba mégysz! Mikor támadt ez okos és mégis bolond terved? Okos per absolutum, és bolond, azért, hogy

Macaristan'dan hareketinden önce, İstanbul'da ve Tekirdağ Ermeni Patrikliği Arşivi'nde araştırma yapabilmeleri için, ayrıca İzmit'teki Ermeni mezarlığını da gezebilmeleri amacıyla Babiâli huzurunda gerekli adımları attı. O zamanlar Vámbéry, adını dünyaca tanıtacak olan Orta Asya yolculuğunu hazırlamakla meşguldü, çünkü daha yaz sıcakları bastırmadan Nisan'da yola çıkmak istiyordu. Bununla beraber, Macar bilim adamlarının arzusu üzerine hareketini bir süre ertelemeye yanaştı. Fakat Kubínyi'ler gittikçe gectiğinden Vámbéry 15 Mayıs 1862'de İstanbul'dan hareket etti ve böylece maceralı İran ve Orta Asya yolculuğu başladı. Vámbéry'nin hareketinden az sonra Macarlar da İstanbul'a vardılar ve kral Mátyás'ın Corvina'larından bazılarını bulduktan başka hatta Tekirdağ'a kadar gitmeyi de başardılar. Ne var ki tasarladıkları İzmit ziyareti yapılamadı. Tekirdağ ziyaretleri hakkında da ancak birkaç fıkra ile bazı anılardan bilgi edinebiliyoruz. İmre Henszlmann'ın yolculuğu sırasında yaptığı 27 resim arasında iki tanesi Thököly'nin İzmit'teki mezarını tasvir ediyor, fakat bunları muhtemelen İstanbul'da yaşayan Macarların birinden sağladığı resimlere dayanarak çizmiş olacak.

Kubínyi'lerin yolculuğundan sonra, Thököly'nin toprağa verildiği yer hakkında Macar bilim adamlarının ve genel olarak Macar kamuoyunun somut bilgiler edinebilmesi için hemen de yirmi yıl beklemeleri kaçınılmaz oldu. 1881 yazında genç fakat o zamana kadar da önemli erdemler kazanmış tarihçi Lajos Thallóczy (1856–1916) Türkiye'ye gitmeye ve orada diğerleri arasında mültecilerin hatıralarını da araştırmaya karar verdi. Yirmi yıldır mülteciler hakkında araştırma yapılmasında direnen babasının yakın dostu Kálmán Thaly genç meslektaşının bu tasarısı karşısında tepkisini şöyle kaleme almış:

nekem idejében nem tudtál róla szólni, – mert igen nagy kedvem volt volna ez utat veled együtt megtenni...” Thalóczy Ízmitbe tett látogatásáról csupán néhány magánlevele tudósít. 1881. szeptember 12-én a Héttorony örszobájából írta meg Takáts Sándornak, hogy volt „Kis-Ázsiában Thököly sírjánál”, és Rodostóba készül, egyébként pedig már napok óta „Stanbul nevezetességeit” járja. Ugyanaznap a következő szavakkal köszönte meg Hampel Józsefnek az otthoni segítségét: „Hálámat az Album ügyében kifejtett fáradozásodat illetőleg lerovom egy Miatyánkkal Rákóczi és Thököly sírjánál.”

Igaz, magyarok korábban is megfordultak itt, és Thököly síremlékét éppen egy Ízmirbe szakadt 1849-es vete-rán, Nógell István restauráltatta 1870 körül, némiképpen korábban pedig báró Vecsera nagykövetségi tanácsos javíttatott rajta, és a díszes vasrácsot is ő készítette. Erről azonban a hazai közvélemény nemigen szerzett tudomást. 1888 őszén viszont nem más, mint a történetíró Thaly Kálmán, II. Rákóczi Ferenc fejedelem életének szenvedélyes kutatója látogatott el Isztambulba, abból a célból, hogy tudományos kutatásokat végezzen az isztambuli és rodostói Rákóczi-emlékekkel kapcsolatban. Természetesen nem hagyta ki Ízmit városát sem, ahol Rákóczi fejedelem édesanyja, Zrínyi Ilona és mostohaapja, Thököly Imre fejedelem töltötték életük utolsó éveit. Az alig egy-napos Ízmiti kirándulásra október 5-e reggelén került sor. Thaly nem tudott törökül, de utazásához kiváló segítségre lelt az akkor 28 éves Kúnos Ignác turkológusban, aki már három éve élt török földön. A fiatal Kúnos az ötévi keleti tartózkodása alatt három nagy utazást tett Kis-Ázsiában, bejárta Görögországot, Szíriát, Palesztinát, Egyiptomot és a Balkán-félsziget egyes országait is. Ő volt az első

“Ne güzel şey, İstanbul’a, İzmit’e ve Tekirdağ’a gidiyor-
sun! Bu pek akıllıca ama gene de delice tasarı ne zaman ak-
lına geldi? Mutlaka akıllıca, fakat zamanında benim habe-
rim olmadığı için de delice bir tasarı, çünkü bu yolculuğu
seninle beraber yapmayı çok isterdim...” Thallóczy’nin
İzmit ziyaretine ait bilgiye ancak birkaç özel mektupta
rastlıyoruz. 12 Eylül 1881’de Yedikule nöbetçi kulübe-
sinden Sándor Takáts’a yazdığı mektupta, “Anadolu’da
Thököly’nin mezarına” gittiğini, şu anda Tekirdağ’a git-
meye hazırlandığını, günlerden beri de “İstanbul’un gö-
rülecek yerlerini” dolaştığını anlatıyor. Aynı gün József
Hampel’e memlekette gösterdiği yardımdan dolayı şu
sözlerle teşekkür ediyor: “Albüm konusunda katlandığın
zahmetler için Rákóczi ve Thököly’nin mezarı başında
dua ederek minnet borcumu ödeyeceğim.”

Gerçekte Macarlar daha önceleri de buraya uğramış-
lardı. 1849’un emekli askerlerinden İzmir’e yerleşmiş
olan İstvan Nogell 1870 dolaylarında Thököly’nin me-
zar anıtını restore ettirmiş; bir süre önce de büyükelçi-
lik müsteşarı baron Vecsera, mezar anıtı üzerinde tamir-
ler yaptırmış ve etrafındaki süslü demir parmaklığı da o
hazırlatmıştı. Fakat memlekette kamuoyunun bundan
haberi olmadı. 1888’de ise bizzat tarih yazarı, II. Ferenc
Rákóczi’nin hayatının tutkulu araştırmacısı Kalman Thaly
İstanbul ve Tekirdağ’daki Rákóczi hatıraları üzerinde bi-
limsel araştırma yapmak amacıyla İstanbul’a gitti. Doğal
olarak Rákóczi’nin annesi İlona Zrinyi ile üvey babası
İmre Thököly’nin yaşamlarının son yıllarını geçirdikleri
İzmit kentine de uğramazlık etmedi. Ancak bir günlük
İzmit yolculuğu 5 Ekim sabahı başladı. Thaly Türkçe bil-
miyordu, fakat artık üç yıldır Türkiye’de yaşayan ve he-
nüz 28 yaşındaki Türkolog Ignac Kunos bu yolculuğunda

európai tudós, aki elhatározta, hogy összegyűjti a török népköltészetet, amit aztán a több nyelvre lefordított köteteknek köszönhetően a nemzetközi turkológus szakma is megismerhetett.

Thaly és Kúnos gőzhajóval keltek át Isztambul ázsiai részébe, „Haidar-pasá”-ba, ahol felszálltak az Ízmit felé tartó vonatra, amely egyben az Oszmán Birodalom egyetlen vasútja volt. Kartal, Erenköy és Gebze érintésével, déltájban érkeztek meg Ízmitbe, amely akkoron 10–12 000 török, örmény, görög és zsidó lakossal bíró városka volt. Még Erenköyből előre táviratoztak az izmiti állomásfőnökségre, hogy gondoskodjanak megfelelő fogatról számukra. Az állomáson várta is őket egy „tulipántos tatár-kocsi”, a belsejében „ázsiai juh gyapjával tömött matracz”-okkal, amelyekre a két utazó, keleti szokás szerint maguk alá húzott lábakkal („törökülésben”) letelepedett. Nyugati irányban végigrobogtak a város utcáin a tenger feletti hegyoldalban fekvő örmény temető felé. A temető előtt már várta is őket egy „őszbe csavarodott nagyszakállú, derék, tisztos örmény pap, a fehér hajú vén sírkertőrrel”, néhány más öregember társaságában, és egy csapatnyi zsi-bongó kisgyermekkel, akiket a kíváncsiság vonzott oda, hogy megláthassák a „Madzsarisztánból” érkezett zarándokokat, akik a néhai „madzsar király” sírját jöttek meglátogatni. A pap és a vén sírásó elmondták, hogy mintegy 60 évvel azelőtt, a régi örmény temető felszámolása után szállították át a fejedelem hamvait (és síremlékét) új helyére. Mivel egyházi irataik szerint a magyarok a fejedelem nyughelyét örök időkre vásárolták meg, az egyházi tanács kötelességének érezte, hogy Thököly hamvai is új helyre kerüljenek.

A sírkert délkeleti részén két óriási, több száz éves pla-

ona değerli bir yardımcı oldu. Genç Kúnos beş yıl süren Doğu gezisi sırasında Anadolu'da üç büyük yolculuk yaptı, Yunanistan'ı, Suriye'yi, Filistin'i, Mısır'ı ve bazı Balkan ülkelerini gezdi. Türk halk şiirlerini toplamaya karar veren ilk Avrupalı bilim adamı Kúnos oldu ve daha sonra birçok yabancı dile çevrilmiş olan ciltleri sayesinde Türkologlar da uluslararası boyutlarda bunları tanıma olanağına kavuştu.

Kúnos ile Thaly İstanbul'un Anadolu yakasına, Haydarpaşa'ya vapurla geçtiler ve orada İzmit trenine bindiler. Bu hat Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tek tren hattıydı. Tren Erenköy, Kartal ve Gebze'ye uğradıktan sonra öğle sularında İzmit'e vardı. İzmit, Türk, Ermeni, Rum ve Musevi sakinleriyle 10-12 000 nüfuslu küçük bir kentti. Daha Erenköy'e uğradıkları zaman kendilerine uygun bir at arabası sağlanması için İzmit istasyon şefliğine telgraf çekmişlerdi. Oraya vardıklarında "lalelerle süslü bir Tatar arabası" bekliyordu. İçine "yün şilteler" yerleştirilmişti ve iki yolcu adet olduğu gibi bağdaş kurarak bu şiltelere oturdu. Tepedeki Ermeni mezarlığına doğru batı yönünde yol alarak kentin sokaklarını baştan sona geçtiler. Mezarlığın önünde onları "kocaman ak sakallı dinç bir Ermeni papazı ile saçları ağarmış bir mezarlık bekçisi", ayrıca daha birkaç yaşlı ile cıvıl cıvıl bir grup çocuk bekliyordu. "Eski Macar kralının" mezarını görmek için Macaristan'dan gelen bu ziyaretçileri merak etmişlerdi. Papaz ile mezarıcı, 60 yıl kadar önce, eski Ermeni mezarlığının kaldırılmasından sonra Thököly'nin kemiklerinin (ve mezar taşının) yeni mezara nakledildiğini anlattılar. Kilise defterlerine göre Macarlar Thököly'nin mezarını sınırsız süreyle satın almış olduklarından, Kilise Kurulu Thököly'nin kemiklerini de yeni mezara nakletmeyi kendisi için bir yükümlülük saydı.

tánfa állt. Ezek egyikének a tenger felé hajló lombsátra alatt pillantották meg Kúnosék a kuruc király síremlékét, az angolok temetőjében. 1888-ra ugyanis angolok kezdtek temetkezni a néhai magyar fejedelem síremléke köré, s a legutolsó egy 1878-ban elhunyt fiatal angol tengerész sírja volt, éppen Thököly szomszédságában. Kúnos tolmácsolásában Thaly rögtön rákérdezett, hogy „ki gondolja így a madzsar kiráj nyugóhelyét?” Mire a két helybéli illetékes a következő választ adta: „Az angolok, uram, az angolok, – a kik ide temetkeznek melléje!” A síremlék ugyanis, a magyar látogatók meglepetésére, teljesen ép és jól gondozott volt. A díszes vaskerítést alig néhány évvel korábban festhették újra, mivel a szín még élénk volt rajta.

A síremléktől öt-hat lépésnyire Thalyék Thököly egykori csorgókútjának a márványkő gyűrűjét is megtalálták, a hozzá tartozó két, négyszögletűre faragott koronakövel együtt. Thököly hamvai azonban nem a síremlék alatt, és nem is a csorgó közelében feküdtek, hanem a másik platánfa közelében. Eredetileg ugyan a síremlék is ott állt, de az agg temetőőr szerint az angolok később átvitették, hogy a saját temetőjüket díszítse.

A rövid izmiti látogatás során Thaly kezében mindvégig ott volt a Thököly fejedelmet a bujdosásba is elkísérő titkár, Komáromi János diárium, amelyből mind a síremlékre, mind pedig a kis kőkútra sikerült ráismer-nie. Thaly nem sokáig időzhetett a temetőben, mivel kevés idejük maradt a vonat visszaindulásáig. Csupán néhány levelet téphetett le a síremlékre boruló platánfáról, s azokat becsúszhatta Komáromi diáriumának lapjai közé. Visszaszekereztek a pályaudvarra, ahol már indulásra készen „prüszkölt” a mozdony. Késő este érkeztek vissza Pérába. Másnap rögtön sor került a háromnapos rodostói

Mezarlığın güneydoğu kısmında yüzlerce yıllık iki dev çınar vardı. Kúnos'lar, bunlardan birinin denize doğru uzanan dallarının altında, İngiliz mezarlığında, Kuruc kralının mezarını gördüler. Zira 1888'de İngilizler eski Macar Beyi'nin mezarının çevresine mezarlar açmaya başlamışlardı. Hatta son defa tam da Thököly'nin mezarının yanında 1878'de ölen genç bir İngiliz denizcisinin mezarı yapılmıştı. Thaly hemen Kúnos'un tercümanlığı aracılığıyla "Macar kralının yattığı yere kim bakıyor" diye merakla sorunca, buranın iki sorumlusu şu cevabı verdi: "Buraya, O'nun yanına mezarlar açan İngilizler, beyefendi, İngilizler..." Mezarlar, Macar ziyaretçilerin hayretini uyandırdığı gibi gerçekten de tamamen bakımlı ve korunmuştu. Thököly'nin mezarının etrafındaki demir parmaklık, rengini daha koruduğuna göre, ancak bir iki yıl önce boyanmış olacaktı.

Thaly'ler mezarın beş altı adım ötesinde, Thököly'nin eski çeşmesinin mermer teknesi ile dört köşe yontulmuş iki tepelik taşını da buldular. Ne var ki Thököly'nin kemikleri mezar taşının altında değildi, hatta çeşmenin de yakınında değil, ancak öteki çınar ağacının yakınında bulunuyordu. Aslında mezar taşı da oradaydı, fakat yaşlı mezar bekçisine göre, daha sonra İngilizler kendi mezarlarını süslemek için oradan kaldırmışlardı.

Thököly'ye ilticada da eşlik eden sekreteri János Komáromi'nin Güncesi kısa İzmit ziyareti sırasında sonuna kadar Thaly'nin elindeydi ve hem mezar taşını hem de küçük çeşmeyi buna dayanarak bulmuştu. Thaly'ler mezarlıkta daha fazla kalamadılar, çünkü geri dönmek için trenin hareket saati yaklaşmıştı. Thaly, mezarı gölgeleyen çınardan ancak birkaç yaprak kopardı ve bunları Komáromi'nin Güncesinin arasına koydu. Sonra gene ara-

utazásra is, amely Thaly legfontosabb célját képezte. Ennek lebonyolítását követően a történetíró hamarosan hazatért Budapestre. Kúnos azonban még továbbra is Isztambulban maradt, és Thaly több feladattal is megbízta. Mivel az izmiti kiránduláson nem volt lehetőségük fényképek készítésére, Kúnosra várt annak lebonyolítása. Ennek meneteléről a nagy hírű magyar történészt, Szilágyi Sándort kellett értesítenie, aki akkortájt a budapesti egyetem könyvtárának volt az igazgatója. Kúnos már október 23-án örömmel tudatta, hogy egy G. Berggren nevű isztambuli francia fotográfus hajlandó vele Ízmitbe utazni és jótáll a képek minőségéért is. A munkát azonban még a következő év elején sem sikerült véghezvinni, mivel a szigorú tél és a mostoha időjárás miatt sokáig nem tudták lebonyolítani az utazást. Végül még az év folyamán sikerült elkészíttetni a képeket, és Cserna Károlynak, a Berggren két, Ízmit városát, valamint Thököly sírkertjét ábrázoló fotójáról készített rajza szerepelt is Angyal Dávid Thököly-monográfiájának 1889-ben megjelent második kötetében, de ugyanezen rajzok megjelentek a Vasárnapi Újság című hírlap 1889. évi 49. számában is, egy „Thököly utolsó évei” című cikk illusztrációiként. A Thököly sírjánál tett látogatás Kúnos Ignácot is megihlette. A fent említett hírlap 1890. évi 1. számában egy rövid leírást közölt Ízmitről és a bujdosó fejedelem sírjáról. A „Magyar emlékek Ízmitben” című cikk feltehetően még a Thalyval történt látogatás alatt fogalmazódhatott meg a fiatal tudósban, aki cikkében kétszer is hivatkozott Komáromi János „Diáriumjára”, amely, mint tudjuk, végig náluk volt a városban tett látogatás során...

A Kúnos nem mindennapi írói tehetségét sem nélkülöző rövid cikk festői leírását adja Ízmit környékének, amely,

bayla istasyona döndüler. Lokomotif “pufluyor”, tren harekete hazır bekliyordu. İstanbul’un Avrupa yakasında bulunan Pera’ya (Beyoğlu) akşam geç saatlerde vardılar. Ertesi gün hemen, Thaly’nin en önemli hedefi saydığı üç günlük Tekirdağ yolculuğu başladı. Bu yolculuktan az sonra Thaly Budapeşte’ye döndü, fakat İstanbul’da kalan Kúnos’a bir sıra ödev bıraktı. İzmit gezileri sırasında fotoğraf çekme imkânı olmadığından bunu gerçekleştirmek işi Kúnos’a kaldı. Bu işin yürütülmesi konusunda o sıralarda Budapeşte Üniversite Kütüphanesi müdürü olan ünlü Macar tarihçisi Sándor Szilágyi’ye haber verecekti. Kúnos daha 23 Ekimde gönderdiği haberde Berggren adında İstanbullu bir Fransız fotoğrafçının kendisiyle İzmit’e gitmeye razı olduğunu ve fotoğrafların kalitesini de garanti ettiğini bildirdi. Fakat kışın ağır bastırması ve şiddetli iklim şartları yüzünden uzun süre yola çıkamadıkları için yeni yılın başında da işi bitiremediler. Nihayet o yıl içinde fotoğrafları hazırladılar. Berggren’in İzmit kentinden ve Thököly’nin mezarından çektiği iki fotoğraftan Károly Cserna’nın çizdiği iki resim, Dávid Angyal’ın Thököly monografisinin 1899’da yayımlanan ikinci cildinde yer aldı. Bu resimler ayrıca Vasárnapi Újság adlı gazetenin 1889 yılı 49. sayısında “Thököly’nin son yılları” başlıklı bir yazının fotoğrafları olarak da çıktı. Thököly’nin mezarına yaptıkları ziyaret Ignác Kúnos için de ilham kaynağı oldu. Yukarıda adı geçen gazetenin 1890 yılı 1. sayısında İzmit ve mülteci Bey’in mezarı hakkında “İzmit’te Macar hatıraları” başlıklı kısa bir yazısı çıktı. Bu yazı herhalde Thaly ile beraber İzmit gezileri sırasında genç bilim adamının kafasında biçimlenmiş olacaktı. Yazıda, İzmit ziyaretleri sırasında sonuna kadar yanlarında bulundurdıkları János Komáromi’nin Güncesine hatta iki kez gönderme yapıyordu.

a saját szavaival élve: „egy darabka kis Európája az oszmánli világ Ázsiájának”. Ugyanakkor a török népek költészetét tanulmányozó fiatal tudós talán nem is lenne a magyarság bölcsőjét kutató Vámbéry Ármin tanítványa, ha a Boszporuszon átkelve nem a következő gondolat kelne életre benne: „Ázsia földjén vagyunk, és ázsiai idők emléke borong képzeletünkben”. A bujdosó Thököly sírjánál tett látogatás leírását pedig a következőképpen fejezi be:

„A hazafiúi kegyelet csak itt-ott téved el e távol helyre, és alig hogy oda tud már igazodni – oda Nikomédiában, egy nagy sűrű fa alá, – egy ódon sir mellé.”

Kúnos'un sıradan denemeyecek yazarlık yeteneğini de yansıtan bu kısa yazı İzmit ve çevresinin resimsi bir tasvirini veriyor ve yazar burayı kendi sözleriyle "Osmanlı dünyasının Asya'sında bir parçacık Avrupa" olarak niteliyor. Öte yandan Türk halklarının şiirini inceleyen genç bilim adamı, İstanbul Boğazı'nı geçtikten sonra kafasında canlanan düşünceyi "Asya topraklarımızda ve Asya döneminin hatıraları belirleniyor hayallerimizde" sözleriyle tanımlarken, muhakkak ki Macarların beşiğini araştıran Ármin Vámbéry'nin öğrencisi olduğunu da vurgulamış oluyor. Mülteci Thököly'nin mezarını ziyaret etmelerini anlatan satırlarını ise şöyle bitiriyor:

"Vatana sadakat yolu bu kadar uzaklara ender düşer ve oraya – İzmit'te büyük, bol yapraklı bir ağacın altına – eski bir mezarın yanına ancak intibak edebilir."

Szádeczky-Kardoss Lajos izmiti utazásai 1903-ban

Mintegy tizenöt évvel Thaly Kálmán izmiti látogatása után, 1903-ban Szádeczky-Kardoss Lajos történész, a Kolozsvári Egyetem tanára járt kétszer is a városban. Szádeczky volt a szervezője a „Rákóczi-zarándoklat”-nak, amelynek célja a bujdosók törökországi emlékeinek a felkeresése volt. A program egyik pontja szerint a zarándokok Thököly Imre sírjához is el akartak menni, amiért Szádeczky már az év tavaszán egy rövid előzetes látogatást tett İzmitben. Másodjára már a zarándokút alkalmával járt ott 1903 októberben, de nem elégedett meg az örmény temető megtekintésével. Elhatározta, hogy felkeresi İzmit városán túl a Virágok mezejét, ahol Thököly és Zrínyi Ilona töltötték utolsó éveiket, és ahol meghaltak.

Szádeczkyt nemcsak a „honfiúi kegyelet” ösztönözte erre, hanem annak a tudata is, hogy addig magyar történetíró még nem járt arrafelé, sőt még az udvarház pontos helyéről sem volt tudomásuk. Erre buzdította egyébként maga Thaly Kálmán is, aki – ahogyan már említettük – 1888-ban maga is meglátogatta Thököly sírhelyét, de lakóhelyére már nem jutott el. Szádeczky Thaly Kálmánnak a *Rákóczi-emlékek Törökországban...* című nagyszerű kötetét is magával vitte, amely tartalmazta Donáth Mátyás 1861-ben írt levelét, valamint Thaly helyszíni tapasztalatainak az összegzését.

Szádeczky már tavasszal előkészítette a kutatást, és az általa ismert „tájékoztató” adatokat közölte egy tizenöt

*Lajos Szádeczky-Kardoss'un
1903 yılında İzmit yolculukları*

Kálmán Thaly'nin İzmit yolculuğundan on beş yıl kadar sonra 1903'te Kolozsvár (Kluj) Üniversitesi öğretim üyesi tarihçi Lajos Szádeczky-Kardoss, kenti iki kez ziyaret etti. Mültecilerin Türkiye'deki hatıralarını araştırmak amacını güden "Rákóczi Ziyareti" programını Szádeczky örgütlemişti. Programdaki bir maddeye göre ziyaretçiler İmre Thököly'nin mezarına da gideceklerdi ve bu nedenle Szádeczky daha o yılın ilkbaharında İzmit'e önceden bir yolculuk yapmıştı. Oraya ziyaret amacıyla ikinci kez 1903 yılı Ekim ayında gitti, fakat sadece Ermeni mezarlığını gezmekle yetinmedi. Ayrıca, kentin dışında İmre Thököly ile İlona Zrínyi'nin son yıllarını geçirdikleri ve hayata gözlelerinin yumdukları Çiçekli Çayır'a da gitmeyi kararlaştırdı.

Szádeczky'yi bu ziyarete özendiren, sadece "vatan sadakati" değildi, aynı zamanda o zamana kadar buraya bir Macar tarihçisinin gelmemiş olması ve hatta oturulan köşkün tam yerinin bile bilinmemesiydi. Kálmán Thaly de bu ziyareti teşvik ediyordu, zira daha önce değindiğimiz gibi Thaly de Thököly'nin mezarını 1888'de ziyaret etmiş, fakat oturduğu yeri görememişti. Szádeczky, Kálmán Thaly'nin büyük başarı kazanan Türkiye'de Rákóczi hatıraları adlı kitabını da beraberinde getirmişti. Zira kitapta Mátyás Donáth'ın 1861'de yazdığı mektupla Thaly'nin yerinde edindiği izlenimlerinin bir özeti de bulunuyordu.

Szádeczky daha ilkbaharda araştırma hazırlıklarını tamamladı ve kendisinin sağladığı "enformasyon" verilerini,

éve Ízmitben élő magyarral, Pap Keresztéllyel is, akitől, mint a város környékét különösen jól ismerő szenvedélyes vadásztól remélt útbaigazítást nyerni. Pap Keresztély a vele közölt adatok alapján két helyet jelölt meg, ahol Komáromi János leírása ráillett a vidékre. Az egyik Ízmittől északnyugatra, a hegyek között, a másik pedig a városon túl, délkeleti irányban volt, a hegyek lábainál. Pap az első hely felkeresését ajánlotta inkább, Szádeczky azonban elvetette az ötletet, mivel a Komáromi leírása szerint a *Virágok mezeje* „Nikomédiánál beljebb [...] a tenger végén túl” feküdt, a Pap által elsőként javasolt hely viszont éppen a másik irányban, abban az esetben pedig Komáromnak nem kellett volna Thököly holttestét a „városon titokban” éjjel áthozni.

Második támpontja pedig Donáth Mátyás már említett levele volt. A levélben említett helységek – Kazuklu-Eszeke (Kazıklı İskele), Szarajlı (Saraylı) és Baktsadzsik (Bahçecik) – felől tájékozódva megtudta, hogy ezek Ízmittel átellenben (tehát nem Nikomédiánál beljebb), az öböl derekán túl (nem a végén túl) vannak; tehát nem illik rájuk Komáromi irányjelzése. Lehetségesnek tartotta ugyan, hogy némelyek ott telepedtek le Thököly hívei közül, de a Virágok mezejét teljesen máshol kellett keresni. Később, amíg Rodostóban volt, Papot elküldte ezekre a helyekre. Kazıklı határában (délnyugatra) meg is találta a régi temetőt, ahol kereszttel jelzett sírkövek voltak, de felirat nélkül, virágalakokkal díszítve. Talált épülethelyet és fürdőt is, amelynek a bejáratánál szépen kifaragott márványkövön keresztet talált s közelében egy csorgókutat. Ezt a helyet (a régi temető környékét) Macarlarnak nevezik, felette emelkedik a Gözlementepe nevű csúcs s attól keletre Tatarköy nevű falu. Pap elment Bahçecik faluba

on beş yıldır İzmit'te yaşayan, kent ve yöresini özellikle çok iyi bilen avcılık tutkunu Macar asıllı Keresztély Pap'a bildirdi. Çünkü bu konuda onun yol göstereceğini umuyordu. Keresztély Pap kendisine bildirilen verilere dayanarak, János Komáromi'nin tarifine uygun düşen iki yer gösterdi. Biri İzmit'in kuzeybatısında dağlar arasındaydı; diğeri ise kentten öteye güneydoğu yönünde dağların eteğindeydi. Pap daha çok ilk gösterdiği yeri aramalarını öneriyordu, fakat Szádeczky bu görüşü desteklemedi. Çünkü Komáromi'nin anlattığına göre Çiçekli Çayır "İzmit'ten daha içerde...denizin sonundan da ötede" idi. Pap'ın ilk önerdiği yer ise tam da aksi yöneydi ve Çiçekli Çayır orada olsaydı, Thököly'nin cesedini Komáromi'nin geceleyin "gizlice kenti geçerek" götürmesine gerek kalmazdı.

Szádeczky'nin ikinci dayanağı ise Mátyás Donáth'ın yukarıda değindiğimiz mektubuydu. Mektupta anlatılan yerleri – Kazıklı İskele, Saraylı, Bahçecik – sorup soruşturduğunda, bunların İzmit'in tam karşı tarafında olduğunu, yani (İzmit'ten daha beriye düşmediğini) körfezin ortalarından ötede bulunduğunu öğrendi. Bu ise Komáromi'nin verdiği yöne uygun düşmüyordu. Gerçi Thököly'nin taraftarlarından bazılarının orada yerleşmiş olabileceğini dikkate aldı, fakat Çiçekli Çayır'ı tamamen başka yerde araması gerekiyordu. Sonraları kendisi Tekirdağ'da iken Pap'ı bu yerlere gönderdi. Kazıklı'nın sınırında (güneydoğuda) eski mezarlığı da buldu. Etrafta üzerlerinde istavroz olan mezar taşları vardı, fakat yazı yoktu, yalnız çiçeklerle bezenmişti. Binanın olduğu yeri ve hamamı da buldu. Hamamın girişinde üzerine istavroz oyulmuş güzel bir mermer taşı ve yakınında çeşmeyi de keşfetti. Buraya (eski mezarlık civarına) "Macarlar" diyorlardı; bunun yukarısında Gözlemen tepe dedikleri dağ zirvesi, oradan doğuya doğru da

is, de nem talált feliratokat a beépített köveken. Feltételezhető, hogy a Kazikli határában levő régi temető környékének Macarlar neve valószínűleg Thököly hívei egy részének ott lakása emlékezetét őrzi, de Thököly Imre maga az udvarával nem lakott ott.

Ugyanakkor a csiftlik elhelyezkedéséről két támpont is Szádeczky rendelkezésére állt. Thököly egyik 1705. március 17-én II. Rákóczi Ferencnek írott levele szerint Haszán pasa is ellátogatott hozzá az egymérföldnyire levő majorházához, Komáromi János feljegyzései pedig kétórányi járásra tették Ízmittól, a „tenger végétől beljebb”. A Virágok mezejét tehát Ízmiten s a „tenger végén túl”, beljebb kellett keresni két óra járásra. Egyértelműnek tűnt, hogy csakis a Gökdag, azaz Szent Illés-hegye jöhet szóba, ami Isztambulból Ízmit felé haladva délkeleti irányban terült el, kétórányira vagy egy mérföldre a településtől.

Pap Keresztély egyébként már 1903. április 27-én megírta Szádeczkynek Ízmitből, hogy a várostól mintegy két óra járásra van egy Madzsardag nevű hegy, amelynek a lábánál egy „igen szép mező terül el”. Ezt Szádeczkyék Isztambulba érkezésekor a magyar és osztrák konzuli ügyvivő is megerősítette.

Szádeczky három honfitársa kíséretében október 17-én délután érkezett Ízmitbe, és még aznap este minél több embert ki akart kérdezni a magyarokról fennmaradt hagyományokról. A környékbeli lakosok a *Milet Hotel* nagytermébe jöttek össze. A közeli Szabandza faluból egy a többiektől elütő típusú ember is érkezett, akinek a „teszkeré”-jébe (igazolványába) az volt beleírva, hogy Macar (madzsar). Elmondása szerint a falujában többen is laknak, akik megkülönböztetésül a Madzsaroglu nevet viselik!

Másnap Szádeczky és Pap kikocsikáztak a Magyar-hegy

Tatarköy vardı. Pap Bahçecik köyüne de gitti, fakat inşaatta kullandıkları taşlar üzerinde yazılar bulamadı. Herhalde, Kazıklı'nın sınırındaki eski mezarlığın çevresine "Macarlar" demeleri, muhtemelen Thököly'nin taraftarlarından bir kısmının orada oturmalarının hatırasına olacaktı; fakat İmre Thököly maiyetiyle birlikte orada oturmamıştı.

Öte yandan çiftliğin yeri hakkında Szádeczky'nin elinde iki dayanak vardı. Biri Thököly'nin 17 Mart 1705'te II. Ferenc Rákóczi'ye yazdığı mektuptu ve buna göre bir mil uzaktaki çiftlik evini Hasan paşa da ziyaret etmişti. Diğeri ise János Komáromi'nin notlarıydı ve buna göre ise ev "denizin sonundan içeriye doğru" yayan iki saat uzaktaydı. Demek ki Çiçekli Çayır'ı İzmit'te "denizin sonundan içeriye doğru" yayan iki saat kadar uzakta aramak gerekiyordu. Bu durumda ancak Gökdağ söz konusu olabilir gibi görünüyordu, zira burası İstanbul'dan İzmit'e doğru gidilirken güneydoğu yönünde, İzmit'ten iki saat ya da bir mil uzakta bulunuyordu.

Keresztély Pap daha 27 Nisan 1903'te İzmit'ten Szádeczky'ye gönderdiği mektupta kentten aşağı yukarı iki saat uzakta Macar Dağı adında bir dağ olduğunu ve bunun eteğinde "çok güzel bir çayır" uzandığını yazmıştı. Bunu, Szádeczky İstanbul'a geldiğinde Macar ve Avusturya konsolosluk işğüderi de doğrulamıştı.

Szádeczky üç memleketlisiyle birlikte 17 Ekimde öğleden sonra İzmit'e geldi. Daha o akşam Macarlardan kalan gelenekleri elden geldiği kadar çok insandan sorup öğrenmek istiyordu. Civar bölgelerin sakinleri Milet Hotel'in büyük salonunda toplandılar. Yakındaki Sapanca köyünden, diğerlerinden farklı bir erkek de gelmişti, nüfus teskeresinde 'Macar' diye yazılıydı. Anlattığına göre köyünde Macaroğlu adını taşıyan daha birçok kişi vardı!

lábánál elterülő Karatepe faluba, amelyet a helyi görög pap szerint mintegy 250–300 éve lakták, s a lakosok között sokan viselték a Madzsar nevet. A helyi hagyomány szerint ők a falu határában egykoron lakott magyar bujdosók leszármazottai, és a Magyar-hegy aljában még akkor is megvoltak annak a háznak a romjai, ahol a „magyar vezér” lakott. Azonban nem csupán a hegy elnevezése és a helyi családnevek utaltak a magyarokra. A Magyar-hegy alól eredő és kristálytiszta vizű Magyar-patak (Macar-dere), valamint a patak után következő Magyar-dűlő ugyancsak az egykori bujdosók ittlétére utalt.

Karatepéből Pap Keresztély egyik ismerőse, egy Hadzsi Koszti Tanasz nevű öregember vezette tovább őket. A magyarok is tatár fanyergekkel felszerelt zömök hegyi lovakra ültek, és a puskás vezető, a lovak tulajdonosai, valamint egy sereg érdeklődő suhanc kíséretében elindultak, hogy megtalálják Thököly fejedelem egykori majorházának a helyét. A Nagy-patak (Büyük dere) és a Rezes-patak, „Baki-ordsa-dere” (Bakırcı dere) érintésével jutottak el a Magyar-patakhöz (Macar dere), ahol végre felismerni vélték a csiftlik romjait. Egy finom faragású márványoszlop-talapzatot is találtak, amelyen szép csigakövületek nyomai voltak.

Később egy helybéli lakos utánuk ment Karatepéből İzmitbe, azzal, hogy neki van egy díszesen faragott ládája, ami még a régi magyar ősétől maradt rá. Szádeczkyt viszont már nem találta a városban, viszont később Pap Keresztély által elhozatta Isztambulba, majd a „díszes faragott homlokrészét” magával vitte Magyarországra, ahol elhelyezte a kuruc ereklyék között. A ládán székelty és kalotaszegi mintákat vélt felfedezni, bár azt is észrevette, hogy a ciprusmotívumok keleti munkára vallottak.

Ertesi gün Szádeczky ile Pap arabayla Macar Dağı'nın eteğindeki Karatepe köyüne gittiler. Köyün Rum papazına göre burası 250–300 yıldır yerleşim alanı olmuştu ve halkın arasından birçoğu Macar adını taşıyordu. Buradaki rivayete göre bunlar vaktiyle köy sınırında oturan Macar mültecilerinin soyundandı ve Macar Dağı'nın eteğinde daha o zaman da “Macar Bey'inin” oturduğu evin kalıntısı görülüyordu. Fakat Macarlarla bağlantıyı gösteren sadece dağın adı ve yerel soyadları değildi. Macar Dağı'nın eteğinde fışkıran, suyu billur gibi temiz “Macar Deresi” ve dereden sonra uzanan “Macar bayırı” aynı şekilde bir zamanlar burada Macar mültecilerinin oturduğunu kanıtlıyordu.

Keresztély Pap'ın tanıdığı Hacı Kosti Tanas adında bir ihtiyar Karatepe'den sonra onlara rehberlik etti. Macarlar da tahtadan Tatar semerleri olan tıkız dağ atlarına bindiler, önde silahlı kılavuzla, atların sahipleriyle ve bir gurup meraklı delikanlıyla birlikte Thököly'nin vaktiyle oturduğu çiftlik evinin olduğu yeri aramak amacıyla yola koyuldular. “Büyük dere” ve “Bakırca dere” üzerinden “Macar deresi”ne vardıkları zaman orada artık çiftliğin kalıntılarını buldukları kanısına vardılar. Ayrıca, üzerinde salyangoz fosillerinin izleri olan incelikle işlenmiş bir mermer sütun tabanı da buldular.

Daha sonraları yerli sakinlerden biri Karatepe'den İzmit'e gitti. Elinde, eski Macar cedlerinden kalma, süslemeli oymalı bir sandık vardı. Fakat Szádeczky'yi artık İzmit'te bulamadı. Szádeczky buna mukabil sandığı Keresztély Pap aracılığıyla İstanbul'a göndertti ve daha sonra da “süslü oymalı alın kısmını” beraberinde Macaristan'a götürerek oradaki Kuruc hatıraları arasına koydurdu. Tahminine göre sandığın üstündeki süslemeler Sekel ve Kalotaszeg motifleriydi; halbuki servi ağacı motiflerinin doğu emeğini yansıttığını da fark etmişti.

A hamvak feltárása és hazahozatala

Tisza István miniszterelnök 1904. június 22-ére bizalmas értekezletet hívott össze, többek között a Thököly izmiti síremlékének, illetve lakóhelyének a felkutatásában érintett Thaly Kálmán és Szádeczky-Kardoss Lajos részvételével. A miniszterelnökkel együtt tizennégy fős társaság ekkor döntött a hamvak hazahozatalának fontosabb mozzanatairól. Az egybegyűltek az isztambuli St. Benoît-templomból II. Rákóczi Ferenc és anyja, Zrínyi Ilona, valamint a fia, Rákóczi József maradványait, a rodostói Panagia Pneumatokrotoria görög templomból gróf Bercsényi Miklós főgenerális, gróf Esterházy Antal generális és Sibrik Miklós udvarmester hamvait, Ízmitből pedig Thököly Imre fejedelem földi maradványainak a hazaszállítását határozták el. Az 1723-ban Rodostóban elhunyt Bercsényi Miklósné Csáky Krisztina hazaszállítása is szóba került, de az ő hamvai felett a Csáky család tagjai rendelkeztek, ezért először az ő hozzájárulásukat kellett megszerezni. Az értekezleten arról is döntöttek, hogy a hamvakat a kassai dómban fogják elhelyezni, kivéve Thökölyét, akit a végakarata szerint valamelyik evangélikus templomban kívántak örök nyugalomra helyezni. A miniszterelnök felterjesztését 1904. július 11-én a király is helybenhagyta, és felhatalmazta a további intézkedések megtételére is.

A hamvak hazahozatalának az előkészítésével a miniszterelnök Thaly Kálmán és Thallóczy Lajos történészt, közös pénzügyminisztériumi osztályvezetőt kívánta megbíz-

Kemiklerin mezarlardan çıkartılması ve yurda götürülmesi

Başbakan İstván Tisza 22 Haziran 1904'te bir kapalı toplantı yaptı. Bu toplantıya, diğerleri arasında Thököly'nin İzmit'teki mezarının ve oturduğu yerin araştırılmasıyla ilgili olan Kálmán Thaly ile Lajos Szádeczky-Kardoss da katıldı. Başbakanla beraber on dört kişilik bu ekip o zaman, kemiklerin yurda getirilmesinin önemli safhalarını kararlaştırdı. Toplantıya katılanlar, İstanbul'da Sen Benoit şapelinden II. Ferenc Rákóczi ile annesi Ilona Zrínyi'nin ve oğlu József Rákóczi'nin kemiklerinin; Tekirdağ'dan Pannagia Pneumatokrotoria Rum kilisesinden general kont Miklós Bercsényi, general kont Antal Eszterházy ve maiyet kâhyası Miklós Sibrik'in kemiklerinin; İzmit'ten de İmre Thököly'nin kemiklerinin yurda getirilmesi kararını aldılar. 1723'te Tekirdağ'da ölen Krisztina Csáky'nin (Miklós Bercsényi'nin) kemiklerinin de yurda getirilmesi söz konusu oldu, fakat bunun için önce Csáky ailesinin rızasının alınması gerekti. Toplantıda ayrıca, Thököly'nin dışında diğerlerinin kemiklerinin Kassa'nın başkilisesinde gömüte konması kararını aldılar, Thököly'nin kemikleri ise vasiyetine uygun olarak bir Lüteryen kilisesinde lahde konacaktı. Başbakanın sunusunu 11 Temmuz 1904'te kral da onayladı ve gerekli adımların atılması için de başbakanı yetki verdi.

Başbakan, kemiklerin yurda getirilmesi hazırlıklarını yapmak üzere Kálmán Thaly ile ortak maliye bakanlığı şube şefi tarihçi Lajos Thallóczy'yi görevlendirmek istedi,

ni, de Thaly őszinte csalódására végül a kormány a fiatal Thallóczy mellett döntött. Thallóczy 1904. december 4-én báró Forster Jenő titkár kíséretében Törökországba utazott, és sikeresen lezárta a tetemek hazaszállítására vonatkozó tárgyalásokat a török kormánnyal, valamint az illetékes egyházi hatóságokkal. Másik fontos feladata az volt, hogy a hamvakat és a síremlékeket előkészítse a magyar kormány részéről Isztambulba küldendő öttagú bizottság részére. A maradványok beazonosításához a helyszínrre érkezett Török Aurél (1842–1912) akadémikus, orvos-antropológus is. Thallóczy előbb gróf Bercsényi Miklós, gróf Esterházy Antal és Sibrik Miklós hamvait tárta fel Rodostóban, majd a maradványok Isztambulba szállítását követően, a St. Benoît-templomban azonosították II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Rákóczi József és Csáky Krisztina földi maradványait is. Végül Thököly sírjának a feltárására is sor került, amiről Thallóczy december 24-én értesítette a magyar miniszterelnököt.

Thallóczy a tényleges feltárás megkezdése előtt az isztambuli Szent Gergely örmény iskola igazgatóját, Thumajan urat küldte İzmitbe, hogy ott tájékozódjon a sír és síremlék jelenlegi állapotáról. Az iskolaigazgató és Thaly Kálmán útmutatásai alapján, a kétnapi ásatás során kétségkívül bebizonyosodott, hogy Thököly földi maradványai nincsenek a síremléke alatt, azt pedig 1871-ben vették a jelenlegi helyére, a valódi sír pedig a Komáromi János titkár által jelzett platánfa tövében van. Thallóczy orvosok és Pap Keresztély jelenlétében, helybéli munkásokkal ásatta ki a sírt, amelyet teljesen áthattottak a platánfa helyenként egy méter átmérőt is elérő gyökerei. Nagy fáradozás után végül három méter mélyen sikerült rátalálniuk a Komáromi által említett négy nagy fedő kőlapra,

fakat hükümet sonunda Thaly'yi hayal kırıklığına uğratan kararıyla bu görevi genç Thallóczy'ye verdi. Thallóczy 4 Aralık 1904'te sekreter baron Jenő Forster'in eşliğinde Türkiye'ye gitti, kemiklerin yurda götürülmesi konusunda Türk hükümetiyle ve ilgili kilise makamlarıyla yapılan görüşmeleri başarıyla sonuçlandırdı. Diğer bir önemli ödev de, Macar hükümetinin İstanbul'a gönderceği beş üyeden oluşan heyet için kemikleri ve mezar taşlarını hazırlamaktı. Mezarlardaki kalıntıların teşhisi amacıyla bilimler akademisi üyesi doktor-antropolog Aurél Török (1842–1912) de Türkiye'ye gitti. Thallóczy önce Tekirdağ'daki mezardan kont Miklós Bercsényi, kont Antal Eszterházy ve Miklós Sibrik'in kemiklerini çıkarttı, sonra da kalıntıların İstanbul'a gönderilmesinin ardından Sen Benoit şapelinde II. Ferenc Rákóczi, Ilona Zrínyi, József Rákóczi ve Krisztina Csáky'nin kalıntılarını da tespit ettiler. Nihayet Thököly'nin mezarının açılmasına da sıra geldi ve 24 Aralıkta Thallóczy başbakana bunun da yapıldığını olguyu da bildirdi.

Thallóczy daha mezarın açılmasına girişmeden önce İstanbul'daki St. Gregoire Ermeni okulunun müdürü Thoumayan beyi, mezarın ve mezar taşının ne durumda olduğu hakkında bilgi toplaması için İzmit'e gönderdi. Okul müdürü ile Kálmán Thaly'nin talimatlarıyla iki gün süren kazı sonucunda, Thököly'nin kalıntılarının mezar taşının altında bulunmadığı kanıtlandı. Zira mezar taşı şimdi bulunduğu yere 1871'de götürülmüştü; halbuki asıl mezar, kâtip János Komáromi'nin kaydettiği çınar ağacının altında bulunuyordu. Thallóczy, doktorların ve Keresztély Pap'ın önünde yerli işçilere mezarı kazdırdığında, her tarafını, hatta bazı yerlerde bir metreye kadar çınar ağacının köklerinin sardığı görüldü. Uzun uğraşlardan sonra

amelyek egyikét átvágva egy nagy kövekkel kiboltozott érintetlen sírüregre bukkantak. Elsőként nagy mennyiségű vaskapocs és szeg került elő, annak a gerendázatnak a tartozéka, amivel Komáromi János lefedte a halottat. A szurokkal bekent gerendázat maradványai ugyancsak nagy mennyiségben bukkantak elő. Thököly csontváza fejfel keletnek feküdt. A koponya teljesen épen maradt meg, a csontok azonban, a csaknem két évszázad óta behatoló gyökerektől elmozdultak, ezért nagy elővigyázatossággal szedték össze őket. A sírban talált nagy mennyiségű arany és ezüst skófiummal kivarrott szövetdarab, eredetileg a süveget díszítő három gyöngy, bőrdarabok, hímzések bizonyították a tetem azonosságát. Kardot nem találtak, viszont rábukkantak egy pálcának vagy törnek a fogantyújára is. Az azonosításhoz jelentősen hozzájárult a térdcsont, amelyből Thallóczy beszámolója szerint „konstatálni lehetett, hogy egy seb következtében, bizonyos elfajulás állott elő”. A feltárás után a csontokat orvosi felügyelet mellett bepakolták. Thallóczy lefényképezte a koponyát, és a sírban talált mellékleteket nagy gondnal ugyancsak a csontok mellé rakatta.

Pap Keresztély hazafiúi elkötelezettsége utólag eléggé megkérdőjelezhető, mivel a fejedelem hamvainak izmiti feltárásakor észrevétlenül eltulajdonított néhány csontdarabot, amit aztán egy „bűnügyi történetnek is beillő zsarolássorozat” útján eladásra kínált fel a magyar kormányának. Szendrei János, az Országos Régészeti és Embertani Társaság főtitkára a magyar kormány megbízásából 400 koronát ajánlott neki „Thököly fejedelem némely csontmaradványai és egy pipájának megszerzése fejében”.

Még a helyszínen hiteles jegyzőkönyvben rögzítették, hogy az örmény érsek mind a maradványokat, mind pedig

nihayet üç metre derinlikte Komáromi'nin notlarında sözünü ettiği dört adet kapak taşı ortaya çıktı. Bunlardan bir tanesini kırdıkları zaman, duvarı büyük taşlarla örülmüş gömet boşluğu meydana çıktı. Burada önce pek çok demir bağlaç ve çivi buldular. Bunlar, János Komáromi'nin ölüyü örterken kullandığı kalasları birbirlerine bağlıyordu. Pek çok ziftlenmiş kalas parçası da bulundu. Thököly'nin iskeleti başıyla doğuya doğru yatmış vaziyetteydi. Kafatası olduğu gibi kalmıştı, fakat mezarı iki yüz yıl boyunca saran ağaç kökleri kemikleri dağıtmıştı. Bu nedenle kemikleri büyük bir dikkatle topladılar. Mezarda bulunan sırmayla dikilmiş pek çok kumaş parçası, aslında başlığın süsü olan üç inci, deri parçaları ve nakışlar, cesedin kimliği hakkında şüphe bırakmıyordu. Kılıç bulunmadı, fakat bir kama yahut baston sapı da ortaya çıktı. Cesedin tespitinde dizkapağı kemiğinin önemli payı oldu. Zira Thallóczy'nin raporuna göre "bir yaralanma sonucunda belirli bir değişmeye uğradığı tespit edilebiliyordu". Kazıdan sonra kemikleri doktorun gözetiminde topladılar. Thallóczy kafatasının fotoğrafını çekti ve mezarda bulunan eşya parçalarını dikkatle kemiklerin yanına koydurdu.

Keresztély Pap'ın vatanseverliği sonradan oldukça kuşku yarattı. Zira İzmit'te Thököly'nin mezarının açılması sırasında birkaç kemik parçasını kimseye fark ettirmeden cebine atmış ve sonra da bunları "polisiye romanlarına özgü şantaj" yoluyla Macar hükümetine satmaya kalkışmıştı. Macar Arkeoloji ve Antropoloji Cemiyeti genel sekreteri János Szendrei Macar hükümetinin verdiği yetkiyle "Thököly'nin birkaç kemik kalıntısını ve bir piposunu almak için" Pap'a 400 Korona teklif etti.

Daha kazı yerinde düzenlenen tasdikli tutanakta, Ermeni Patriğinin hem mezardaki kalıntıları, hem mezar

a síremléket feltétel nélkül átadta. Thallóczy tisztában volt azzal, hogy a helyi örmény hitközség „bizonyos pénzbeli kárpótlást” vár a temető megbolygatásáért cserébe. Ezért sietett Isztambulba szállítani a sírkövet és a fejedelem földi maradványait. Thallóczy részletes jelentése után Tisza István miniszterelnök 1905. március 2-án emlékeztette rá a királyt, hogy az izmiti örmények iskolája számára néhány ezer frank kárpótlást kellene adni. A fejedelem sírhelyét pedig köemlékkel fogják megjelölni, ami ugyan csak némi kiadással jár majd.

Időközben Magyarországon döntés született arról, hogy II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai, valamint Zrínyi Ilona és Rákóczi József hamvait a kassai dómban fogják örök nyugalomra helyezni. Thököly hamvaival kapcsolatban azonban korántsem volt ilyen egyértelmű a helyzet. Thököly végső nyughelyének a helyéről ugyanis éles küzdelem alakult ki két felvidéki város, Késmárk és Eperjes között. Thököly végakarata ugyanis az volt, hogy egy ágostai hitvallású evangélikus templomban helyezték örök nyugalomra. Eleinte kétségtelen volt, hogy csakis szülővárosa, a nemesi előnevét adó Késmárk jöhet szóba, a miniszterelnök azonban Prónay Dezsőhöz, a Magyar Evangélikus Egyház egyetemes felügyelőjéhez fordult, hogy Thököly hamvait készséggel fogadják-e Késmárkon, valamint, hogy méltó helyet találnak-e neki az ottani ágostai hitvallású evangélikus templomban? Prónay rögtön továbbította a kérdést a késmárki evangélikus egyházhoz, és az egyházközség augusztus 7-i rendkívüli közgyűlésén „nagy lelkesedéssel egyhangúlag” elfogadták az indítványt, és hálájukat fejezték ki Tiszának. Ugyanakkor kijelentették, hogy készséggel átengedik az evangélikus templomot. 1904. augusztus 6-án pedig Vaszary Kolos bíboros hercegprímás

taşını kayıtsız şartsız teslim ettiğini tespit ettiler. Thallóczy, yerel Ermeni cemaatinin, mezarı açmalarına karşılık “bir miktar parasal tazminat” beklediğini biliyordu. Bu yüzden Thököly'nin kalıntılarını ve mezar taşını alelacele İstanbul'a göndertti. Thallóczy'nin ayrıntılı raporundan sonra Başbakan İstván Tisza 2 Mart 1905'te, tazminat amacıyla İzmit'teki Ermeni okulu için birkaç bin frank gönderilmesi gerektiğini Krala hatırlattı. Ayrıca Thököly'nin mezarının bulunduğu yeri taş anıtla belirleyeceklerini, bunun da biraz masraflı olacağına belirtti.

Bu arada Macaristan'da, II. Ferenc Rákóczi ve mülteci taraftarları ile İlona Zrínyi ve József Rákóczi'nin kemiklerinin Kassa'nın başkilisesinde ebedî istirahatata terk edilmesi hususunda karar alındı. Fakat Thököly'nin kemikleriyle ilgili olarak durum hiç de o kadar belirgin değildi. Thököly'nin son istirahat yeri konusunda iki Felvidék kenti Késmárk ve Eperjes arasında sert bir çekişme başladı. Zira Thököly bir Lüteryen kilisesinde son istirahatına terk edilmesini vasiyet etmişti. Başlangıçta, ancak doğduğu kentin, soyluluk adını aldığı Késmárk'ın sözkonusu olabileceğinde şüphe yoktu. Fakat Başbakan, Macar Lüteryen Kilisesi Genel Müfettişi Dezső Prónay'ye başvurarak, Thököly'nin kemiklerini Késmárk'ta memnurlukla kabul edip etmeyeceklerini ve oradaki Lüteryen kilisesinde ona lâıyk bir yer bulunup bulunmayacağını sordu. Prónay bu isteği derhal Késmárk Lüteryen Kilisesi makamına ilettili. Kilise cemaati 7 Ağustosta yaptığı olağanüstü kurul toplantısında teklifi “büyük coşkuyla ve oybirliğiyle” kabul etti ve başbakan Tisza'ya bundan dolayı minnetlerini ifade ettiler, aynı zamanda Lüteryen kilisesini de memnurlukla emirlerine sunduklarını bildirdiler. Öte yandan başpiskopos kardinal Kolos Vaszary 6 Ağus-

külön fel is hívta a miniszterelnök figyelmét arra, hogy az „ágostai hitvallású Thököly Imre iránt tartozó kegyeletet is sértené”, ha a földi maradványait katolikus templomban ravatalozná fel, illetve a Budapesten és Kassán tartandó ünnepélyes gyászmenetben nem különítenék el, és nem a saját hitvallása lelkészeitől kísértetnének.

A hamvak hazahozatalának előkészítésével Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1905 tavaszán államtitkárát, Zsilinszky Mihály (1838–1925) történészt, a Magyar Történelmi Társulat alelnökét bízta meg. Zsilinszky 1905 márciusában személyesen járt Késmárkon, és tapasztalatairól a kultuszminiszternek is beszámolt. Thököly végakarátának az értelmében Késmárkon két helyszín is szóba került, mégpedig az új evangélikus templom és a Thököly-féle vár kápolnája. Zsilinszky azonban az új templomot jellegtelensége miatt nem tartotta megfelelőnek, a kápolna pedig a katolikus egyház birtokában volt, amely ugyan évente mindössze egy alkalommal tartott benne misét, de az evangélikus egyháznak mégsem volt hajlandó visszaadni. Mivel a kápolna átengedése „kényes felekezeti közti kérdéseket vetne fel ebbe a minden disharmoniától tisztán tartandó kegyeletes, nemzeti ügybe”, a miniszter úgy látta, hogy a fejedelem hamvait csakis a késmárki új evangélikus templomban lehet elhelyezni.

A Műemlékek Országos Bizottsága azonban aggodalmát fejezte ki a „teljesen rideg belsejű templom” fennnyezete miatt, mivel egy tűzvész esetén a síremlék a pusztulás veszélyének lenne kitéve. Ekkor fogalmazódott meg a bizottság tagjaiban, hogy Thaly Kálmán indítványát fogadják el, aki az eperjesi ágostai hitvallású evangélikus templomot javasolta a fejedelem végső nyughelyének, azzal az indokkal, hogy Thököly ott töltötte if-

tos 1904'te başbakanın dikkatini şu olguya çekiyordu: Thököly'nin kalıntıları bir Katolik kilisesinde lahde yerleştirilirse, ayrıca Budapeşte ve Kassa'da yapılacak cenaze törenlerinde onu diğerlerinden ayırmazlarsa ve kendi dinî inancının rahipleri ona refakat etmezlerse, bu davranışla "Lüteryen inançlı İmre Thököly'ye karşı duyulan saygıyı da zedelemiş olurlardı".

Din ve Milli Eğitim Bakanı Albert Berzeviczy, kemiklerin yurda getirilmesine ilişkin hazırlıkları yapması için 1905 ilkbaharında Macar Tarih Cemiyeti başkan yardımcısı ve müsteşar tarihçi Mihály Zsilinszky'yi (1838–1925) görevlendirdi. Zsilinszky 1905 Martında Késmárk'a gitti ve izlenimlerini Din ve Milli Eğitim Bakanı'na ilettili. Késmárk'ta Thököly'nin vasiyetine uygun düşecek hatta iki yer vardı. Biri yeni Lüteryen kilisesi, diğeri Thököly kilisesindeki şapel. Zsilinszky hiçbir özelliğil olmadığı için yeni kiliseyi uygun bulmadı. Şapel ise Katolik kilisesinin mülkiyetindeydi ve burada yılda ancak bir kez ayin yapıldığı halde şapeli Lüteryen Kilisesine vermeye yanaşmıyorlardı. Zaten şapelin devredilmesi "her bakımdan uyumsuzluktan uzak tutulması gereken bu muhterem ve vatansever olay ile cemaatler arasındaki hassas sorunları birbirine karıştırmış olurdu". Bakana göre Thököly'nin kemiklerine yalnız Késmárk'taki yeni kilisede yer verilebilirdi.

Fakat Tarihî Eserler Ulusal Komitesi, "içil tamamen sevimsiz olan kilisenin" ahşap çatısı yüzünden endişesini bildirerek, yangın çıkması halinde anıt mezarın yok olma tehlikesine sürükleneceğini belirtti. O zaman komite üyeleri arasında, Kálmán Thaly'nin teklifini kabul etmeleri görüşü ağır bastı. Zira Thaly, Thököly'nin son istirahat yeri olarak Eperjes'teki Lüteryen kilisesini teklif etmiş, Bey'in gençliğini orada geçirmiş olmasını ve zaten

júságát, és Eperjes különben is közelebb van Rákóczi városához, Kassához, mint Késmárk. Ennek megfelelően az új miniszterelnök, Fejérváry Géza 1905. július 21-én már Eperjes városát ajánlotta Ferenc József király figyelmébe. Mivel azonban a miniszterelnökségen még sokáig nem született döntés, heves vita bontakozott ki Késmárk és Eperjes városa között. A kormány viszont még ezután sem foglalt állást, sőt még a hozzá beérkezett felterjesztésekre, levelekre sem adott érdemi választ. 1905 augusztusában Thaly Kálmán és Török Aurél is Késmárkra látogattak, és beszámolójuk alapján a Műemlékek Országos Bizottsága három javaslatot tett a miniszterelnöknek: az új evangélikus templomban helyezték el a hamvakat, de az oltárt hozzák előre a bejárat felé, és mögé, a nyugati falhoz épített külön kriptában helyezték el Thököly hamvait. A miniszterelnök ekkor még mindig nem hozott végleges döntést, erre csupán egy évvel később, a szakértői nyilatkozat elfogadása után, 1906. augusztus 23-án került sor.

Időközben, 1906. június 24-én Wekerle Sándor miniszterelnök egy ötfős delegációt jelölt ki, hogy Törökországba utazzanak a hamvak hazahozatalának a lebonyolítására. A delegáció tagjai Thaly Kálmán, Thallóczy Lajos, Török Aurél, Fraknói Vilmos címzetes püspök és báró Forster Gyula, a Műemlékek Országos Bizottságának az elnöke lett. Isztambulba érkezésük után október 16–23. között sorban átnézték a sértetlen ládákban átvett tetemeket. Thököly sírládájának a felbontásakor Thallóczy Lajos részletesen előadta az izmiti feltárás körülményeit. Miután kétségtávol megállapították a fejedelem azonosságát, lefényképeztették a koponyát és a perforálódott bal térdet. Ugyancsak ellenőrizték a „Thököly-féle láda” tar-

Eperjes'in, Rákóczi'nin kenti Kassa'ya Késmárk'tan daha yakın düşmesini gerekçe olarak göstermişti. Buna uygun olarak yeni başbakan Géza Fejérváry 21 Temmuz 1905'te artık Thököly'nin kemiklerinin yerleştirileceği yer olarak Eperjes kentini kral Ferenc József'in (Franz Joseph) dikkatine sundu. Fakat başbakanlıkta uzun süre bir karara varılamadığından Késmárk ve Eperjes kentleri arasında şiddetli tartışmalar çıktı. Ne var ki hükümet bu olaydan sonra da tutum almadığı gibi, yapılan başvurulara, gönderilen mektuplara da esaslı bir cevap vermedi. 1905 Ağustosunda Kálmán Thaly ile Aurél Török de Késmárk'ı ziyaret ettiler ve verdikleri rapor üzerine Tarihî Eserler Ulusal Komitesi başbakana üç öneri sundu: Kemikler yeni Lüteryen kilisesine yerleştirilsin; fakat ayin masası girişe doğru öne alınsın; Thököly'nin kemikleri bunun arkasında batı duvarında yapılacak gömüte konsun. Başbakan buna rağmen de hâlâ kesin bir karar almadı ve ancak bir yıl geçtikten ve uzman raporu kabul edildikten sonra 23 Ağustos 1906'da karara varıldı.

Bu arada 24 Haziran 1906'da başbakan Sándor Wekerle, Türkiye'ye giderek kemiklerin yurda getirilmesini sağlamak amacıyla beş kişilik bir heyeti görevlendirdi. Heyetin üyeleri Kálmán Thaly, Lajos Thallóczy, Aurél Török, onursal piskopos Vilmos Fraknoi ve Tarihî Eserler Ulusal Komitesi başkanı baron Gyula Forster idi. Heyet İstanbul'a vardıkdan sonra 16-23 Ekim arasında, sağlam kalmış sandıklardaki kalıntıları sırayla gözden geçirdi. Thököly'nin sandığı açıldığı zaman Lajos Thallóczy İzmit'te mezarların hangi koşullarda açıldığını izah etti. Bey'in kimlik tespiti şüphe götürmeyecek şekilde yapıldıktan sonra kafatasının ve yaralanmış dizkapağının fotoğrafının çekildiğini anlattı. Aynı şekilde

talmát is, amelybe Thallóczy 1904. december 23-án Kolossa Ferenc követségi titkár, Lázár Alfréd tolmács és báró Forster Jenő titkár jelenlétében elhelyezte Thököly sírmel-
lékleteit. A láda tartalmát szinte teljesen hiánytalannak ta-
lálták, csupán a fejedelem süvegét díszítő három gyöngy
nem került elő. Ezek feltehetően a 25 kg súlyú vasalkat-
részek alá kerülve porladhattak el. Október 22-én a feje-
delem tetemét egy új cédrusfa ládába helyezték, mivel az
izmiti faláda nem fért bele a rézkoporsóba. Ugyanakkor a
bizottság tagjai még az előző nap átmentek İzmitbe, hogy
meggyőződjenek az örmény temetőben elhelyezendő em-
lékműről. Thököly egykori sírja helyén ugyanis egy em-
lékoszlopot állítottak fel, a tetején egy kiterjesztett szár-
nyú turulmadárral, az oszlopot pedig magyar és örmény
nyelvű felirattal látták el. A magyar felirat:

E SZENTELT HELYEN TALÁLTAK NYUGVÓHELYRE
1705 SZEPTEMBER 13-TÓL 1904 DECEMBER... IG
A KÜZDELMEKBEN KESERŰ MEGPRÓBÁLTATÁSOKBAN
OLY GAZDAG ÉLETŰ VITÉZ KÉSMÁRKI

THÖKÖLY IMRE

FELSŐ MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY FEJEDELME
HALÓ PORAI

MÍGLEN I. FERENC JÓZSEF MAGYARORSZÁG
APOSTOLI KIRÁLYA 1904. ÁPRILIS 18-ÁN KELT
NAGYLELKŰ ELHATÁROZÁSÁVAL TELJESÍTVÉN HŰ
MAGYAR NEMZETÉNEK ÓHAJÁT ELRENDELTE HOGY
A JELES EMLÉKŰ FEJEDELEM TETEMEI AZ Ő HŐSLEL-
KŰ HITVESE ZRÍNYI ILONA FEJEDELEMASSZONY ÉS A

“Thököly’nin sandığının” içeriğini de denetlediler. Sandığa, 23 Aralık 1904’te Thallóczy, elçilik sekreteri Ferenc Kolossa, tercüman Alfréd Lázár ve sekreter Jenő Forster ile beraber, Thököly’nin mezarında buldukları eşya ve kalıntıları da koymuşlardı. Sandığın içeriğinin eksiksiz olduğunu tespit ettiler, yalnız Thököly’nin başlığını süsleyen üç adet inciye bulamadılar. Bunlar herhalde demir parçalarının 25 kiloyu bulan ağırlığı altında ezilmiş, parçalanmış olacaktı. İzmit’te yaptırdıkları tahta sandık bakır tabuta sığmadığından 22 Ekimde Bey’in kemiklerini sedir ağacından yapılmış yeni bir sandığa koydular. Öte yandan daha bir gün önce heyet üyeleri Ermeni mezarlığında söz verilen anıtın kurulup kurulmadığını saptamak üzere İzmit’e gittiler. Gerçekten, Thököly’nin eski mezarının olduğu yere bir hatıra sütünü dikmişlerdi, tepesinde Macar efsanesinde yer alan, kanatlarını germiş Tuğrul kuşu, sütunun üzerinde Macarca ve Ermenice yazılmış şu satırlar vardı:

E SZENTELT HELYEN TALÁLTAK NYUGVÓHELYRE
1705 SZEPTEMBER 13-TÓL 1904 DECZEMBER... 1G
A KÜZDELMEKBEN KESERŰ MEGPRÓBÁLTATÁSOKBAN
OLY GAZDAG ÉLTŰ VITÉZ KÉSMÁRKI

THÖKÖLY İMRE

FELSŐ MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY FEJEDELME
HALÓ PORAI

MIGLEN I. FERENC JÓZSEF MAGYARORSZÁG
APOSTOLI KIRÁLYA 1904 ÁPRILIS 18-ÁN KELT
NAGYLELKŰ ELHATÁROZÁSÁVAL TELJESÍTVÉN HŰ

DICSŐ II. RÁKÓCZI FERENC FEJEDELEM HAMVAI-
VAL EGYÜTT HAZÁJUKBA VISSZAHOZASSANAK.

HIRDESSE EZ AZ EMLÉK A MAGYAR KIRÁLY ÉS NEM-
ZETE EGYÜTTÉRZÉSÉT S A MAGYAR NEMZET HÁLÁ-
JÁT ISMIDT ÖRMÉNY ÉRSEKE ÉS EGYHÁZKÖZSÉGE
IRÁNT MELY A HAMVAKAT HÍVEN BECSÜLETTEL MEG-
ŐRIZTE ÉS KÉSZSÉGGEL VISSZAADTA.

Az 1904. decemberi dátum a tábla sérülése miatt olvashat-
atlan. Valószínű 22-éről van szó, a kiástatást irányító Thal-
lóczy Lajos a Konstantinápolyban, 1904. december 24-én
kelt, Tisza István miniszterelnöknek címzett levelében a
következőkről számolt be: „...f[olyó] hó 22-én Ízmitben
megtaláltam néhai Thököly Imre fejedelem sírját.” (MOL
K 26–1906–XLI–86 (II)1905–134. Kézzelel írt tisztázata.)

A koporsókat október 23-án szállították át a Kelet nevű
hajóra, ahol már korábban elhelyezték a sírköveket. Thö-
köly sírmellékleteit egy külön ladaában vitték a fedélzetre,
hogy később muzeális célokra, Késmárkra szállíthassák.
A hajó 24-én délelőtt 10 óra 25 perckor indult el Isztam-
bulból, és másnap, 9 óra 15 perckor érkezett a Fekete-ten-
ger melletti Constantába, ahol a hamvakat délután 13
óraig át is pakolták a Magyar Államvasutak díszesen be-
rendezett kocsijába. Thököly koporsója II. Rákóczi Feren-
cétől jobbra került, és mindkettőre fejedelmi jelvényeket
– süveget, kardot és buzogányt – helyeztek, piros bársony-
párnán. A vonat október 27-én pontban 8 óra 20 perckor
rohogott be Orsovára, ahol ünnepélyes külsőségek között
Thaly Kálmán beszéde mellett átadták a hamvakat az or-
szágos küldöttségnek, akik között a magyar evangélikus
egyház négytagú küldöttsége is képviselte magát.

MAGYAR NEMZETÉNEK ÓHAJÁT ELRENDELTE HOGY
A JELES EMLÉKŰ FEJEDELEM TETEMEI AZ Ő HŐSLEL-
KŰ HITVESE ZRÍNYI İLONA FEJEDELEMSSZONY ÉS A
DICSŐ İİ. RÁKÓCZI FERENC FEJEDELEM HAMVAI-
VAL EGYÜTT HAZÁJUKBA VISSZAHOZASSANAK.

HIRDESSE EZ AZ EMLÉK A MAGYAR KIRÁLY ÉS NEM-
ZETE EGYÜTTÉRZÉSÉT S'A MAGYAR NEMZET HÁLÁ-
JÁT ISMİDT ÖRMÉNY ÉRSEKE ÉS EGYHÁZKÖZSÉGE
İRÁNT MELY HAMVAKAT HİVEN BECSÜLETTEL MEG-
ÖRIZTE ÉS KÉSZSÉGGEL VISSZAADTA.

Hatıra levhası zedelendiğinden 1904 Aralık... tarihi oku-
namıyor. Herhalde 22'si olacak, kazıyı yöneten Lajos Thal-
lóczi İstanbul'da 24 Aralık 1904 tarihinde Başbakan İst-
ván Tisza'ya yazdığı mektupta şunu kaydediyor: "bu ayın
22'sinde İzmit'te rahmetli İmre Thököly'nin kabrini bul-
dum." (MOL K 26-1906-XLI-86 (II)-1905-134. Elle te-
mize çekilmiş kopya.)

Tabutlar 23 Ekimde daha önce mezar taşlarını yerleş-
tirdikleri 'Kelet' adlı gemiye nakledildi. Thököly'nin me-
zarında çıkan eşya ve buluntular, ileride müzeye yerleş-
tirilmek üzere Késmárk'a götürülmek amacıyla ayrı bir
sandığa konarak güverteye alınmıştı. Gemi ayın 24'ünde
sabah 10.25'te İstanbul'dan hareket etti, ertesi sabah 9.15'te
Karadeniz'deki Köstence limanına vardı. Orada tabut ve
sandıklar saat 13'e kadar Macar Devlet Demiryolları'nın
süslenmiş vagonuna nakledildi. Thököly'nin tabutu İI. Fe-
renc Rákóczi'nin sağ tarafına yerleştirilmişti ve her iki ta-
butun üzerine, birer kırmızı kadife yastık üzerinde hü-
kümdar amblemleri – başlık, kılıç ve topuz – konmuştu.
Tren 27 Ekim sabahı saat 8.20'de Orsova garına girdi.

[...] „Lelkiismerettel adhatjuk át – ugymond – a szent ereklyéket a hazának és – bocsánat, hogy magamról is szólok – áldom az isteni gondviselést, hogy az, amiről ifjúkoromban álmodoztam, s amelynek előkészítésére férfikoromban évtizedekig dolgoztam, most öregkoromban az ő kegyelme által megvalósulhatott, és e megvalósulásban a Képviselőház szíves jóvoltából magamnak is rész jutott. Most már én, öreg szolgája a Rákóczi-kultusznak, befejezem feladatomat.” [...] – hangzott el Thaly meghatározó beszédében.

A hamvak átadását követően előbb Fraknoi Vilmos szolgáltató misét, majd Thököly koporsója előtt Scholtz Gusztáv evangélikus püspök mondott imát. A püspök többek között a következőket mondta: „...hazaérkezett nemzetünk nagy fia a haza földjére, mely mellett egykor jó és balsorsban rendületlenül kitartott. [...] Hazaérkezett állandóan, és itt köztünk marad lakóul, hogy ahol egykor bölcsője ringott, odaszálljon sírjában is, melynek szent nyugalma felett nem az idegen nép szülötte, hanem saját nemzetének kegyelete öröködjék idők végeztéig.” [...]

A koszorúk elhelyezése után a koporsókat visszatették a ravatalos kocsiba, és a különvonat elindult Budapest felé.

A vonat 28-án reggel fél kilenc tájban érkezett meg a Keleti pályaudvarra, ahonnan a koporsókat ünnepélyes menetben vitték tovább. A Thököly hamvait vivő kocsi mellett Szepes vármegye és Késmárk város hat-hat küldöttje haladt, a többi ünneplő pedig a nyomukban lépkedett. A Deák téri evangélikus templom előtt az evangélikus egyház lelkészei fogadták Thököly koporsóját, miközben az ünnepélyes gyászmenet továbbment a Szent István Bazilika felé. Csupán az ottani gyászmisét követően láttak

Düzenlenen törende kemikler, aralarında Macar Lüter-
yen Kilisesi temsilcilerinin de bulunduğu millî heyete,
Kálmán Thaly'nin şu dokunaklı sözlerinin eşliğinde tes-
lim edildi:

[...] “Kutsal emaneti vicdan huzuruyla vatana teslim edebiliyoruz ve – affedin, kendimden de söz ediyorum – gençliğimde hayal ettiğim, yetişkinen on yıllarca hazırlıklarını yaptığım bu arzu şimdi yaşlanmışken tanrının inayetiyle gerçekleştiği için ve gerçekleşmesinde Millet Meclisi sayesinde kendime de pay düştüğü için Tanrıya şükrediyorum. Rákóczi kültünün yaşlı hizmetkârı ben, şimdi görevimi tamamlıyorum.” [...]

Kemiklerin teslim edilmesinden sonra Vilmos Fraknoi bir ayin düzenledi ardından da Lüteryen Kilisesi piskoposu Gusztáv Scholtz Thököly'nin tabutu önünde dua okudu. Piskopos diğerleri arasında şöyle dedi: “Milletimizin yüce evladı iyi günlerde de, kötü günlerde de azimle yanında yer aldığı vatanına döndü. [...] Ebediyen vatana döndü ve bir zamanlar beşiğinin sallandığı yerde toprağa – üzerinde kutsal sükûneti yabancıların değil de kendi milletin ihtiramının sonsuza dek koruyacağı toprağa – terk edilsin diye bizim aramızda kalacak.” [...]

Çelenkler konduktan sonra tabutlar tekrar cenaze vagonuna yerleştirildi ve özel tren Budapeşte'ye doğru hareket etti.

Tren 28 Ekim sabahı sekiz buçuk sularında Doğu garına vardı. Tabutlar oradan alındı ve cenaze töreniyle yola devam edildi. Thököly'nin kemiklerini götüren arabanın yanında Szepes ili ve Késmárk kentinin altışar temsilcisi yürüyor, diğerleri arkalarından geliyordu. Deák meydanındaki Lüteryen kilisesinin önünde Thököly'nin tabutunu kilise ruhanileri devraldılar, arada cenaze alayı Szent

hozzá a Thököly hamvai feletti istentisztelethez, miután az ünneplő tömeg, köztük a katolikus főpapi klérus több tagja is visszaérkezett a Bazilikából. Scholtz Gergely bányakerületi püspök beszéde után a kar előadta a magyar gályarabok énekét, majd a nagyközönség is bebocsátást nyert a ravatalhoz.

Thököly és a többi hazatért bujdosó koporsója este 7 óra 50 perckor indult tovább különvonattal Kassa városába. II. Rákóczi Ferencék kassai dómban történt nyugalomra helyezését követően éjfél után egy órakor az országos küldöttség továbbutazott Késmárkra, ahová másnap reggel nyolc órakor érkeztek meg. A *Pesti Hírlap* 1906. október 31-én „A kuruc király temetése” című cikkében számolt be a késmárki ünnepegről. Az alábbiakban ez alapján ismertetjük az eseményeket.

A különvonat Késmárkra érkezését követően előbb Kosuth Ferenc kereskedelmi miniszter, majd az ősz Thaly Kálmán mondott beszédet. Többek között elmondta, hogy [...] „Jól fog esni Késmárk városának, Thököly szülőföldjének, hogy ha megemlítem azt, hogy alig egy héttel ezelőtt, mikor Kis-Ázsiából elindultam, ott is olyan ünnepséggel fogadták, mint itt.

Ezzel a részvétellel vették át Thököly emlékezetét az idegen népek is. Ők is tudják, hogy Thököly szabadsághős volt.” [...]

A díszmenetben többek között Szepes vármegye lovas bandériuma, Késmárk szabad királyi város küldöttsége, az ágostai hitvallású evangélikus és a helvét hitvallású református egyházak képviselői, Szepes, Sáros, Liptó, Árva és Máramaros vármegyék küldöttségei vettek részt. Az ünnepélyes gyászmenet előbb a Thököly-vár udvarán állt meg, és csak az itteni emlékműsor és beszédek elhang-

İstván bazilikasına doğru yola devam etti. Ancak bazilikadaki ayinden sonra, cenazeye katılanlar ve aralarında yüksek Katolik ruhanilerinin birçok üyesi geri döndükten sonra Lüteryen kilisesinde Thököly'nin katafalkı önünde ayin düzenlendi. Piskopos Gergely Scholtz'un konuşmasından sonra koro 'Macar kürek mahkûmları' ilahîsini söyledi ve ardından ziyaretçiler katafalk önünde saygı duruşuna geçtiler.

Thököly ile yurda getirilen diğer mültecilerin tabutlarını götüreren özel tren Kassa'ya gitmek üzere akşam saat 7.50'de hareket etti. Sabah Kassa'ya vardıkdan sonra II. Ferenc Rákóczi Kassa kilisesinde son istirahatına terk edildi. Gece yarısı saat birde ise millî heyet Késmárk'a hareket etti ve ertesi sabah saat sekizde oraya vardı. Pesti Hírlap gazetesi 31 Ekim 1906 tarihli sayısında "Kuruc kralının cenaze töreni" başlıklı uzun yazısında Késmárk'taki töreni ayrıntılarıyla anlatıyordu. Olayları bu yazıya dayanarak aşağıda aktarıyoruz.

Özel tren Késmárk'a vardıkdan sonra önce ticaret bakanı Ferenc Kossuth, ardından saçları ağarmış Kálmán Thaly birer konuşma yaptılar. Thaly şöyle dedi: [...] "Ancak bir hafta önce Anadolu'dan hareket ettiğim zaman orada da onu, burada olduğu gibi nasıl törenle karşıladıklarını hatırlatmak isterim; bu herhalde, Thököly'nin memleketi Késmárk'ın hoşuna gidecektir. Bu taziyeleleriyle yabancı halklar da Thököly'nin hatırasını devraldılar. Thököly'nin özgürlük kahramanı olduğunu onlar da biliyorlar." [...]

Cenaze alayına diğerleri arasında Szepes ili süvari bandosu, Serbest Krallık Kenti Késmárk heyeti, Lüteryen Kilisesi Ágosta mezhebi ve Kalvinist Kilisesi Helvet mezhebi temsilcileri, Szepes, Sáros, Liptó, Árva ve Máramaros il-

zását követően indultak tovább a „feketével bevont és cí-
merekkel gazdagon feldíszített” templom felé. Az egyházi
ének elhangzása után előbb Terray Gyula Gömör me-
gyei ágostai hitvallású főesperes, majd báró Prónay De-
zső mondott beszédet. Ezután Dianiska Frigyes késmárki
evangélikus lelkész átvette a fejedelem koporsóját, s végül
Zelenka Pál tiszai püspök imájával és áldásával ért véget
az ünnep. A fejedelem koporsója néhány óráig közszem-
lére volt kiteve, azután pedig levitték a kriptába. Az ün-
nepesség után díszelőadás volt a színházban, és még a kora
délutáni órákban a küldöttségek és a vendégek nagy ré-
sze vonatra szállt.

leri heyetleri katıldılar. Cenaze alayı önce Thököly kalesinin avlusunda toplandı ve ancak buradaki anma programı ile demeçlerden sonra, “siyahlara bürünmüş ve armalarla donatılmış” kiliseye doğru yola devam etti. İlahî söylenildikten sonra, önce Gömör ili Lüteryen başpapazı Gyula Terray, ardından da baron Dezső Prónay birer konuşma yaptılar. Daha sonra Késmárk’lı Lüteryen papaz Frigyes Dianiska Thököly’nin tabutunu teslim aldı ve sonunda da Tisza piskoposu Pál Zelenka’nın duası ve takdisiyle tören sona erdi. Bey’in tabutu birkaç saat ziyaretçilerin saygı duruşuna sunulduktan sonra yeraltı mezarında lahde kondu. Törenden sonra tiyatrodaki bir şölen düzenlendi ve öğleden sonra erken saatlerde heyetler ve konukların büyük kısmı trene binerek oradan ayrıldılar.

*Emlékezés Thököly Imrére, halálának 300.
évfordulója alkalmából 2005-ben*

2005. szeptember 13-án egyszerre három országban is ünnepséget rendeztek: Szlovákiában, Késmárk városában, ahol Thököly Imre született, és ahol 1906-ban újra temették; a törökországi Ízmitben, ahol 300 évvel ezelőtt elhunyt; Magyarországon pedig Hajdúszoboszlón, ahol 1680. január 8-án a Habsburg-ellenes felkelők fővezéréüké választották. Az alábbiakban ezen eseményekről számolunk be, valamint szólunk az évforduló kapcsán megtartott tudományos tanácskozásokról, illetve a Thököly Imre és korával kapcsolatosan megjelent legújabb tudományos eredményekről is.

A szeptember 13-án megtartott hajdúszoboszlói rendezvény keretében, valamint október 14-én, a „kuruc kor” kutatásának fellegváraként ismert Vaján nemzetközi történetes konferenciát rendeztek Thököly Imre halálának 300. évfordulója alkalmából. A két helyszín ugyanakkor szimbolikusan is tekinthető, mivel közel harminc esztendővel ezelőtt is az említett helységek adtak otthont két Thököly-megemlékezésnek. Az 1975. október 18-án Vaján a fejedelem halálának 270. évfordulója alkalmából, három évvel később pedig Hajdúszoboszlón megrendezett tudományos tanácskozások önálló kötetekben megjelent anyaga máig is a korszak elsőrangú forrásait képezi.

A magyar történeti szakirodalomban elterjedt nézet, hogy Thököly Imrének korántsem volt felhőtlen kapcsó-

*İmre Thököly'nin ölümünün
300. yıldönümü dolayısıyla 2005'te
düzenlenen anma törenleri*

13 Eylül 2005'te aynı zamanda üç ülkede anma törenleri düzenlendi: Slovakya'da İmre Thököly'nin doğduğu ve 1906'da yeniden toprağa verildiği Késmárk kentinde; Türkiye'de 300 yıl önce hayata gözlerini yumduğu İzmit'te; bir de Macaristan'da 8 Ocak 1680'de Habsburglara karşı ayaklananların kendilerine başkomutan seçtikleri Hajdúszoboszló kentinde. Aşağıda bu olayları tanıtacağız ve yıldönümü dolayısıyla düzenlenen bilimsel konferansları anacağımız gibi, İmre Thököly ve çağıyla ilgi olarak açıklanan son bilimsel sonuçlara da değineceğiz.

13 Eylülde yapılan Hajdúszoboszló etkinliği çerçevesinde ve ayrıca 14 Ekimde "Kuruc dönemi" ile ilgili araştırmaların bilim merkezi olarak tanınmış Vaja'da İmre Thököly'nin ölümünün 300. yıldönümü dolayısıyla Uluslararası Tarihçiler Konferansı düzenlendi. Bu iki yer sembolik de sayılabilir, zira yaklaşık otuz yıl önce de iki Thököly etkinliğine bu iki yer ev sahipliği yapmıştı. 18 Ekim 1975'te Vaja'da Thököly'nin ölümünün 270. yıldönümü nedeniyle, üç yıl sonra da Hajdúszoboszló'da düzenlenen bilimsel konferansların ayrı ciltler halinde yayımlanan materyali bugün de o dönemin birincil kaynaklarını oluşturuyor.

Macar tarih literatüründe yaygın görüşe göre, Erdel Bey'i tarafından kendilerine yerleşim sağlanan Hajdúlarla İmre Thököly'nin ilişkileri hiç de pürüzsüz değildi. İstván

lata az erdélyi fejedelmek által letelepített hajdúsággal. A Bocskai István által 1605-ben kiváltságolt úgynevezett „öreg” hajdúvárosok lakói a függetlenségi harc idején a császáriak mellett álltak, s éppen ezért kiemelt fontosságot kell tulajdonítanunk annak, hogy Thökölyt éppen Hajdúszoboszlón választották fővezérré. Egyébként éppen a 2005 őszén megtartott két tanácskozás hozott új eredményeket a szóban forgó viszonyról, s az újabb kutatási eredmények alapján úgy tűnik, hogy Thökölynek a hajdúvárosokban is jelentős pártja lehetett. Az 1703–1705 folyamán török földről hazatért emigráns katonaság soraiban feltűnően sok hajdúsági származású katonát találunk, 1683-ban pedig maga Thököly kezdett nagyszabású telepítési akcióba, amely során többek között Szerencs városát is három század lovas katonájának adományozta hajdú kiváltságokkal.

A budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum évnegyedes folyóirata, a *Hadtörténelmi Közlemények*, valamint a Magyarországi Evangélikus Egyház folyóirata, a *Credo – Evangélikus Műhely* egyaránt önálló Thököly-blokkal tisztelgett a fejedelem halálának 300. évfordulója előtt. Mindkét kiadványban neves hadtörténészek tanulmányai jelentek meg, amelyek számos új eredménnyel járultak hozzá a Thököly Imre fejedelem életéről és koráról szóló eddigi ismereteinkhez.

A magyarországi események mellett külön kell szólnunk a szlovákiai és törökországi megemlékezésekről. A Honvédség és Társadalom Baráti Kör Székesfehérvári Szervezetének küldöttsége Thököly Imre halálának 300. évfordulója alkalmából 2005. szeptember 11-én Késmárkra utazott. A résztvevők a fejedelem szülővárosában az új evangélikus templom mauzóleumában rótták le tisztele-

Bocskai tarafından 1605'te kendilerine imtiyazlar tanınan "eski" Hajdú kentleri halkı bağımsızlık savaşı sırasında Habsburg İmparatorluk kuvvetleri yanında yer aldılar. İşte bundan ötürü, tam da Hajdúszoboszló'da Thököly'nin başkomutan seçilmesini özellikle önemli saymamız gerekir. Bu ilişkiyle bağlantılı olarak 2005 sonbaharında yapılan iki konferans yeni sonuçlar getirdi; zira en yeni araştırmalara bakılınca, Thököly'nin herhalde Hajdú kentlerinde de önemli taraftarları olduğu görülüyor. 1703–1705 yıllarında Türk topraklarından yurda dönen mülteciler arasında memleketleri "Hajdúság", yani Hajdúlar bölgesi olan, göze çaracak kadar çok sayıda askere rastlıyoruz. 1683'te ise artık Thököly kendisi büyük ölçüde iskân eylemine girişiyor ve diğerleri arasında Szerencs kentini de 'Hajdú imtiyazlarıyla' üç yüz askerine bağışlıyor.

Budapeşte Savaş Tarihi Enstitüsü ve Müzesi'nin üç aylık dergisi Hadtörténelmi Közlemények ve Macaristan Lüteryan Kilisesi'nin dergisi Credo – Evangélikus Műhely, ikisi de Bey'i, 300. ölüm yıldönümünden önce, ayrı bir Thököly bloku çıkararak saygıyla andılar. Her iki derlemede tanınmış savaş tarihçilerinin incelemeleri yayımlandı, bunlar İmre Thököly'nin hayatı ve çağıyla ilgili bilgilerimize pek çok yeni sonuçlarla katkıda bulundu.

Macaristan'daki olaylarla beraber, Slovakya ve Türkiye'deki anma etkinliklerinden ayrıca söz etmemiz gerekir. İmre Thököly'nin 300. ölüm yıldönümü dolayısıyla Ordu ve Toplum Dostluk Derneği'nin Székesfehérvár Örgütü heyeti 11 Eylül 2005'te Késmárk'a gitti. Bu ziyarete katılanlar Bey'in doğduğu kentte yeni Lüteryan kilisesinin mozolesinde İmre Thököly'nin lahdi önünde saygı duruşunda bulundular ve orada Macar–Türk Dost-

tüket a Thököly Imre földi maradványait tartalmazó szarkofág előtt, és Gamauf András, a Magyar–Török Baráti Társaság és a Honvédség és Társadalom Baráti Kör tagja tartott emlékbeszédet.

Az Ízmit városában lezajlott megemlékezés előtt érdemes feleleveníteni egy két évvel ezelőtti eseményt is. Thököly Imre hamvainak hazaszállítása után a magyar állam 1908-ban egy szép obeliszket állított az izmiti sír helyére. Az első világháborús események és az azt követő földrengések következtében azonban a síremlék ledőlt, s mára a temetőt is felszámolták, a síremlék töredékeit pedig többször áthelyezték. Gamauf Andrásnak 2003 októberében sikerült megtalálnia a síremlék egy darabját az izmiti tengerparton lévő parkban, az ókori görög és római szobrok és síremlékek között. A megrongálódott emlékműtöredéken még a mai napig jól látszik a magyar és a Thököly család címere. Gamauf Andrásnak Juhász László történész útbaigazítása és a Karatepe községben lakó idős török úr, Hasancik segítségével az egykori Virágok mezeje helyét is sikerült azonosítania. A ma is szépséges környéken már nyoma sincs az egykori majorháznak, a tisztáson vad páfrányok nőnek, a Magyar-tető névre hallgató közeli hegytetőn pedig számócaültetvények vannak. A helybeliek engedélyével Gamauf egy – Sárvári József székesfehérvári asztalosmester által készített – emléktáblát is elhelyezett a Zrínyi Ilona és Thököly Imre, valamint a többi magyar szabadságharcos egykori lakhelyén.

2005. szeptember 11–18. között az Isztambuli Magyar Főkonzulátus, valamint a Magyar–Török Baráti Társaság és a Rodostói Magyar Baráti Társaság szervezésében a Thököly Imre, Felső-Magyarország fejedelme halálának 300. évfordulójáról megemlékező magyar küldöttség lá-

luk Derneđi ile Ordu ve Toplum Dostluk Derneđi'nin üyesi András Gamauf bir anma konuşması yaptı.

İzmit'te geçen anma etkinliklerine geçmeden, iki yıl önceki bir olayı anımsatmak yerinde olacak. İmre Thököly'nin kemiklerinin yurda getirilmesinden sonra Macar devleti 1908'de İzmit'teki mezara güzel bir obelisk koydurdu. Fakat Birinci Dünya Savaşı olayları ve depremler sonucunda anıt çöktü, bugün artık mezar da kaldırıldı ve anıt kalıntıları birçok defa yer deđiřtirdi. András Gamauf 2003 yılı Ekim ayında İzmit'te deniz kıyısındaki parkta, eski Yunan ve Roma heykelleriyle mezar taşları arasında Thököly'nin anıtının bir parçasını buldu. Hasara uğramıř bu anıt parçası üzerinde Macar ve Thököly ailesinin arması bugün de açıklıkla görülebiliyor. András Gamauf, hem tarihçi László Juhász'ın önerileri, hem de Karatepe köyünde oturan yařlı Türk Hasancık beyin yardımıyla bir zamanki Çiçekli Çayır'ın yerini de tespit edebildi. Bugün o güzel manzaralı yerde eski çiftlik binasının izi bile kalmamıř, her taraftı eğreltiotu bürümüř, yakındaki Macar Tepesi dedikleri tepede ise çilek tarlaları var. Gamauf, yerli halkın iznini alarak, İlona Zrínyi ile İmre Thököly'nin ve diđer Macar özgürlük savařçılarının bir zamanlar oturdukları bu yere, Székesfehérvár'lı marangoz József Sárvári'nin yaptıđı bir hatıra tabelası koydu.

11–18 Eylül 2005 tarihleri arasında İstanbul Macar Başkonsolosluđu ve Macar–Türk Dostluk Derneđi ile Tekirdađ Macar Dostluk Derneđi'nin örgütlediđi Macar heyeti, “Yukarı Macaristan Kralı” İmre Thököly'nin ölümünün 300. yıldönümünü anısına İstanbul, İzmit ve Tekirdađ'ı ziyaret etti. Macar–Türk Dostluk Derneđi başkan yardımcısı Tibor F. Tóth'un yönettiđi heyetin üyeleri, Türkolog-çevirmen Edit Tasnádi, Türkiye Cumhuriyeti fahrî konso-

togatást tett Isztambulban, Kocaeliben (Ízmitben) és Te-kirdağban (Rodostóban). A delegációt F. Tóth Tibor, a Magyar–Török Baráti Társaság alelnöke vezette. Rajta kívül Tasnádi Edit, a társaság főtitkára, Horváth László és Széll János, a Török Köztársaság tiszteletbeli konzuljai, Tóth Ferenc történész és Katona Csaba, a Magyar Országos Levéltár levéltárosa, a Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetéséhez (1873–1906) című kötet egyik szerkesztője voltak a küldöttség tagjai. A törökországi látogatás egyik fő eseményeként a küldöttség Ízmitbe is ellátogatott, ahol a fejedelem emlékművének avatásán vett részt. A törökországi megemlékezés gondolatát a II. Rákóczi Ferenc élete és törökországi emigrációja című könyv rodostói bemutatójával egybekötendően F. Tóth Tibor vetette fel, amelyhez örömmel csatlakozott Magyarország rodostói tiszteletbeli konzulja, Erdoğan Erken és Güneş Gürseler, a rodostói Magyar Baráti Társaság elnöke. Eredetileg a küldöttség egy emléktáblát helyezett volna el az Ízmiti Nemzetközi Vásár területén, ahol a megrongálódott obeliszks címeres részét fellelték. A főkonzult, valamint a Budapestről és Rodostóból érkező delegációt Ízmitben Erdal Ata, Kocaeli tartomány kormányzója és İbrahim Karaosmanoğlu, Ízmit város polgármestere fogadta. Az emléktáblát a delegáció a Magyar–Török Baráti Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia nevében helyezte volna el, ám őszinte meglepődéssel vették észre, hogy időközben a török fél Thököly egykori sírhelyén egy fekete gránitból készült monumentális emlékművet emelt. Ennek talapzatán helyezték el azt az obeliszksdarabot, amelyet a nemzetközi vásár területéről szállítottak oda, az eredeti tábla helyett pedig egy nagyobbat helyeztek el, amelyen már feltüntették Kocaeli Város Pol-

losları László Horváth ve János Széll, tarihçi Ferenc Tóth ve “II. Ferenc Rákóczi ve Arkadaşlarının yeniden Toprağa Verilmesine İlişkin Belgeler (1873-1906)” adlı cildin redaktörlerinden Macar Millî Arşivi görevlisi, tarihçi Csaba Katona idi. Türkiye ziyaretlerinin önde gelen etkinliği olarak heyet İzmit’i ziyaret etti ve orada Thököly’nin anıtının açılış törenine katıldı. Türkiye’de anma töreninin, “II. Ferenc Rákóczi’nin hayatı ve Türkiye’deki sürgün günleri” adlı kitabın Tekirdağ’da tanıtılmasıyla birbirine bağlanması fikri Tibor F. Tóth’tan geldi ve buna Macaristan’ın Tekirdağ fahrî konsolosu Erdoğan Erken ile Tekirdağ Macar Dostluk Derneği başkanı avukat Güneş Gürseler de memnunlukla katıldılar. Esas olarak heyet İzmit Uluslararası Fuarı’nda hasara uğrayan obeliskin bir parçasının bulunduğu yere bir hatıra tabelası koyacaktı. Başkonsolos ile Budapeşte ve Tekirdağ’dan gelen heyetleri İzmit’te Kocaeli Valisi Erdal Ata ile İzmit Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu karşıladılar. Heyet hatıra tabelasını Macar-Türk Dostluk Derneği ile Macar Bilimler Akademisi adına koyacaktı. Fakat bu arada Thököly’nin eski mezarının bulunduğu yere Türk tarafının siyah granitten bir anıt diktirdiğini hayranlıkla ve şaşkınlıkla gördüler. Bunun kaidesine, Uluslararası Fuar alanından getirttikleri obelisk parçasını yerleştirdiler ve asıl hatıra tabelası yerine, üzerine Kocaeli Belediyesi’nin de kaydedildiği daha büyük bir hatıra tabelası koydular. Anıtın yapıldığı sokağa ise İmre Thököly adı verildi ve bunun yakınında, İstanbul Başkonsolosluğu ile beraber Bey’in anısına iki dilde bir tabela daha diktiler. Bunların açılış törenlerine kentin ileri gelenleriyle yukarıda anılan görevliler katıldı. Önce İmre Thököly hakkında Edit Tasnádi bir konuşma yaptı. Sonra Macaristan’ın İstanbul Başkon-

gármesteri Hivatalát is. Azt az utcát pedig, ahol az emlékművet felépítették, Thököly Imréről nevezték el, és az isztambuli Magyar Főkonzulátussal közösen a közelben még egy kétnyelvű táblát is állítottak a fejedelem emlékére. Az avatáson az említett tisztségviselők és a város előkelőségei is részt vettek, Thököly Imréről pedig Tasnádi Edit mondott beszédet. Ezután Zimborás Gabriella, Magyarország isztambuli főkonzulja méltatta a két nép közötti barátság ápolásának fontosságát, és kifejezte köszönetét a sok-sok munkáért és azért a lelkesedésért, amellyel török barátaink az emlékművet elkészítették. A török fél ugyanakkor azon óhajának is hangot adott, hogy a városban további maradandó emléket kívánnak állítani az ott elhunyt Thököly Imrének és feleségének, Zrínyi Ilnának. Erre a célra a tengerparti részen lévő ősparkban található épületek egyikét kívánják felajánlani múzeumnak. A ház felújításáról ők gondoskodnának, a magyarok feladata lenne viszont egy állandó kiállítás létrehozása az Ízmitben elhunyt történelmi személyiségek emlékére. Ugyancsak felvetették, hogy a magyar állam segítségével újra fel kellene állítani Thököly egykori síremlékét, és a közeljövőben szeretnék kiadni török nyelven a fejedelem törökországi naplóit és levelezését, valamint Komáromi János diáriumát is.

solosu Gabriella Zimborás iki halk arasındaki dostluğun pekiştirilmesinin önemi üzerinde durdu ve Türk dostlarımızın anıtı hazırlarken döktükleri emek ve gösterdikleri coşkudan dolayı teşekkürlerini ifade etti. Türk dostlarımız aynı zamanda orada hayata gözlerini yuman İmre Thököly ve eşi İlona Zrínyi'nin hatırasına daha başka kalıcı anıtlar hazırlamak istediklerini belirttiler. Bu amaçla, müze yapılması için deniz kıyısındaki parkta bulunan binalardan birini teklif edeceklerini hatırlattılar. Binanın onarılmasını dostlarımız üstlenecek, İzmit'te hayatlarını kaybetmiş olan tarihî şahsiyetlerin hatırasına burada bir sürekli sergi kurulmasını ise Macarlar gerçekleştirecek. Aynı zamanda, Macar devletinin desteğiyle Thököly'nin eski anıtının yeniden dikilmesi fikrini de öne sürdüler ve Thököly'nin Türkiye Günceleri ile mektuplaşmalarını ve Komáromi'nin Güncesini yakında Türkçe olarak yayımlamak istediklerini de belirttiler.

Thököly Imre főbb életrajzi adatai

1657. szeptember 25. Megszületik Késmárkon, gróf Thököly István és gróf Gyulaffy Mária gyermekeként.
1670. december 4. Thökölyt az ostromlott Likava várából Erdélybe menekítik.
1677. november 27. Thököly az erdélyi önkéntesekkel Derecskénél csatlakozik a bujdosókhoz.
1680. január 8. A bujdosók szoboszlói gyűlése Thökölyt választja fővezérré.
1682. június 15. Thököly Imre házasságot köt Zrínyi Ilonával, a kivégzett Zrínyi Péter leányával és I. Rákóczi Ferenc özvegyével.
1682. szeptember 16. Ibrahim budai pasa Apafi Mihály erdélyi fejedelem jelenlétében Füleken átadja Thökölynek a Közép-Magyarország királyává való szultáni kinevezést.
1683. január 11. A Thököly által összehívott országgyűlés Kassán.
1683. Megszületik Thököly Imre és Zrínyi Ilona első fiúgyermeke, de még bölcsőben meghal.
1685. február 22. Az erdélyi országgyűlés hűtlenségi perben elmarasztalja Thökölyt, és elkobozza az erdélyi birtokait.
1685. október 15. Sejtán Ibrahim budai pasa parancsára Thökölyt elfogják Váradon.
1686. január 2. Thököly Belgrádban kiszabadul a fogásból.

İmre Thököly'nin başlıca özyaşam verileri

- 25 Eylül 1657'de kont İmre Thököly ve kontes Mária Gyulaffy'nin çocuğu olarak Késmárk'ta dünyaya geldi.
- 4 Aralık 1670: İmre Thököly kuşatılan Likava kalesinden Erdel'e kaçtı.
- 27 Kasım 1677: Thököly, Erdel gönüllüleriyle beraber Derecske'de isyancı mültecilere katıldı.
- 8 Ocak 1680: İsyancı mültecilerin Szoboszló toplantısında Thököly başkomutan seçildi.
- 15 Haziran 1682: İmre Thököly, idam edilen Péter Zrínyi'nin kızı ve I. Ferenc Rákóczi'nin dul eşi İlona Zrínyi ile evlendi.
- 16 Eylül 1682: Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa Fülekk'te Erdel Beyi Mihály Apafi'nin eşliğinde Thököly'yi "Orta Macar Kralı" ilan eden Padişah fermanını sundu.
- 11 Ocak 1683: Kassa'da Thököly'nin toplantıya çağırıldığı Millet Meclisi oturumu.
- 1683: İmre Thököly ile İlona Zrínyi'nin ilk çocukları György doğdu, fakat daha beşikteyken öldü.
- 22 Şubat 1685: Erdel Millet Meclisi sadakatsizlik davasında Thököly'yi kınadı ve Erdel'deki mülklerine el koydu.
- 15 Ekim 1685: Budin Beylerbeyi (Şeytan) İbrahim Paşa'nın emri üzerine Thököly Várad'da yakalandı.
- 2 Ocak 1686: Thököly Belgrad'da esirlikten kurtuldu.

1688. január 11. Munkács vára kapitulál az ostromlók előtt, Zrínyi Ilonát Bécsbe internálják, gyermekei I. Lipót gyámsága alá kerülnek.
1690. június 8. II. Szülejmán szultán Thökölyt nevezi ki Erdély fejedelmévé.
1690. augusztus 21. Thököly zernyesti győzelme.
1690. szeptember 15. A keresztényszigeti országgyűlés, az erdélyi rendek fejedelmükké választják Thökölyt.
1690. október 25. Thököly és csapatai elhagyják Erdélyt.
1691. február: A havasalföldi vajda csapatai kiszorítják az országból Thökölyt.
1692. május 14. Zrínyi Ilona hét év után a pozsareváci táborban találkozik férjével.
1694. október 13. Megszületik Thököly Imre és Zrínyi Ilona második gyermeke, Zsuzsanna, de még bölcsőben meghal.
1697. június 30. és július 23. között. A hegyaljai felkelés, a felkelő kurucok Thököly Imre nevére esküsznek.
1697. szeptember 11. A zentai csata, Thököly magyarországi terveinek megghiúsulása.
1699. január 26. A karlócai békekötés, Thököly híveit eltelepítik a határ mellől.
1701. szeptember 24. Thököly és kísérete elhagyja Isztambult, és Ízmitben telepednek le.
1703. február 18. Zrínyi Ilona halála, testét a jezsuiták isztambuli templomában (St. Benoît) helyezik örök nyugalomra.
1705. szeptember 13. Thököly Imre meghal Ízmitben, testét a városba temetik el.

- 11 Ocak 1688: Munkács kalesi kuşatma karşısında teslim oldu. İlona Zrínyi Viyana'da enterne edildi, çocukları I. Leopold'un vesayeti altına alındı.
- 8 Haziran 1690: Sultan II. Süleyman, Thököly'yi Erdel Bey'i ilan etti.
- 21 Ağustos 1690: Thököly Zernyest'te zafer kazandı.
- 15 Eylül 1690: Kereszténysziget Millet Meclisinde Erdel "zümreleri" Thököly'yi kendilerine Bey seçtiler.
- 25 Ekim 1690: Thököly ve birlikleri Erdel'den çıktılar.
- Şubat 1691: Eflâk voyvodasının birlikleri Thököly'yi ülkeden uzaklaştırdı.
- 14 Mayıs 1692: İlona Zrínyi yedi yıl sonra Pasarofça kararğâhında kocasıyla buluştu.
- 13 Ekim 1694: İmre Thököly ile İlona Zrínyi'nin ikinci çocukları Zsuzsanna dünyaya geldi, fakat daha beşik-
teyken öldü.
- 30 Haziran - 23 Temmuz 1697: Hegyalja ayaklanması; ayaklanan Kuruc'lar İmre Thököly'nin adına ant içtiler.
- 11 Eylül 1697: Zenta muharebesi. Thököly'nin Macaristan planları başarısızlığa uğradı.
- 26 Ocak 1699: Karlofça barış anlaşması. Thököly taraftarları sınır boylarından başka yerlere uzaklaştırıldılar.
- 24 Eylül 1701: Thököly ile beraberindekiler İstanbul'dan ayrıldılar ve İzmit'e yerleştiler.
- 18 Şubat 1703: İlona Zrínyi'nin ölümü. Naaşı, İstanbul'da Cizvitlerin tarikat binasında (şimdiki Sen Benoit okulu) toprağa verildi.
- 13 Eylül 1705. İmre Thököly İzmit'te hayata gözlerini yumdu.

A fejedelmi udvar tagjai 1705-ben

A Thököly Imre és Zrínyi Ilona izmiti életéről tudósító magyar és török nyelvű munkák s leginkább a népszerűsítő írások, lexikonok adatai mintegy 1500 főben állapítják meg a fejedelmi pár kíséretében Ízmitbe költöző magyar emigránsok számát. Ezt a felettébb magas számot azonban egyetlen korabeli forrásunk sem erősíti meg. Sajnos ez a tévhit nem csupán a népszerűsítő jellegű kiadványokban gyökeredzett meg, gyakran a lexikonok, adattárak is ezt a számot hozzák. Ezzel szemben a fejedelmi udvarhoz 1705-ben a következő emigránsok tartoztak:

1. András Deák: valószínűleg azzal az András Deák nevű kuruc főhadnaggyal azonos, aki seregével már 1683-ban is Thököly mellett tartózkodott. Szirmay András gazdasági naplója 1686. január 30-án a Kassán régebb óta raboskodó kuruc tisztek között említi. Több más kuruc tiszt és nemes társaságában Aeneas Caprara kassai generális 1686. február 12-én bocsátotta el őket Munkácsra, ahová 18-án érkeztek meg. Február 24-én Zrínyi Ilona mint „szabadult András deák hadnagynak”, posztót adott neki. 1686. június 11-én ő lett a négy nappal korábban Beregszászon elfogott és Zrínyi Ilona hűségére esketett 225 labanc rab egy részének a parancsnoka. 1692–1694 között lovas főstrázsamester az emigrációban. 1694. november 29-én, mint „elsőbb tiszt”-et Thököly pénzjutalomban részesítette. Később megvált tiszti rangjától, mivel 1696-ban már rang nélkül említik a Havasalföldön élő

1705'te Thököly'nin maiyetindeki şahıslar

İmre Thököly ile İlona Zrínyi'nin İzmit'teki hayatını tanıtan Macarca ve Türkçe çalışmalardaki, daha ziyade de popüler yazılardaki, ansiklopedilerdeki veriler, Thököly ile İlona Zrínyi'nin eşliğinde İzmit'e göç eden Macar mültecilerinin sayısını 1500 kişi olarak gösteriyorlar. Fakat bu oldukça yüksek sayı hiçbir çağdaş kaynakta doğrulanmıyor. Ne yazık ki bu hatalı görüş sadece popüler nitelikteki yayınlarda kök salmış değil, çoğu kere meslek ansiklopedilerinde, veri derlemelerinde de bu sayıya yer veriliyor. Buna karşılık 1705'te hükümdarın maiyetinde şu şahısların bulunduğu görülüyor:

1. Kâtip András Efendi: Muhtemelen, daha 1683 yılında ordusuyla birlikte Thököly'nin yanında bulunan Kuruc üsteğmeni Kâtip András ile aynı şahıs. András Szirmay'nin muhasebe defterinde 30 Ocak 1686'da eskiden beri esir olan Kuruc subayları arasında adı anılıyordu. Kassa generali Aeneas Caprara 12 Şubat 1686'da diğer birçok Kuruc subayı ve soylu ile beraber onu serbest bıraktı ve Munkács'a uzaklaştırdı, 18 Şubatta da oraya vardılar. 24 Şubat'ta İlona Zrínyi "serbest bırakılan üsteğmen Kâtip András Efendi'ye" görev verdi. 11 Haziran 1686'da, dört gün önce Beregszász'ta yakalanan ve İlona Zrínyi adına ant içtirilen 225 Labanc tutuklunun bir kısmının komutanı oldu. 1692-1694 arasında mülteci iken süvari başgediklisi olarak görev yaptı. 29 Kasım 1694'te Thököly 'öncü subay'a parasal ödül verdi. Daha sonra subay rütbesini bı-

magyar nemesek között, három hozzátartozójával. 1696. március 8-án Thököly utasította az egyik odaküldött emberét, hogy „András deák dolgáról s állapotjáról is értekezzenek”, október 6-án viszont keresztnév nélkül említi a Havasalföldön tartózkodó hívei között. 1699. május 24-én aláírta a bujdosó hadaknak a Fényes Portához írott felterjesztését. 1699 végén már újra Thököly udvarában tartózkodott, aki 60 tallért hagyott rá a végrendeletében.

2. Bay Mihály, ludányi: Bay István és Rády Zsuzsanna fia, az 1640-es évek végén született. 1665-ben már Bereg vármegye főjegyzője volt. 1670-ben részt vett az I. Rákóczi Ferenc-féle felkelésben. 1672 szeptemberében bujdosó Teleki Mihály mellett. 1682-ben már Thököly munkácsi várparancsnoka. 1685-ben Bereg vármegye első alispánja. 1690 szeptemberében Thököly mellett van Erdélyben, ahol a szeptember 22-i keresztényszigeti országgyűlésen honfíúsították. Az Erdélyből történt kimeneküléskor követi Thökölyt Havasalföldre, illetve az Oszmán Birodalom területére. Itt Thököly diplomatája volt, 1692. március 7. és 1693. június 8. között Inczédi Márton társaságában Thököly követe volt a Portán. 1705 nyarán Thököly hazaküldte, ő volt a fejedelem követe, illetve képviselője a szécsényi országgyűlésen. 1705. november 3. és 1706. június 6. között Pápay Gáspár társaságában II. Rákóczi Ferenc követe volt a krími tatár kánhoz. A szabadságharc végéig megmaradt Rákóczi hűségében, 1717-ben még élt. Thököly 4000 forint értékű birtokot hagyott rá a végrendeletében.

3. Boér János: Thököly 500 magyar forint értékű birtokot vagy annak az árát hagyta rá a végrendeletében.

4. Bohus Zsófia („Bohos Sophi”), Bohus Márton fejedelmi élésmester árvája, akinek a szülei Thököly szolgálata-

raktı. 1696'da Eflâk'ta yaşayan Macarlar arasında adı artık üç yakınıyla birlikte rütbesiz olarak anılıyordu. 8 Mart 1696'da Thököly oraya gönderdiği bir adamına "András Efendinin işlerinin ve vaziyetinin de konuşulması" için talimat vermişti, 6 Ekimde ise Eflâk'taki taraftarları arasında küçük adını söylemeden onu andı. 24 Mayıs 1699'da mülteci birliklerinin Babiâli'ye yazdıkları dilekçeyi imzaladı. 1699 yılı sonunda tekrar Thököly'nin maiyeti arasında yer aldı ve Thököly vasiyetnamesinde ona 60 Taller bıraktı.

2. Ludány'lı Mihály: İstván Bay ile Zsuzsanna Rády'nin çocuğu olarak 1640 yıllarının sonlarında dünyaya geldi. 1665'te artık Bereg vali yardımcısıydı. 1670'te I. Ferenc Rákóczi ayaklanmasına katıldı. 1672 Eylülünde İsyançı Mihály Teleki'nin yanında yer aldı. 1682'de artık Thököly'nin Munkács kalesi komutanı. 1685'te Bereg ili birinci vali yardımcısı. 1690 Eylülünde Erdel'de Thököly'nin yanındaydı ve orada 22 Eylülde Kereszténysziget meclisi üyeliğine alındı. Erdel'den kaçtıktan sonra Thököly ile beraber Eflâk'a, yani Osmanlı İmparatorluğu topraklarına geçti. Orada Thököly'nin diplomatı oldu; 7 Mart 1692 ile 8 Haziran 1693 arasında Márton Inczédi'nin eşliğinde Babiâli'de Thököly'nin elçiliğini yaptı. 1705 yazında Thököly onu yurda gönderdi, Szécsény Millet Meclisi'ne Bey'in elçisi ve temsilcisi olarak katıldı. 3 Kasım 1705 ile 6 Haziran 1706 arasında Gáspár Pápay ile beraber Kırım Tatar Hanı huzurunda II. Ferenc Rákóczi'nin elçisi olarak bulundu. Özgürlük savaşının sonuna kadar Rákóczi'ye sadık kaldı. 1717'de daha yaşıyordu. Thököly vasiyetnamesinde ona 4000 forint değerinde bir çiftlik bıraktı.

3. János Boér: Thököly vasiyetnamesinde ona 500 Macar Forinti değerinde bir çiftlik veya onun karşılığı kadar para bıraktı.

tában haltak meg, az árvát pedig Thököly és Zrínyi Ilona nevelte fel: Thököly 100 tallér értékű női ruhát stb. hagyott rá végrendeletében.

5. Debreczeni Miska: Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

6. Debreczeni Szabó János: Thököly 100 tallért hagyott rá végrendeletében, 25-öt még Törökországban, a többit pedig odahaza kellett megkapnia. Emellett meghagyta, hogy egy kisebb birtokot is adjanak neki 3–4 hozzá tartozó jobbágyal.

7. Demsoni Mátyás: Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

8. Dudás István: Thököly 30 tallér hagyott rá végrendeletében, és meghagyta, hogy egy új mentét is csináltassanak neki. (A vezetékneve alapján talán zenész lehetett.)

9. Faragó Mátyás: Thököly 25 tallért hagyott rá végrendeletében.

10. Fekete János: Thököly 60 tallért, egy rókaprémmel bélelt angliai mentét, valamint egy erdélyi birtokot és egy falut hagyott rá, a Hunyad vármegyei Illye környékén.

11. Füredi Miklós: 1699 végén Tillinkó néven muzsikás Thököly udvarában, a fejedelem 30 tallért hagyott rá végrendeletében („Füredi névű Miklósnak, akit Tillinkónak is hívnak”).

12. Füredi Miklós felesége: Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

13. Gergely, Komáromi János udvari titkár szolgálja: Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

14. Gránát János: Thököly udvari embere, akit 1696. november elején a dunai hajóhadban szolgáló gyalogos katonái mellé küldte udvarából, hogy Szabó Gáspár kapitány vicehadnagynak vagy strázsamesternek tegye meg.

4. Zsófia Bohus (Sophi Bohos): Bey'in kilercibaşısı Márton Bohus'un öksüzü. Annesi ve babası Thököly'nin hizmetinde ölünce onu Thököly ile Ilona Zrínyi büyüttü. Thököly vasiyetnamesinde ona 100 Taller değerinde kadın giysisi vb. bıraktı.

5. Miska Debreczeni: Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

6. János Debreczeni Szabó: Thököly vasiyetnamesinde ona 100 Taller bıraktı; bunun 25'ini Türkiye'de, geri kalanını da yurda döndüğünde alacaktı. Ayrıca 3-4 serf ile birlikte küçük bir çiftlik verilmesini de vasiyet etti.

7. Mátyás Demseri: Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

8. István Dudás: Thököly vasiyetnamesinde ona 30 Taller bıraktı, ayrıca yeni bir kürklü ceket yaptırılmasını vasiyet etti. (Soyadına bakılırsa herhalde müzisyendi.)

9. Mátyás Faragó: Thököly vasiyetnamesinde ona 25 Taller bıraktı.

10. János Fekete: Thököly vasiyetnamesinde ona 60 Taller ile içi tilki kürkü bir İngiliz ceket, ayrıca Erdel'de bir çiftlik ile Hunyad ilinde Illye yöresinde bir köy miras bıraktı.

11. Miklós Füredi (diğer adı: Tillinkó): 1699 sonlarında Thököly maiyetinde müzisyendi; Bey vasiyetnamesinde ona ("Füredi adındaki, Tillinkó da dedikleri Miklós'a") 30 Taller bıraktı.

12. Miklós Füredi'nin eşi: Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

13. Gergely: János Komáromi'nin maiyet sekreteri, uşağı. Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

14. János Gránát: Thököly'nin maiyetindeki kişilerdendi. Bey onu 1696 Kasım ayı başlarında, yüz-

A század többi katonájával együtt azonban a törökök elfogták, majd Galatába vitték a Tengerészeti Hivatal börtönébe. 1698. elején ő volt az, akit a kapudánpasa először bocsátott el a gályarabságból, hogy urának híreket vigyen ott raboskodó társairól. 1699 végén ismét a fejedelem udvarában említik. Thököly 30 tallért hagyott rá végrendeletében. Lehet, hogy már korábban hazatért, mivel 1705. augusztus 29-én már II. Rákóczi Ferenc kancelláriáján tevékenykedett.

15. Hegedűs Pista, talán Thököly egyik zenésze (hegedűse), a fejedelem 30 tallért hagyott rá végrendeletében.

16. István mester, Thököly egyik szakácsa. 1699 végén név nélkül említik Thököly udvarában, 1705-ben a fejedelem a hátralékban levő fizetése megadása mellett 30 tallért hagyományozott rá végrendeletében. Mivel betegeskedett, nem tért haza Thököly halála után, 1705 decemberében az isztambuli „erdélyi ház”-ban lakott.

17. Kis Jankó: Thököly 50 tallért hagyott rá végrendeletében, amelyből a halála után 20 tallért, otthon pedig 30-at kellett megkapnia.

18. Kis Jutka leány: gyermekkorától a fejedelmi udvarban szolgált, Thököly 1000 forint értékű birtokot vagy annak az árát hagyta rá végrendeletében.

19. Komáromi János: Thököly udvari titkára, Thököly 4000 forint értékű birtokot, valamint 300 tallért hagyott rá végrendeletében.

20. Lovász Lackó („L. Laczkó”): 1699 végén muzsikás vagy mesterember Thököly udvarában, a fejedelem 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

21. Mátyás mester: Thököly és Zrínyi Ilona konyhamestere. Feltehetően Zrínyi Ilona szolgálatában került a fejedelmi udvarba, mivel a fejedelemasszony a halála előtt

başı Gáspár Szabó tarafından kendisine başçavuş ya da asteğmenlik rütbesi verilmek üzere Tuna donanmasında hizmet gören piyadelerinin yanına gönderdi. Fakat Türkler bölüğün diğer askerleriyle birlikte onu da yakaladılar ve Galata'daki Denizcilik Dairesi hapishanesine götürdüler. 1698 başlarında kaptanıderya ilk olarak onu, oradaki esir arkadaşlarından efendisine haber götürmesi için kürek mahkumluğundan azat etti. 1699 sonunda tekrar Bey'in maiyeti arasında adı geçiyordu. Thököly vasiyetnamesinde ona 30 Taller bıraktı. Yurda daha önce dönmüş olması da mümkün. Çünkü 29 Ağustos 1705'te artık II. Ferenc Rákóczi'nin kalem odasında çalışıyordu.

15. Pista Hegedűs: Belki Thököly'nin müzisyenlerinden biri. Thököly vasiyetnamesinde ona 30 Taller bıraktı.

16. İstván usta. Thököly'nin aşçılarından biri. 1699 sonlarında Thököly'nin maiyetinde adı söylenmeden aşçı olarak anılıyordu. 1705'te Bey'in vasiyetnamesinde ödenmemiş aylıklarına ek olarak birlikte ona daha 30 Taller bıraktı. İstván usta hastalığa yakalandığı için, Thököly'nin ölümünden sonra yurda dönmedi. 1705 Aralığında daha İstanbul'daki "Erdel evinde" oturuyordu.

17. Jankó Kis: Thököly vasiyetnamesinde ona 50 Taller bıraktı; ölümünden sonra 20 Taller, yurda döndüğünde de 30 Taller alacaktı.

18. Hanımkız Jutka Kis: Çocukluğundan beri Bey'in maiyetinde hizmet gördü. Thököly vasiyetnamesinde ona 1000 Forint değerinde bir çiftlik veya onun karşılığı kadar para bıraktı.

19. János Komáromi: Thököly'nin maiyet sekreteri. Thököly vasiyetnamesinde ona 4000 Forint değerinde bir çiftlik ve ayrıca 300 Taller bıraktı.

meghagyta Thökölynek, hogy II. Rákóczi Ferenc szabaddítsa fel és nemesítse meg. Thököly egyik utasítása 1699 végén is az udvarában említi. Thököly 100 tallért és 1000 magyar forintot hagyott rá végrendeletében. Az első összeget még a halála után, az utóbbit pedig Magyarországon kellett megkapnia.

22. Mátyás mesterné: Thököly 25 tallér értékű női holmit hagyott rá végrendeletében.

23. Mózes. Thököly 50 tallért, valamint mentének, dolmányoknak és nadrágnak való angolai posztót hagyott rá végrendeletében.

24. Munkácsi János: gyermekkora óta állt Thököly szolgálatában, Thököly 1000 magyar forint értékű birtokát vagy annak árát, valamint 200 tallért hagyott rá végrendeletében. Ez utóbbinak a felét még a halála után, a fennmaradó összeget pedig Magyarországon kellett megkapnia.

25. Munkácsi Jánosné: Thököly különböző ruhaneveteket hagyott rá végrendeletében.

26. Nalácz Miklós: Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

27. Oláh János: Thököly 30 tallért hagyott rá végrendeletében.

28. Oláh Mátyás: Thököly 50 tallért hagyott rá végrendeletében.

29. Pandur: 1699 végén muzsikás vagy mesterember Thököly udvarában, a fejedelem 25 tallért hagyott rá végrendeletében.

30. Pápay Gáspár: Thököly egyik legrégebbi híve, már az 1670-es években is a szolgálatában állott, többek között ő volt a Marquis de Ferriol mellé Thököly által kinevezett komisszárius. Az emigrációban a fejedelem postamestere

20. Lackó Lovász ("L. Laczkó"): 1699 sonlarında Thököly maiyetinde müzisyen veya usta. Bey vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

21. Mátyás usta: Thököly ile İlona Zrínyi'nin aşçıbaşı. Herhalde İlona Zrínyi'nin hizmetinde Bey'in maiyetine girdi. Zira İlona Zrínyi ölümünden önce Thököly'den aşçıbaşını II.Ferenc Rákóczi'nin azat etmesini ve ona soylu unvanı vermesini istemişti. Thököly'nin bir talimatında da 1699 sonlarında maiyette adı geçiyordu. Thököly vasiyetnamesinde ona 100 Taller ve 1000 Macar Forinti bıraktı. Birinci parayı ölümünden sonra, ikincisini ise Macaristan'da alacaktı.

22. Usta Mátyás'ın eşi: Thököly vasiyetnamesinde ona 25 Taller değerinde kadın eşyası bıraktı.

23. Mózes: Thököly vasiyetnamesinde ona 50 Taller ve ceket, dolama ve pantolonluk İngiliz çuhası bıraktı.

24. János Munkácsi: Çocukluğundan beri Thököly'nin hizmetinde bulundu. Thököly vasiyetnamesinde ona 1000 Macar Forinti değerinde bir çiftlik veya onun karşılığı kadar para, ayrıca 200 Taller bıraktı. Bu 200 Taller'in yarısını ölümünden sonra, geri kalanını ise Macaristan'da alacaktı.

25. János Munkácsi'nin eşi: Thököly vasiyetnamesinde ona çeşitli giyim eşyası bıraktı.

26. Miklós Nalácsi: Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

27. János Oláh: Thököly vasiyetnamesinde ona 30 Taller bıraktı.

28. Mátyás Oláh: Thököly vasiyetnamesinde ona 50 Taller bıraktı.

29. Pandur: 1699 sonlarında Thököly'nin maiyetinde müzisyen veya bir ustaydı. Bey vasiyetnamesinde ona 25 Taller bıraktı.

(1694-ben), komornyikja, illetve több esetben portai rezidense volt. Thököly 1704. szeptember 10-én küldte haza Magyarországra, hogy megbeszélje II. Rákóczi Ferencsel az erdélyi fejedelemség élére való visszatérést, de ugyanakkor a Rákóczitól visszaadatott erdélyi birtokai prefektusának is megtette. 1705. június 30-án Thököly magyarországi birtokainak teljhatalmú intézője. 1705. november 3. és 1706. június 6. között Bay Mihály társaságában II. Rákóczi Ferenc követe volt a krími tatár kánhoz. Visszatérése után, még 1706 júliusában, Rákóczi a belgrádi pasa mellé küldte állandó rezidensül, és ebben a tisztségében szolgált egészen a szabadságharc befejezéséig. 1711 után is török földön maradt, később követte Rákóczit Rodostóba is. 1723-ban, Horváth Ferenc halála után ő lett a bujdosók képviselője Isztambulban. Thököly 3000 forint értékű birtokot hagyott rá végrendeletében.

31. Paskándy: Thököly 25 tallért hagyott rá végrendeletében.

32. Sütő Gyurka: Feltehetően Zrínyi Ilona szolgálatában került a fejedelmi udvarba, fiatalemberként, a konyhai személyzethez tartozott. 1699 végén a három szakáccsal együtt említik a fejedelmi udvarban. Zrínyi Ilona a halála előtt meghagyta Thökölynek, hogy II. Rákóczi Ferenc szabadítsa fel, és nemesítse meg. Thököly 40 tallért hagyott rá végrendeletében.

33. Szentandrásy János, Thököly török tolmácsa, először 1683-ban említik. Egy évvel később a fejedelem rezidense volt Belgrádban. 1703 őszéig Thököly mellett tartózkodik, amikor is a fejedelem követségbe küldi II. Rákóczi Ferenchez. 1704 júniusában viszont Rákóczi követeként érkezett Isztambulba. Thököly 600 magyar forintot hagyott rá végrendeletében, amelynek az egyik felét még Tö-

30. Gáspár Pápay: Thököly'nin en eski yandaşlarından olup, daha 1670'li yıllarda da onun hizmetindeydi. Diğerleri arasında, Marki de Ferriol nezdinde Thököly'nin tayin ettiği komiserdi. İltica döneminde sırasında Bey'in (1694'te) posta sorumlusu, oda hizmetkârı, birçok kere de kapı kâhyası oldu. Thököly, Erdel beyliğinin başına geri dönmesi konusunu II. Ferenc Rákóczi ile görüşmek amacıyla Pápay'yi Macaristan'a gönderdi, fakat aynı zamanda onu Rákóczi'den geri verilen Erdel çiftliklerinin sorumlu yöneticisi de yaptı. 30 Haziran 1705'te Thököly'nin Macaristan'daki çiftliklerinin tam yetkili kâhyası oldu. 3 Kasım 1705–6 Haziran 1706 arasında Mihály Bay ile beraber II. Ferenc Rákóczi'nin Kırım Tatar Hanı nezdinde elçisi olarak bulundu. Geri döndükten sonra daha 1706 Temmuzunda Rákóczi, Belgrad paşası yanına yetkili temsilcisi olarak gönderdi ve özgürlük savaşı bitene kadar Pápay bu görevi sürdürdü. 1711'den sonra da Türk topraklarında kaldı ve sonra Tekirdağ'da Rákóczi'yle de beraber bulundu. 1723'te Ferenc Horváth'ın ölümünden sonra İstanbul'da mültecilerin kapı kâhyası oldu. Thököly vasiyetnamesinde ona 3000 Forint bıraktı.

31. Paskándy: Thököly vasiyetnamesinde ona 25 Taler bıraktı.

32. Gyurka Sütő: Muhtemelen İlona Zrínyi'nin hizmetinde Bey'in maiyetine girdi; genç delikanlı iken mutfak personeli arasındaydı. 1699 sonlarında Bey'in maiyetinde üç aşçı ile birlikte adı geçiyordu. İlona Zrínyi ölümünden önce Thököly'den, onu II. Ferenc Rákóczi'nin azat etmesini ve ona soylu unvanı vermesini istemişti. Thököly vasiyetnamesinde ona 40 Taler bıraktı.

33. János Szentandrásy: Thököly'nin Türkçe tercümanı; adı ilk kez 1683'te geçiyor. Bir yıl sonra Bey'in Belgrad'daki

rökországban, a többbit pedig otthon kellett megadni neki. 1705 szeptemberétől 1706 tavaszáig Belgrádban, illetve Temesváron képviseli Rákóczit. 1708. május 10. előtt halt meg. A források – így többek között Thököly végrendelete – többnyire csak András Jánosként említik.

34. Szilágyi András: eredetileg is Thököly udvarában élhetett, de – akárcsak Gránát Jánost – 1696 vége táján őt is a dunai hajóhadban szolgáló magyar katonák közé küldték, ahol feltehetően főhadnagynak nevezték ki, Szabó Gáspár kapitány keze alatt. 1697 táján az egész sereggel együtt őt is a Tengerészeti Hivatal börtönébe vetették, ahonnan csak 1698 februárjában szabadult. 1699 végén Thököly a Bulgáriába telepített kuruc csapatok közé küldte. A végrendeletében egyébként 25 tallért hagyott rá. Károlyi Sándor kuruc generális 1706. május 15-én őt küldte Temesvárra, hogy onnan vigyázzon a pétervárad és aradi császári helyőrségek felől érkező hírekre.

35. Szkárossy Sámuel: Tokaj város jegyzője, hegyaljai szőlőbirtokos nemes, az 1697. évi hegyaljai felkelés egyik vezetője. A felkelés leverését követően ő is török területre menekült. A bujdosó nemesség egyik képviselője, már 1699-ben Thököly udvarában tartózkodott. A fejedelem 3000 forint értékű birtokot hagyott rá végrendeletében.

36. Szombati István („Szombati I.”): Thököly 50 tallért hagyott rá végrendeletében.

37. Szöllősy Zsigmond: 1694-ben Thököly vicepohárnoka volt. A fejedelem elsősorban diplomataként alkalmazta, 1698-ban többek között Lengyelországba és Moldvába küldte. 1705. március elején Rákóczi követe Thökölyhöz. 1705. május 20-án erdélyi birtokai visszaszerezését kérte Rákóczitól. Ezután folyamatosan Rákóczi mellett tartózkodott, míg 1706. július 20-án követségbe

kapı kâhyası oldu. 1703 sonbaharına kadar Thököly'nin yanında kaldı, o zaman Bey onu II. Ferenc Rákóczi'nin huzuruna elçilik mensubu olarak gönderdi. 1704 Haziranında ise Rákóczi'nin elçisi olarak İstanbul'a döndü. Thököly vasiyetnamesinde ona 600 Macar Forinti bıraktı, bunun yarısını Türkiye'de iken, geri kalanını ise yurda döndüğünde alacaktı. 1705 Eylülünden 1706 ilkbaharına kadar Belgrad ve Temesvár'da Rákóczi'nin temsilciliğini yaptı. 10 Mayıs 1708'den önce hayata gözlerini yumdu. Kaynaklarda – diğerleri arasında Thököly'nin vasiyetnamesinde – çoğu zaman János Andrásı adıyla anılmakta.

34. András Szilágyi: esasında herhalde Thököly'nin maiyetindeydi, fakat János Gránát gibi onu da Tuna'da hizmet gören Macar askerleri arasına gönderdiler ve yüzbaşı Gáspár Szabó'nun emri altında muhtemelen üsteğmen olarak hizmet gördü. 1697'de bütün takımıyla birlikte onu da Galata Denizcilik Dairesi hapishanesine attılar ve oradan 1698 Şubatında kurtuldu. Thököly onu 1699 sonunda Bulgaristan'da konuşlanmış Kuruc birliklerine gönderdi ve vasiyetnamesinde ona 25 Taller bıraktı. Kuruc generali Sándor Károlyi 15 Mayıs 1706'da Szilágyi'yi Pétervárad ve Arad'daki İmparatorluk garnizonlarından gelen haberleri dikkatle izlemesi amacıyla Temesvár'a gönderdi.

35. Sámuel Szkárossy: Tokaj kenti kamu idaresi amiri, Hegyalja'lı soylu bağ sahibi, 1697 Hegyalja ayaklanmasının yöneticilerinden biri. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra o da Türk topraklarına iltica etti. 'Bujdosó' soylularının yöneticilerinden olup, daha 1699'da Thököly'nin maiyetinde bulunuyordu. Thököly vasiyetnamesinde ona 3000 Forint değerinde bir çiftlik bıraktı.

36. İstván Szombati ("Szonbati İ."): Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

küldték a krími tatár kánhoz. 1707. július 19-én már nem volt életben. Felesége a messze földön híres szépségű Jakab Kata volt, aki törökül is jól beszélt, és férjével együtt élt Törökországban. Thököly 4000 forint értékű birtokot hagyott rájuk végrendeletében.

38. Szöllősy Zsigmondné, Jakab Kata asszony: lásd a fent írtakat!

39. Teleki Lackó: Thököly 25 tallért hagyott rá végrendeletében.

40. Újfalusi Ilona, Hegedűs Pista mátkája: Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

41. Vaszil („Vaczil”): Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében. A neve alapján román származású lehetett.

42. Várnai: Thököly 50 tallért, valamint mentének, dolmányoknak és nadrágnak való angliai posztót hagyott rá végrendeletében.

43. Viski: az erdélyi háznál levő öreg gazda: Thököly 20 tallért hagyott rá végrendeletében.

44. Zákány András: Thököly 30 tallért hagyott rá végrendeletében, amit a hazatérését követően kellett megadni neki.

45. A Thököly mellett lakó doktor, akire a fejedelem a tatár lovát és 50 tallért hagyott végrendeletében.

37. Zsigmond Szöllösy: 1694'te Thököly'nin saki yardımcısıydı. Thököly onu her şeyden önce diplomat olarak görevlendirmişti. 1698'de diğerleri arasında Polonya ve Boğdan'a gönderdi. 1705 Mart ayı başlarında Thököly'nin nezdinde Rákóczi'nin elçisi oldu. 20 Mayıs 1705'te Rákóczi'den Erdel'deki mülklerinin geri verilmesini istedi. Ondan sonra, 20 Temmuz 1706'da Kırım Tatarı Hanlığı elçiliğine gönderilene kadar devamlı olarak Rákóczi'nin yanında kaldı. 19 Temmuz 1707'de artık yaşamıyordu. Sınırlar ötesinde güzelliği ile ünlü eşi Kata Jakab idi. Szöllösy, Türkçeyi iyi bilen eşi Kata Jakab ile beraber Türkiye'de yaşadı. Thököly vasiyetnamesinde onlara 4000 Forint değerinde bir çiftlik bıraktı.

38. Szöllösy Zsigmond'un eşi, bayan Kata Jakab: (bak: 37. numara)

39. Lackó Teleki: Thököly vasiyetnamesinde ona 25 Taller bıraktı.

40. Ilona Újfalusi, Pista Hegedűs'ün nişanlısı: Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

41. Vaszil ("Vaczil"): Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı. Adına bakılırsa herhalde Romen asıllıydı.

42. Várnai: Thököly vasiyetnamesinde ona 50 Taller ve ayrıca ceket, dolama ve pantolonluk İngiliz çuhası bıraktı.

43. Viski: Erdel evindeki yaşlı çiftçi. Thököly vasiyetnamesinde ona 20 Taller bıraktı.

44. András Zákány: Thököly vasiyetnamesinde ona, yurda döndüğünde verilmek üzere 30 Taller bıraktı.

45. Thököly'nin yanında kalan "doktor": Thököly vasiyetnamesinde ona 50 Taller ile Tatar atını bıraktı.

Thököly Imrének és Közép-Magyarország népének kiállított szultáni szerződéslevél

A szerződéslevél isztambuli levéltárból származó másolatát a budapesti Károli Gáspár Protestáns Egyetem Bölcsészettudományi Kara Kora Újkori Történelem Tanszéke tanszékvezetője, a történész-turkológus Papp Sándor találta meg. Latin betűs átírását és fordítását is ő készítette el.

Hála legyen Istennek, a legfelségebb Királynak, [mert] az igazságosság Ura, a bőséges áldások osztója a magas építésű udvarunkat és fényes, boldogságos küszöböt a világ szultánjainak menedékévé és a korszak uralkodóinak oltalmazó menedékhelyévé tette. Azok, akik szerencsés csillagzat alatt álló felséges kegyelmességem széles árnyékának védelmébe és a világ menedékhelyének számító magas trónusom oltalmába húzódtak, mindenkor rendezett körülményeket élveztek és óhajaik teljesültek.

Mindezek alapján tehát, mivel jelenleg Közép-Magyarország lakosai a magas küszöbünkhöz való kötődést és engedelmességet a boldogságuk alapjának, nyugalomuk és jó-

*İmre Thököly ve Orta Macaristan
halkına verilen ahidname-i hümayun*

Bu anlaşma belgesinin İstanbul arşivindeki suretini, Budapeşte Gáspár Károli Protestan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü'nün Erken Yeniçağ Tarihi Bölümü başkanı Türko-log-tarihçi Sándor Papp bulmuştur. Bunun Latin harfleriyle kopyasını ve Macarca'ya çevirisini de kendisi hazırlamıştır.

Taraf-ı şehriyâriden Orta Macâr tâ'ifesine virilen 'ahd-nâme-i hümayûndur'

(1) el-hamdü' li-llâhi' l-meliki' l-müte'âl cenâb-ı hakk ve feyyâz-ı mutlak âsitân-ı refî'ü' l-

(2) bünyân ve 'atebe-i // 'aliyye-i se'âdet-âşyânumı merci'-i selâtîn-i cihân ve melâz u

(3) melce'-i ekâsire-i devrân // eyleyüb zıll-ı memdûd ve 'inâyet-i 'aliyye-i sâhib-

(4) kırânumuzdan müstazıll ve südde-i seniyye-i // cihân-penâhumuza müstenid olanlar

(5) dâ'imâ muntazamü'l-hâl ve makzîyü' l-âmâl olı-gelmişlerdür // binâ'en 'alâ zâlike hâlâ

(6) Orta Macâr tâ'ifesi 'atebe-i 'aliyyemüze teba'iyet u itâ'ati // kendülere sermâye-i se'âdet

(7) ve vesîle-i râhat u refâhiyyet bilüb devlet-i 'aliyye-müze // ilticâ ve âsitâne-i se'âdet-

* Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul) Nâme-i hümayûn defteri Nr. 5. p. 347-352.

létük biztosítékának tartják, ezért magas birodalmamhoz fordultak, és boldogság-jelű udvaromat védelmezőjükké és oltalmazójukká tették. Hódolatuk és vonzalmuk kimutatásával kifejezték hűségüket és állhatatosságukat, és a világ menedékének számító magas küszöbömre támaszkodtak. Óhajaik teljesülése és országuk biztonsága és rendje érdekében kegyelmemet kérték, s amikor az ország határainak kérdését, a várak és a falvak védelmét és a rendezést magába foglaló nagyúri szerződéslevelémért folyamodtak, a boldogság menedékhelyeül szolgáló császári trónusom lábához tizennégy pontos beadványt és felterjesztést nyújtottak be, melyet a világot átfogó padisahi tudásommal teljességgel felfogtam és megértettem. Azok számára, akik a mi örök oszlopokon álló dinasztiánk és szerencsét vonzó uralkodóházunk iránt hűséget és alázatot mutatnak, boldogságos kapunk mindig nyitva áll. Mivel világbíró szép törekvésünk és uralkodói kegyes alapelvünk az, hogy biztonságukat garantálva az ország és a nép ügyei rendbe hozassanak, ezért kérésük fénylő hatalmas uralkodói színem előtt elfogadáshoz közel jutott, s a megvalósulás helyét elérte. Ennek tudatására és összefoglalására saját boldogságot keltő nagyúri kézírásommal dicső parancsot bocsátottam ki az alábbi tizennégy pont szerint, melyek a következőképpen hangzanak:

[Első pont:] Mivel Bethlen Gábor, a korábbi erdélyi fejedelem nemzetségéből származó késmárki gróf Thököly Imre, magas birodalmam érdekében számos nyomorúságot és fáradtságot elviselt, miáltal hűségét és őszinteségét igazolta, ezért őt császári oltalmam alá vettem, s Közép-Magyarország népének korábbi szabad akaratából és kérelme alapján a magasságos Isten áldásával Közép-Magyarország királyának neveztem ki. Mivel felesége annak

(8) 'unvânumı melâz u melce' idinüb izhâr-i 'ubûdiyet u ihtisâs ile // itâ'at u inkıyâd ve

(9) 'atebe-i 'aliyye-i cihân-penâhumuza istinâd idüb husûl-i murâd // (p. 348.) ve emniyyet u

(10) nizâm-ı bilâd içün istid'â-yi 'inâyet ve on dört mâdde üzerine // ahvâl-i ser-hadd-ı memleket ve kılâ'ı ve kurâyı himâyet ve nizâmı mutazammın 'ahd-nâme-i hümâyûnum //

(11) iltimâs eyledükleri pâye-i serîr-i se'âdet-masîr-i hüsvânemüze 'arz u telhîs olundukda //

(12) cümlesine 'ilm-i 'âlem-şümûl-i pâdişâhânemüz muhît u şâmil olmağla bu dûdmân-ı //

(13) muhalledü' l-erkân ve hânedân-ı se'âdet-bünyânümüze itâ'at u inkıyâd idenlere

(14) dâ'imâ // bâb-ı se'âdetümüz küşâde olub ihsân-i emân ile ıslâh-i umûr-ı mülk ü millet //

(15) gayret-i hasane-i cihândârî ve kâ'ide-i müstahsene-i tâcdârî olmağla iltimâsları //

(16) 'izz-i huzûr-i fâyizü' n-nûr-i hüsvânemde karîn-i kabûl ve hayyiz-i vusûle mevsûl //

(17) olduğın müş'ir u müştemil hatt-ı hümâyûn-ı se'âdet-makrûnumla fermân-ı 'âlîşânumuz

(18) sâdır // olmağın işbu on dört mâddedür ki zikr olunur [evvelki mâdde] bundan akdem

(19) Erdel hâkimi // olub Betlen Gâbörün* neslinden olan grôf Tôkelî İmre de-Kîrzmâk

(20) devlet-i 'aliyyemde // nice zahmet ve meşakkat tahammüli ile dâ'imâ sadâkat u istikâmet

(21) üzre olduğu // ecilden zîr-i himâye-i şehriyâr[î]mde kabûl kılınub mukaddemâ Orta Macâr

* Metinde kalem hatasıyla: Teylen Gâbör.

a Zrínyi-finak [Zrínyi Péternek] Ilona nevű lánya, aki annak halála után lelkét a magas birodalmam iránti hűségéért ajánlotta, ezért régtől fogva kezében lévő tulajdonát és birtokait magas birodalmam megóvjá.

Második pont: Gróf Thököly Imre halála után a magyar nép szabadon válassza meg azt, akit Közép-Magyarország királyának kíván, majd jelentsék boldogságos portámra. De katolikusok (pápisták) közül senkit se fogadjanak el magyar királynak. Ha valaki katolikus létére mégis igényt jelentene be a magyar királyságra, magas birodalmam védelmét élvezve utasítsák vissza.

Harmadik pont: A magyar nép és a hozzá tartozó horvátok ismételten részesüljenek védelemben saját országukban és szertartásaikban, szokásaikban és privilégiumaikban, úgy, hogy a kálvinista és lutheránus szertartásokat senki se zavarja, vagy akadályozza. Az említetteket országukban a régi módon megvédjük. Ne engedtessek meg, hogy magas birodalmam számára adandó ajándékaik bármilyen módon szaporodjanak. Ezen túl magas birodalmam minden felbukkanó ellenség ellen védelmezze és oltalmazza országukat és a magyar népet.

Negyedik pont: Magyarországot és a hozzá tartozó területeket, amelyek hűséget és állhatatosságot mutatnak, a

(22) tâ'ifesi // hüsn-i ihtiyârları ve iltimâsları üzre bilutfi' llâhi te'âlâ Orta Macâr

(23) memleketinün // krâlluğına nasb olunub ve fevtinden-sonra devlet-i 'aliyyemün sadâkati

(24) uğurına // cânını bezl iden Zerînoğlunun Elenâ nâmında kızı zevcesi olmağla kadîmden

(25) tasarrufında // olan emvâl u emlâki devlet-i 'aliyyem cânibinden hıfz u himâyet oluna

(26) ikinci // (p. 349.) mâdde grôf Tôkelî İmre vefât itdükden-sonra Orta Macâr kralluğına

(27) kimi // dilerler ise Macâr tâ'ifesi hüsn-i ihtiyârlarıyla intihâb idüb âsîtâne-i se'âdetümûze

(28) // 'arz u telhîs ideler ve lâkin pâpîştalardan* bir kimesne Macâr krâlluğına kabûl

(29) olunmaya // ve bir kimesne pâpâšta (sic!) olub Macâr krâlluğına tâlib olur ise devlet-i

(30) 'aliyyem // himâyesiyle men' u def' oluna üçüncü mâdde Macâr tâ'ifesi ve anlara tâbi'

(31) olan // Hırvât gene kendü memleklerinde ve âyîn u 'âdetlerinde ve mu'âfiyetlerinde hıfz

(32) olunalar // şöyle-ki kâlviništa** ve lûterân*** âyînlerine zarar u ziyân isâbet itdürilmeye ve

(33) mezbûrlar // memleketlerinde kadîmî kâ'ideleri üzre sıyânet olunub devlet-i 'aliyyeme

(34) 'arz // olunan hediye bir vechile artırılmasına cevâz gösterilmeye fî-mâ ba'd devlet-i

(35) 'aliyyem tarafından // memleketleri ve Macâr tâ'ifesi cümle zuhûr iden düşmenden hıfz u

* Macarca: pâpista (Katolik).

** Macarca: kâlvinista (Kalvinist).

*** Macarca: lutherânus (Lüteryen).

jelenlegi hadjárat ürügyén, illetve mostantól fogva semmilyen kár és veszteség ne érje, az alattvalókat és a lakosságot ne vigyék rabságba.

Ötödik pont: Ha szükségessé válik, hogy magas birodalmamból hadsereget rendeljünk oda, illetve ha Közép-Magyarország népe saját erejéből saját országa határain belül a Habsburgoktól valahány várat, kastélyt, várost vagy palánkvárat elfoglal, azokat mind adják át nekik, s az ellenség kegyetlenségétől oltalmazzák meg őket.

Hatodik pont: Ha saját országukat benépesítéssel és újjáépítéssel felvirágoztatnák, ebben senki ne akadályozza őket, s ha szükséges, még az ellenség visszaszorításában is kapjanak támogatást.

Hetedik pont: A Habsburgokkal kötendő békébe nem kerül olyan kifejezés, amely Közép-Magyarország népének kárt és veszteséget okozna, a hűséges közép-magyarországi népet megoltalmazzuk.

Nyolcadik pont: A hűséget mutató Közép-Magyarország népének ügyeit kellőképpen elrendezzük, s addig, amíg a számukra szükséges dolgokat nem tudják a Habsburgoktól megszerezni, ezekhez magas birodalmam segítségével jussanak hozzá.

Kilencedik pont: Az [ezer]hetvenötödik évben a Habsburgokkal megkötött békének* nagyúri szerződéslevelében megtalálható, ezen pontokkal összeegyeztethető rendelkezéseit Közép-Magyarország érdekében figyelembe vesszük és betartjuk, s ezen feltételek szerint területük,

* Utalás az 1664-ben kötött vasvári békére.

(36) himâye oluna // dördüncü mâdde Macâr memleketine ve ana tâbi' olub itâ'at u inkıyâd

(37) üzre olan // yerlere bu sefer behânesiyle ve ba'dü'l-yevm min ba'd hasâret u hakâret

(38) itdürilmeyüb // re'âyâ u berâyâsı esîr olunmaya beşinci mâdde devlet-i 'aliyyem

(39) tarafından iktizâsı // üzre ta'yîn-i 'asker ve Orta Macâr tâ'ifesi kendü hizmetleriyle kendü

(40) memleketi // hudûdî dâhilinde Nemçeden her ne kadar kal'e ve kastel ve şehir ve vârôş

(41) ve palanka // alınur ise kendülere teslim oluna ve düşmen şerrinden hıfz oluna altıncı

(42) mâdde // kendü vilâyetlerini şenletmek ve konurmağla mâ'mûr olur ise mâni' olmayub

(43) // (p. 350.) iktizâ ider ise düşmenleri def'î-cün imdâd dahi virile yedinci mâdde Nemçe

(44) ile 'akd-ı // sulhde Orta Macâr tâ'ifesine zarar u ziyân kasdıyle söz bağlanmayub itâ'at

(45) üzre // olan Orta Macâr tâ'ifesi himâyet oluna sekizinci mâdde itâ'at üzre olan //

(46) Orta Macâr tâ'ifesinin ahvâllerine gereği gibi nizâm virilüb kendülere lâzım olan //

(47) şeyleri Nemçeden alıvirilinceye değin devlet-i 'aliyyem tarafından kendülere imdâd u

(48) i'ânet oluna // tokuzuncü mâdde yetmiş beş senesinde Nemçe ile mün'akid olan sulhde

(49) Orta Macâr memleketi // içün 'ahd-nâme-i hümayûnumda derc olunan şurûtun bu

(50) mevadda muvâfık olanı mer'î vu mahfûz olub // ol şurût üzre yerleri ve köyleri ve

(51) mansıbları ve intizâm-i memleket ve sâ'yir (sic!) umûrlarında eski // kâ'ideleri üzre

falvaik, tisztségeik és az ország közrendje és más ügyeik a régi formában békében maradnak.

Tizedik pont: Közép-Magyarország királya és népe a jezsuitákat, akik mostanáig Közép-Magyarország ellenségei voltak, szertartásaikat zavarták és akadályozták, távolítsa el maguk közül! Mind az érsek, mind a püspök váltsa le őket, s helyükre kálvinistákat és lutheránusokat nevezzenek ki. S ha ezért boldogságos székhelyünkön panaszt tennének, senki se hallgassa meg a szavukat. Ha szükséges, segítségünkkel távolítsák el őket.

Tizenegyedik pont: A régi időktől fogva a két kard között lévő, kétfelé adózó falvak ismét a régi módon fizessék adójukat, mind a két fél részére és időben. Adójukat ne emeljék. E téren a régi szokással szembeni lépések és intézkedések ne eredményezzék a közép-magyarországi nép sanyargatását és sérelmét.

Tizenkettedik pont: Miután a közép-magyarországi kereskedők a hozott vagy a megvásárolt és elszállított árukból a szokásos illetéket megfizették, magas birodalmamban szabadon és biztonságban jöhessenek és mehessenek. Senki se háborgassa őket!

Tizenharmadik pont: Az évenkénti adót behozó vagy az ország ügyei miatt bejövő követek és a portai rezidensek a szokás szerinti figyelemben részesüljenek.

Tizennegyedik pont: Évente negyvenezer tallér adót fizessenek, amely sohase növekedjék. Kalifai felségem után

(52) asûde-hâl olalar onıncı mâtde Orta Macâr krâli
ve Macâr tâ'ifesi şimdiye deĝin // Orta

(53) Macâr düşmeni olub âyînlerine mâni' u zarar üzre
olan yezûiyeleri* aralarından // ihrâc

(54) idüb gerek erşek** ve gerek piş[p]ikdür*** bu tâ'ifeyi****
tebdil idüb kâlvinişta // ve lûterândan

(55) olanları yerlerine nasb ideler ol-makûleler der-i
devlet-medârumuza şikâyete // gelürler

(56) ise sözleri dinlenmeyüb iktizâ iderse imdâdumuz
ile def' oluna // on birinci mâtde

(57) kadîmü' l-eyyâmdan berü iki kılıc arasında olub
tarafeyne virgü // viren kariyyeler yine

(58) üslûb-i sâbık üzre virgüleri iki tarafa***** vakit ü ze-
mânıyle // virüb virgüleri artırılmaya ve

(59) bu bâbda mu'tâd-i kadîme muhâlif vaz' u hareket
ile // Orta Macâr tâ'ifesine te'addî vü

(60) gadir olunmaya on ikinci mâtde Orta Macâra //
(p. 351.) tâbi' bâzırgânlar getürdükleri ve

(61) alub götürdükleri emti'adan mu'tâd üzre // düşeni
virdüklerinden sonra emîn u sâlim

(62) memâlik-i mahrûseme gelüb gideler // kimesne
mâni' olmaya on üçüncü mâtde beher

(63) sene virgülerin getüren ve umûr-ı // memleket için
gelen ilçileri ve kapukethüdâları

(64) mu'tâd üzre ri'âyet oluna on dördüncü // mâtde
beher sene kırk bin kara gurûş virgüleri

* Macarca: jezsuita (Cizvit papazları).

** Macarca: érsek (başpiskopos).

*** Macarca: püspök (piskopos).

**** Aslında: tâ'ifesi.

***** Yanlışlıkla: tarafdán.

dicső dinasztíából származó fiaim és utódaim, akik az oszmán trónra ülnek, a szülejmáni trónszéken helyet foglalnak és élvezik a csillagok szerencsés együttállását, az említett adó összegét ne emeljék fel.

Ezután pedig az említett pontok alapján lejegyzett és összeállított nagyúri szerződéslevelemet megerősítem és tiszteletben tartom: A földet és az eget a semmiből teremtő Isten szentsége – dicsértessék fensége – nemes nevének emlékezetére és prófétánk, a próféták pecsétjének, az égi küldöttek dicsőségének, a kiválasztott Mohamed öfelségének – üdvöztse és áldja meg őt a hatalmas Isten – nagyszámú csodáira tekintettel, kegyelmekben gazdag őszinte császári természetem és jóindulattal, becsülettel teljes uralkodói szokásom alapján ezt a szerződést és megállapodást elfogadom, azon feltételekkel, hogy a szerződések, megállapodások, feljegyzések és feltételek említett pontjaira teljes figyelmet fogok fordítani. Amíg a másik fél semmi ezzel ellentétet nem tesz, addig a mi felséges szultáni részünkről és a mi magas rangú főtisztviselőink, tiszteletreméltó beglerbégeink, méltósággal bíró szandzsákbégeink, az egész győzelmes, égi segítséggel bíró hadseregem és az összes, kegyelmünk könyörületét élvező szolgálaink részéről egyetlen személy sem tesz olyat, ami a fentiekkel ellentétben lenne. Így tudják, a nemes jelnek adjanak hitelt! Íródott sában hónap első harmadában az 1093. évben. (1682. augusztus 5–15.)

(65) virile ve bir eyyâmdan artırılmaya ve cenâb-ı //
hilâfet-me'âbumdan-sonra evlâd-ı

(66) emcâd-ı 'âlî-nejâdumdan taht-nişîn-i 'Osmânî ve
sadr-nişîn-i // evreng-i süleymânî ve

(67) sâhib-kırânî olanlar zikr olunan virgünün mik-
dârını artırmaya imdi // fî-mâ ba'd bu

mevâdd-ı merkûm üzre tahrîr u temhîd olunan 'ahd-
nâme-i hümâyûnum mukarrer u

(68) mu'teber // tutulub yerleri ve gökleri yokdan var
iden hazret-i Allâh celle şânehünün ism-i

(69) şerîfin[e] // yâd ve peygamberümüz hâtemü' n-ne-
biyyin ve fahrü' l-mürselîn

(70) Mohammedü' l-Mustafâ sallâ llâhu te'âlâ 'aleyhi
ve sellem // hazretlerinün mu'cizât-i

(71) kesîretü' l-berekâtlarını îrâd idüb şîme-i kerîme-i
hüsrevân-ı sadâkat- // mu'tâd ve

(72) kâ'ide-i merziyye-i tâcdârân-ı vefâ-i' tiyâd üzre 'ahd
u mîsâk iderüm-ki // zikr olunan

(73) mevâddun şurût u kuyûd ve mevâsik u 'uhûdına
kemâl mertebe ri'âyet olunub // mâdâm

ki ol-cânibden hilâfına vaz' u hareket sudûr eylemeye
taraf-ı hümâyûn-ı

(74) //pâdişâhânemüzden ve vükelâ-yi 'âlî-makâm ve
sâ'ir mîr-i mîrân-ı sâhibü' l-ihtîşâm ve

(75) ümerâ-ı // zevî' l-ihtirâm ve 'umûmen 'asâkir-i
nusret-encâm-ı zafer-me'âsirümde[n] ve

(76) cümle 'ubûdiyyetümüz ile // şeref-yâb olan tavâ-
yif-i huddâmdan bir ferd hilâfına

(77) müte'allik vaz' u hareket eylemeye // (p. 352.) şöyle
bileler 'alâmet-i şerîfe i'timâd

kılalar fî evâ'ili s[şa'bân] sene 1093.

A MAGYAR-TÖRÖK BARÁTI TÁRSASÁG
GONDOZÁSÁBAN EDDIG MEGJELENT KIADVÁNYOK:

TARIK BUĞRA: Állva akarok maradni (Requiem az 1956-os
Budapestért) – Színmű három felvonásban (Budapest, 1991)
Fordította és szerkesztette: Tasnádi Edit

ÖMER SEYFETTİN: Hárem – novellák (Budapest, 1992)
Fordította: Puskás László

JÚNUSZ EMRE emlékkönyv – A költő születésének 750. évfordulója
alkalmából (Budapest, 1993)
Fordította és összeállította: Tasnádi Edit

SZÁMÍ PASAZÁDE SZEZÁÍ: Szabadulás – Egy rabszolgalány regénye
(Budapest, 1994)
Fordította: Puskás László

YALVAÇ URAL: Szemeszarv és Nyomafényes – Egy csigacsalád története
(Budapest, 1995)
Fordította és szerkesztette: Tasnádi Edit

DR. ERŐDI BÉLA:

Csok Jasa! A török küldöttség látogatásának emlékkönyve
Çok Yaşa! Türk Heyetinin ziyareti'nden Hatıra Kitabı
Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban (Budapest, 2001)
Az Oszmán Birodalom megalakulásának 700. és a magyar államiség 1000.
évfordulójára való emlékezés alkalmából.
Törökre fordította: Yılmaz Gülen
Szerkesztette: Dávid Géza és F. Tóth Tibor

RÓBERT HERMANN: Lajos Kossuth ve 1848-49 yıllarında Macar
özgürlük savaşı
Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban (Budapest, 2003)
Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója alkalmából.
Törökre fordította: Yılmaz Gülen
Szerkesztette: F. Tóth Tibor

MACAR-TÜRK DOSTLUK DERNEĞİ'NİN GÖZETİMİNDE
ŞİMDİYE KADAR YAYIMLANAN YAPITLAR

TARIK BUĞRA: Ayakta Kalmak İstiyorum (1956 Budapeşte için)
– üç perdelik sahne oyunu (Budapeşte, 1991).
Macarca'ya çeviren ve derleyen: Edit Tasnádi

ÖMER SEYFETTİN: Harem – öyküler (Budapeşte, 1992).
Macarca'sı: László Puskás

YUNUS EMRE: Anı Kitabı – Ozanın 750. doğum yıldönümü dolayısıyla
(Budapeşte, 1993).
Macarca'ya çeviren ve derleyen: Edit Tasnádi

SAMİ PAŞAZADE SEZAI: Sergüzeşt – Bir köle kızın romanı
(Budapeşte, 1994).
Macarca'sı: László Puskás

YALVAÇ URAL: Gözü Boynuz ile İzi Yıldız – Bir salyangoz ailesinin
hikâyesi (Budapeşte, 1995).
Macarca'ya çeviren: Edit Tasnádi

Dr. BÉLA ERŐDI: Çok Yaşa! Türk Heyetinin Ziyareti'nden
Hatıra Kitabı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun 700. ve Macar devletinin
doğuşunun 1000. yıldönümü anısına, Akademi Yayınevi ile Derneğin
ortak gözetiminde yayımlandı (Budapeşte, 2001).

Türkçe'si: Yılmaz Gülen
Redaksiyon: Géza Dávid ve Tibor F. Tóth

RÓBERT HERMANN: Lajos Kossuth ve 1848–49 Yıllarında Macar
Özgürlük Savaşı
Lajos Kossuth'un 200. doğum yıldönümü dolayısıyla, Akademi Yayınevi
ile Derneğin ortak gözetiminde yayımlandı (Budapeşte, 2003).
Türkçe'si: Yılmaz Gülen
Redaktör: Tibor F. Tóth

REŞAT NURİ GÜNTEKİN: Madárka (Budapest, 2004)

Fordította: Puskás László

Szerkesztette: Somogyi Gréta

POR. DR. VECDET ERKUN: Budapesttől Ankaráig –

Visszaemlékezések (Budapest, 2004)

Fordította és szerkesztette: Tasnádi Edit

A szerkesztő munkatársa: Tasnádi András

BALLA ANTAL, DÁVID GÉZA, FODOR PÁL, KÖPECZI BÉLA,

NAGY FERENC, SOMOGYI GRÉTA, TASNÁDI EDIT,

TÓTH CSABA ÉS TÓTH FERENC:

II. Rákóczi Ferenc élete és törökországi emigrációja

A rodostói Magyar Baráti Társasággal közös gondozásban

(Budapest, 2005)

Törökre fordította (részben): Yılmaz Gülen

Szerkesztette: F. Tóth Tibor

A szerkesztő munkatársai: Puskás László és Szmilkó Györgyi

DÁVID GÉZA

Pasák és bégek uralma alatt

Demográfiai és közigazgatás-történeti tanulmányok

Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban (Budapest, 2005)

Felelős szerkesztő: Vajda Lőrinc

SERES ISTVÁN

Thököly Imre és Törökország

Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban (Budapest, 2006)

Gróf Thököly Imre, Felső-Magyarország fejedelme hamvai szülőföldön
történő újratemetésének 100. évfordulójára való emlékezés alkalmából

Törökre fordította: Yılmaz Gülen

Szerkesztette: F. Tóth Tibor

A szerkesztő munkatársai: Puskás László és Szmilkó Györgyi

REŞAT NURİ GÜNTEKİN: Çalışığı (Budapeşte, 2003).

Macarca'sı: László Puskás

Redaksiyon: Gréta Somogyi

PROF. DR. VECDER ERKUN: Budapeşte'den Ankara'ya – Hatıralar
(Budapeşte, 2004).

Macarca'ya çeviren ve derleyen: Edit Tasnádi

Redaksiyon yardımcıısı: András Tasnádi

ANTAL BALLA, GÉZA DÁVID, PÁL FODOR, BÉLA KÖPECZI,
FERENC NAGY, GRÉTA SOMOGYI, EDIT TASNÁDI,
CSABA TÓTH VE FERENC TÓTH: II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve
Türkiye'deki Sürgün Günleri

Tekirdağ Türk-Macar Dostluk Derneği ile ortak gözetimimizde
yayımlandı (Budapeşte, 2005).

Türkçeleri (bir bölümü): Yılmaz Gülen

Redaktör: Tibor F. Tóth

Redaktör yardımcııları: László Puskás ve Györgyi Szmilkó

GÉZA DÁVID: Paşaların ve Beylerin Hâkimiyeti Altında
Demografi ve kamu idaresi tarihine ait incelemeler
Akademi Yayınevi ile ortak gözetim altında yayımlandı (Budapeşte, 2005).

Sorumlu redaktör: Lőrinc Vajda

ISTVÁN SERES: İmre Thököly ve Türkiye
Akademi Yayınevi ile ortak gözetim altında yayımlandı (Budapeşte, 2006).

Yukarı Macaristan Kralı Kont İmre Thököly'nin kemiklerinin
anayurdunda yeniden toprağa verilmesinin 100. yıldönümü anısına

hazırlanmıştır

Türkçe'si: Yılmaz Gülen

Redaktör: Tibor F. Tóth

Redaktör yardımcııları: László Puskás ve Györgyi Szmilkó

XVI. YÜZYIL MACAR OZAN BÁLINT BALASSI VE
ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Törökre fordította és szerkesztette: Tasnádi Edit és Dursun Ayan
Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban (Budapest, 2006)
Szerkesztette: Tasnádi Edit, Dursun Ayan és F. Tóth Tibor

FODOR PÁL

Vállalkozásra kényszerítve

Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16–17. század
fordulóján

HISTÓRIA • Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi
Intézetével közös gondozásban (Budapest, 2006)

Sorozatszerkesztő: Glatz Ferenc

Szerkesztette: F. Tóth Tibor

Török Füzetek I– XII. évfolyamai (1993–2004), 48 szám és 2 különszám

Felelős szerkesztő: F. Tóth Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai: Dávid Géza, F. Tóth Tibor,
Puskás László és Szmilkó Györgyi

XVI. YÜZYIL MACAR OZAN BÁLINT BALASSI VE
ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Türkçe'ye çeviren ve derleyen: Edit Tasnádi ve Dursun Ayan
Akademi Yayınevi ile ortak gözetim altında yayımlandı (Budapeşte, 2006).
Redaktörler: Edit Tasnádi, Dursun Ayan ve Tibor F. Tóth

PÁL FODOR: Teşebbüse Zorlandılar

Osmanlı mali idaresinde ve iktidardaki elite 16.–17. yüzyılda görülen
değişiklikler

HISTÓRIA • Macar Bilimler Akademisi Tarih Bilimleri Enstitüsü ile
ortak gözetim altında yayımlandı (Budapeşte, 2006).

Dizinin redaktörü: Ferenc Glatz

Redaktör: Tibor F. Tóth

TÖRÖK FÜZETEK (TÜRK DEFTERLERİ) I.–XII. yılları (1993–2004),
48 sayı ve 2 özel sayı

Sorumlu redaktör: Tibor F. Tóth

Redaksiyon heyeti: Géza Dávid, Tibor F. Tóth,

László Puskás ve Györgyi Sz milkó

A szerkesztő ezúton is köszönetet mond
Dávid Gézának, Fodor Pálnak és Hegyi Klárának a kézirat gondozásához
nyújtott önzetlen segítségükért;
Papp Sándornak Thököly Imre ahdnámjának latin betűs átírásáért
és fordításáért;
Yilmaz Gülennek, a nagy gonddal elkészített fordításért; továbbá
Nagy Bélának a térképek megszerkesztéséért.
Köszönet illeti a Magyar Nemzeti Galériát, a Magyar Nemzeti Múzeumot,
a Magyar Országos Levéltárat, a Magyarországi Evangélikus Egyház
Gyűjteményeit és az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilm és
Fényképtárát, amiért az illusztrációként közölt metszetek, festmények,
fotók másolatait díjmentesen bocsátották rendelkezésre.

Kiadja
az Akadémiai Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19.
www.akkr.hu
www.szakkonyv.hu
és
a Magyar–Török Baráti Társaság
1062 Budapest, Bajza u. 54.
E-mail: praetor@office.mta.hu

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

Kitabın redaktörü bu vesileyle de,
el yazısı metni itinayla denetleyen Géza Dávid'e, Pál Fodor'a ve
Klára Hegyi'ye;
İmre Thököly'nin ahidnamesini Latin harfleriyle kaydeden ve çeviren
Sándor Papp'a;
metinleri titizlikle Türkçe'ye çeviren Yılmaz Gülen'e;
haritaları hazırlayan Béla Nagy'a
gönüllü yardımlarından dolayı teşekkür eder.
Ayrıca, Macar Millî Galerisi, Macar Millî Müzesi, Macar Millî Arşivi,
Macaristan Evangelist Kilisesi Külliyyatı ve Millî Széchényi Kütüphanesine,
kitapta yer alan resimler, fotoğraflar ve gravürlerin kopyalarını ücretsiz
olarak sundukları için teşekkürlerini ifade eder.

Yayımlayan:
Akademi Yayınevi, 1795'te kurulan Macar Kitap Yayımcı ve
Dağıtımcılar Birliği üyesi
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19.
www.akkrt.hu
www.szakkonyv.hu
ve
Macar-Türk Dostluk Derneği
1062 Budapest, Bajza u. 54.
E-mail: praetor@office.mta.hu

Bütün haklar, ayrı bölümler halinde de çoğaltma, açık konferanslarda,
radyo ve televizyon yayınlarında kullanma
ve çeviri hakkı saklıdır.

Printed in Hungary

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója és
a Magyar–Török Baráti Társaság elnöke
Szerkesztő: F. Tóth Tibor
A szerkesztő munkatársai: Puskás László és Szmlkó Györgyi
Nyomdai előkészítés: Kütahya Bt.
Műszaki szerkesztő: Somogyi Gyula
Színes technika, borító arculat: Starkiss Stúdió Kft.
A borítón: Thököly Imre (S. Pieter metszete nyomán)
A borító hátlapján: Thököly Imre szultáni kinevező levele
Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA),
Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)
Türkische Urkunden 5–15. 08. 1682.

Kiadványszám: KM060058
Készült az Akaprint Kft. Nyomdában Budapesten, 2006-ban
Felelős vezető: Freier László

Yayın sorumlusu Akadémiai Kiadó Zrt. (Akademi Yayınevi A.Ş.)

Müdürü ve

Macar-Türk Dostluk Derneği Başkanı.

Redaktör: Tibor F. Tóth

Redaktör yardımcıları: László Puskás ve Györgyi Sz milkó

Baskıya hazırlayan: Kütahya Bt.

Teknik redaktör: Gyula Somogyi

Renkli teknik, kapak dizaynı: Starkiss Stúdió Kft.

Kapak resmi: İmre Thököly (S. Pieter'in gravüründen)

Arka kapak resmi: : İmre Thököly'ye gönderilen *berât-ı hümayûn*

Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA),

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)

Türkische Urkunden 5-15. 08. 1682.

Yayın numarası: KM060058

Budapeşte'de Akaprint Kft. Basımevinde 2006'da hazırlanmıştır.

Sorumlu Müdür: László Freier

